

JUDr. Margita Čeplíková, CSc.

**KONFESNÉ PRÁVO
V SLOVENSKEJ REPUBLIKE**
Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosť

Ústav pre vzťahy štátu a cirkví
Bratislava 2011

*Publikácia vyšla vďaka finančnému príspevku
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.*

JUDr. Margita Čepliková, CSc.
KONFESNÉ PRÁVO V SLOVENSKEJ REPUBLIKE
Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosť

Recenzenti: doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.
prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeňa, CSc.

Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedá autorka.

Vydal: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, Bratislava 2011

Návrh obálky: Ing. arch. Michaela Hirnerová, PhD.

Grafické spracovanie: Juraj Gradoš, ThLic.

Tlač/Print: Petra n. o., Prešov

Vydanie prvé © Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2011

ISBN 978-80-89096-54-1

OBSAH

Úvod	5
1. Základné ľudské práva a slobody, sloboda vyznania a svedomia	7
2. Postavenie konfesného práva v systéme práva Slovenskej republiky	15
3. Štát a cirkvi	27
4. Modely vzťahov štátu a cirkví	29
5. História vzťahov štátu a cirkví	37
5.1. Právna podstata a postavenie cirkví a náboženských spoločností v Rakúsko - Uhorsku	37
5.2. Právnohistorický vývoj vzťahov štátu a cirkví v predmníchovskej Československej republike	52
5.2.1. Právny a organizačný vývoj cirkví a náboženských spoločností po roku 1918	52
5.2.2. Ústavné riešenie otázok občianskej slobody vyznania a svedomia a problematika odluky cirkví od štátu	68
5.2.3. Vzájomné vzťahy predmníchovskej ČSR a Vatikánu	81
5.3. Právna úprava slobody vyznania a svedomia a postavenia cirkví a náboženských spoločností v rokoch 1948 – 1989	93
6. Súčasnosť vzťahov štátu a cirkví na Slovensku	109
6.1. Demokratizácia vývoja právnej úpravy slobody vyznania a svedomia a vzťahov štátu a cirkví po roku 1989	109
6.2. Štát, cirkvi a právo na Slovensku po roku 1993	140
6.2.1. Ústavnoprávna úprava slobody vyznania a svedomia a postavenia cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike	140
6.2.2. Zákonné a podzákonné normy konfesného práva	160
6.2.3. Nové fenomény konfesného práva v Slovenskej republike	192
7. Európsky kontext ľudských práv v oblasti slobody vyznania a svedomia	219
Záver	227
Summary	231

Použité pramene a literatúra	233
A. Archívne pramene	233
B. Monografie	233
C. Odborné časopisy a zborníky	239
D. Odborno-popularizačné články	251
E. Iné	253
F. Internetové zdroje	253
Chronologický prehľad právnych predpisov	255
Rakúsko	255
Uhorsko	255
Československá republika (1918 – 1938)	257
Československá ľudovodemokratická republika a Československá socialistická republika (1948 – 1989)	259
Česká a Slovenská Federatívna Republika (1990 – 1993)	260
Slovenská republika (1993 – 2010)	261
Prílohy	266
O autorke	279

ÚVOD

Sloboda vyznania a svedomia patrí k základným ľudským slobodám. Jej význam neznižuje ani fakt postupujúcej sekularizácie súčasných spoločností západného sveta. Náboženská viera a náboženské organizácie ako jej inštitucionalizovaná forma, zohrávali v každej historickej etape spoločenského vývoja významnú rolu, ktorá sa premieta i do súčasnosti. Náboženské organizácie (cirkvi i náboženské spoločnosti) v každej spoločnosti, v každej historickej etape jej vývoja boli jej súčasťou. V súvislosti so spoločenskými zmenami, ktoré nastali na Slovensku po roku 1989, vystúpila do popredia nutnosť uvedomiť si ich celkový význam, postavenie a funkciu, chápať ich nielen ako nevyhnutnú súčasť sociálnej štruktúry slovenskej spoločnosti, ale tiež ako významný prvok pri uplatňovaní slobody vyznania a formovaní duchovného vedomia občanov.

Základným cieľom predmetnej práce je poskytnúť obraz o stave konfesného práva v Slovenskej republike, nota bene o vzájomných vzťahoch štátu a cirkví, a to na základe analýzy právnych predpisov, platných v určitých obdobiach vývoja našej spoločnosti. Právny rozmer vzájomných vzťahov štátu a cirkví, napriek svojej nespornej zaujímavosti, nie je až tak často predmetom záujmu právnej vedy. Práve uvedená skutočnosť bola jedným z hlavných motivačných faktorov zrodu tejto monografie.

Pre správne pochopenie všetkých dimenzií súčasných vzťahov štátu a cirkví v Slovenskej republike sa stala nevyhnutnou súčasťou práce jej právnohistorická časť, v rámci ktorej sa pozornosť sústreďuje na obdobie prvej Československej republiky ako príklad demokratického prístupu k cirkvám a náboženským spoločnostiam. Iným skúmaným historickým obdobím je socialistická etapa vývoja vzťahov štátu a cirkví, ktorá predstavuje naopak príklad nedemokratického prístupu štátu k otázke slobody vyznania i samotnej existencii cirkví a náboženských spoločností. Analýza tohto obdobia bola nevyhnutná i pre pochopenie kvalitatívnych zmien, ktoré nastali v sledovanom okruhu spoločenských vzťahov po roku 1989. Z tohto pohľadu možno uvedenú časť práce považovať za **vybrané kapitoly z histórie vzťahov štátu a cirkví**.

Poznanie teoretickoprávnych aspektov vzťahov štátu a náboženských organizácií a **súčasných prameňov konfesného práva na Slovensku** – stavu de lege lata, je neodmysliteľné bez historickej analýzy danej problematiky, poznania základov ústavného práva v jednotlivých etapách vývoja našej spoločnosti, stavu právneho zabezpečenia slobody vyznania a svedomia,

interkonfesných pomerov jednotlivých náboženských vyznaní, či sociologického aspektu nevyhnutného pre spracovanie danej témy. V práci je uplatnené právnoteoretické hľadisko, miestami nevyhnutne sa prelinajúce s politologickými a sociologickými hľadiskami. Autorka si nekládla za cieľ podať vyčerpávajúci výklad všetkých do úvahy prichádzajúcich dimenzií témy, jej snahou bolo poukázať na tie, ktoré možno tak v histórii, ako aj v súčasnosti považovať za dominantné. Analýza platných právnych predpisov konfesného práva v Slovenskej republike zachytáva **stav de lege lata k 1. 1. 2011**. Okrem popisu doterajšieho vývoja a stavu platnej právnej úpravy pozornosť bola zameraná aj na aktuálne otázky a problémy v oblasti slobody vyznania a svedomia i vo vzájomných vzťahoch štátu a cirkvi na Slovensku. Dôsledkom tejto skutočnosti sú súčasťou práce i **návrhy de lege ferenda** charakterizovanej oblasti.

V práci bola použitá metóda právnoanalytická, ktorá je ťažiskovou metódou pri analýze obsahu a významu platných právnych predpisov jednotlivých období vývoja našej spoločnosti a štátu, historická metóda, konkrétne-chronologická metóda pri analýze faktov historickej časti práce, logická metóda a metóda indukcie i dedukcie. Zo sociologických metód bola použitá metóda teoreticko-empirická a metóda štúdia dokumentov cestou ich obsahovej analýzy.

Základným predpokladom nového spoločenského etablovania cirkví a náboženských spoločností je bezpochyby právna úprava ich postavenia, odrážajúca všetky spoločenské zmeny a reflektujúca kvalitu i kvantitu nového významu slobody vyznania a svedomia i samotnej existencie náboženských organizácií v živote demokratickej občianskej spoločnosti. V otázkach vzájomných vzťahov štátu a cirkví a ich právnej reglementácii nemožno nezviať do úvahy skutočnosť, že obe authority – štát i cirkev slúžia v konečnom dôsledku jednému a tomu istému – človeku. Preto akýkoľvek záujem či ďalšia pozornosť venovaná právnym otázkam spolužitia štátu a cirkví na Slovensku, inšpirovaná uvedenou prácou, bude v budúcnosti vítaná a užitočná.

Vyjadrujem týmto veľkú vďaku pani riaditeľke Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví v Bratislave ThLic. Michaelae Moravčíkovej, Th.D., za jedinečnú možnosť vydania tejto publikácie. Moje poďakovanie patrí i recenzentom monografie – doc. JUDr. Imrichovi Kanárikovi, CSc. z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a prof. JUDr. PhDr. Milošovi Večeřovi, CSc. z Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. V neposlednom rade patrí srdečná vďaka i mojim drahým najbližším – rodičom, manželovi a synovi za ich všemožnú podporu, pochopenie a pomoc pri zrode tejto publikácie.

1. ZÁKLADNÉ ĽUDSKÉ PRÁVA A SLOBODY, SLOBODA VYZNANIA A SVEDOMIA

Základné ľudské práva a slobody sú aj v treťom tisícročí stále veľmi aktuálnou a frekventovanou témou. Je to dané skutočnosťou, že sú nielen všeobecnou a nedotknuteľnou hodnotou, ale aj základom konštrukcie deklarácie a realizácie práva každej ľudskej bytosti majúcej právnu subjektivitu a každého slobodného a demokratického štátu, založeného na úcte k zásadám občianskej spoločnosti a právneho štátu.¹ Dodržiavanie a rešpektovanie ľudských práv priamo determinuje skutočnú úroveň demokratizácie tej - ktorej spoločnosti. Ľudské práva sú neoddeliteľným komponentom právneho poriadku každého demokratického štátu. Môžeme preto súhlasiť s konštatovaním, že „... v objektívnom práve ľudských práv sa koncentruje vyjadrenie hodnotovej orientácie právneho poriadku.“²

Pre pochopenie podstaty ľudských práv a slobôd je potrebné venovať východiskovú pozornosť ich pojmomologickému vymedzeniu. Terminológia právnych predpisov v tejto sfére nie je jednotná. Niektoré právne predpisy totiž používajú pojem ľudské práva, iné pojem základné práva a slobody. V prameňoch práva, či už vnútroštátneho alebo medzinárodného, je možné nájsť viaceré pojmy, či rôzne pojmomologické spojenia, a to v rôznych kombináciách, napríklad „ľudské práva“, „ľudské a občianske práva“, „základné práva“, „základné ľudské práva“ alebo „ľudské práva a základné slobody“.

Ako najširší vystupuje v rade uvedených pojmov pojem „**ľudské právo**“, nakoľko vystihuje obsah všetkých práv „každého“. Ľudskými právami preto rozumieme tie subjektívne práva, ktoré zásadne patria každému človeku bez ohľadu na jeho národnosť, rasu, farbu pleti, náboženstvo, politické alebo iné presvedčenie, sociálny pôvod, vzdelanie, majetkové pomery, spoločenské postavenie, genetické vlastnosti a ďalšie individuálne znaky. Spravidla sú chápané ako práva a oprávnenia jednotlivca, ktoré zabezpečujú slobodu a dôstojnosť človeka a poživajú inštitucionálne záruky. Uvedené práva vyplývajú zo samotnej podstaty jednotlivca ako ľudskej bytosti. V tejto súvislosti

¹ Bližšie pozri: GERLOCH, A. – HŘEBEJK, J. – ZOUBEK, V.: *Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva*. Praha: nakl. Prospektrum, 1994, s. 160.

² BĀRĀNY, E. : Ľudské práva – základ právneho statusu? In: *Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VEDA, vyd. SAV, 1999, s. 57.

sa často hovorí o univerzalite ľudských práv, ich prirodzenoprávnom pôvode a antidiskriminačnom základe.³

Z historického hľadiska poznávame niekoľko generácií ľudských práv. Prvá generácia ľudských práv obsahuje osobné, občianske a politické práva, ktoré boli deklarované v období buržoázných revolúcií (17.-19. st.). Druhá generácia ľudských práv obsahuje hospodárske, sociálne a kultúrne práva, ktorých základy boli položené v období nového liberalizmu pod vplyvom silného robotníckeho a sociálneho hnutia (koniec 19. a začiatok 20. storočia). Tretia generácia ľudských práv obsahuje novoutvárajúce sa práva - tzv. „moderné práva“ (od 70. rokov 20. storočia). Obsah uvedených práv je v súčasnosti v procese formovania a definovania.

Pojmom „**základné právo**“ sa rozumie ústavou zakotvená a právnym poriadkom zaručená možnosť uskutočňovať, resp. neuskutočňovať určitú činnosť. Alebo povedané inak - „Základným právom rozumieme ústavou (kódexom ľudských práv a slobôd) deklarovanú a právnym poriadkom zaručenú možnosť uskutočniť alebo neuskutočniť určitú činnosť subjektu práva v oblasti prirodzenoprávnej.“⁴ Pri porovnaní pojmov ľudské práva a základné práva zisťujeme, že pojem ľudské práva je extenzívnejší než pojem základné práva.

„**Občianske práva**“ sú tie práva a slobody, ktoré vyplývajú zo statusu človeka ako občana určitého štátu. Ľudské práva oproti nim sú chápané zásadne ako práva všetkých ľudí bez ohľadu na štát, v ktorom žijú. Ide skôr o rozlíšenie rámcové, nakoľko často dochádza k vzájomnému prekryvaniu sa týchto pojmov.

„**Slobody**“ predstavujú časť ľudských práv, pri ktorých je kladený dôraz na poskytovanie záruk a garancií zo strany štátu. Ich priznanie a úprava zo strany štátu predstavuje súčasť platného práva. Ľudské práva i v tomto porovnaní vystupujú ako pojem širšieho významu, nakoľko vychádzajú z prirodzenoprávneho pôvodu a univerzálneho základu a principiálne patria každému individuú bez ohľadu na to, či ich pozitívne právo upravuje, alebo či sú poskytované záruky na ich zabezpečenie. Pojmom „**základná sloboda**“ rozumieme ústavou zakotvenú a právnym poriadkom zaručenú možnosť uskutočňovať, resp. neuskutočňovať vopred neurčenú a nešpecifikovanú činnosť.

³ Bližšie pozri: ŠIŠKOVÁ, N.: Aktuální otázky ochrany lidských práv v EU. In: *Právní obzor*, ročník 85, č. 2, Bratislava 2002, s. 104 - 113.

⁴ GERLOCH, A. – HŘEBEJK, J. – ZOUBEK, V.: cit. dielo v pozn. č. 1, s. 161.

Pri objasňovaní pojmu základného práva, či slobody musíme vychádzať z prirodzenoprávnej prezumpcie, že isté bytostné (t. j. „prirodzené“) práva sú konkrétnemu človeku dané narodením. Rozhodujúcim subjektom základných práv a slobôd je človek, ľudská bytosť. Rozdiel medzi právami a slobodami je niekedy ťažko zistiteľný a mnohokrát ide len o terminologicky ustálenú zvyklosť.

Ľudskými právami je preto účelné a praktické rozumieť „... štátom poskytnuté základné práva, prípadne slobody, ktoré človeku patria ako práva neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné, a ktoré človeka a jeho osobnosť chránia pred štátnou mocou a ľubovôľou iných zásahov.“⁵ Práva štátnej moci nemôžu byť chápané inak ako na rešpekte pred objektívnymi ľudskými právami.

Ako celok (komplex) sú základné práva a slobody **neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné**. Článok 12 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej aj „ústava“) v tejto súvislosti uvádza: „**Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.**“ Uvedené ústavou deklarované vlastnosti sa vzťahujú na všetky základné práva a slobody. Článok 12 ods. 2 ústavy uvádza: „Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, **vieru a náboženstvo**, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať“. Porovnaním uvedených dvoch odsekov článku 12 ústavy zisťujeme, že uvedený článok vo svojom odseku 1 je vyjadrením prirodzenoprávnej koncepcie základných ľudských práv alebo slobôd a vo svojom druhom odseku vyjadruje zákaz diskriminácie pri uplatňovaní základných práv a slobôd tak, ako sú uvedené v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky. Z článku 12 ods. 1 ústavy nemožno odvodiť záver, že „neodňateľnosť, nescudziteľnosť, nepremlčateľnosť a nezrušiteľnosť“ základných práv a slobôd znamená ich uplatňovanie (podmienky ich výkonu) bez rešpektovania tých zákonných obmedzení, ktoré ústava s ich výkonom, resp. verejným prejavom spája.

Neodňateľnosť ľudských práv a slobôd znamená, že nikto nemôže tieto práva niekomu inému odovzdať – postúpiť, dať do zálohu na určitý čas

⁵ VEČEŘA, M.: Lidská práva jako přirozenoprávní koncept? In: *Ludské práva a právní status na prelome tisícročí*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VEDA, vyd. SAV, 1999, s. 70.

a nikoho nemožno týchto práv zbaviť. **Nescudziteľnosť** znamená, že základné práva a slobody nemôže ich subjekt, t. j. človek (ľudská bytosť) niekomu inému predať alebo darovať. **Nepremľčateľnosť** znamená, že ľudské práva nezanikajú ich nevyužitím alebo neuplatnením v určitej lehote, teda spôsobom bežným v súkromnom práve. „Inak povedané, neuplatnením nároku nemôže ich subjekt o ne prísť vo vzťahu k štátnej moci, a táto sa nemôže na takúto skutočnosť odvolať.“⁶ **Nezrušiteľnosť** znamená pozitívny záväzok štátu v tom zmysle, že štátne orgány môžu iba uznávať jednotlivé základné ľudské práva. Štát buď nezasahuje do realizácie základného práva a ponecháva jeho nositeľovi iniciatívu pri jeho realizácii (status negativus) alebo prijíma pozitívny záväzok a zabezpečuje zákonnou formou podmienky pre realizáciu konkrétneho práva (status positivus). Štátna moc teda len uznáva a vytvára podmienky na realizáciu týchto práv, nemôže ich však zrušiť alebo prehlásiť za neplatné.

Ústava Slovenskej republiky vychádza z pojmu základné práva a slobody, myslí pod nimi všetky možné základné práva a slobody človeka. Úprave ľudských práv venuje pozornosť v článkoch 14 - 25 pod názvom „Základné ľudské práva a slobody.“ Ústava tak nestotožňuje ľudské práva so základnými právami a slobodami, ale základné práva a slobody chápe širšie.⁷ **Základné ľudské práva a slobody** sú bytostne spojené s podstatou človeka, ich pôvod je oddávna spájaný s ľudskou dôstojnosťou a úctou k ľudskej bytosti. Možno ich charakterizovať ako skupinu práv, ktoré sú najviac spojené s osobnou integritou jedinca, človeka, s jeho podstatou, živou osobou i osobnosťou. Zaručujú určitú sféru osobnej integrity, z čoho pre ostatných občanov a štátne orgány vyplýva absolútna nutnosť túto sféru rešpektovať a nezasahovať do nej. Základné ľudské práva sú chápané ako práva, ktorými je človek charakterizovaný ako ľudská bytosť. Sú absolútne. Chránia základné hodnoty, akými sú napríklad ľudský život, osobná sloboda, možnosť vlastníť majetok, ľudská dôstojnosť a súkromie, či sloboda vyznania a svedomia.

„Podmienky uplatňovania základných práv a slobôd určuje platné právo v demokratických štátoch tým spôsobom, že ich upravuje tak vo vzťahu k subjektom verejnej moci, ako aj k subjektom základných práv.“⁸ Subjektom verejnej moci prikazuje postupovať na základe ústavy a v rozsahu a spôso-

⁶ PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, L.: *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2002, s. 107.

⁷ Bližšie pozri: KRÁL, J.: *Ľudské práva v Slovenskej republike*. Bratislava, 2004, s. 47.

⁸ PRUSÁK, J.: Základné práva a slobody a udelenie amnestie. In: *Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VEDA, vyd. SAV, 1999, s. 27.

bom, ktorý ustanoví zákon (článok 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky), prípadne postupovať iba v prípadoch a v medziach ustanovených zákonom, a to spôsobom, ktorý ustanoví zákon - článok 2 ods. 2 **ústavného zákona č. 23/1991 Zb.**, ktorým sa uvádza **Listina základných práv a slobôd** (ďalej aj „Listina základných práv a slobôd“). Každý subjekt základných práv a slobôd môže konať, čo nie je zákonom zakázané, pričom nikoho nie je možné nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá (článok 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd). Povinnosti možno ukladať len na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd (článok 13 ods. 1 ústavy). Zásahy do rozsahu základných ľudských práv a slobôd sú možné len v zákonom odôvodnených prípadoch, pri splnení zákonom stanovených podmienok, foriem i postupov (článok 13 ods. 2 ústavy). Všetky základné práva a slobody sa chránia len v takej miere a rozsahu, dokiaľ uplatnením jedného práva alebo slobody nedôjde k neprimeranému obmedzeniu, či dokonca popretiu iného práva alebo slobody. Rovnováha verejného a súkromného záujmu je dôležitým kritériom na určovanie primeranosti obmedzenia každého základného práva a slobody.⁹

Čo sa týka subjektov základných ľudských práv a slobôd, rozumieme nimi nositeľov oprávnení, ktoré tvoria ich obsah. Na ich označenie sa používajú rôzne pojmy (každý, nikto, občan a iné). Najextenzívnejšie je vymedzený okruh subjektov pojmom „**každý**“, čo platí aj v prípade slobody vyznania a svedomia. Uvedeným pojmom sa rozumie každý človek.

Sloboda vyznania a svedomia patrí medzi **základné ľudské (osobné) práva a slobody** a z hľadiska jej obsahu a významu ju radíme do prvej generácie ľudských práv a slobôd. Sloboda vyznania a svedomia predstavuje veľmi citlivé a významné ľudské právo. Ústavná úprava je koncipovaná pomerne široko, keď hovorí o zaručení „**slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery**.“

Pojem „**sloboda myslenia**“ sa vzťahuje na duševnú činnosť každého človeka, pokiaľ je jej predmetom myslenie.¹⁰

„**Sloboda svedomia**“ prezentuje vedomie morálnej zodpovednosti človeka za svoje správanie, vnútorné hodnotenie svojich myšlienok, citov, činov, a pod., v súlade s osvojenými mravnými normami, ako aj pocity uspokojenia alebo neuspokojenia súvisiace s týmto ohodnotením. Ide o etickú kategóriu,

⁹ PL. ÚS 7/96. In: *Zbierka názvov a uznesení Ústavného súdu SR 1997*. Košice: Ústavný súd Slovenskej republiky, 1998, s. 50.

¹⁰ Bližšie pozri: DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky: Komentár*. Šamorín: Heuréka, 2004, s. 163-164.

ktorá vyjadruje najvyššiu formu schopnosti osobnosti morálne kontrolovať svoje konanie a súčasne si túto svoju schopnosť uvedomovať. Sloboda svedomia je najširšou slobodou vo vzťahu k iným slobodám – napr. slobode vedeckej a umeleckej tvorby. „Štát by mal túto slobodu chrániť do takej miery, že ak by túto slobodu oprávnený subjekt neprejavil, tak by sa o nej nikto nemal dozvedieť.“¹¹

„**Sloboda viery**“ vyjadruje možnosť presvedčenia, vnútornej istoty o pravde, správnosti a existencii niečoho.

Zo **sociologického hľadiska** sa „**viera**“ v najširšom slova zmysle javí ako hodnota, resp. systém hodnôt, formujúcich postoje a pôsobiacich ako motivácia správania.¹² Niekedy sa prejavuje iba ako viera v čiastkové princípy (väčšinou odvodené z určitého náboženstva), napr. viera v dobro, spravodlivosť, trest, osud, a pod. Veriť možno „v niečo“ alebo „v niekoho“. Sociológovia väčšinou skúmajú vieru ako synonymum náboženstva.

Z hľadiska **psychológie náboženstva**¹³ je viera „pevné presvedčenie o určitom jave bez presného zdôvodnenia, získané zvyčajne na základe svedectva nejakej dôveryhodnej osoby – authority. Okrem kognitívneho aspektu ide aj o emocionálne prijatie určitého presvedčenia, z ktorého človek odvodzuje svoje pohnútky, postoje a konanie“.¹⁴

V teológii predstavuje viera „presvedčenie o zjavených pravdách, súhlas s božskou pravdou za súčinnosti vôle a pôsobenia pomáhajúcej milosti.“¹⁵ **Náboženská viera** je teda **typickým**, ale nie jediným **prikladom viery**.

V uvedených súvislostiach sa žiada uviesť, že pojem „náboženské vyznanie“, ktorý používa aj ústavodarca v prípade Ústavy Slovenskej republiky, je synonymický s pojmom „náboženská viera“, ktorý často používa sociologická, teologická, či psychologická literatúra. Predmetom náboženskej viery (náboženského vyznania) je entita boha, reálnosť nadprirodzenosti a zázrakov, ktoré v ňom majú svoj pôvod. V uvedených súvislostiach sa pojmy **náboženské vyznanie a náboženská viera** často **voľne zamieňajú** aj

¹¹ KRÁL, J.: *Eudské práva v Slovenskej republike*. Bratislava 2004, s. 67.

¹² Bližšie pozri: *Veľký sociologický slovník II*. Praha: Univerzita Karlova, vyd. Karolinum, 1996, s. 1385-1386.

¹³ O tejto problematike pozri bližšie: HALAMA, P. – ADAMOVOVÁ, L. – HATOKOVÁ, M. – STRÍŽENEC, M.: *Religiozita, spiritualita a osobnosť: Vybrané kapitoly z psychológie náboženstva*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 2006.

¹⁴ MORAVČÍKOVÁ, M.: Sú ženy na Slovensku religióznejšie ako muži? In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1998*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1999, s. 121.

¹⁵ Tamže.

podľa toho, **v akých kontextoch** sa konkrétne používajú – „vyznávať určitú náboženskú vieru“ (napr. katolícku), resp. „byť príslušníkom určitého náboženského vyznania“ (napr. katolík). Často uvedené dva pojmy „náboženské vyznanie“ a „náboženská viera“ splyývajú v jednom pojme – „vierovyznanie“.

V sledovanom kontexte Ústava Slovenskej republiky používa pojem „náboženské vyznanie“ (bližší rozbor jednotlivých článkov ústavy týkajúcich sa slobody vyznania a svedomia poskytuje kapitola č. 6 – pozn. autorky). Pod „**náboženským vyznaním**“ sa pritom rozumie aktívny alebo pasívny vzťah k určitému náboženstvu ako všeobecnej teórii a výkladu sveta podávaného určitou cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou.

„**Sloboda náboženského vyznania**“ v najvšeobecnejšom slova zmysle teda vyjadruje slobodný vzťah jednotlivca k akejkoľvek cirkvi či náboženskej spoločnosti. Umožňuje jednotlivcovi slobodné vnútorné prihlásenie sa k akémukoľvek náboženskému vyznaniu (konfesii) a jeho nerušený vonkajší výkon.

Záverom možno k vyššie uvedenému rozlišovaniu pojmov (sloboda myslenia, sloboda svedomia, sloboda náboženského vyznania a sloboda viery) uviesť, že ústavou používaný pojem „**viera**“ je **obsahovo širší než** pojem „**náboženská viera**“, a preto sú medzi pojmami „náboženské vyznanie“, „viera“ spojky **a**, resp. **alebo**.

Problematika ľudských práv a slobôd veľmi úzko súvisí so samotnou demokraciou. V každom demokratickom právnom štáte sú totiž ľudské práva a slobody nevyhnutnosťou. Zdá sa, že ľudské práva stoja nad štátom, ale len štát ich môže uplatňovať ako právo. Ľudské práva a slobody musia byť tak inštitucionálne zabezpečené právnym poriadkom toho – ktorého štátu. Uvedené platí i v prípade slobody vyznania a svedomia.

2. POSTAVENIE KONFESNÉHO PRÁVA V SYSTÉME PRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Skôr, než vymedzíme postavenie konfesného práva v systéme práva (či právnych odvetví), je potrebné aspoň v krátkosti sa zmieniť o pojme a systéme práva všeobecne. Pod pojmom „**systém práva**“ rozumieme v najvšeobecnejšom význame „usporiadanie prvkov určitého právneho poriadku“.¹⁶ Rovnako možno systém práva chápať aj ako výsledok systematizácie spočívajúcej v spracovaní matérie právnych prameňov právnou vedou z určitých aspektov.¹⁷ Systém práva patrí medzi normatívne systémy, ktoré vyjadrujú a zabezpečujú rešpektovanie určitých spoločenských hodnôt. Základnými prvkami systému práva sú **právne normy a právne princípy**. Za kritérium triedenia práva možno zvoliť niektorý z **hlavných aspektov právnej regulácie**. Každá právna regulácia má predovšetkým tieto aspekty:

- vzťahy medzi subjektmi, ktoré sú predmetom, prípadne výsledkom regulácie (resp. i povaha subjektov),
- účel či funkcia regulácie,
- metódy regulácie.

Z hľadiska vzťahov, ktoré sú predmetom, resp. výsledkom právnej regulácie, vystupuje rozdelenie práva na právo medzinárodné a právo národné (vnútroštátne). **Medzinárodné právo** upravuje iba vzťahy medzi štátmi, z medzinárodného práva teda vyplývajú práva a povinnosti len štátom v ich vzájomných vzťahoch. Medzinárodné právo vzniká predovšetkým dohodou viacerých štátov, to znamená medzinárodnými zmluvami (či už dvojstrannými, viacstrannými alebo mnohostrannými). Subjektmi medzinárodného práva sú teda štáty a iné subjekty medzinárodných vzťahov. **Národné (vnútroštátne) právo** upravuje vzťahy medzi subjektmi v medziach jurisdikcie určitého štátu. Je vytvárané určitým štátom a platné na území tohto štátu pre jeho obyvateľov i pre všetky osoby, ktoré sa na území daného štátu zdržiavajú. Pre záväznosť noriem medzinárodného práva vo vnútroštátnych vzťahoch sa vyžaduje ich transformácia prostredníctvom niektoré-

¹⁶ KNAPP, V.: *Teorie práva*. Praha: nakl. C. H. Beck, 1995, s. 67.

¹⁷ BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A.: *Teorie práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 89.

ho z prameňov práva daného štátu. Týmto sa normy medzinárodného práva stávajú i súčasťou vnútroštátneho práva.

Rovnako z hľadiska vzťahov, ktoré sú predmetom alebo výsledkom právnej regulácie nachádzame i ďalšie členenie práva na verejné právo a súkromné právo.¹⁸ Základom rozlíšenia práva na verejné a súkromné právo je dichotómnosť vzťahu štátu a občana – právo verejné je to, čo sa týka záujmov štátu, právo súkromné zasa to, ktoré smeruje k prospechu jednotlivcov. Najvýstižnejšia teória o kritériách rozlišovania verejného a súkromného práva je podľa toho, že v súkromnom práve majú právne subjekty rovné postavenie – tzv. princíp ekvivalencie, v práve verejnom je jeden subjekt práva podriadený druhému, ktorý v právnom vzťahu vystupuje ako silnejší – tzv. princíp subordinácie. Inými slovami povedané, sféru verejného práva možno vymedziť tiež ako vzťahy, v ktorých vystupuje vždy aspoň jeden zo subjektov ako vykonávateľ verejnej moci. **Verejné právo** vyjadruje nadradenosť verejnej moci v zákonom vymedzených prípadoch voči ostatným subjektom práva. Princíp nadriadenosti a podriadenosti subjektov práva je zreteľný v takých právnych odvetviach, ako sú štátne (ústavné) právo, správne právo, trestné právo, finančné právo, ako aj celé procesné právo. V zmysle teórie systému práva sa do verejného práva zaraďuje aj medzinárodné právo verejné. Typickým charakteristickým znakom uplatňovania verejného práva je jeho nariadený či prikazovací charakter úkonov štátnych orgánov, ktorý sa využíva tak pri tvorbe práva, ako aj pri jeho aplikácii. **Súkromné právo** sa vyznačuje vzťahmi rovnosti subjektov (vrátane štátu). Základom súkromného práva je občianske právo, rodinné právo ako súčasť občianskeho práva, obchodné právo a niektoré ďalšie právne odvetvia. Starorímske základné rozdelenie práva na verejné právo a súkromné právo zažilo v priebehu historického vývoja mnohé ataky s cieľom minimalizovať jedno alebo druhé.¹⁹

Z hľadiska funkcie regulácie právnej úpravy rozlišujeme **hmotné právo a procesné právo**. **Hmotné právo** (označované v literatúre často aj ako **materiálne právo**) vyjadruje subjektívne práva a povinnosti, ktorých individuálne utváranie v procese realizácie práva medzi právnymi subjektmi je

¹⁸ Táto vari najznámejšia klasifikácia sa objavuje a rozvíja už v rímskom práve a spája sa predovšetkým s menom Domitia Ulpiana. Aj do modernej právnej vedy sa dostala prostredníctvom recepcie rímskeho práva. – Bližšie pozri: BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: *Teória práva*. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, 1994, s. 32.

¹⁹ Bližšie pozri: SVÁK, J.: Existuje ešte/opäť verejné právo a súkromné právo? In: *Čo je právo?* Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava: Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, 2007, s. 109 a nasl.

vlastným, meritórnym účelom právnej regulácie. Upravuje právne vzťahy medzi subjektmi práva navzájom alebo medzi subjektmi práva a objektom práva. Hmotnoprávne normy stanovujú, aké práva a povinnosti majú ich adresáti. **Procesné právo** (označované aj ako **formálne právo**) presadzuje úpravy materiálneho práva. Formuluje subjektívne práva a povinnosti, ktorých individuálne utváranie v praxi medzi právnymi subjektmi je potrebné v prípadoch, keď k dosiahnutiu účelu sledovaného hmotnoprávnou úpravou je potrebná ingerencia orgánu verejnej moci. Upravuje postupy, ktorých výsledkom je vydanie právneho aktu (normatívneho aktu alebo individuálneho právneho aktu – aktu aplikácie práva). Procesnoprávne normy stanovujú, akým formálnym spôsobom, t. j. akým procesom, môžu byť práva uplatnené, ako sa môžu a ako sa majú správať subjekty práva v právnom procese, resp. akým formálnym spôsobom môže byť vynútené splnenie povinností.

Z hľadiska metód regulácie nachádzame rozdiel medzi **súkromnoprávnou a verejnoprávnou metódou regulácie**. Uvedený rozdiel je determinovaný rozdielom medzi súkromnoprávnymi a verejnoprávnymi subjektívnymi právami (povinnosťami). **Súkromnoprávne vzťahy** sa vyznačujú dispozičnou (spravidla zmluvnou) autonómiou subjektov práva. Konkrétna povaha súkromnoprávných subjektívnych práv a povinností v individuálnych vzťahoch závisí od prejavov vôle – právnych úkonov subjektov práva v tej miere, v akej je im právnymi normami ponechaná dispozičná voľnosť. Toto je dané skutočnosťou, že príslušné vzťahy sú sčasti upravené dispozitívnymi normami. Na druhej strane povaha **verejnoprávných** subjektívnych práv a povinností je vždy určená kategorickými (kogentnými) právnymi normami. O **súkromnoprávnej metóde regulácie** hovoríme vtedy, ak právne normy viažu vznik, zmenu alebo zánik príslušných právnych vzťahov na súkromnoprávne úkony. Takéto právne konanie vyjadruje vzťah rovnosti subjektov. O **verejnoprávnej metóde regulácie** hovoríme vtedy, ak právny vzťah vzniká, mení sa, či zaniká právnym aktom orgánu verejnej moci. Tieto akty odrážajú nadradenosť orgánov verejnej moci nad ostatnými subjektmi práva, predovšetkým tým, že ich právne účinky nastávajú nezávisle od vole adresátov a vyznačujú sa tzv. predpokladom správnosti. Vzťahy medzi uvedenými dvoma skupinami (verejné a súkromné právo a hmotné a procesné právo) sú veľmi priepustné, často možno hovoriť aj o interferencii týchto odvetví. Pokiaľ ide o odvetvia hmotného práva, súkromnoprávne metódy prevažujú v občianskom a obchodnom práve. Do sféry súkromného práva spadá tiež rodinné právo a pracovné právo. Ostatné odvetvia hmotného práva (ústavné, správne, finančné, trestné právo, a pod.) majú buď rýdzo alebo

takmer prevažne verejnoprávny charakter. Odvetvia procesného práva možno považovať celkovo za verejnoprávne.

Právo sa triedi na rad právnych odvetví. Ako kritérium členenia systému práva na právne odvetvia dlho vystupoval v popredí predmet právnej úpravy alebo úlohy právnej úpravy, ktoré objektívne právo (právny poriadok) vytyčuje. Treba však povedať, že presné, jednotné a všeobecne prijímané kritérium členenia práva na právne odvetvia neexistuje. **Právne odvetvie** predstavuje vyššiu skladobnú jednotku práva. „Vydelenie jednotlivých právnych odvetví je vyjadrením predovšetkým odlišností charakteru upravovaných spoločenských vzťahov (predmet právnej úpravy) a spôsobu pôsobenia na tieto právne vzťahy (metóda právnej regulácie), spolupôsobí tu však i určitá právna tradícia, ale aj hľadiská pedagogické a poprípade i hľadiská politicko-mocenské.“²⁰ Z historického a sociologického hľadiska závisí teda vytváranie konkrétneho odvetvia práva i na celospoločenských podmienkach, potrebách a záujmoch v tej - ktorej vývojovej etape štátu a spoločnosti, na tradíciách, či na stabilizácii jednotlivých právnych disciplín na právnických fakultách.

Systém práva Slovenskej republiky sa spravidla rozčleňuje na tieto **právne odvetvia**:

- štátne (ústavné) právo,
- správne (administratívne) právo,
- trestné právo,
- finančné právo,
- občianske právo,
- obchodné právo,
- pracovné právo,
- medzinárodné právo súkromné.²¹

Do oblasti verejného práva patria: štátne (ústavné) právo, správne (administratívne) právo, finančné právo, trestné právo, sociálne právo a procesné právo. Základ súkromného práva tvorí občianske právo. Rovnako sa do tejto skupiny radí obchodné právo, rodinné právo a vo väčšej časti aj pracovné právo.

²⁰ VEČEŘA, M. – DOSTÁLOVÁ, J. – HARVÁNEK, J. – HOUBOVÁ, D.: *Základy teorie práva: multimediální učební text*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 12.

²¹ BRÖSTL, A. a kol.: cit. dielo v pozn. č. 18, s. 33.

Pojem **konfesné**²² **právo** bol zavedený v 19. storočí ako výraz snahy niektorých štátov garantovať rovnoprávnosť rôznych vyznaní (konfesii).²³ Jeho predmetom sú **právne predpisy vydávané štátom a regulujúce právne postavenie cirkví a náboženských spoločností**. Konkrétnejšie ide o právne predpisy garantujúce realizáciu slobody vyznania a svedomia, zabezpečujúce právne podmienky existencie a činnosti cirkví a náboženských spoločností, regulujúce otázky zriaďovania cirkevných škôl, či vyučovania náboženstva na štátnych školách, týkajúce sa financovania cirkví a právnej úpravy rôznych iných aspektov, sfér a oblastí pôsobenia cirkví a náboženských spoločností. Súčasťou konfesného práva sú aj normy medzinárodného práva, ktoré upravujú otázky ľudských práv a slobôd v náboženskej oblasti, či zmluvy so Svätou stolicou (konkordáty). Neoddeliteľnú súčasť konfesného práva tvoria i vnútroštátne zmluvy s inými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Konfesné právo teda reguluje okruh vzťahov týkajúci sa cirkví a náboženských spoločností a ich celkové postavenie v spoločnosti a štáte. Často sa používa na jeho označenie i pojem **štátne cirkevné právo**, ktoré je identického významu.²⁴ Tento typ právnych predpisov treba dôsledne odlišovať od práva vytváraného samotnými cirkvami a náboženskými spoločnosťami - cirkevného práva, resp. práva náboženských spoločností.²⁵ Jednotlivé štáty si budujú vlastné konfesné právo, pričom normy konfesného práva reflektu-

²² Z lat. confessio = vyznanie, vyznanie viery.

²³ Bližšie pozri: TRETERA, J. R.: *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Nakl. Jan Krigl, 1997, s. 34.

²⁴ „... štátne cirkevné právo, právny fenomén osobitného druhu, je od vekov tam, kde sa štát, spoločnosť a náboženstvo stretávajú. Dnes je to štátom garantované právo, ktorým reguluje svoj pomer, svoje vzťahy k oblasti náboženstva v jeho terajších organizačných formách, čiže k cirkvám a ďalším náboženským spoločenstvám. – Bližšie pozri: VOLL, O. J.: *Handbuch des Bayerischen Staatskirchenrechts*. München: Richard Boorberg Verlag, 1985, s. 1.

²⁵ „Cirkevným právom sa označuje právny poriadok tak katolíckej cirkvi, ako aj východných cirkví a z reformácie zrodených cirkví. Cirkevné právo katolíckej cirkvi je precíznejšie nazývané kánonickým právom, nakoľko cirkevná právna zásada na rozdiel od svetského (necirkevného) zákona sa volá kánon.“ – RIEDEL – SPANGENBERGER, I.: *Grundbegriffe des Kirchenrechts*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1992, s. 143. Kánonickým právom rozumieme súhrn právnych noriem vydaných Apoštolskou stolicou, oficiálne vyhlásený (promulgovaný) splnomocnenou autoritou za účelom úpravy vnútorných vzťahov v rámci Apoštolskej stolice a celej cirkvi i vzťahov vyplývajúcich z postavenia Apoštolskej stolice ako subjektu medzinárodného práva. Práca sa bližšie charakteristikou kánonického práva nezaobrá. – pozn. autorky.

júce osobitosti vývoja i súčasného stavu spoločností, predstavujú súčasť ich vnútroštátnych právnych poriadkov.

Právna regulácia slobody vyznania a svedomia i vzťahov štátu a náboženských organizácií v **Slovenskej republike** je v súčasnosti reprezentovaná **súborom viacerých právnych predpisov rôznych odvetví práva** (ústavného práva, správneho práva, rodinného práva, trestného práva či iných právnych odvetví) a medzinárodného práva verejného. V rámci uvedených právnych odvetví prevažujú právne predpisy z oblasti správneho práva. Celkovo ide o právne predpisy rôznej právnej sily – od Ústavy Slovenskej republiky, medzinárodných zmlúv, zákonov až po podzákonnú právnu úpravu. Uvedené právne predpisy tvoria spoločne **pramene konfesného práva**, ktorého kvalitatívne nové základy sa zrodili súčasne so zmenami spoločenských pomerov v roku 1989.

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, „**konfesné právo nie je samostatným právnym odvetvím** právneho poriadku Slovenskej republiky, ale je jeho **neoddeliteľnou súčasťou**“.²⁶ Rovnaké postavenie má konfesné právo i v právnom poriadku Českej republiky. Právne predpisy, ktoré tvoria konfesné právo, sú súčasťou rôznych právnych odvetví, majú teda **prierezový charakter**, pričom ich spoločným menovateľom je právna úprava otázok slobody vyznania a svedomia, postavenia cirkví a náboženských spoločností v rôznych oblastiach spoločenského života a ich vzťahy k štátu. Konfesné právo ako pedagogická disciplína vyučovaná na viacerých právnických fakultách na Slovensku, predstavuje tak právne predpisy difuzované vo viacerých právnych odvetviach. K uvedeným právnym odvetviam môžeme zaradiť predovšetkým nasledovné:

- **správne právo** – v rámci tohto právneho odvetvia nachádzame právne predpisy regulujúce proces registrácie cirkví, právne predpisy týkajúce sa pôsobenia cirkví a náboženských spoločností v oblasti školstva, či právne predpisy reštitučného charakteru;
- **ústavné právo** - predstavuje základ konfesného práva toho - ktorého štátu, reguluje otázky slobody vyznania a svedomia, ako aj právneho postavenia cirkví a náboženských spoločností; Ústavné právo v rámci problematiky základných ľudských práv a slobôd garantuje slobodu vyznania a svedomia a jej praktizovanie, právo slobodne sa združovať v cirkvách a náboženských spoločnostiach a zákaz

²⁶ ČEPLÍKOVÁ, M.: Systém práva Slovenskej republiky a konfesné právo. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2009*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 158.

diskriminácie na základe náboženského vyznania, resp. stavu bez vyznania;

- **občianske právo** – právne upravuje postavenie právnických osôb, za ktoré sú považované i cirkvi a náboženské spoločnosti, či otázky právnej spôsobilosti fyzických osôb;
- **rodinné právo** – vymedzuje právne podmienky pôsobenia cirkví a náboženských spoločností v oblasti uzatvárania manželstiev;
- **trestné právo** – trestnoprávne garantuje realizáciu slobody vyznania a svedomia zakotvením niektorých skutkových podstát trestných činov (trestné právo hmotné) a zabezpečuje činnosť náboženských organizácií v mimoriadnych podmienkach, akými sú výkon väzby, či trest odňatia slobody (trestné právo procesné);
- **pracovné právo** – reguluje niektoré otázky pracovnoprávneho charakteru v cirkvách a náboženských spoločnostiach;
- **finančné právo** – predstavujú právne predpisy upravujúce otázky finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností;

Rovnako môžeme v rámci tohto demonštratívneho výpočtu uviesť i predpisy **daňového práva**, týkajúce sa poskytovania daňových úľav cirkvám a náboženským spoločnostiam, či predpisy **colného práva**, poskytujúce im zase colné úľavy, a podobne.

Predmetom právnych predpisov konfesného práva je teda predovšetkým regulácia spoločenských vzťahov týkajúcich sa:

- slobody vyznania a svedomia,
- právneho postavenia cirkví a náboženských spoločností,
- modelu vzájomných vzťahov štátu a cirkví,
- registrácie cirkví a náboženských spoločností,
- pôsobenia cirkví a náboženských spoločností pri uzatváraní manželstiev,
- pôsobenia cirkví a náboženských spoločností v oblasti školstva (otázok zakladania a pôsobenia cirkevných škôl, vyučovania náboženstva na štátnych školách),
- finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností štátom,
- zmlúv cirkví a náboženských spoločností so štátom,
- pôsobenia cirkví a náboženských spoločností v armáde, väzenstve,
- interkonfesných pomerov a iných otázok.

Uvedené okruhy otázok predstavujú len demonštratívny, nie taxatívny výpočet a týkajú sa najdôležitejších otázok spoločenského života, regulo-

vaného predpismi konfesného práva. Za každou z týchto oblastí (ktoré sú na tomto mieste charakterizované len heslovite), možno vidieť konkrétne právne predpisy, ktorým bude chronologicky venovaná bližšia pozornosť v ďalších kapitolách práce.

1. Právna úprava otázok slobody vyznania a svedomia, právne postavenie cirkví a náboženských spoločností, model vzájomných vzťahov štátu a cirkví v Slovenskej republike

Uvedené tri okruhy otázok nie je praktické oddelovať, nakoľko sú vo vzájomnej súvzťažnosti. Realizácia slobody vyznania nie je možná bez faktickej existencie cirkví a náboženských spoločností, ktoré predstavujú jej inštitucionálnu bázu. Ide tak nielen o realizáciu individuálnej slobody vyznania, ale aj o realizáciu slobody vyznania „kolektívne“ a „spoločne s inými“. Právnu reguláciu uvedenej oblasti predstavuje jednak ústavnoprávna úprava, jednak zákonná právna úprava v jednotlivých obdobiach vývoja slovenskej spoločnosti.²⁷

2. Registrácia cirkví a náboženských spoločností

Cirkvi a náboženské spoločnosti pôsobia v Slovenskej republike právne relevantne iba na základe registrácie. Štát *de iure* uznáva ako cirkvi a náboženské spoločnosti iba tie, ktoré sú registrované. Právnu úpravu uvedenej oblasti predstavuje v súčasnosti zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, novelizovaný zákonom č. 394/2000 Z. z. a zákonom č. 201/2007 Z. z.

3. Pôsobenie cirkví a náboženských spoločností pri uzatváraní manželstiev

Pôsobnosť cirkví a náboženských spoločností pri uzatváraní manželstiev v súčasnosti upravuje zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V zmysle uvedeného zákona sa manželstvo uzaviera súhlasným vyhlásením muža a ženy pred orgánom štátu (matričný úrad) alebo pred orgánom registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. V zmysle § 5 ods. 1 uvedeného zákona vyhlásenie o uzavretí manželstva urobia snúbenci pred osobou vykonávajúcou činnosť duchovného registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti ako príslušným orgánom.

²⁷ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Čo je konfesné právo? In: *Čo je právo?* Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava: Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, 2007, s. 285-287.

4. Pôsobenie cirkví a náboženských spoločností v oblasti školstva

V oblasti pedagogického pôsobenia cirkví a náboženských spoločností sa stali cirkevné školy neoddeliteľnou súčasťou existujúcej siete škôl a zariadení, jednou z dnešných ponúk školskej výučby a výchovy popri školách štátnych, čo vyplýva aj z dikcie článku 42 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky. Vzdelanie získané v cirkevných školách alebo školách náboženských spoločností je rovnocenné vzdelaniu získanému na ostatných typoch škôl. Cirkevné školy sú prirodzenou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy Slovenskej republiky a oblasť školstva ďalšou sférou pôsobenia cirkví i náboženských spoločností, kde nachádzame celý rad právnych predpisov konfesného práva rôznej právnej sily. Okrem zákonnej právnej úpravy na tomto úseku boli prijaté aj osobitné zmluvy cirkví so štátom - Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky formou Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 394/2004 Z. z. a Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní č. 395/2004 Z. z.

5. Finančné zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností štátom

Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v Slovenskej republike sú financované zo štátneho rozpočtu. Štát priamymi dotáciami financuje v rámci schváleného rozpočtu platy duchovných cirkví v plnej výške. Súčasnú právnu úpravu uvedenej oblasti predstavuje zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení zákona č. 467/2005 Z. z. a nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 566/2009 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 299/2007 Z. z. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.

6. Zmluvy cirkví a náboženských spoločností so štátom

Snaha nepriviligovať žiadnu z existujúcich cirkví a náboženských spoločností na Slovensku priviedla štát aj k právnej proklamácii rovnakého práva pre všetky cirkvi a náboženské spoločnosti uzatvárať zmluvy so štátom. V § 4 ods. 5 zákona č. 394/2000 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, je stanovené: "Štát môže s cirkvami a náboženskými spoločnosťami uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci." Konkretizáciou tohto ustanovenia sa stala Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stoli-

cou, publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky formou Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 326/2001 Z. z. a majúca charakter medzinárodnej zmluvy (ďalej aj “Základná zmluva”), ako aj Zmluva medzi Slovenskou republikou a cirkvami a náboženskými spoločnosťami registrovanými podľa zákona č. 308/1991 Zb. v znení zákona č. 394/2000 Z. z., publikovaná v Zbierke zákonov SR uverejnením jej úplného znenia pod č. 250/2002 Z. z. (Obe zmluvy sú z hľadiska ich vnútorného obsahu i z hľadiska postavenia v systéme prameňov práva Slovenskej republiky podrobne analyzované v kapitole č. 6).

Viaceré ustanovenia oboch uvedených rámcových zmlúv sa konkrétno-vovali v osobitných, čiastkových zmluvách. Doposiaľ boli prijaté:

- Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky formou Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR pod č. 648/2002 Z. z.
- Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky formou Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 394/2004 Z. z.
- Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní č. 395/2004 Z. z.
- Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 270/2005 Z. z.

Uvedené zmluvy sa stali neoddeliteľnou súčasťou konfesného práva na Slovensku.

7. Pôsobenie cirkví a náboženských spoločností v armáde, väzenstve

Trestný zákon poskytuje právne garancie ochrany slobody vyznania a svedomia zakotvením niektorých skutkových podstát trestných činov. Trestný poriadok zasa v záujme výchovného pôsobenia trestného konania, zamedzovania a predchádzania trestnej činnosti upravuje spoluprácu orgánov činných v trestnom konaní a súdu so záujmovými združeniami občanov, ktorými sa na účely tohto zákona rozumejú okrem iných i štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti. Uznanie existencie, činnosti a významu

registrovaných cirkví a náboženských spoločností sa prejavilo aj v rozšírení dôvodov, pre ktoré je možné odoprieť svedeckú výpoveď v trestnom konaní. Ďalšie nové právne predpisy trestného práva - zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby i zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov zasa zakotvujú právo obvineného i odsúdeného na to, aby im bola poskytovaná duchovná služba, čím vytvárajú trestnoprávne garancie realizácie slobody vyznania i v týchto mimoriadnych podmienkach.

8. Interkonfesné pomery

Medzi právne predpisy interkonfesnej povahy prijaté po roku 1989 patrí napríklad zákonné opatrenie Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou cirkvou a pravoslávnu cirkvou. Na základe uvedeného právneho predpisu nehnuteľný majetok na území Slovenskej republiky, ktorý bol pred 28. aprílom 1950 vo vlastníctve gréckokatolíckej cirkvi, a ktorý bol na základe výnosu Štátneho úradu pre veci cirkevné v roku 1952 prevedený do vlastníctva pravoslávnej cirkvi, stal sa opäť majetkom vo vlastníctve gréckokatolíckej cirkvi.

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, konfesnoprávna úprava môže byť dvojakého charakteru:

- **spoločná konfesnoprávna úprava:** to znamená, že určitý konkrétny konfesnoprávny predpis sa svojím obsahom vzťahuje na každú zákonne (štátom) uznanú cirkev alebo náboženskú spoločnosť; Inými slovami povedané, normy konfesného práva platia rovnako pre všetky cirkvi a náboženské spoločnosti v danom štáte. Do tejto kategórie patrí predovšetkým ústavnoprávna regulácia vzťahov štátu a cirkví, ako aj základné právne predpisy regulujúce postavenie cirkví a náboženských spoločností a ich vzťahy k štátu (právne predpisy upravujúce proces registrácie cirkví a náboženských spoločností, ich pôsobenie v oblasti školstva, pri uzatváraní manželstiev, a pod.). V podmienkach Slovenskej republiky je týmto základným právnym predpisom predstavujúcim spoločnú konfesnoprávnu úpravu zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Spoločná konfesnoprávna úprava nachádza svoje praktické uplatnenie vo väčšine demokratických štátov.
- **osobitná konfesnoprávna úprava:** je predstavovaná právnymi predpismi konfesného práva, ktoré sa vzťahujú len na niektorú zo

štátom uznaných cirkví alebo náboženských spoločností, prípadne na viaceré z nich.

Okrem uvedených pojmov teória konfesného práva používa i pojem tzv. **interkonfesné právo**. Do tejto sféry patria právne predpisy regulujúce interkonfesné pomery, teda vzťahy medzi jednotlivými cirkvami a náboženskými spoločnosťami navzájom. Interkonfesné právo má svoje opodstatnenie všade tam, kde sa javí zo strany štátu prostredníctvom práva žiaduca stabilizácia vzťahov medzi niektorými náboženskými vyznaniami navzájom, a to v dôsledku zabezpečenia ich pokojného spolunažívania. V tejto kategórii nachádzame napríklad právne predpisy regulujúce usporiadanie majetkových vzťahov medzi cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

Výpočet vyššie charakterizovaných okruhov otázok konfesného práva Slovenskej republiky je demonštratívny a týka sa len najdôležitejších právnych predpisov platných v tejto oblasti, ktoré budú podrobne analyzované v ďalších kapitolách práce. Pramene konfesného práva rovnako ako pramene práva všeobecne, nie sú statické, ale dynamické formy práva, ktoré odrážajú aktuálne spoločenské potreby. Na základe uvedeného môžeme predpokladať v budúcnosti rozšírenie formálnych prameňov konfesného práva Slovenskej republiky (nota bene i uvedených okruhov otázok) o ďalšie právne predpisy.

3. ŠTÁT A CIRKVI

Štát existoval počas svojej histórie a existuje i v súčasnosti spolu s mnohými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Povaha štátu a cirkvi na základe ich základných charakteristík determinuje ich rôzne poslanie.²⁸

Špecifický a odlišný charakter štátu a cirkvi ako inštitúcií, dáva predpoklad ich vzájomnej nezávislosti a autonómnosti v záležitostiach, týkajúcich sa plnenia ich špecifického poslania. Štát a cirkev sú svojím pôvodom, podstatou a účelom, ako aj prostriedkami svojej sebarealizácie podstatne odlišné. Vzťah štátu a cirkvi navzájom nebude nikdy definitívne „vyriešený“, nakoľko štát i cirkev existujú a pôsobia v rovnakom priestore. Formy ich prejavu podliehajú tiež dejinným zmenám a ich úlohy a vzťah k sebe navzájom zažívajú pritom vždy nové výklady.

Štát je jedinou všezahrňujúcou organizáciou obyvateľstva na danom území. To znamená, že vo vzťahu k ostatným subjektom politického systému vystupuje ako jediná moc, ktorá je nezávislá (zvrchovaná), má výlučný charakter a vzťahuje sa na každého jednotlivca na štátnom území.²⁹ Rovnako sa vzťahuje aj na všetky právne subjekty na tomto území. Štát ako určitá forma politickej organizácie spoločnosti je obvykle spájaný „s problematikou moci v spoločnosti a jej rozdeľovaním, s riešením mocenských konfliktov, s autonómiou štátnej moci v spoločnosti a pod.“³⁰

Zo strany štátu je postavenie **náboženských organizácií**, to znamená **cirkví i náboženských spoločností**, právne regulované. Štát i cirkev sú si vedomí, že sféry ich úloh sa mnohokrát zákonite dotýkajú a prekrývajú (nakoľko sa ich starostlivosť týka tých istých ľudí ako občanov štátu a členov cirkvi). Adekvátny prostriedok regulácie vzájomne sa dotýkajúcich záležitostí a trvalého riešenia sporných otázok vidia štát a cirkev v uzatváraní zmluvných dohovorov (konkordátov, zmlúv s cirkvami, a podobne.).

²⁸ Ako podstata štátu a cirkvi, tak aj ich vzájomný vzťah podliehal v priebehu storočí rôznym výkladom. Jedno všeobecne uznávané a prijímané učenie o ich vzájomnom vzťahu neexistuje ani dnes. – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: *Staatskirchenrecht (ein Studienbuch)*. 3. Auflage. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996, s. 2.

²⁹ Bližšie pozri: KANÁRIK, I.: Funkcie štátu v právnom štáte. In: *Formovanie politického systému*. Zborník referátov. Kongres slovenskej vedy, 1993, s. 12.

³⁰ VEČEŘA, M.: *Sociální stát: Východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 11.

Prostredníctvom súboru právnych noriem regulujúcich postavenie cirkví štát vymedzuje stupeň a mieru ich integrity do spoločnosti, rovnako však aj rešpektovanie ich osobitej identity. Do vymedzenia prvkov identity cirkví patrí bezpochyby sféra ich osobnej pôsobnosti.

Na rozdiel od štátnej moci, ktorá je univerzálna a podľa princípu teritoriality sa vzťahuje na každého na celom území štátu, **duchovná moc**, či vplyv **jednotlivých cirkví a náboženských spoločností** sa vzťahuje **len na ich členov**.³¹ Vo svojej podstate je cirkev spoločenstvom, spoločenstvom tých, ktorí sa podľa právnych predpisov tej ktorej cirkvi stali jej členmi. **Členstvo** je teda **výrazným znakom cirkví**.³² Súčasne ide vždy o spoločenstvo organizované, nie iba o neorganizovanú skupinu stúpencov určitej idey.

Vzhľadom na špecifické poslanie sú cirkvi štátom často považované za **inštitúcie sui generis**, čo dokumentuje uznanie ich osobitého spoločenského postavenia a osobitej identity, determinovanej ich **vieroučným, duchovným základom**. Zmysel existencie cirkvi má teda svoje ťažisko v duchovnom rozmere. Cirkvi majú kvalitatívne iný vzťah k štátu než ostatné veľké sociálne skupiny. Táto skutočnosť je odôvodnená tým, že tieto skupiny zastupujú iba parciálne záujmy, zatiaľ čo cirkvi podobne ako štát reprezentujú entitu vo všetkých dimenziách a prejavoch (právnych i morálno-náboženských). Jedinečný charakter cirkví je založený práve na ich duchovnom a náboženskom poslaní v spoločnosti.

Z právneho hľadiska o vzťahu štátu a cirkví možno konštatovať, že pri uplatňovaní svojej duchovnej moci a vplyvu nad veriacimi cirkvi a náboženské spoločnosti ako právnické osoby musia **rešpektovať princípy právneho štátu**, medzi ktorými má nezastupiteľné miesto **zvrchovanosť zákona**. **Štátna moc** ako **originálna normotvorná moc** teda od cirkví a náboženských spoločností ako subjektov práva pri realizácii ich duchovnej činnosti oprávnené očakáva rešpektovanie právneho poriadku vydávaného štátom. Cirkvi môžu na plnenie svojho poslania vydávať vnútorné predpisy, za predpokladu, že tieto nie sú v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi vydávanými štátom.

³¹ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát – právny garant vzťahov identity a integrity cirkvi v Slovenskej republike. In: *Európa medzi identitou a integritou*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, 61/143, Politologický zborník 2. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove, Prešovská univerzita, 2002, s. 350.

³² Bližšie pozri: TRETERA, J. R.: cit. dielo v pozn. č. 23, s. 10.

4. MODELÝ VZŤAHOV ŠTÁTU A CIRKVI

V priebehu dejinného vývoja vykazuje vzťah štátu a cirkvi veľmi rôznorodé formy. Tieto formy možno vyjadriť v rôznych modeloch, pričom sú možné i ich zmiešané podoby. Najčastejšie sa možno stretnúť s nasledujúcimi **modelmi**: model cirkev – Rímska ríša, stredoveký model, novoveký model a súčasný model.³³

Pre počiatkové obdobie je charakteristické, že kontakty medzi cirkvou a štátom neboli časté. Špecifický model vzťahu cirkev – Rímska ríša nastal až v 4. storočí a bol klasickým prípadom rýchle sa šíriaceho vplyvu cirkvi na pozadí krízy štátu.³⁴

Cézaropapizmus, nazývaný tiež byzantským princípom, je reakciou na predchádzajúci model vzťahu. Cirkev sa stretáva po prvýkrát s otvorením sa štátu voči nej. V teórii i praxi dochádza k prelínaniu štátneho a cirkevného. Hlavnými črtami cézaropapizmu bolo splyvanie cirkevnej a štátnej autority (panovník je „predĺženou rukou cirkvi“ – „membrum praecipuum ecclesiae“), veľké oprávnenia štátu zasahovať do procesných a právnych záležitostí cirkvi, ochota cirkvi podriaďiť sa štátu a jej služba verejnej autorite.³⁵ Cirkev

³³ Niektorí autori uvádzajú iné štyri základné typy vzťahu štátu a cirkvi:

1. cirkevný (náboženský) štát,
2. štátne cirkevnictvo (cézaropapizmus),
3. nadradenosť štátu nad cirkvou,
4. odluku cirkvi od štátu.

Uvedené základné typy (formy) majú význam ideálnych typov. V priebehu dejín našli svoje uskutočnenie mnohé prechodné a zmiešané formy, ktoré vznikli zoslabením prvkov jedného typu a prevzatím jednotlivých elementov typu iného. – Bližšie pozri: *Weltkirchen Lexikon: Handbuch der Ökumene*. Herausgegeben von Franklin H. Littell und Hans Hermann Walz, Kreuz-Verlag-Stuttgart, 1. Auflage, 1960, s. 1384.

³⁴ Bližšie pozri: LAMPARTER, M.: Svoboda náboženského vyznání a státovéda. In: *Církev a stát*. Sborník příspěvků z 3. ročníku konference. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 23.

³⁵ V byzancii zostáva antická jednota náboženstva a svetskej moci súčasťou štátnej doktríny. Úrad vládcu a kňazský úrad bol spojený v jednej osobe panovníka ako basileus (cisár) a hierex (kňaz). Tento cirkevnopolitický model, ktorý nebol do konca Byzantskej ríše podrobený žiadnym zásadným zmenám, bol najdokonalejšie praktizovaný za Justiniána I. (527-565), ktorý ako bohom inšpirovaný autokratický vládca stál na čele štátu i cirkvi. – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*. Band 1, A – F. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2000, s. 324-325.

bola včlenená do mocenských štruktúr štátu, cisár zasahoval do cirkevnej legislatívy, zvolával koncily a synody, uplatňoval v cirkvi administratívnu moc, predovšetkým pri obsadzovaní úradov. Niekedy zasahoval i do oblasti liturgických a vieroučných predpisov. Štát podporoval cirkvi finančne i právne, zatiaľ čo cirkvi brali na seba výkon štátnych úloh (správa školstva, sociálna starostlivosť a pod.). Cirkev bola vnímaná rovnakým spôsobom a významom ako napr. súdnictvo alebo školstvo, chápaná ako „štátne zariadenie“.

Stredoveký model bol charakteristický tým, že intelektuálna prevaha cirkvi (determinovaná monopolom na vzdelanie) jej dávala spoločenskú prevahu nad ostatnými inštitúciami i nad samotným štátom. 13. a 14. storočie je obdobím rozvoja kánonického práva, ktoré sa stalo spolu s rímskym súkromným právom základom európskej právnej kultúry. Vo vrcholnom stredoveku bola cirkev všemocnou inštitúciou. Všetky oblasti dnešnej štátnej činnosti boli naplňované cirkvou, osobitne katolíckou. Kánonické právo regulovalo i materiu dnešného občianskeho práva (osobitne v časti dedičského a procesného práva) a rodinného práva.

Stredoveký model vzťahu štátu a cirkvi predstavovalo viacero podôb. Najvýznamnejšia bola podoba elipsy, danej dvoma stredmi – ťažiskami, a to cirkvou a štátom. Stredoveké učenie poznalo i teóriu dvoch mečov. Jeden meč predstavoval moc štátu, druhý moc cirkvi. Podoba dvoch mečov signalizovala potenciálny stret záujmov a rivalitu oboch inštitúcií.

Novoveký model vzťahu štát – cirkev priniesol suverenitu štátu. Cirkev sa orientovala viac na „zvnútorňovanie“ základov viery a evanjelizáciu formou vzdelania. V 16. storočí začínajúca konfesionalizácia kresťanstva doviedla štát k regulácii svojho vzťahu k cirkvi v zmysle parity a tolerancie.

Podriadenosť cirkvi štátnej moci v 18. storočí bola presadzovaná z pozície osvietenieckého absolutizmu, chápaného cirkev ako súčasť štátneho aparátu. Spôsob správy cirkvi v období absolutistickej monarchie sa nazýva štátnym cirkevníctvom. Formy zasahovania do vnútrocirkevných záležitostí treba chápať v súvislosti so snahou absolutistických panovníkov uskutočňovať potrebné sociálne reformy, ktoré by však cirkev so svojimi imunitami, privilégiami a pozemkovým vlastníctvom mohla spomaľovať. V tomto modeli vzájomných vzťahov štátu a cirkvi – nazývanom aj **subordinačný (dozorový) model** spravidla podliehajú cirkvi kontrole zo strany štátnych orgánov a jej rozhodnutia potrebujú na svoju účinnosť štátny súhlas.

Revolúcia v roku 1848 do značnej miery oslobodila cirkvi zo štátneho područia a začalo sa hľadať vyváženejšie usporiadanie vzťahov medzi štátom a cirkvami.

V 19. storočí poznamenávajú vzťah štátu a cirkvi tri línie vývoja:

1. pozvolné presadzovanie neobmedzenej náboženskej slobody,
2. realizácia cirkevnej autonómie,
3. odstránenie cirkevnej súdnej právomoci (jurisdikcie) vo svetských záležitostiach.³⁶

Na začiatku 20. storočia štátna moc stráca svoj pôvodný význam a vytvára sa elastická forma štátu založená na existencii sprostredkujúcich inštitúcií a organizácií (vrátane cirkví), ktoré jednak zabezpečujú záujmy svojich členov, jednak zabezpečujú plnenie solidárnych povinností zo strany jednotlivca a štátu. Solidarnosť inštitúcií sa zakladá na delbe moci medzi jednotlivými inštitúciami. Všetky sa zúčastňujú na spoločenskom riadení spolu so štátom, ktorý je tiež iba jednou z inštitúcií. Štát nie je suverénom, iba skupinou ľudí plniacich rovnaké úlohy. „Norma solidarity je faktom vzájomnej závislosti, spojenej s každou spoločenskou skupinou.“³⁷

Súčasný model vyjadruje vzájomnú imanenciu oboch inštitúcií a ich vlastnú identitu. Existujúce modely vzájomného spolunažívania štátu a cirkvi (ich koexistencie) predstavuje rozpätie od identifikácie až po hraničný príklad neidentifikácie, ktorým je odluka. Do akej miery sa uvedené modely v jednotlivých krajinách uplatnia, je ovplyvnené celkovým postavením a vážnosťou cirkvi v tom - ktorom kultúrnom spoločenstve i historickým kontextom.³⁸

V súčasnej vede konfesného práva sa podľa vzťahu k jednotlivým cirkvám a náboženským spoločnostiam v zásade rozlišujú **štáty konfesijné a svetské (sekulárne)**.³⁹

Identifikácia (konfesijný štát), nazývaná tiež **štátnocirkevný model**, znamená historicky pevné spojenie štátu a cirkvi. Ide o také usporiadanie vzťahu štátu a cirkvi, v ktorom štát uprednostňuje a podporuje **jedno nábo-**

³⁶ Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: cit. dielo v pozn. č. 28, s. 33.

³⁷ VEČEŘA, M.: cit. dielo v pozn. č. 30, s. 29.

³⁸ „Každá konkrétna situácia a forma prejavu vzťahu štátu a cirkvi, aká sa v rozličných epochách dejín v jednotlivých štátoch vytvorila a v súčasnosti existuje, je výsledkom dlhodobého a neopakovateľného procesu dejín týchto štátov.“ – Bližšie pozri: LISTL, J.: Grundmodelle einer möglichen Zuordnung von Kirche und Staat. In: Listl, J., – Müller, H. – Schmitz, H.: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1983, s. 1037.

³⁹ Bližšie pozri: TRETERA, J. R.: *Štát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 11-18.

ženstvo. S uvedeným náboženstvom sa teda štát identifikuje (stotožňuje).⁴⁰ **Jednej – štátnej cirkvi** zákon zaručuje výsadné postavenie a inštitucionálne prepojenie so štátom – hlava cirkvi je de iure hlavou daného štátu (napr. Church of England v Anglicku). Fakticky však právomoci hlavy štátnej cirkvi vykonáva metropolitný cirkevný hodnosťár. Uvedená cirkev je vždy financovaná zo štátneho rozpočtu (napr. pravoslávna cirkev v Grécku alebo luteránska cirkev v škandinávskych krajinách).⁴¹ Pri uplatňovaní tohto modelu štát z rôznych dôvodov vyhlasuje niektoré náboženstvo za oficiálne štátne náboženstvo a danej cirkvi následne priznáva určité privilegované postavenie na úkor ostatných cirkví. Dôvody uprednostňovania jednej cirkvi (jedného náboženstva) sú buď v sociologickom motíve – štátne náboženstvo je náboženstvom väčšiny, čiže k tomuto náboženstvu sa hlási väčšina občanov, alebo v hodnotiacom motíve, t. j. štát takéto náboženstvo považuje za pravé.⁴² Konfesnoprávna parita s ohľadom na charakteristické znaky tohto modelu je prakticky vylúčená.

Neidentifikácia (svetský, sekulárny štát) je model vzájomných vzťahov štátu a cirkvi, rešpektujúci cirkevnú a svetonázorovú neutralitu. Jeho predpokladom je neidentifikácia štátu so žiadnym vyznaním, náboženstvom, či ideológiou. Tento štát je teda **konfesijne neutrálny**.⁴³ Navyše rešpektuje a garantuje i stav bez vyznania. Zachováva právne záruky realizácie slobody vyznania a svedomia, ako aj **rovnoprávne postavenie** existujúcich **cirkví – paritný systém**. Charakteristickým znakom svetského štátu je, že štát prístupuje k všetkým uznaným náboženským vyznaniam rovnakým spôsobom.

⁴⁰ Model identifikácie a jeho porovnanie s modelom neidentifikácie popisuje publikácia – SCHLAICH, K.: Radikale Trennung und Pluralismus – zwei Modelle der weltanschaulichen Neutralität des Staates. In: *Trennung von Kirche und Staat? Juristische, theologische und politische Stimmen zu einem alten Problem*. Evangelische Zeitstimmen, 74, Herbert Reich. Hamburg: Evangelischer Verlag, 1975, s. 13-15.

⁴¹ Bližšie pozri: REKTORÍK, J.: *Ekonomická dimenze křesťanství a církve: Její reflexe v ČR*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 104.

⁴² Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát a cirkev, modely vzťahov štátu a cirkví. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2003*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2004, s. 149 a nasl.

⁴³ Neutralita štátu sa ukazuje vhodnou v tom, že všeobecný právny poriadok ponecháva občanovi priestor a slobodu rozhodnúť sa v povolani, výchove, rodine, kultúre a v iných životných oblastiach, a síce nie priamo v zmysle nábožensky svetonázorovej neutrality, ale v zmysle jeho vyznania alebo jeho presvedčenia. – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: Der heutige Verfassungsstaat und die Religion. In: *Handbuch des Staatskirchenrechts der Bundesrepublik Deutschland*. Hrsg. von Joseph Listl und Dietrich Pirson, erster Band. Berlin: Duncker&Humblot, 1994, s. 78.

Neidentifikácia má v teórii konfesného práva viacero podôb, medzi ktoré najčastejšie radíme **odluku cirkvi od štátu a kooperáciu**, na základe čoho poznávame svetské **štáty odlukové a kooperačné**.⁴⁴ Ide o delenie skôr historického rázu, nakoľko dnes dochádza k stálemu zblížovaniu prvkov oboch uvedených skupín.

Odluka cirkvi od štátu (nazývaná v konfesnoprávnej literatúre aj ako **separačný koexistenčný model**) je modelom usporiadania vzájomných vzťahov štátu a cirkvi, ktorý zabezpečuje rovnoprávne postavenie všetkých existujúcich cirkví a náboženských spoločností. Tieto sú úplne autonómne a samostatné, od štátu nezávislé.⁴⁵ Štát sa so žiadnou z cirkví neidentifikuje, je konfesne neutrálny. Postavenie cirkví a náboženských spoločností v štáte spravidla nie je právne regulované odvetviami verejného práva. Cirkvi strácajú štatút verejnoprávnych korporácií, v žiadnej oblasti práva sa im nepriznáva osobitné postavenie. Štát reguluje ich postavenie len vo sfére súkromného práva. „Cirkvi pôsobia ako súkromnoprávne združenia (korporácie), ktoré si samy upravujú svoju štruktúru a vnútorné pomery (vrátane zriaďovania inštitúcií a spolkov).“⁴⁶ Štát cirkvi a náboženské spoločnosti ani ich cirkevné ustanovizne finančne nepodporuje, na druhej strane do ich pôsobenia a vnútorných záležitostí vôbec nezasahuje.⁴⁷ Štát si nenárokuje žiaden vplyv na obsadzovanie cirkevných úradov a musí cirkev v jej legislatíve i správe nechať slobodne pôsobiť. Cirkev je v otázkach vnútornej správy i zákonodarstva slobodnou a nezávislou.⁴⁸ Sloboda vyznania a svedomia

⁴⁴ Niektorí autori k uvedeným formám neidentifikácie radia aj **konkordát**. Ten však predstavuje model usporiadania vzťahov medzi štátom a medzinárodnou reprezentáciou katolíckej cirkvi (Svätou stolicou), netýka sa teda usporiadania vzťahov štátu a iných cirkví. Na základe toho nepredstavuje model vzťahu štátu a cirkví všeobecne. O podstate konkordátu charakterizovaného aj ako stav kooperácie bližšie pozri: REKTOŘÍK, J.: cit. dielo v pozn. č. 41, s. 106.

⁴⁵ Odluka štátu a cirkvi nie je iba heslo, ale aj podstatný moment štátnocirkevno-právneho poriadku v mnohých krajinách. Pojem však charakterizuje v rôznej súvislosti navzájom sa veľmi odlišujúce štátnocirkevno-právne režimy. – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: cit. dielo v pozn. č. 28, s. 63-64.

⁴⁶ NEMEC, M.: *Vybrané kapitoly z cirkevného práva*. Bratislava 1997, s. 102.

⁴⁷ Historicky sa odlukou malo odstrániť zasahovanie štátu do cirkevných záležitostí a zabezpečiť jej realizáciu všetkým náboženským spoločenstvám rovné postavenie. – Bližšie pozri: TRETERA, J. R.: cit. dielo v pozn. č. 39, s. 14-15.

⁴⁸ „... model rozluky cirkvi a štátu možno predstaviť ako model najväčšmi zodpovedajúci požiadavkám na právny štát, ktorý v kontexte vystupuje ako štát sekularizovaný.“ – ŠKULA, L.: Poznámky k vzťahu štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: *Právny obzor*, roč. 77, 1994, č. 3, s. 333.

je plne rešpektovaná.⁴⁹ Pri tomto modeli je zaručená reálne najvyššia miera transparentnosti vzťahu medzi štátom a cirkvou. Odluka predstavuje rovnoprávne postavenie všetkých v spoločnosti pôsobiacich cirkví a náboženských spoločností, ktoré sú plne autonómne a samostatné, čo vylučuje akúkoľvek náboženskú diskrimináciu a súčasne vystupuje ako podmienka ich nezávislosti na štátnej moci. To však nevylučuje vzájomnú potrebnú spoluprácu so štátom. Situácia v jednotlivých cirkvách a náboženských spoločnostiach závisí v plnej miere od ich členskej základne.

Termín odluka sa dodnes používa pre systém platný v USA podľa dodatku č. 1 Ústavy (1791), v Brazílii podľa dekrétu z r. 1890, vo Francúzsku podľa zákona z r. 1905 a v dvoch švajčiarskych kantónoch. Výraz odluka je použitý i v právnych predpisoch Spolkovej republiky Nemecko, v právnej teórii sa však pre Nemecko používa termín koordinovaná alebo kooperačná odluka, lebo väčšina cirkví a náboženských spoločností má postavenie verejnoprávnych korporácií a štát pre cirkvi vyberá od ich členov cirkevnú daň.⁵⁰ Odluka cirkví od štátu neznamená posilňovanie protináboženských a proticirkevných nálad, postojov a tendencií, nepredstavuje ani útok na slobodu vierovyznania a nepotláča práva veriacich. Je predpokladom tolerancie, vzájomného pochopenia a rešpektu, ako aj vnútorného pokoja a stability každého spoločenského systému.⁵¹ O odluke cirkvi od štátu platí, že nikdy nebola a ani v súčasnej dobe nie je väčšinovým modelom vzťahu štátu a cirkví.

Kooperácia je formou neidentifikácie založenej na obojstranne výhodnej spolupráci štátu a cirkvi. Pre tento model je typický rozvoj náboženskej slobody, rovnoprávne postavenie všetkých cirkví v štáte, uznanie cirkvi po stránke právnej i vo vzťahu k jej vnútornej autonómii. Pri zásadnej (principiálnej) štátnej neutralite sa cirkvám priznáva **osobitný status – status verejnoprávnych korporácií**. Konfesné právo v systéme práva pôsobí sprá-

⁴⁹ „Odluka cirkví a štátu môže byť výrazom neutrálneho až zdržanlivého postoja (francúzsky model), ale aj výrazom pozitívnej svetonázorovej a náboženskej tolerancie (Spojené štáty americké), či neexistencie ustáleného modelu a systému vzťahu štátnych orgánov k cirkvám, najmä v štátoch takzvaného tretieho sveta.“ – MORAVČÍKOVÁ, M. – CIPÁR, M.: *Cisárovo cisárovi: Ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001, s. 6.

⁵⁰ Bližšie pozri: ŠABO, M.: *Model financovania Katolíckej cirkvi v SR*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008, s. 63-64.

⁵¹ Bližšie pozri: SURMÁNEK, Š.: *Klerikalizácia verejného života na Slovensku ako prejav a dôsledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi*. Košice: vyd. Elfa, spol. s r. o., 2009, s. 72-73.

vidla ako verejnoprávne odvetvie. Cirkvi sa významne podieľajú na rozvoji mnohých sfér verejného života, kde je ich činnosť prospešná i pre štát – charitatívna činnosť, školstvo, zdravotníctvo, armáda, a pod. Pre tento model sú typické „vyššie formy“ úpravy vzájomných vzťahov štátu a cirkví vo forme zmlúv, či dohôd. Vzťahy medzi štátom a cirkvami sú pritom v najpodstatnejších otázkach regulované **konkordátmi a zmluvami s cirkvami**. Stav kooperácie je **obojsstranne prospešný**. To, že si tento fakt uvedomujú i samotné cirkvi, potvrdzuje cirkevná tlač: „... iba na jasnej zásadnej dohode možno stavať úprimný a trvácí stav plodnej spolupráce pre dobro našej slovenskej spoločnosti, ktoré musí byť najvyšším záujmom tak štátnej, ako aj cirkevnej autority.“⁵² Vzťah medzi štátom a cirkvami v úplnej väčšine demokratických štátov možno v súčasnosti označiť práve ako **„neidentifikáciu za súčasnej kooperácie“**, predovšetkým v záležitostiach všeobecného prospechu, akými sú školstvo, charita, zdravotníctvo a iné. Kooperácia predstavuje najrozšírenejší typ možných modelov vzájomných vzťahov štátu a cirkví. K svetským štátom tohto typu patria takmer všetky štáty Európskej únie, vrátane Slovenska.

V jednotlivých štátoch je uplatnenie jednotlivých modelov vzájomných vzťahov štátu a cirkví determinované rôznymi spoločenskými faktormi (napr. politickým režimom, formou vlády, religiozitou spoločnosti a inými). Podobu „súčasného slovenského modelu“ vzťahu štátu a cirkví predurčili novembrové udalosti v roku 1989.⁵³ Vzťah štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam je kooperatívny a paritný. Žiadna cirkev nie je štátnou cirkvou a nepožíva žiadne zvláštne výsady.

Pre dôsledné poznanie súčasného stavu vzťahov štátu a cirkví je potrebné poznať i históriu ich vývoja. Tá sa prezentuje v rôznych štátnych útvaroch, ktorých súčasťou bolo i územie Slovenska. Pochopenie aktuálnych právnych vzťahov štátu a cirkví nie je možné bez minima týchto historických znalostí.

⁵² Katolícke noviny, roč. 108 (144), 1993, č. 43, s. 14.

⁵³ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ideologicko-právne otázky vzťahu štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: *Ideológia na prahu III. tisícročia*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2001, s. 272-279.

5. HISTÓRIA VZŤAHOV ŠTÁTU A CIRKVI

5.1. Právna podstata a postavenie cirkví a náboženských spoločností v Rakúsko - Uhorsku

Pri charakteristike postavenia náboženských organizácií v čase existencie dualistickej rakúsko-uhorskej konštitučnej monarchie je žiaduce nielen zvýrazniť spoločné, ale poukázať i na rozdiely v tomto smere existujúce medzi jej rakúskou a uhorskou časťou.

Konfesné právo **na území Predlitavska (rakúska časť monarchie, zahŕňajúca Čechy, Moravu, Sliezsko, Dolné a Horné Rakúsko, Tirolsko, Salzbursko, Štajersko, Korutánsko, Kransko a Prímorie)**, rozlišovalo na jednej strane **cirkvi a náboženské spoločnosti uznané**, na strane druhej **cirkvi a náboženské spoločnosti neuznané**.⁵⁴

Pokiaľ ide o cirkvi a náboženské spoločnosti **uznané**, uvedené vo výnose ministerstva vnútra č. 107 ríšskeho zákonníka (ďalej len r. z.) zo dňa 30.1.1849, nimi boli: **katolícka cirkev všetkých rítov** (rítu rímskeho, gréckeho, arménskeho), **luteránsko – kalvínska, pravoslávna cirkev** a z nekresťanských vyznaní **židia**.⁵⁵ Do tejto skupiny patrili i **cirkev starokatolícka a evanjelická cirkev bratská**, obe zákonne uznané na základe **zák. č. 68/1874 r. z. o zákonomnom uznaní spoločností náboženských**.⁵⁶ V § 1 uvedeného zákona bolo stanovené: „Vyznavači viery, ktorá nebola dosiaľ zákonom uznaná, uznaní budú za spoločnosť náboženskú za týchto podmienok: 1. že ich učenie o viere, ich služby božie, ich zriadenie a zvolené meno neobsahuje ničoho proti zákonu alebo niečo závadného mravnosti, 2. že sa zriadi určite aspoň jedna náboženská obec podľa tohto zákona zriadená, a že bude

⁵⁴ O cirkvách uznaných hovorila už ústava aprílová a marcová z rokov 1848 a 1849.

⁵⁵ Tieto staršie cirkvi boli za „uznané“ len označené, bez apriórneho zvláštneho predpisu, ako dôsledok svojej predchádzajúcej, t. j. dovtedajšej odlišnej právnej existencie, napr. dominancie (katolícka cirkev), tolerancie (evanjelické cirkvi a pravoslávna cirkev), či len ako trpené (židia).

⁵⁶ Cirkvi, ktoré vznikli na základe zákona z roku 1874, boli cirkvami „zákonne uznanými“ („gesetzlich annerkant“), pretože vznikli zvláštnym uznávacím konaním, na základe apriórne vydananej normy. – Bližšie pozri: WIERERER, R.: *Uznání a právní postavení náboženských společností podle zákona z 20. května 1874, č. 68 ř. z. Praha – Brno: Orbis, 1935, s. 35-83.*

mať stálosť.⁵⁷ Zákon sa nezaujíma o počet členov cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, žiadajúcej o uznanie, nezavádza teda žiadny census, ktorý by musel subjekt usilujúci sa o uznanie prekonať.⁵⁸ Išlo o zákon, zodpovedajúci prevládajúcim trendom vtedajšieho politického liberalizmu.⁵⁹ V zmysle tohto zákona bola v roku 1877 uznaná cirkev starokatolícka nariadením ministerstva kultu a vyučovania (ďalej len m. k. a v.) č. 99/1877 r. z. a v roku 1880 evanjelická cirkev bratská nariadením m. k. a v. č. 40/1880 r. z.

V neskoršom období na území Predlitavska bol prijatý **zákon č. 159/1912 r. z.**, ktorým sa prívrženci **islam** **hanefitského rítu uznávajú za náboženskú spoločnosť**. „Forma zákona bola nutná preto, lebo tu neexistovali podmienky pre uznanie podľa zákona z roku 1874, chýbalo zabezpečenie aspoň jednej náboženskej obce a tiež náuka islamskej cirkvi sa nezhodovala v mnohom so zákonmi a mravmi našich krajín. Preto uznanie náuky a obyčajov tejto náboženskej spoločnosti bolo vyslovené s obmedzením – pokiaľ neodporujú zákonom štátnym.“⁶⁰ Uznanie na základe špeciálneho, samostatného zákona bolo realizované vzhľadom na zvýšenú opatrnosť v záležitostiach verejného poriadku (polygamné manželstvo). Pre manželstvo mohamedánov bola predpísaná obligatórne civilná forma sobáša podľa ustanovení zákona č. 51/1870 r. z.⁶¹

Na území bývalého Predlitavska právnym základom organizácie cirkví bol štátny základný **zákon č. 142/1867 r. z. o všeobecných právach štátnych občanov** (súčasť decembrovej ústavy). Tento zákon, ktorý bol v podstate vyjadrením pokračujúcej revízie náboženského dedičstva feudalizmu, upravoval medziiným aj pomery náboženské. V článku 14 zákona bolo stanovené: „Každému je zaručená úplná sloboda viery a svedomia. Užívanie občan-

⁵⁷ FARSKÝ, K.: *Stát a cirkve: Poměr státu českého k cirkvi římské od prvopočátku až do roku 1924*. Praha: Nákl. v., 1924, s. 292.

⁵⁸ Bližšie pozri: PŘIBYL, S.: *Konfesněprávní studie*. Brno: nakl. L. Marek, 2007, s. 24.

⁵⁹ Zákon platil obdivuhodne dlho – 75 rokov bez nutnosti akýchkoľvek zmien. Zrušený bol až zákonom č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom. – Tamže, s. 24-25.

⁶⁰ HOBZA, A.: *Poměr mezi státem a cirkvi: Jeho vývoj a přítomný stav*. Praha: Orbis, 1919, s. 116.

⁶¹ „Náboženská společnost přívrženců islamu podľa hanefitského rítu požíva ako taká vzhľadom k vykonávaniu svojho náboženstva a svojim náboženským zvykom rovnakú zákonnú ochranu ako iné zákonne uznané spoločnosti náboženské. Tiež náuka islamu, jeho zariadenia a zvyky požívajú rovnakú ochranu, pokiaľ neodporujú štátnym zákonom.“ – Bližšie pozri: BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V.: *Československé církevní zákony*. díl II. Praha: Československý Kompas, 1931, s. 1292.

ských a politických práv je nezávislé od náboženského vyznania, avšak náboženským vyznaním nesmú štátoobčianske povinnosti utrpieť žiadnu ujmu.⁶² Sloboda viery a svedomia sa v zmysle týchto ustanovení vysvetľovala len ako právo na súkromný život občana vo veciach viery, t. j. pokiaľ náboženské prejavy občana nenarušovali plnenie štátoobčianskych povinností. Verejný výkon kultu umožňoval zákon č. 142/1867 r. z. len starým uznaným konfesiam – zákonne uznaným cirkvám a náboženským spoločnostiam, ktoré si spravovali svoje vnútorné záležitosti samostatne, mali v užívaní a držbe ústavy, nadácie a fondy určené pre výkon kultu, vyučovanie a dobročinné účely, avšak boli súčasne podriadené všeobecným štátnym zákonom. Pokiaľ išlo o vyučovanie náboženstva, na verejných školách ostalo naďalej povinné a právo výučby mali uznané cirkvi a náboženské spoločnosti. Štátu prislúchalo nad všetkým vyučovaním a výchovou právo najvyššieho riadenia a dozoru.

K neuznaným náboženským organizáciám v Rakúsku patrili napr. metodisti, baptisti, Jednota českobratská, anglikánska cirkev, tzv. Slobodná cirkev reformovaná a iné.⁶³ Cirkvi a náboženské spoločnosti neuznané boli v podstate právne neexistujúcimi. Niektoré boli dokonca zakázanými.⁶⁴ Na rakúskom území boli už v čase bachovského absolutizmu zakázané niektoré náboženské subjekty: v roku 1851 tzv. Nemeckí katolíci, v roku 1858 Johannsbrüder (bratia Johaniti) a v roku 1860 Nazaréni (Nasledovníci Krista). Liberálne pomery nastolil v Rakúsku až štátny základný zákon č. 142/1867 r. z. o všeobecných právach štátnych občanov.⁶⁵

Základný rozdiel medzi uvedenými dvoma skupinami bol v tom, že verejný výkon kultu bol v zmysle zák. č. 142/1867 r. z. dovolený len konfesiam uznaným, naproti tomu príslušníci neuznaných konfesií mali právo len

⁶² BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V.: *Československé církevní zákony*. díl. I. Praha: Československý Kompas, 1931, s. 29.

⁶³ Niektoré z nich, napr. Slobodná cirkev reformovaná (t. j. dnešná Cirkev bratská, ktorá vznikla v roku 1880) a baptisti (t. j. dnešná Bratská jednota baptistov, táto vznikla v roku 1885) o štátny súhlas ani nežiadali a vykonávali svoju činnosť bez neho. – Bližšie pozri: MORAVČÍKOVÁ, M. – CIPÁR, M.: cit. dielo v pozn. č. 49, s. 60.

⁶⁴ V tejto súvislosti dobová literatúra na označenie niektorých z nich často používa pojem „sekta“. – Bližšie pozri: *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 1442-1448.

⁶⁵ Bližšie pozri: PŘIBYL, S.: *Právní ochrana před novými náboženskými hnutími a destruktivními kulty podle zákona č. 3/2002 Sb.* In: Právnik, roč. CXLIII, Praha 2004, č. 5, s. 503.

na neverejný – súkromný (domáci) výkon kultu. Podobne opäť len **uznané cirkvi a náboženské spoločnosti** mali postavenie **autonómnych a samo-správnych verejnoprávnych korporácií**, ktoré si svoje vnútorné záležitosti upravovali vlastnými normami, obmedzené len rámcom všeobecných štátnych zákonov.⁶⁶ „Cirkev vykonáva nad svojimi členmi moc, ktorá je podobná moci štátnej, štát priznáva cirkevnému poriadku povahu zvláštneho poriadku právneho, štát pokladá zriadenecov cirkevných za funkcionárov verejných a rešpektuje rozhodnutia cirkevných úradov, štát sa zúčastňuje správy cirkevnej, dotuje cirkevných úradníkov a ústavy zo svojich prostriedkov a poskytuje cirkvi rôzne výhody – privilégiá, napr. vzhľadom na majetok, verejné bremená, verejné počty a pod. V súvislosti s uvedenými výhodami poskytovanými cirkvám sa hovorí o nich ako o korporáciách privilegovaných.“⁶⁷ Napokon len tieto uznané cirkvi a náboženské spoločnosti boli oprávnené vyučovať náboženstvo na verejných školách. Neuznaným cirkvám a náboženským spoločnostiam toto oprávnenie neprislúchalo. Okrem uvedených privilégií disponovali uznané cirkvi a náboženské spoločnosti i ďalšími výsadami, napr. ich duchovným bola pri výkone úradu poskytovaná zvláštna štátna ochrana (najmä pri výkone bohoslužby, vedení matrik a vyučovaní náboženstva), budovy cirkevné, pokiaľ slúžili účelom bohoslužobným a čisto cirkevným, boli oslobodené od daní a prirážok, veci venované bohoslužbe nemohli byť predané v exekučnej dražbe, cirkevné zhromaždenia nepodliehali predpisom zhromažďovacieho zákona, atď.⁶⁸ Z uvedených rozdielov môžeme vyvodit' jednoznačný záver o tom, že štát v cirkevnom zákonodarstve výrazne preferoval cirkvi a náboženské spoločnosti uznané.

V duchu zákona č. 142/1867 r. z. najvýznamnejšiu časť štátnej cirkevno-právnej matérie upravovali dve skupiny tzv. májových zákonov. Prvú predstavovali zákony č. 47, 48, 49/1868 r. z., druhú zákony č. 50, 51 a 68/1874 r. z.

Zákon č. 47/1868 r. z. o manželských otázkach obnovil pre katolíkov platnosť manželských predpisov všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1811, ktoré boli z dôvodov uzavretia konkordátu medzi Vatikánom a rakúskou vládou z roku 1855 suspendované. Uvedeným zákonom sa zaviedol subsidiárny civilný (občiansky) sobáš, hlavne pre manželstvá zmiešané. Manželské záležitosti katolíkov boli vyňaté z jurisdikcie cirkevných súdov

⁶⁶ O právnom postavení uznaných náboženských spoločností pozri bližšie: WIERER, R.: cit. dielo v pozn. č. 56, s. 72-77.

⁶⁷ HOBZA, A.: cit. dielo v pozn. č. 60, s. 95.

⁶⁸ Bližšie pozri: BEDNÁŘ, F. : *Cirkev a stát*. Praha: Mellantrich, 1934, s. 150.

a prikázané súdom svetským. Na druhej strane úloha duchovných pri uzavieraní manželstiev ostala nedotknutá.

Zákon č. 48/1868 r. z. o pomere školy k cirkvám ponechal cirkvám vedenie a bezprostredný dozor nad vyučovaním náboženstva a náboženskými cvičeniami pre príslušníkov rôznych vyznaní v obecných a stredných školách. Vyučovanie v ostatných predmetoch sa na týchto školách stalo nezávislým od vplyvu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Uvedený zákon do určitej miery školské vyučovanie laicizoval, avšak konfesijný vplyv na verejnej škole ostal zachovaný i pre časy budúce. Každá uznaná cirkev alebo náboženská spoločnosť mohla zo svojich prostriedkov zriaďovať a udržiavať školy pre vyučovanie mládeže určitého náboženského vyznania. Školy v budúcnosti mohli zriaďovať teda nielen štát, krajiny a obce, ale aj cirkvi a náboženské spoločnosti štátom uznané. Školstvo sa tým, že sa stalo predmetom štátneho školského dozoru, vymanilo z priameho vplyvu akejkoľvek konfesie, ale pôsobenie na výučbu náboženstva a jeho učiteľov zabezpečovalo cirkvám a náboženským spoločnostiam dostatočný vplyv.

Zákon č. 49/1868 r. z. o medzikonfesijných pomeroch bol posledným z prvej série májových zákonov z roku 1868. Upravoval medzikonfesijné, teda medzicirkevné pomery štátnych občanov vo vzájomných vzťahoch. V zásade sa zákon dotýkal nasledovných otázok: náboženského vyznania detí, prestupov z jednej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti do druhej, funkcie bohoslužobných a duchovnej správy, príspevkov a plnení, pohrebov, slávností a sviatkov. Pokiaľ ide o článok týkajúci sa náboženského vyznania detí, na jeho základe manželské alebo manželským na roveň postavené deti nasledovali, pokiaľ obaja rodičia boli rovnakého vyznania, náboženstvo svojich rodičov. Pri zmiešaných manželstvách nasledovali synovia náboženstvo otcove, dcéry náboženstvo matkine. Nemanželské deti nasledovali náboženstvo matky. V zvláštnych prípadoch určoval vyznanie ten, komu náležalo právo dieťa vychovávať.⁶⁹ V zmysle tohto zákona deti do 14 rokov boli vychovávané v niektorej uznanej konfesii a prehlásenie rodičov o vystúpení z cirkvi sa ich nedotýkalo.

Rakúskymi májovými zákonmi z roku 1868 bol vývoj konfesného práva ukončený. Predpisy, ktoré boli vydané neskôr, sa týkali predovšetkým vonkajších cirkevných pomerov.

Okrem členov uznaných a neuznaných cirkvi a náboženských spoločností, stretávame sa na území bývalého Predlitavska i so skupinami **tzv. bezkonfesijných osôb**. Išlo o ľudí, ktorí sa nehlásili k žiadnej z náboženských

⁶⁹ Bližšie pozri: FARSKÝ, K.: cit. dielo v pozn. č. 57, s. 272.

organizácií, alebo z nich vystúpili a to buď preto, lebo sa im nechceli podriaďiť alebo preto, lebo neverili v existenciu boha.⁷⁰

V rakúskej časti habsburskej monarchie o možnosti byť bez vyznania hovorí až zákon č. 49/1868 r. z. o medzikonfesijných pomeroch, ktorý upravoval prestúpenie z jednej štátom uznanej cirkvi do druhej a súčasne pripúšťal i opustenie cirkvi, bez povinnosti prestupu do inej – tzv. vystúpenie z cirkvi. So samotným pojmom „osoby bezkonfesijné“ sa stretávame až vo vykonávacom nariadení č. 128/1870 r. z. k zákonu č. 51/1870 r. z. o manželstvách osôb nenáležiacich k žiadnej uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti a o vedení zápisov o ich narodení, sobášoch a úmrtiach. V zmysle týchto predpisov bol bezkonfesijným každý, kto nebol členom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti zákonom uznanej, bez ohľadu na jeho vnútorné náboženské presvedčenie a bez ohľadu na to, že je prívržencom náboženského vyznania zákonom neuznaného.⁷¹

Na uvedených normách možno dokumentovať, že bezkonfesijným osobám štát v rozpore so štátnym základným zákonom č. 142/1867 r. z. o všeobecných právach štátnych občanov v skutočnosti neposkytoval rovnaké občianske práva ako príslušníkom uznaných konfesíí. Manželstvo bezkonfesijných bolo totiž v zmysle uvedených predpisov z roku 1870 považované za manželstvo osôb rozličného náboženského vyznania, z čoho následne vyplývala ich obmedzená rodičovská moc v smere vynučovania náboženskej výchovy detí. Na zabezpečenie náboženskej výchovy ich detí poskytoval štát cirkvám právnu moc tzv. **bracchium saeculare**.⁷² Osoby bez vyznania tvorili v Rakúsku osobitnú skupinu občanov.⁷³

⁷⁰ Boli to tzv. bezkonfesijní, bez vyznania, tiež bezvercami zvaní. Túto skupinu osôb bližšie charakterizuje MÜLLER, V.: *Náboženské pomery v Československé republice*. Praha 1925, s.19 a nasl.

⁷¹ SOMMER, J.: *Bezkonfesní osoby*. In: *Slovník veřejného práva československého*. Sv. I. Brno 1929, s. 99.

⁷² **Bracchium saeculare** (lat. rameno svetskej moci) predstavovalo **pomoc feudálneho štátu uznaným (recipovaným) cirkvám** poskytovaním súdnej exekúcie na vykonanie rozsudkov cirkevných súdov a administratívnej exekúcie vo veciach tzv. nesporných a nepopierateľných plnení – v otázkach príslušnosti k cirkvi a cirkevnej disciplíny, v otázkach naturálnych daní a pod. Je výrazom vzťahu ochrany, ktorú štát poskytoval cirkvi k realizácii jej nariadení a k obrane pred útokmi na ňu i jej členov. – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, cit. dielo v pozn. č. 35, s. 299-300.

⁷³ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: *Právna podstata a postavenie cirkví a náboženských spoločností v Rakúsko-Uhorsku*. In: *Acta Iuridica Cassoviensia*. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, roč. 20, 1994, s. 18.

Pokiaľ ide o charakteristiku a vzájomné vzťahy jednotlivých uznaných cirkví a náboženských spoločností, prvoradou a privilegovanou bola katolícka cirkev. Katolícke cirkevné zriadenie bolo upravené na území Rakúska **zákonom č. 50/1874 r. z. o vonkajších pomeroch cirkvi katolíckej**. Za existencie náboženských organizácií (rímskokatolíckej, luteránskej, kalvínskej, pravoslávnej a židovskej) sa rozhodujúce privilégiá vzťahovali práve na katolícku cirkev. Ak išlo o protikladné záujmy (krst, sobáš, výstup z cirkvi a pod.), ostatné konfesné korporácie spravidla ustupovali jej požiadavkám.

Základnou myšlienkou tohto zákona bola snaha o presadenie priority štátnych zákonov nad kánonickými predpismi v regulácii právnych pomerov katolíckej cirkvi. Zákon ponechal pojmové rozlíšenie vonkajších a vnútorných cirkevných záležitostí. Článok II. zákona stanovoval, že „vonkajšie právne pomery cirkvi katolíckej upravujú sa ustanoveniami nižšie uvedeními“. V tomto smere na okruh vonkajších cirkevných záležitostí pripúšťal iba aplikáciu štátnej normy. Okruhu vnútorných cirkevných záležitostí sa dotýkal v § 14 ustanovením o tom, že „Arcibiskupovia, biskupovia a biskupskí vikári spravujú vnútorné cirkevné záležitosti svojich diecéz podľa cirkevných nariadení, pokiaľ tieto nariadenia neodporujú zákonom štátnym“.⁷⁴ Pre štátnu správu bolo dôležitým ustanovenie § 16 zákona, podľa ktorého biskupi boli povinní poselať svoje výnosy (nariadenia, inštrukcie, pastierske listy, a pod.) zemskej politickej správe, aby ich vzala na vedomie. V praxi však málokedy dochádzalo k prípadom, žeby zemská správa takéto písomnosti nebola akceptovala.

V celom rade ustanovení zákona č. 50/1874 r. z. sa stretávame so snahou vyjsť v ústrety Svätej stolici. Evidentné to bolo v § 3 zákona, ktorý stanovoval: „Stolice arcibiskupské, tiež miesta kanovnícké na všetkých kapitulách budú sa obsadzovať a biskupskí generálni vikári budú sa menovať takým spôsobom, ako doposiaľ.“⁷⁵ Pápežovi bola naďalej ponechaná nariaďovacia a disciplinárna moc voči cirkevným funkcionárom na štátnom území. Nariaďovacia moc pápeža bola realizovaná formou rôznych pápežských nariadení (búl, breve, výnosov a iných). V oblasti disciplinárnej moci mohol pápež rakúskeho biskupa suspendovať alebo zbaviť úradu a boli mu ponechané všetky práva, ktoré mal vo veci menovania cirkevných hodnostárov až doposiaľ. Uvedený zákon umožňoval a uznával pápežov vplyv na rakúskom území.

⁷⁴ TOMÁNEK, F.: *Sbírka nejdůležitějších předpisů kultových platných v republice Československé*. Praha: Stát. tisk., 1928, s. 61.

⁷⁵ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 251.

Súčasne so zákonom č. 50/1874 r. z. bol vydaný dňa 7. 5. 1874 aj **zákon č. 51/1874 r. z. o príspevkoch do náboženského fondu na krytie potrieb katolíckeho kultu**.⁷⁶ V zmysle ustanovení tohto zákona držiteľia cirkevných prebend a reholnej komunity či spoločenstva, boli povinní odovzdávať príspevky do náboženského fondu na krytie potrieb katolíckej cirkvi, predovšetkým na zlepšenie príjmov duchovenstva. Platenie týchto príspevkov spočívalo na verejnoprávnom pomere beneficiátu ako držiteľa cirkevného obročia a malo slúžiť na úhradu potrieb katolíckeho kultu.⁷⁷

Vnútorňa **organizácia evanjelickej cirkvi augsburského i helvétskeho vyznania (luteránov i kalvínov) v Rakúsku**, kde tieto vyznania tvorili jeden celok, spočívala na **tzv. protestantskom patente** (pat. z 8. 4. 1861 č. 41 r. z.), ktorým bola uznaná plná **rovnoprávnosť evanjelikov s ostatnými uznanými konfesiami**. Presviedča nás o tom hneď úvodná veta cisárskeho patentu: „Aby evanjelickým poddaným a. v. a h. v. bola zaručená zásadná rovnosť pred zákonom, ktorá im bola už skôr priznaná, ... tiež ohľadne vzťahov ich cirkvi ku štátu, a aby zásada rovnoprávnosti všetkých uznaných náboženských vyznaní vo všetkých odboroch občianskeho a politického života u protestantských poddaných bola skutočne i uplatnená, nariaďuje sa...“⁷⁸ Charakteristickou črtou evanjelických cirkví bolo, že v dôsledku svojho špecifického historického vývoja neboli budované hierarchicky a nemali riadiace centrum obdarené priamou jurisdikciou mimo štátneho územia, t. j. tie znaky, ktoré vykazovala katolícka cirkev. Ich teritorializmus takto napomáhal autonómnej a samosprávnej organizácii, v rámci ktorej si upravovali svoje zriadenie vlastnými normami, podliehajúcimi sankciám panovníka. I napriek tomu, že za samostatnú konfesiu boli uznaní ako luteráni, tak i kalvíni, vládnuce kruhy v Predlitavsku im povolili organizovať sa len v **jednotnej celorakúskej protestantskej cirkvi – „Evanjelickej cirkvi augsburského a helvétskeho vyznania“**, ktorej ústava z 15. 12. 1891 bola vyhlásená Ministerstvom kultu a vyučovania (ďalej len m. k. a v.) pod č. 4/1892 r. z.

Ďalšou uznanou konfesiou na území Predlitavska bola **pravoslávna (grécka - nezjednotená) cirkev**. K tejto cirkvi sa na území Rakúska hlásilo

⁷⁶ Bližšie pozri: BORHYOVÁ, M. (ČEPLÍKOVÁ): Recepčia rakúsko-uhorských právnych predpisov v oblasti náboženstva po roku 1918. In: *Právny obzor*, roč. 76, 1993, č. 4, s. 407-408.

⁷⁷ **Beneficium** (lat. dobrodenie, výsada) znamená **trvalé právo na určitý cirkevný úrad a dôchodok s ním spojený**. Beneficián (beneficiát) je duchovný majúci beneficium – obročník. – Bližšie pozri: *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997, s. 121.

⁷⁸ TOMÁNEK, E.: cit. dielo v pozn. č. 74, s. 148.

len veľmi málo veriacich. Od roku 1864 bola úradne v celej ríši nazývaná cirkvou „grécko-východnou“, a to na základe min. nar. č. 91 zo dňa 29. 11. 1864. Najcharakteristickejšou črtou tejto cirkvi bola jej autokefalita, vytvorená na národnostnom základe.⁷⁹ Z právneho hľadiska bola pravoslávna cirkev v Rakúsku v pomere k iným cirkevným zväzom a mimoštátnym pravoslávnym cirkvám úplne nezávislou. Princíp autonómie a samosprávy bol pre túto cirkev typický. Rakúska grécko-východná cirkev bola právne založená cisárom schváleným synodálnym štatútom, ktorý bol publikovaný vyhláškou m. k. a v. č. 761 r. z. zo dňa 24. 8. 1884. Celkovo išlo o cirkev málopočetnú.

Poslednou štátne uznanou cirkvou bola **židovská konfesnia**. Išlo o **jedinú** uznanú **nekresťanskú konfesiú**, ktorá sa vyskytovala vo väčšom rozsahu. Odstránenie všetkých obmedzení, ktoré sa na túto konfesiú vzťahovali, prišiel v oblasti súkromnej i verejnoprávnej až zákon č. 142/1867 r. z. o všeobecných právach štátnych občanov. Je potrebné zdôrazniť, že táto konfesnia nikdy nepredstavovala jednotný celok, ale existenciu niekoľkých samostatných, na sebe nezávislých náboženských obcí. Systematická úprava **kultovej organizácie židov** bola vykonaná v roku 1890 **zákonom č. 57/1890 r. z.** a doplnená v roku 1897 **nariadením m. k. a v. č. 96/1897 r. z.** Pri konkurencii náboženských záujmov bolo zaužívané, že kresťanské konfesie majú prednosť pred židovstvom.

Takáto bola štruktúra cirkví a náboženských spoločností a ich právna úprava v rakúskej časti monarchie. Pokiaľ išlo o pomer medzi nimi a o ochranu ich záujmov zo strany štátu, rímskokatolícka cirkev mala isté privilegované postavenie pred ostatnými cirkvami a kresťanské cirkvi zase pred židovskou ako konfesiou nekresťanskou.

Na území Zalitavska (uhorská časť monarchie) boli základné predpisy uhorského konfesného práva vybudované na totožných princípoch ako v rakúskej časti monarchie, i keď sa vývoj štátneho cirkevného zákonodarstva v Uhorsku uberal odlišnou cestou.

Cisárskym patentom z 29. novembra 1852 bol v rámci centralizácie a germanizácie pre územie Uhorska (s výnimkou Sedmohradska) zavedený rakúsky právny poriadok. Keď tzv. októbrový diplom z 20. októbra 1860 vrátil Uhorsku samostatnosť a ústavnosť, mal byť obnovený pôvodný stav (reštitúciou pôvodného uhorského práva). Bolo potrebné rozhodnúť, akým spôsobom sa má obnoviť kontinuita so starým uhorským právom pred roka 1848. Z uvedených dôvodov bola panovníkom zvolaná tzv. Judexkuriálna

⁷⁹ **Autokefalita** (autokefálnosť) – (z gréc. autos – sám; kephale – hlava), znamená **nezávislosť jednej cirkvi od druhých cirkví tej istej vierouky**.

konferencia (23. 1. – 4. 3. 1861). Jej hlavným poslaním bolo zabezpečiť právu kontinuitu medzi právom spred roka 1848 a po roku 1860.⁸⁰ Konferencia sa týkala všeobecného súkromného práva. Jej ustanovenia sa netýkali verejného práva, z čoho možno usudzovať, že všetky rakúske právne predpisy konfesného práva (vydané v rokoch 1852–1860) platili aj v Uhorsku.⁸¹

Pri charakteristike postavenia cirkví a náboženských spoločností v uhorskej časti monarchie sa žiada zdôrazniť, že ak sme na území Rakúska hovorili o existencii uznaných cirkví a náboženských spoločností, na území Uhorska poznávame **cirkvi a náboženské spoločnosti recipované**. V podstate išlo o náboženské organizácie, vyhlásené osobitnými zákonmi za štátom uznané, privilegované cirkvi.

Vo feudálnom Uhorsku bola dlho jedinou recipovanou cirkvou **katolícka cirkev**. K definitívnej recepcii hlavných protestantských prúdov došlo v roku 1791, keď zákonný článok (ďalej len zák. čl.) XXVI recipoval **evanjelickú cirkev augsburského vyznania (luteránstvo) a reformovanú cirkev (kalvinizmus)**. V tom istom roku bolo zák. čl. XXVII recipované i **pravoslávie**. Recepcia týchto hlavných nekatolíckych cirkví v Uhorsku v roku 1791 neznamenala ich úplné zrovnoprávnenie s katolíckou cirkvou. Až zák. čl. XX/1848 o náboženstve vyhlásil všetky recipované cirkvi za navzájom rovné. Súčasne ich počet rozšíril o **konfesiu unitárov**. V úvodných paragrafoch uvedeného zákonného článku bolo stanovené: „Náboženstvo unitárske vyhlasuje sa za náboženstvo zákonom recipované. V tejto zemi stanoví sa pre všetky náboženstvá zákonom recipované bez rozdielu dokonalá rovnosť a vzájomnosť.“⁸² V skutočnosti však mala medzi recipovanými cirkvami už vzhľadom na svoju početnosť prioritu rímskokatolícka cirkev.

⁸⁰ Bližšie pozri: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava 2002, s. 103-105.

⁸¹ Bachovský režim uzavretím konkordátu s pápežskou kúriou 18. augusta 1855 (vyhlásený zo strany cirkvi bulou pápeža Pia IX. „Deus humanae salutis auctor“ 3. septembra, zo strany štátu cis. patentom č. 195 r. z. zo dňa 15. novembra 1855) obnovil autonómne postavenie katolíckej cirkvi. Významne sa rozšírila oblasť jej vplyvu na rakúsky verejný život a ako jediná štátna cirkev sa stala jednou z hlavných opôr režimu bachovského absolutizmu. Konkordát uzavretý pre celú rakúsko-uhorskú monarchiu, bol v roku 1870 vo vzťahu k Rakúsku výslovne zrušený a uhorská vláda neuznávala jeho platnosť pre Uhorsko. „Zdôvodňovala to tým, že konkordát vznikol za absolutizmu v období bezprávného stavu, nebol riadne promulgovaný ako uhorský zákon a pri jeho výkone nepôsobil zodpovedný minister.“ – HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do roku 1918*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2000, s. 435.

⁸² *Československé cirkevné zákony*, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 83.

V roku 1894 boli na území Uhorska vydané právne normy, ktoré znamenali oproti rakúskej právnej úprave značný rozdiel. **Zákonným článkom XXXI/1894 o obligatórnom civilnom sobáši** (o práve manželskom) sa zaviedla rozlučiteľnosť manželstva a v manželských otázkach výlučná kompetencia štátnych súdov.⁸³ Týmto sa vplyv cirkví na manželské záležitosti vo sfére právnej znížil. Súčasne s touto normou bol vydaný aj **zák. čl. XXXII/1894 o náboženskej výchove detí** a **zák. čl. XXXIII/1894, ktorý zveril vedenie matričných zápisov štátnym úradom**.

Ďalšou právnou normou v oblasti náboženstva bol na území Uhorska **zákonný článok XLIII/1895 o slobodnom vyznaní náboženstva**. Uvedený právny predpis vo svojej podstate zahŕňal matériu, ktorá bola na území Predlitavska obsiahnutá v troch právnych normách – v zákone č. 142/1867 r. z. o všeobecných právach štátnych občanov, zákone č. 49/1868 r. z. o medzikonfesijných pomeroch a v zákone č. 68/1874 r. z. o zákonomnom uznaní spoločností náboženských.

Predovšetkým prvých päť paragrafov zákonného článku XLIII/1895 o slobodnom vyznaní náboženstva, týkajúcich sa zabezpečenia slobody viero- vyznania, vyznievalo rozporne v súvislosti so znením nasledujúcich ustanovení zákona, ktoré nespĺnili očakávanie, že všeobecné zásady prvých paragrafov skutočne pokrokovej formulácie budú v jeho ďalších ustanoveniach prehĺbené a konkretizované. Ďalšie paragrafy však odstránili akékoľvek nádeje týkajúce sa rovnosti a slobody občanov vo veciach vyznania a svedomia.

O tejto skutočnosti svedčí predovšetkým § 6 zák. čl., ponechávajúci v platnosti staršie predpisy o všetkých štátoch recipovaných cirkvách. V uvedenom paragrafe bolo stanovené: „Právne predpisy a zákony vzťahujúce sa na cirkvi latinsko-, grécko-, arménsko- katolícku, na evanjelickú reformovanú, na evanjelickú augšburskú, grécko-východnú srbskú a grécko-východnú rumunskú ako aj unitársku a na ich veriacich zostávajú bezo zmeny, rovnako ako predpisy platné pre izraelitov.“⁸⁴ Pokiaľ ide o vznik nových

⁸³ V zmysle tohto zákonného článku bolo s účinnosťou od 1. októbra 1895 **zavedené jednotné právo manželské**, keďže „... zákon tento prehlásil v ods. 2 § 301 len to manželstvo za platné, ktoré bolo **uzavreté** podľa nariadení tohoto zákona **pred civilným úradníkom** a ustanovil v paragrafe 136 tohoto zákonného článku, že jurisdikcia v manželských veciach patrí do oboru pôsobnosti občanských súdov.“ – BORIA, A.: Postavenie duchovného a jeho spolupôsobenie pri uzavieraní sňatku (dľa tr. zák. na Slovensku a Podkarpatskej Rusi). In: *Právny obzor*, roč. XI., Bratislava 1928, s. 161; HENNER, K.: Úvod do uherského práva manželského. In: *Sborník věd právnických a státních*, roč. IV. (1903-1904. Svazek zvláštní (Pocta Randova), s. 97-130.

⁸⁴ TOMÁNEK, F.: cit. dielo v pozn. č. 74, s. 19.

náboženských organizácií, zákon rátal iba so vznikom náboženských spoločností, ktoré však nedosahovali postavenie, aké náležalo recipovaným cirkvám.⁸⁵

V roku 1895 na základe zák. čl. XLIII/1895 o slobodnom vyznaní náboženstva bolo zákonné uznanie udelené sekte baptistov. Avšak už v roku 1906 boli všetky baptistické zbory rozpustené, pretože nezachovávali predpisy organizačného štatútu o kvalifikácii kazateľov.

Židia, ktorí boli občiansky i politicky zrovnoprávnení s príslušníkmi kresťanských konfesíí v roku 1867 (zák. čl. XVII/1867), sa stali recipovanou konfesiou až v roku 1895 na základe **zák. čl. XLII/1895 o židovskom náboženstve**. V § 1 **zák. čl. XVII/1867 „o rovnoprávnosti židov, čo do práv občianskych a politických“** sa uvádzalo: „Židovskí obyvatelia krajiny vyhlasujú sa čo do výkonu všetkých práv občianskych a politických rovnoprávnymi s obyvateľmi kresťanskými.“⁸⁶ Paragraf 1 **zák. čl. XLII/1895 o židovskom náboženstve** vyhlasoval **židovské náboženstvo** za náboženstvo **zákonom recipované**.

Recipovanými cirkvami boli predovšetkým tie cirkvi, ktoré už oddávna požívali právo verejného vyznávania náboženstva a ich organizácia bola všeobecne známa a štátom rešpektovaná, pričom štát jej poskytoval nielen ochranu, ale aj hmotnú podporu.⁸⁷ Recipované cirkvi v Uhorsku mali postavenie verejnoprávnych korporácií a vykonávali niektoré funkcie prináležiace štátnemu aparátu. Boli to verejnoprávne, privilegované, autonómne a samosprávne korporácie.⁸⁸ Mohli zriaďovať a riadiť verejné školy, pôsobili pri uzatváraní manželstiev a viedli štátne matriky (do roku 1895), rovnako do uvedeného roku manželské spory podliehali cirkevným súdom a pod. Štát poskytoval obradom recipovaných cirkví a ich duchovenstvu pri výkone náboženských funkcií zvýšenú trestno-súdnu ochranu.

Do roku 1895 (do prijatia zák. čl. XLIII/1895 o slobodnom vyznaní náboženstva) nebolo možné z recipovaných cirkví vystúpiť a aj po tomto roku štátne zákony prestúpenie i vystúpenie z recipovaných cirkví nepodporovali. Štát poskytoval recipovaným cirkvám v zmysle ustanovení zák. čl. XLIII/1895 privilegium vyrubovať a za pomoci štátneho aparátu vyberať

⁸⁵ V zmysle § 8 zák. čl. schválenie novej konfesie sa malo odoprieť aj vtedy, ak by smerovalo proti štátnym a národným záujmom. – Bližšie pozri: HUBENÁK, L.: cit. dielo v pozn. č. 81, s. 436.

⁸⁶ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 174-175.

⁸⁷ Bližšie pozri: MÜLLER, V.: cit. dielo v pozn. č. 70, s. 20.

⁸⁸ Bližšie pozri: BUŠEK, V.: Poměr státu k církvím v ČSR. In: *Československá vlastivěda*, díl V. Praha: Sfinx, 1931, s. 326.

cirkevné dane, dávky a poplatky.⁸⁹ Uznával ich autonómiu vo veciach viery a mravov. Okrem toho štát na vynučovanie cirkevnej disciplíny poskytoval recipovaným cirkvám pomoc vo forme administratívnej exekúcie (*brachium saeculare*) podobne ako v Rakúsku.

Popri charakterizovaných recipovaných cirkvách i na území Uhorska existovali náboženské spoločnosti neuznané osobitným zákonom štátu (trpené) a značným spôsobom i obmedzované.⁹⁰

V Uhorsku bolo len málo bezkonfesijného obyvateľstva. Vystúpiť z niektorej konfesie a ostať v stave bez vyznania bolo v Uhorsku možné až od roku 1895. Zákonodarca chápal pojem bezkonfesijnosti v podstate tak ako v Rakúsku, v úprave jednotlivostí však boli určité rozdiely. Dodržanie podmienok a náležitostí spôsobu výstupu z cirkvi, ktoré vyplývali z ustanovení §§ 23-25 **zák. čl. XLIII/1895 o slobodnom vyznaní náboženstva** a obmedzenia v občianskom živote, ktoré sa na bezkonfesijnú osobu viazali, odrádzali občanov od výstupu z recipovaných cirkví. Vystúpenie z cirkvi bolo v Uhorsku viazané na úradné formality. Vystupujúci musel zachovať čas na rozmyslenie, na čo sa viazalo ovplyvňovanie a s tým spojený zvýšený psychický nátlak zo strany opúšťanej cirkvi. Musel sa podrobiť osobitnému zdaneniu a pod. Všetky tieto činitele mali za následok, že v Uhorsku sa bezkonfesijnosť prakticky neuplatňovala.

Novozaložené náboženské spoločnosti nemohli vo svojom postavení konkurovať privilegovaným recipovaným cirkvám. Oproti týmto boli znevýhodnené v majetkových právach k nehnuteľnostiam (mohli mať prakticky len modlitebne, služobné domy a cintoríny), nemali právo zakladať verejné, ale len súkromné školy, ich kňazi nesmeli študovať v cudzine a boli pod prísny dozorom ministra kultu. Uvedenými obmedzeniami sa sledovalo, aby iné náboženské organizácie popri starých recipovaných cirkvách nevznikali. Na základe predpisov o uznaných náboženských spoločnostiach vznik-

⁸⁹ V tejto súvislosti § 9 uvedeného zákonného článku uvádzal: „Náboženská spoločnosť ustaviť sa po schválení organiz. štatútu ako zákonom uznaná verejná náboženská korporácia, stojaca pod ochranou a vrchným dozorom štátu ... spôsobom určeným v schválenom organizačnom štatúte alebo v predpisoch náboženskej obce, môže svojim veriacim vyrúbiť cirkevnú daň a iné dávky...“ – *Československé cirkevné zákony*, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 91-92.

⁹⁰ Na území Uhorska boli za zakázané sekty považované tie, ktoré na území Rakúska, nakoľko nariadenia ministra vnútra o ich neprípustnosti boli vydané pre celý obvod ríše (Johaniti, Nazaréni, atď.). Neskoršie opatrenia uhorskej štátnej správy voči Nazarénom neoznačovali toto vyznanie už ako zakázané, ale ako vyznanie štátom neuznané. – Bližšie pozri: *Československé cirkevné zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 1443.

li do konca monarchie v jej uhorskej časti len sekta baptistov a nazarérov. V oboch prípadoch išlo o menej významné konfesie.

Odlišne od predlitavských pomerov bola v Uhorsku realizovaná **úprava vnútorných záležitostí niektorých recipovaných konfesií**. Najpodstatnejšie rozdiely boli medzi dvoma najrozšírejšími a najplyvnejšími vyznaniami – katolíckym a evanjelickým.

Pokiaľ ide o **katolícku cirkevnú organizáciu**, v Uhorsku nebol vydaný zákon, ktorý by ju upravil takým spôsobom ako zák. č. 50/1874 r. z. v Rakúsku. Uhorská štátna moc sa vo vzťahu ku katolíckej cirkvi opierala len o tzv. „vrchné patronátne právo uhorských kráľov“.⁹¹ Toto právo bolo odvodzované od samého počiatku existencie cirkvi na uhorskom štátnom území.⁹² Neznamenalo však nijaké obmedzovanie, či vytlačanie cirkvi z verejného života, práve naopak. Katolícka cirkev mala v uhorskej časti ríše osobitne výnimočné postavenie a jej organizácia bola omnoho pevnejšie spätá so štátom ako v Predlitavsku.

Pokiaľ ide o **evanjelickú cirkev**, na rozdiel od predlitavskej úpravy bola organizovaná v **dvoch úplne samostatných organizáciách – evanjelickej cirkvi augsburského a evanjelickej cirkvi helvétskeho vyznania**. Ústava evanjelickej cirkvi augsburského vyznania bola schválená ministrom kultu v roku 1896 (prez. m. k. 149/1896) a štatút evanjelickej cirkvi helvétskeho vyznania v roku 1907 (prez. m. k. 2468/1907).

V Uhorsku boli osudy židovského náboženstva podobné jeho osudu v Rakúsku. I tam až 19. storočie znamená pomalé prenikanie náboženskej voľnosti tohto vyznania. Zák. čl. XXIX/1848 židovské náboženstvo len toleruje. V zák. čl. XVII/1867 boli židia prehlásení za oprávnených k vykonávaniu všetkých občianskych a politických práv zarovno s kresťanmi. Avšak až odhlasovaním **zák. čl. XLII/1895 o židovskom náboženstve** bolo toto vyznanie postavené na roveň recipovaným kresťanským konfesiám. Príslušníci ktoréhokoľvek židovského smeru boli uhorskou administratívnou pra-

⁹¹ Z vrchného patronátneho práva vyplývalo prezentačné právo panovníka na obsadzovanie biskupstiev a opátstiev, udeľovanie a správu beneficíí atď. Menovanie rímskokatolíckych biskupov uhorským kráľom na základe jeho najvyššieho patronátneho práva bolo vykonávané v dohode so Svätou stolicou. – Bližšie pozri: BENKO, Š.: Štátne občianstvo r. k. biskupov (prelátov) v býv. Uhorsku. In: *Právny obzor*, roč. IX., Bratislava 1926, s. 65-69.

⁹² Podobne i vrchné patronátne právo cisára v Rakúsku bolo súkromným právom panovníka uznaným pápežskou kúriou a týkalo sa výkonu prezentačného práva u duchovných, patronátu náboženského a študijného fondu a pod. – Bližšie pozri: *Československé cirkevné zákony*, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 188.

xou považovaní za príslušníkov „konfesie izraelitov“. Prestúpenie uhorského štátneho občana k židovstvu bolo považované za platné, len ak sa uskutočnilo po nadobudnutí účinnosti zák. čl. XLII/1895.

Na základe **zák. čl. XVII/1916 „uznanie islamu“** bolo náboženstvo islamské vyhlásené za **zákonom uznané náboženstvo**. „Výkon náboženstva islamského, ako aj jeho články viery, učenia a inštitúcie sú v medziach platných zákonov účastné právnej ochrany zákonom uznaného náboženstva.“⁹³ Na druhej strane treba pripomenúť, že napriek týmto ustanoveniam sa žiadna organizácia islamského náboženstva na Slovensku nevytvorila. Uznanie islamu bolo len dôsledkom anexie Bosny a Hercegoviny s podstatnou časťou obyvateľstva vyznania moslimského.⁹⁴

Uhorská (zalitavská) právna úprava bola v porovnaní s predlitavskou v niektorých právnych predpisoch staršia (zák. čl. XX/1848 o náboženstve) a odlišného charakteru. Prednosťou niektorých úsekov uhorskej právnej úpravy bola nielen časová priorita, ale aj právne závažnejšia podoba legalizácie protestantských konfesií (zák. čl. XXVI/1791 a zák. čl. XXVII/1791), ako aj ich lepšie postavenie (všetky boli recipované a už pred marcom 1848 rovné). Cirkevné uhorské zákony sa v stave, v akom sa nachádzali v roku 1895, stali od konca októbra 1918 platným právom pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Československá republika vznikajúca na troskách rakúsko-uhorskej monarchie prevzala v rámci celkovej recepcie rakúsko-uhorského právneho poriadku i uvedené právne predpisy, upravujúce postavenie jednotlivých cirkví a náboženských spoločností.

⁹³ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 1293-1294.

⁹⁴ Skutočnosť uznania islamu hodnotila dobová literatúra tým, že bolo realizované bez hlbších dôvodov, na základe príčin rýdzo politickej kurtoázie voči Turecku ako vojenskému spojencovi v období 1. svetovej vojny. – Bližšie pozri: cit. dielo v pozn. č. 62, s. 41.

5.2. Právnohistorický vývoj vzťahov štátu a cirkví v predmníchovskej Československej republike

5.2.1. Právny a organizačný vývoj cirkví a náboženských spoločností po roku 1918

Po vzniku Československej republiky prechodom moci z rúk rakúsko-uhorských vládnucich kruhov do rúk českej a slovenskej politickej reprezentácie vznikla pre český a slovenský národ a národnosti žijúce na tomto území v zásade nová situácia. Z hľadiska demokratizácie života a riešenia sociálnych otázok bol zaznamenaný, i keď nerovnomerne, progres pre všetky vrstvy obyvateľstva. V tomto procese sú inherentné i nové vzťahové otázky štátu a cirkví.⁹⁵

Na základe **zákona č. 11/1918 Zbierky zákonov a nariadení** (ďalej len Zb. z. a n.) **o zriadení samostatného československého štátu (recepčná norma)** sa z dualistickej rakúsko-uhorskej konštitučnej monarchie do novoutvorenej Československej republiky **recipoval právny poriadok**, a to konkrétne ustanovením o tom, že „všetky doterajšie zemské a ríšske zákony a nariadenia zostávajú dočasne v platnosti“.⁹⁶ V zmysle tejto recepcie sa prevzali **pre české krajiny právne predpisy bývalého Rakúska a pre Slovensko a Podkarpatskú Rus právne predpisy bývalého Uhorska**.⁹⁷ **Recepcia rakúsko-uhorského právneho poriadku zahŕňala aj normy konfesného práva**, ktoré sa stali základom pre ďalší vývoj vzťahu štátu a cirkví.

Z bývalého Rakúska pre oblasť Čiech, Moravy a Sliezska boli recipované najmä:

- zákon č. 142/1867 r. z. o všeobecných právach štátnych občanov;
- zák. č. 47/1868 r. z. o manželských otázkach;
- zák. č. 48/1868 r. z. o pomere školy k cirkvám;
- zák. č. 49/1868 r. z. o medzikonfesijných pomeroch;

⁹⁵ Bližšie pozri: KINDL, V.: K charakteristice právních předpisů o náboženství a církvích v prvních letech československé státní samostatnosti. In: *Právnik*, roč. 127, Praha 1988, č. 10, s. 919.

⁹⁶ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, ročník 1918, Praha 1918, s. 9.

⁹⁷ Recepcia normatívneho materiálu rakúskej a uhorskej proveniencie spôsobila stav právneho dualizmu v prvej ČSR. – Bližšie pozri: BEŇA, J.: *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2001, s. 29.

- zák. č. 50/1874 r. z. o vonkajších pomeroch cirkvi katolíckej;
- zák. č. 51/1874 r. z. o príspevkoch do náboženského fondu na krytie potrieb katolíckeho kultu;
- zák. č. 68/1874 r. z. o zákonomnom uznaní spoločností náboženských.

Z bývalého Uhorska pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi boli recipované najmä:

- zák. čl. XXVI/1791 o recepcii hlavných protestantských prúdov;
- zák. čl. XXVII/1791 o recepcii pravoslávia;
- zák. čl. XX/1848 o náboženstve;
- zák. čl. XVII/1867 „o rovnoprávnosti židov, čo do práv občianskych a politických“;
- zák. čl. IX/1868 o úprave otázok grécko-východných veriacich;
- zák. čl. XXXVIII/1868 o ľudových školách;
- zák. čl. XLIII/1868 o zjednotení Sedmohradska s Uhorskom;⁹⁸
- zák. čl. LIII/1868 o recipovanej zákonom uznaných kresťanských konfesii;
- zák. čl. XXXV/1874 týkajúci sa kapitúl a kláštorov;
- zák. čl. XXIX/1875 „zaraďovanie daňujúcich cirkevníkov do tried“;
- zák. čl. XLVII/1875 týkajúci sa vnútornej organizácie židovských náboženských obcí;
- zák. čl. XXV/1881 „vybavovanie sporov v grécko-východných náboženských obciach ohľadom kostolov a cirkevných i fundačných statkov a škôl k týmto patriacim“;
- zák. čl. XXXIX/1881 o zachovaní umeleckých pamiatok;
- zák. čl. XXVII/1894 týkajúci sa penzionovania profesorov, podporovania vdov a sirôt po nich;
- zák. čl. XXXI/1894 o obligatórnom civilnom sobáši;
- zák. čl. XXXII/1894 o náboženskej výchove detí;
- zák. čl. XXXIII/1894 o zverení matričných zápisov štátnym úradom;
- zák. čl. XLII/1895 o židovskom náboženstve;
- zák. čl. XLIII/1895 o slobodnom vyznaní náboženstva;

⁹⁸ Uvedený zákonný článok prehlásil na území Sedmohradska za recipované tieto náboženstvá: Arménov zjednotených, gréckokatolíkov a grécko-východných nezjednotených. Tým boli dané pre celé územie zjednoteného Uhorska jednotné konfesné predpisy.

- zák. čl. XIV/1898 o doplnení príjmov duchovných (katolíckych duchovných správcov rímskeho, gréckeho a arménskeho rítu);
- zák. čl. XXVII/1907 o právnych pomeroch neštátnych obecných škôl a úprave požitkov učiteľov obecných a cirkevných škôl;
- zák. čl. XIII/1909 – zmena zák. čl. XIV/1898 o doplnení príjmov duchovných;
- zák. čl. XXVIII/1913 o zvýšení príjmov duchovenstva vekovými prídavkami;
- zák. čl. XXXVIII/1913 o zvýšení požitkov duchovných správcov;
- zák. čl. XVII/1916 „uznanie islamu“.⁹⁹

Československá republika **recipovala i** v tom čase existujúcu **organizačnú a právnu štruktúru cirkví a náboženských spoločností**, predstavujúcu právny základ vývoja vzájomných vzťahov štátu a náboženských organizácií i v nasledujúcom období. Bez dotknutia zostala koncepcia uznaných a recipovaných cirkví ako privilegovaných korporácií a rovnako i vzťahy medzi jednotlivými vyznaniami nezaznamenali podstatné zmeny.

Vznik Československej republiky znamenal však **značné zmeny vo vnútornej organizácii jednotlivých cirkví a náboženských spoločností**. Bol signálom pre uvoľnenie náboženského cítenia niektorých zložiek obyvateľstva ako v bývalých historických krajinách, tak i na Slovensku, u ktorých nábožensko-národnostné cítenie bolo v monarchii tlmené rámcom platnej právnej úpravy. Československé vládnuce kruhy podporovali vznik nových cirkevných organizačných útvarov, pričom vláda poskytovala súhlas k uznaniu nových náboženských spoločností a schvaľovala ich štatúty.¹⁰⁰

K prvým zmenám po vzniku ČSR dochádza **u protestantských vyznaní**, u ktorých sa odstránenie národnostného útlaku prejavilo ihneď v ich reorganizácii. V katolíckom Rakúsku bolo totiž možné organizovať sa len v jednotnej celorakúskej protestantskej cirkvi, ktorá mala svoje zriadenie

⁹⁹ Zoznam niektorých recipovaných bývalých uhorských zákonných článkov z rokov 1867-1918 týkajúcich sa cirkví, uvádza publikácia: HOFFMANN, J. – DANĚK J.: *Rejstřík československého práva*. Praha: Československý kompas, 1936, s. 523-529.

¹⁰⁰ Tu sa žiada pripomenúť, že **nové náboženské spoločnosti** sa mohli uchádzať o uznanie zo strany štátu, ak splnili v historických krajinách podmienky zákona č. 68/1874 r. z., na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi zák. čl. XLIII/1895. V príslušných aktoch, ktorými bolo udelené uznanie novým náboženským spoločnostiam v Československej republike **podľa zák. č. 68/1874 r. z.** sa prehlasujú tieto za „**štátom uznané**“, pokiaľ sa tak deje **podľa zák. čl. XLIII/1895** prehlasujú sa za „**zákonne uznané**“. – Bližšie pozri: BUŠEK, V.: cit. dielo v pozn. č. 88, s. 327.

(ústavu) pred rokom 1918 publikované nariadením ministerstva vyučovania a kultu č. 4/1892 r. z. v znení vyhlášky ministerstva vyučovania a kultu č. 155/1913 r. z. V tejto cirkvi boli organizované luteránske aj kalvínske zbory pod názvom „Evanjelická cirkev v Rakúsku“, a to bez ohľadu na národnostné zloženie týchto zborov. Nie div, že práve túžba po odlišnej, na národnom a teritoriálnom princípe založenej organizácii samostatných evanjelických cirkví po rozpade monarchie našla svoje praktické uplatnenie. Už v decembri roku 1918 dochádza k **rozštiepeniu jednotnej celorakúskej evanjelickej cirkvi**.

Protestanti českej národnosti (luteráni i kalvíni) z Čiech, Moravy a Sliezska sa organizačne odštiepili od nemeckých protestantov a na ustanovujúcej generálnej pražskej synode v decembri 1918 založili „**Českobratskú cirkev evanjelickú v Čechách, na Morave a v Sliezsku**“. Súčasne boli prijaté i „Základné a prechodné ustanovenia pre Českobratskú cirkev evanjelickú v Čechách, na Morave a v Sliezsku“, publikované vyhláškou Ministerstva školstva a národnej osvety (ďalej len MŠ a NO) č. 625/1919 Zb. z. a n. Definitívna **organizácia** tejto cirkvi bola **schválená vyhláškou MŠ a NO č. 64/1922 Zb. z. a n.**

Na základe ustanovení predmetnej vyhlášky patrili k tejto cirkvi „... všetky české zbory predtým augsburského a helvétskeho vyznania ... ako aj tie zbory iného jazyka, ktoré uznávajú zásady a zriadenie Českobratskej cirkvi evanjelickej. Všetok majetok a fondy, ktoré patrili cirkevným a školským zborom i kazateľským staniciam, seniorátom, ... augsburského a helvétskeho vyznania, i podiel z majetku celej doterajšej rakúskej cirkvi evanjelickej prechádza v majetok a správu týchto zborov, stanic, ... Českobratskej cirkvi evanjelickej, po prípade v majetok a správu celej cirkvi“.¹⁰¹ Podobne k Českobratskej cirkvi evanjelickej v Čechách, na Morave a v Sliezsku mohli patriť i evanjelici iného jazyka, ktorí uznali jej zásady a zriadenie. Ako národná a ľudová cirkev uznávala Českobratská cirkev evanjelická za svojich členov všetkých v nej narodených a podľa jej poriadku pokrstených alebo do nej vstupujúcich mužov, ženy a deti, pokiaľ výslovne z cirkvi nevystúpili alebo z nej neboli vylúčení. V rámci platných štátnych zákonov spravovala Českobratská cirkev evanjelická svoje záležitosti samostatne.

Neskôr rozšírila svoju pôsobnosť i na územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi, v dôsledku čoho získala na základe zák. čl. XLIII/1895 zákonné uznanie i pre toto územie. Stalo sa tak **vyhláškou MŠ a NO č. 84/1928 Zb. z.**

¹⁰¹ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 768.

a n., ktorou bola **Českobratská cirkev evanjelická prehlásená za zákonom uznanú cirkev i na Slovensku a Podkarpatskej Rusi**.

V zmysle ustanovení predmetnej vyhlášky týkajúcich sa cirkevného zriadenia a vnútornej organizácie, Českobratská cirkev evanjelická na Slovensku a Podkarpatskej Rusi tvorila jednotu s cirkvou rovnakého názvu v Čechách, na Morave a v Sliezske. V rámci platných štátnych zákonov i táto cirkev svoje záležitosti spravovala samostatne. Vyhláška sa vo všeobecných ustanoveniach podrobne zaoberala vnútornou organizáciou cirkvi a postavením zboru ako základnej cirkevnej jednotky, spájajúcej v určitom obvode jednotlivcov a rodiny pre spoločné pestovanie kresťanského života, ako aj pre správu duchovných záujmov a cirkevných záležitostí. Podobne sa v nej upravuje i postavenie zborového zhromaždenia (zastupiteľstva), tzv. staršovstva a farárov (duchovných správcov). Záverečné časti vyhlášky sa týkali školských a vyučovacích záležitostí, na základe ktorých cirkevnú školu bolo možné zriadiť a povolávať na ňu učiteľov v súlade so štátnymi školskými zákonmi. Dozor nad správou majetku Českobratskej cirkvi evanjelickej na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, ako i právo rozhodovať v sporoch, prináležalo najvyšším orgánom cirkevnej správy.¹⁰²

Osamostatnením sa na národnostnom základe vznikla rovnako na troskách bývalej evanjelickej cirkvi rakúskej i „**Nemecká evanjelická cirkev v Čechách, na Morave a v Sliezske**“, na prvom ustanovujúcom cirkevnom sneme v Trnovanoch 26. 9. 1919. Základné ustanovenia tejto cirkvi boli vládou schválené v roku 1922 a publikované vo forme **vyhlášky MŠ a NO č. 79/1923 Zb. z. a n. Z** ustanovení predmetnej vyhlášky o vnútorných a vonkajších právnych pomeroch vyplývalo, že Nemecká evanjelická cirkev v Čechách, na Morave a v Sliezske sa pridrižiava zásad reformácie a vo svojom učení vyznania „evanjelického luterského“. K Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezske patrili všetky nemecké evanjelické náboženské obce a spoluveriaci v Československej republike, ktorí sa k nej pripojili, s výnimkou tých, ktorí boli na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Cirkevným a vyučovacím jazykom v medziach všeobecných zákonov a nariadení bol nemecký jazyk.

Pokiaľ išlo o pomer tejto cirkvi k československému štátu, príslušníci Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezske požívali úplnú slobodu svojho vyznania a právo spoločne, verejne i súkromne vyznávať náboženstvo v zmysle znenia ústavy, rovnako ako všetci ostatní obyvatelia na štátnom území. Duchovnými správcami obcí tejto cirkvi mohli byť

¹⁰² Bližšie pozri: *Československé cirkevné zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 976-1008.

ustanovené len tie osoby, ktoré preukázali československé štátne občianstvo a voči správaniu ktorých z mravného a štátoobčianskeho hľadiska neboli žiadne námietky. Pokiaľ duchovný správca nenadobudol československé štátne občianstvo, mohol vykonávať cirkevnú službu so súhlasom štátnych kultových úradov len provizórne a prechodne. Na výkon opatrení prijatých zákonným spôsobom cirkevnými obcami alebo cirkevnými činiteľmi sa mohla táto cirkev dovolávať ochrany a príspevkov štátnych úradov. To isté platilo i pre vymáhanie príjmov, patriaciach osobám pôsobiacim v cirkevnej a školskej službe a dávok, ktoré boli uložené so schválením krajského politického úradu na udržovanie kultových, vyučovacích a dobročinných ústavov Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezske.

Organizačný vývoj nemeckých evanjelikov bol ukončený v roku 1924 prijatím novej ústavy, zverejnenej **vyhláškou MŠ a NO č. 209/1924 Zb. z. a n. o novom cirkevnom zriadení Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezske**. V zmysle uvedeného predpisu každá cirkevná obec tejto cirkvi bola oprávnená nadobúdať vlastníctvo a všetky ostatné práva zákonnou cestou. V medziach platných predpisov riadila svoje cirkevné záležitosti a spravovala vyučovacie, dobročinné a sociálne ústavy i školy samostatne. **Vieroučným základom** tejto cirkvi bolo **augsburské vyznanie (luteráni)**. Jej pôsobnosť bola obmedzená len na územie Čiech, Moravy a Sliezska, na **Slovensku a Podkarpatskej Rusi zákonné uznanie nedosiahla**.

Pokiaľ ide o vzťah vyššie charakterizovaných novovzniknutých cirkví k československému štátu, Českobratská cirkev evanjelická zaujala miesto starej cirkvi evanjelickej, takže štát jej poskytoval finančné príspevky. Diaľo sa tak každoročnými dotáciami, ktoré sa poskytovali jednak na zlepšenie hmotného postavenia duchovenstva, na uľahčenie výdavkov v zboroch, na zmenšenie nákladov spojených s administratívou cirkvi, ako podpora pre kňazský penzijný fond a na iné účely.¹⁰³ Vo vyhláske MŠ a NO č. 84/1928 Zb. z. a n. o uznaní Českobratskej cirkvi evanjelickej na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi sa v súvislosti so štátnou podporou tejto cirkvi uvádzalo: „Pokiaľ sa dostáva Českobratskej cirkvi evanjelickej ročnej štátnej paušálnej podpory, o jej použití predkladať bude návrhy príslušnému ministerstvu synodálny výbor. Návrhy tieto sa môžu vzťahovať predovšetkým na tieto

¹⁰³ Táto štátna podpora však nebola taká veľká, aby zbavovala túto cirkev starostí. Pretože išlo o cirkev nezámožnú, ktorá nevlastnila z minulosti nehnuteľný majetok a ktorej členovia boli z väčšej časti drobní ľudia, musela zatažovať svojich príslušníkov citeľnými cirkevnými príspevkami. – Bližšie pozri: MÜLLER, V.: cit. dielo v pozn. č. 70, s. 54.

účely cirkevné: na funkčné platy konseniorov alebo i ich vikárov, na administratívu a výdaje ústrednej správy cirkevnej, na všeobecný fond cirkevný, na podporu farským, filiálnym a školským zborom, k úprave slúžneho farárov, vikárov a učiteľov, na podporu penzistov, vdov a sirôt, na podporu pre ne vo zvlášť ťažkých prípadoch nedostatku, na subvencie k vydržovaniu cirkví, na vysporiadanie dlhov a stavieb, na podporu pre nemajetných študujúcich bohoslovie.¹⁰⁴

Vzťah Nemeckej evanjelickej cirkvi k štátu bol rovnaký ako u Česko-bratskej cirkvi evanjelickej. Taktiež dostávala od štátu dotácie na rovnaké účely a podobne si musela uhrádzať zvyšok nákladov z vlastných príjmov. Nemecká evanjelická cirkev v Čechách, na Morave a v Sliezsku mala podiel na každoročných obnosoch, určených štátnou správou na úhradu potrieb evanjelických cirkví. Nakoľko však členovia tejto cirkvi boli ľudia zámožnejší, finančná stránka jej nerobila vážnejšie starosti.

Z trosiek jednotnej evanjelickej cirkvi rakúskej sa ako poslední organizácie osamostatnili evanjelici, ktorí v Rakúsku tvorili tzv. těšínsky seniorát, ktorého územie bolo rozdelené na základe rozhodnutia veľvyslaneckej konferencie z júla roku 1920 medzi ČSR a Poľsko. Tie náboženské obce, ktoré zostali svojím sídlom na československom území, vytvorili „**Augsburskú cirkev evanjelickú vo východnom Sliezsku v Československu**“. Základné a prechodné **ustanovenia** tejto cirkvi boli schválené vládou a **publikované vyhláškou MŠ a NO č. 165/1923 Zb. z. a n.** Na rozdiel od dvoch predchádzajúcich, táto cirkev nemala oficiálny jazyk, pretože nebola vytvorená na princípe národnostnom, ale iba teritoriálnom. Jej vieroučným základom bolo vyznanie augsburské. V pomere k štátu bola táto cirkev (podobne ako Českobratská cirkev evanjelická a Nemecká evanjelická cirkev) dotačnou cirkvou, ktorá dostávala každoročné dotácie od štátu tak na duchovenstvo, ako aj na iné cirkevné potreby. Členmi tejto cirkvi boli okrem Čechov, Nemcov, predovšetkým Poliaci a tiež vonkajší rás cirkvi bol poľský. V dôsledku obavy zo vzrastu poľského vplyvu na československom území, československé vládnuce kruhy odďaľovali schválenie definitívnej ústavy, ktorú cirkev prijala na svojom sneme v decembri roku 1924.

Po roku 1918 tiež „**Ochranovská cirkev**“ nadviazala na reformačné a národné tradície. V roku 1921 jej bolo priznané **právo užívať** popri **názvoch** – „**Evanjelická cirkev bratská**“ a „**Ochranovská cirkev bratská**“ aj ďalší **názov** „**Jednota bratská**“, a to na základe **vyhlášky MŠ a NO č. 319/1921 Zb. z. a n.** V predmetnej vyhláške bolo stanovené: „Vyznaniu, uznanému naria-

¹⁰⁴ Československé cirkevné zákony, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 833.

dením bývalého rakúskeho ministra kultu a vyučovania zo dňa 30. marca 1880, čís. 40 r. z., pre obvod platnosti zákona zo dňa 20. mája 1874, čís. 68 r. z., pod menom Evanjelická cirkev bratská alebo Ochranoská cirkev bratská a rovnako v zmysle čl. 2. zákona zo dňa 28. októbra 1918, čís. 11 Zb. z. a n., teraz štátne uznanému tiež pre tú časť republiky Československej, kde zákon ten doposiaľ platí, priznáva sa v zmysle zákona toho užívanie tiež ďalšieho názvu Jednota bratská, s doterajšími názvami rovnocenného.¹⁰⁵ **Neskôr** táto cirkev začala **výhradne** používať názov „**Jednota bratská**“. Pretože nemala štátom schválenú ústavu, musela štátna správa s každou vzniknutou náboženskou obcou schvaľovať i individuálny štatút pre túto obec. **Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi Jednota bratská štátne uznanie nedosiahla.** Pokiaľ ide o jej vzťah k štátu, bola odkázaná na dobrovoľnú štátnu subvenciu, ktorú každoročne dostávala na zlepšenie hmotného postavenia duchovných a na administratívne výdavky. Ostatné náklady znášali členovia cirkvi, pretože zbory vlastný majetok takmer nemali.

Evanjelici oboch konfesíí (augsburského i helvétskeho vyznania) mali na Slovensku a Podkarpatskej Rusi pred rokom 1918 samostatnú organizáciu, vybudovanú na konfesnom základe. Evanjelikmi helvétskeho vyznania boli prevažne občania maďarskej národnosti, naproti tomu príslušníkmi augsburského vyznania občania nemeckej a slovenskej národnosti. Vzhľadom k tomu, že v konfesii augsburského vyznania boli príslušníci slovenskej národnosti diskriminovaní maďarskými a nemeckými cirkevnými vrchnosťami, ktorých ústredie zostalo i po roku 1918 v Budapešti, prijali evanjelici a. v. vytvorenie republiky ako možnosť odpútať sa od centra cirkvi v Budapešti.¹⁰⁶

Proces osamostatnenia vyvrcholil vytvorením **Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku**, ktorej pôsobnosť sa vzťahovala i na územie Podkarpatskej Rusi. Vedenie cirkvi ovládli slovenskí luteráni, ktorí v nej mali absolútnu väčšinu. **Ústavu** Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku **schválilo MŠ a NO vyhláškou č. 61/1923 Zb. z. a n.** V zmysle všeobecných ustanovení tejto ústavy Evanjelická cirkev augsburského

¹⁰⁵ *Slovník veřejného práva československého*. sv. I. Brno: Polygrafia, 1929, s. 557; *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, roč. 1921, Praha 1921, s. 1269-1270.

¹⁰⁶ „Na srúcaninách bývalého Rakúsko-Uhorska povstal nový, pekný štát: Československá republika. To je naša nová vlasť... Bratia a sestry evanjelické! My smelo a spokojne môžeme pozeráť do budúcnosti. ... Tým, že sme sa odtrhli od bývalého Uhorska, oslobodili sme sa aj od bývalej úradnej cirkve uhorskej..“ – *Evanjelický posol zpod Tatier*, roč. IX, Lipt. sv. Mikuláš, 1919, č. 4-6, s. 42 a 65.

vyznania na Slovensku bola rovnoprávnou s ostatnými cirkvami na území ČSR, čo znamenalo, že:

- a) „... stojí bezpodmienečne na základe úplnej slobody a rovnoprávnosti v Československej republike, ako na absolútnej požiadavke spravodlivosti,
- b) svojou nábožensko-mravnou výchovou a vzdelanostnou činnosťou pomáha štátu dosiahnuť jeho mravný cieľ, preto nárokuje si od štátu zákonami zabezpečenú ochranu mravnú a podporu hmotnú,
- c) v tejto svojej práci chce pestovať čím najpriateľskejšie styky s ev. cirkvou Českobratskou a nemeckou ev. cirkvou v Čechách, na Morave a v Sliezske a bratský pomer s reformovanou cirkvou na území Slovenska ...“¹⁰⁷

Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku bola v zmysle zákonov Československej republiky samostatná a autonómna. Na základe toho na všetkých stupňoch správy mala Ústavou ČSR zaručené práva, konkrétne právo verejnej bohoslužby, spolkového života, vlastného zákonodarstva a súdnictva vo veciach „in sacris“ („svätých“) a „circa sacra“ („svätých okolnostiach“), právo udržiavať autonómne školy a dobročinné ústavy a právo nadobúdať majetky. Na zabezpečenie svojej činnosti nárokovala si právo na výkonnú moc štátu. Štátne vrchnosti túto pomoc nemohli odoprieť.

Naopak príslušníci **Reformovanej cirkvi na Slovensku (evanjelici helvétskeho vyznania)** nemali záujem o odštiepenie sa od budapeštianskeho centra, ani o svoju reorganizáciu. Bolo to podmienené tým, že v tejto cirkvi prevládalo promaďarsky orientované členstvo. Jej príslušníci sa netajili nádejou na reštitúciu pomerov pred roka 1918. Návrh ústavy, ktorý predložila táto cirkev vláde v roku 1924, nebolo možné odsúhlasiť a kalvíni na Slovensku po celý čas trvania predmníchovskej republiky pripravovali ústavu pri spôsobenú zmeneným pomerom.¹⁰⁸ Z týchto dôvodov sa cirkev spravova-

¹⁰⁷ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 910-911.

¹⁰⁸ Ohľadom návrhu ústavy Reformovanej cirkvi na Slovensku zo dňa 2. júla 1924 sa v liste Prezídia ministerstva pre správu Slovenska, ktorý bol zaslaný Ministerstvu školstva a národnej osvety v Prahe uvádzalo: „Ústava ... je doslovnou recepciou ústavy býv. uh. ref. cirkve, pri čom v textu boli prevedené len také zmeny, ktoré alebo zmenou štátoprávnych pomerov boli absolútne nevyhnutelné alebo práve privádzajú k platnosti v pomere ref. cirkve k čs. štátu miestami až nepriateľské stanovisko ... Niektoré ustanovenia ústavy sú v tomto ohľade v priamom odpore s platným právom a stavia suverenitu cirkve nad suverenitu štátu ... Čo sa týka pomeru k Československej republike, ústava ani na jednom mieste textu sa nestaví výslovne na pôdu Čs. Republiky ...“ – Štátny slovenský ústredný archív Bratislava,

la na základe starších, začiatkom storočia vydaných uhorských predpisov. Evanjelická cirkev reformovaná patrila v bývalom Uhorsku medzi tzv. recipované cirkvi a jej právne pomery boli upravované cirkevnými zákonmi, prijatými krajinou synodou reformovanej cirkvi 10. decembra 1904 v Budapešti. Štátom boli vyhlásené v roku 1907. Uvedený právny stav bol v zmysle čl. 2 zák. č. 11/1918 Zb. z. a n. zachovaný v platnosti i v Československej republike, kde cirkevné zákony reformovanej cirkvi uhorskej tvorilo celkovo deväť zákonných článkov prijatých v roku 1904. Jej finančné vzťahy k štátu boli rovnaké ako u evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Od štátu dostávala pre svojich duchovných kongruu, pre iné potreby dotácie.

Pokiaľ ide o organizáciu **pravoslávnej cirkvi**, pred rokom 1918 nebola ani na území Čiech, Moravy a Sliezska, ani na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi žiadna samostatná náboženská pravoslávna obec.¹⁰⁹ Pravoslávie v českých krajinách nachádzame prevažne u kúpeľných hostí, pre duchovné potreby ktorých bol príslušný farár viedenskej pravoslávnej obce. Pravoslávni žijúci na Slovensku a Podkarpatskej Rusi boli zasa pred vojnou považovaní za diaspóru srbskej pravoslávnej eparchie budínskej.¹¹⁰ Po roku 1918 boli rady českých pravoslávnych rozmnožené o legionárov vracajúcich sa z Ruska, ktorí tam prestúpili do pravoslávia, prílivom značného množstva osôb, ktoré vystúpili z katolíckej cirkvi a vytvorením pravoslávne orientovaného krídla Československej cirkvi.

V roku 1919 sa v Prahe na základe spolkového zákona ustanovil spolok „**Československá obec pravoslávna**“. Ministerstvo vnútra, ani Ministerstvo školstva a národnej osvety nemalo proti založeniu spolku žiadne námietky a v roku 1920 zemská politická správa stanovoy spolku schválila. Početné náboženské zbory sa tvorili tak na západe, ako aj východe republiky, ale

Fond: Krajinský úrad – prezídium, Sign.: PIV- cirk., Rok: 1932, Inv. č.: 154-9946, č. kartónu:46

¹⁰⁹ Na Slovensku sa v roku 1910 hlásilo k pravosláviu 1439 veriacich, v roku 1921 2879 veriacich. Na Podkarpatskej Rusi to bolo v roku 1910 558 veriacich a v roku 1921 60 997. – Bližšie pozri: MAREK, P.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno: nakl. L. Marek, 2004, s. 129.

¹¹⁰ **Diaspóra** (gr. rozptýlenie) predstavuje náboženské spoločenstvo žijúce rozptýlene v inom náboženskom prostredí, spoločenstve. – Bližšie pozri: Slovník cudzích slov, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1997, s. 197. **Eparchia** predstavuje obvod biskupa ortodoxnej cirkvi, zodpovedajúci diecéze v rímskokatolíckej cirkvi. Eparchia je teritoriálne ohraničená. Je právnickou osobou, zastupovanou vo všetkých civilných a cirkevných záležitostiach eparchiálnym biskupom. – Bližšie k pojmu eparchia pozri: CAMPENHAUSEN, A.: cit. dielo v pozn. č. 28, s. 596-597.

k vytvoreniu centrálnej organizácie dlho nedochádzalo. Bolo to dané tým, že na území ČSR sa stretávali súčasne záujmy ruskej, carihradskej a srbskej pravoslávnej cirkvi, ktoré sa hlásili k vrchnej jurisdikcii nad pravoslávnyimi na československom území, dokiaľ nebude vytvorená organizácia samostatnej (autokefálnej) československej pravoslávnej cirkvi. V sporoch o orientáciu pravoslávia v Československu zvíťazil smer srbský.¹¹¹

Situácia pravoslávnej cirkvi v ČSR sa definitívne vyriešila až v roku **1929. Výnosom MŠ a NO č. 161.182** bola **schválená ústava pravoslávnej eparchie v zemi českej a moravskosliezskej**, spravujúcej sa jurisdikciou srbskej pravoslávnej cirkvi, pričom bolo určené, aby v budúcnosti tvorila súčasť samostatnej pravoslávnej cirkvi v Československu. **Výnosom MŠ a NO č. 161.181** bola schválená **ústava pravoslávnej eparchie podkarpatskoruskej**. Tak došlo k vytvoreniu dvoch tuzemských eparchií, jednej pre krajinu českú a moravskosliezsku so sídlom v Prahe, druhej pre Podkarpatskú Rus so sídlom v Mukačeve. Z tejto organizácie bolo vyňaté Slovensko, o ktorom sa predpokladalo, že na jeho území bude neskôr zriadená tretia eparchia, čím bude splnená posledná podmienka pre vznik samostatnej československej pravoslávnej cirkvi.¹¹²

Unitárskej náboženskej spoločnosti (i keď išlo o nepočetnú organizáciu), sa dostalo **štátneho uznania na území Čiech, Moravy a Sliezska** na základe **vyhlášky MŠ a NO č. 110/1930 Zb. z. a n.** Jej ústava bola vládou schválená a publikovaná výnosom MŠ a NO č. 85771/VI/1930. V súvislosti s charakteristikou vzťahu tejto náboženskej spoločnosti k štátu sa v uvedenej vyhláške uvádzalo: „Unitári československí pestujú loajálnosť k Československej republike, k jej zariadeniam a zákonom, a chcú napomáhať zo všetkých síl k rozmnoženiu jej kultúrnych a mravných hodnôt. Unitári československí trvajú na zásade slobody svedomia každého človeka. V rámci platných zákonov spravujú svoje záležitosti samostatne.“¹¹³ Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi sa počas trvania prvej republiky žiadna organizácia unitárov nevytvorila, vzhľadom k tomu, že počet osôb hlásiacich sa k tejto náboženskej spoločnosti bol nepatrný.

Príslušníci **nekresťanskej konfesie – izraelského (židovského) vyznania** centralizovali svoje kultové obce do tzv. zväzov na základe teritoriálne-

¹¹¹ Bližšie pozri: MAREK, P.: cit. dielo v pozn. č. 109, s. 31-38.

¹¹² „Podľa štatistiky z roku 1930 bolo na Slovensku vo viac než dvadsiatich cirkevných obciach 9 073 pravoslávnych veriacich a na Podkarpatskej Rusi 111 969.“ – VOPATRNÝ, G.: *Dědictví otců: Osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. Praha: Pravoslavné vyd., 1919, s. 101.

¹¹³ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 1285.

ho princípu. **Výnosmi MŠ a NO** bol v rokoch 1925 – 1927 schválený **Zväz pražských židovských náboženských obcí, Zväz českých náboženských obcí židovských v Čechách, Zväz židovských náboženských obcí na Morave a Zväz židovských náboženských obcí v Sliezsku**. Uvedené zväzy si vytvorili v roku 1927 centrálny orgán „Najvyššiu radu židovských náboženských obcí v Čechách, na Morave a v Sliezsku“ so sídlom v Prahe.

Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi došlo vytvorením republiky k prerušeniu spojenia židovských obcí s ústredím celouhorských zväzov v Budapešti.¹¹⁴ To sa prejavilo v novej situácii, keď ortodoxné obce na Slovensku vytvorili svoj nový samostatný zväz „**Organizáciu autonómnych ortodoxných židovských obcí na Slovensku**“ nezávislý od Budapešti, so sídlom v Bratislave. Stanovy tohto zväzu boli schválené výnosom ministra s plnou mocou pre správu Slovenska zo dňa 14. 4. 1920 č. 4181 adm. I. Neskôr vytvorili podobný zväz i ostatné kultové obce a zriadili si „Zväz kongresových a statusquoante židovských náboženských obcí na Slovensku“, taktiež s ústrednou kanceláriou v Bratislave. Jeho stanovky boli schválené výnosom Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 22. 11. 1926 č. 134.571/VI. Výnosom zo dňa 8. 3. 1928 č. 3644/VI bolo tomuto zväzu povolené zmeniť názov na „Zväz židovských náboženských obcí na Slovensku Jeschurun“. **V Podkarpatskej Rusi k vytvoreniu podobných zväzov nedošlo**, roztrieštený stav židovských kultových obcí tam trval i naďalej.

Pre **rímskokatolícku cirkev**, ktorá ku koncu monarchie zahŕňala 96% príslušníkov z celkového počtu obyvateľstva, likvidácia monarchie znamenala predovšetkým v českých krajinách prechodné uvoľnenie jej ideologického vplyvu. Konkrétne sa to prejavilo v odlive občanov z radov rímskokatolíckej cirkvi v znamení hesla „Preč od Ríma!“, na základe platného rakúskeho zákona č. 49/1868 r. z. o medzikonfesijných pomeroch, ktorý umožňoval bezkonfesijnosť, ku ktorej sa však v čase Rakúsko-Uhorska málokto odhodlal.¹¹⁵ Z rímskokatolíckej cirkvi vystúpilo asi 1,4 mil. občanov, viac

¹¹⁴ „Najpočetnejší boli Izraeliti na východnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi. V roku 1921 ich počet predstavoval v župe košickej 47.882, v Podk. Rusi 93.341, v Čechách 79.777 a na Morave 37.989.“ – *Masarykův slovník naučný*. Díl I., Praha: Československý Kompas, 1925, s. 1065.

¹¹⁵ Národnostné, historické, vedecké, politické a iné dôvody viedli mnohých k rozhodnutiu opustiť cirkev, v ktorej sa zrodili a vyvíjať si cirkev inú, alebo ostať bez náboženského vyznania. – Bližšie pozri: KOPECKÝ, R.: *Proč vystupovat z církve*. Praha 1930, s. 3.

ako polovica z nich ostala bez vyznania.¹¹⁶ Silný odliv členstva z tejto cirkvi sa mal stať protestom proti podpore, ktorú táto cirkev poskytla habsburskej monarchii v čase straty českej štátnosti po bitke na Bielej hore a v tristoročnom národnostnom útlaku, ktorý nasledoval.

V atmosfére vystupovania z rímskokatolíckej cirkvi bola v českých krajinách v januári roku **1920 založená „Československá cirkev“**. Táto cirkev, založená na schôdzi „Klubu reformného duchovenstva“ v Národnom dome na Smíchově, vieroučne nadviazala na husitskú náboženskú tradíciu. Jej vznik bol spätý so vznikom samostatného štátu, s ideami, že ide o národnú cirkev, ktorá má kladný pomer k štátu a svojim príslušníkom dodáva pocit pozitívneho postoja tým, že „vychádzajú zo slávnych tradícií národných, je občan ČSR príslušníkom cirkvi československej“.¹¹⁷

Na vznik tejto cirkvi pôsobili vnútorné i vonkajšie činitele. Z vnútorných to bolo predovšetkým hnutie reformných kňazov požadujúcich osamostatnenie sa od rímskokatolíckej cirkvi. Ako vonkajší moment pôsobil rozpad rakúsko-uhorskej monarchie a vytvorenie revolučnej situácie po prvej svetovej vojne. Vláda ČSR váhala uznať Československú cirkev bezprostredne po jej vzniku, ktorý mohol rušivo zasahovať do vnútroštátneho pokoja a súčasne byť potenciálnym nebezpečenstvom pre skomplikovanie i tak dosť zložitých vzťahov s Vatikánom. O tom, že i Vatikán bol vznikom novej cirkvi znepokojený, svedčí skutočnosť, že týždeň po jej založení bol jej vznik dekrétom „svätého officia“ prehlásený za zločin a jej zakladatelia exkomunikovaní. Ani vysoká katolícka cirkevná hierarchia na našom území neprijala vznik Československej cirkvi s nadšením. O odpore voči tejto novozaloženej cirkvi zo strany katolíckej hierarchie svedčí obsah „Listu Ordinariusov katolíckym Slovákom“, ktorý vydali katolícki ordinári v Žiline dňa 4. augusta 1920. Okrem iného sa v ňom uvádzalo: „... Prvé nebezpečie hrozí pravej viere zo strany niektorých zablúdilých českých kňazov, ktorí utvorili takzvanú československú cirkev...“.¹¹⁸

¹¹⁶ Cirkevný časopis Hlasy z katolíckych misií vzhľadom na počet bezkonfesijných uvádzal: „Obyvateľov bez vyznania bolo v r. 1921 724.507. V Čechách bolo bez vyznania 14.61 proc. Čechov a 0.66 proc. Nemcov. Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi bezverci nejestvujú, a čo sú, to sú len ojedinelí Česi, prišli z historických zemí...“ – *Hlasy z katolíckych misií*, roč. XIV, Nitra, Spišský Štiavnik, 1928, č. 10, s. 238.

¹¹⁷ ČESAR, J. – ČERNÝ, B. : Vznik a vývoj cirkve československé za předmnichovské ČSR . In: *Církyve v našich dějinách*. Praha: Orbis, 1960, s. 136 a nasl.

¹¹⁸ Štátny oblastný archív Levoča. Fond: Krajský súd v Levoči, oddelenie: trestné, Sign.: B 696/1922

Československú cirkev organizovali bývalí príslušníci nižšieho rímskokatolíckeho kléru. Za rok od svojho založenia, ku sčítaniu ľudu v roku 1921, získala Československá cirkev 525 333 príslušníkov z celkového počtu osôb, ktoré opustili rímskokatolícku cirkev. V pomere k štátu bola táto cirkev vo vzťahu k duchovenstvu dotačnou, vo svojich ostatných potrebách bola odkázaná na dobrovoľné štátne subvencie, ktoré dostávala každoročne predovšetkým na cirkevnú administratívu.

V prvých rokoch svojej existencie prešla cirkev veľkým ideovým chaosom. Organizačné nejasnosti viedli k tomu, že sa v jej vnútri vytvoril pravoslávne orientovaný smer, ktorý usiloval o pripojenie Československej cirkvi k pravoslávii. Stúpenci tejto myšlienky, na čele ktorých stál M. Pavlík, boli protikladom liberálno-radikálnemu smeru zdôrazňujúcemu husitské tradície, ktorý viedol K. Farský.¹¹⁹ Išlo o dva dominujúce názorové prúdy, riešiace dilemu, či sa cirkev pokúsi novo formulovať kresťanstvo po stránke vieroúčnej, mravoučnej a disciplinárnej, teda prevedie „novú reformáciu v duchu modernej kultúry“ (smer K. Farského), alebo zostane verná princípom kresťanstva a iba upraví otázky riadenia cirkvi, jej vnútornej disciplíny a vyjde v ústrety národným požiadavkám (smer M. Pavlíka).¹²⁰ Po zložitom vnútornom vývoji a zápase o ideovú orientáciu Československej cirkvi napokon v roku 1924 definitívne zvíťazil smer K. Farského.

Náboženský program **Československej cirkvi** okrem iného zahŕňal požiadavku zrušenia celibátu, zavedenia českých bohoslužieb a demokratizáciu cirkevnej správy. Táto cirkev sa snažila vystupovať ako cirkev dôsledne spätá s národnými tradíciami, čo zvyrazňovala vo vzťahu k iným cirkvám.

Na území Čiech, Moravy a Sliezska bola Československá cirkev **prehlásená za štátom uznanú vyhláškou MŠ a NO č. 542/1920 Zb. z. a n.** V ustanoveniach jej ústavy sa okrem iného uvádzalo: „...Náboženské obce, diecézy i celá cirkev československá sú právnyimi osobami a sú oprávnené nadobúdať majetok hnutelný i nehnuteľný, aby mali hmotnú možnosť vydržiavať cirkevné inštitúcie a konať svoje náboženské a kultúrne poslanie.“¹²¹

Na Slovensku a Podkarpatskej Rusi bola táto cirkev vyhlásená za **uznanú vyhláškou MŠ a NO č. 193/1925 Zb. z. a n.** Predmetná vyhláška v súvislosti s touto cirkvou uvádzala: „Československá cirkev, štátom uznaná na území Čiech, Moravy a Sliezska (vyhláška ministra školstva a národnej

¹¹⁹ Podrobnú charakteristiku oboch smerov i vývoja udalostí v uvedenom období podáva publikácia: VOPATRNÝ, G.: cit. dielo v pozn. č. 112, s. 87-112.

¹²⁰ Bližšie pozri: MAREK, P.: cit. dielo v pozn. č. 109, s. 40.

¹²¹ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 1169.

osvety zo dňa 15. septembra 1920, č. 542 Zb. z. a n.), prehlasuje sa v zmysle zák. čl. XLIII/1895 za zákonne uznanú i na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi.¹²² V zmysle ústavy Československej cirkvi pre Slovensko a Podkarpatskú Rus sa jej duchovná právomoc vzťahovala na jej príslušníkov, bývajúcich na území československého štátu i mimo jeho hraníc. V zápisnici mestského notárskeho úradu v Košiciach z roku 1928 sa vzhľadom na evidenciu náboženských obcí uznaných cirkví na Slovensku uvádzalo: „Cirkev československá jestvuje v Košiciach len odo dňa 3. decembra r. 1927 a schválená bola tun. býv. župným úradom pod č. 79009/1927.“¹²³

V súvislosti s charakteristikou jednotlivých cirkví a náboženských spoločností na území Československej republiky je potrebné aspoň v krátkosti zmieniť sa o tom, ktorými orgánmi obstarával československý štát kultové záležitosti a aká bola ich právomoc.

Pre styk štátu s cirkvami boli kompetentné jednak štátne úrady kultové – Ministerstvo školstva a národnej osvety, v nižších inštanciách zemské politické správy na Slovensku (od roku 1928), župné úrady na Slovensku (od roku 1923) a okresné politické správy, jednak Ministerstvo vnútra. Na čele stálo **Ministerstvo školstva a národnej osvety** v Prahe, kde bol uvedenými záležitosťami poverený **kultový odbor**, podobne ako v rakúskom a uhorskom ministerstve kultu a vyučovania. Na začiatku svojej činnosti mal tento odbor jedno oddelenie – pre všetky kultové veci, v roku 1921 bol rozdelený na dve oddelenia, jedno pre kultové veci katolíckej cirkvi, druhé pre kultové veci ostatných vyznaní, ako aj pre záležitosti interkonfesné, alebo niekoľkým vyznaniam spoločné.¹²⁴ V nižších inštanciách vybavovali v Čechách, na Morave a v Sliezske kultové veci jednak krajinské, jednak okresné politické správy. Na Slovensku zastupoval toto ministerstvo pri vybavovaní bežných kultových vecí **referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave**, kde bolo zvláštne kultové oddelenie.¹²⁵ Okrem toho na Slovensku nemožno nespomenúť ani **Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska**, zriadené zákonom č. 64/1918 Zb. z. a n., kde vykonávali činnosť **cirkevní referenti**.

¹²² Tamže, s. 1170.

¹²³ Archív mesta Košíc, Fond: Mestský notársky úrad, Rok: 1929, čísla: 8001-12000, č. inv.: 150, č. krab.: 79;

¹²⁴ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Právny a organizačný vývoj cirkví a náboženských spoločností po roku 1918. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2001*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002, s. 122.

¹²⁵ Bližšie pozri: *Masarykův slovník naučný*, díl I., Praha 1925, s. 1004; *Deset let Československé republiky*, sv. I., Praha MCMXXVIII, s. 444.

Pre charakteristiku vzájomných vzťahov štátu a náboženských organizácií v tomto čase je dôležitý fakt, že československý štát podporoval uvoľnenie náboženského cítenia obyvateľstva a s tým súvisiaci vznik nových cirkevných organizačných útvarov. Vláda predmníchovskej ČSR poskytovala súhlas k uznaniu nových náboženských organizácií a schvaľovala ich štatúty.

V sledovanom období existovali **cirkvi štátom uznané** (na Slovensku a Podkarpatskej Rusi **recipované**), ktoré mali zo strany štátu zabezpečenú nielen právnu ochranu, ale i finančnú podporu. Boli to tieto cirkvi: rímskokatolícka, gréckokatolícka (východná nezjednotená, uniati), arménskokatolícka, gréckopravoslávna (východná nezjednotená, ortodoxná), arménsko-pravoslávna (arménska východná, ktorá nemala u nás vlastnú organizáciu a jej členovia sa zúčastňovali duchovného života v rámci gréckopravoslávnej cirkvi), českobratská evanjelická, ochranovská bratská (evanjelická bratská, Českí bratia, Moravskí bratia, Jednota ochranovská, Jednota bratská), nemecká evanjelická augsburg. konfesia v Čechách, na Morave a v Sliezsku (Deutsche evangelische Kirche, luteráni), evanjelická augsburskej konfesie vo východnom Sliezsku v Československu, evanjelická augsburskej konfesie na Slovensku a Podkarpatskej Rusi (luteráni), reformovaná na Slovensku a Podkarpatskej Rusi (kalvínska, helvétska), starokatolícka, československá cirkev, izraelské vyznanie oboch smerov (reformovaného-judaistického a ortodoxného) a československí unitári.¹²⁶

Okrem nich existovali i ostatné náboženské spoločnosti (vyznanie), za predpokladu, že výkon ich konfesie nebol v rozpore so zákonnými ustanoveniami. Boli to **náboženské spoločnosti** považované za **neuznané**, t. j. právne neexistujúce.¹²⁷ Väčšinou išlo o súčasť zahraničných misijných cirkví a z právneho hľadiska to boli spolky, ktoré nemali nárok na finančnú podporu zo strany štátu. K týmto patrili: Jednota bratská (slobodná reformovaná cirkev), Jednota Chelčického (bratská jednota baptistov, československí baptisti), anabaptisti (novokrstenci), adventisti, metodisti, anglikáni, novo-apostolská cirkev a niekoľko ďalších, prevažne miestneho rázu.¹²⁸ O uvedené štátom neuznané náboženské spoločnosti sa štátna kultová správa priamo nestarala, sledovala ich život a rozvoj skôr len pre informáciu o náboženských pomeroch vôbec.

¹²⁶ Bližšie pozri: GOLLOVÁ, M.: K některým otázkám právního postavení církví v Československu ve dvacátých letech. In: *Časopis matice moravské*, roč. CII, Brno 1983, č. 1-2, s. 43.

¹²⁷ Bližšie pozri: BUŠEK, V.: cit. dielo v pozn. č. 88, s. 324.

¹²⁸ Bližšie pozri: GOLLOVÁ, M.: cit. dielo v pozn. č. 126, s. 44.

Náboženský život sa dotýkal takmer každého občana a to buď priamo, ak máme na mysli občana organizovaného v určitej náboženskej organizácii, alebo nepriamo, ak išlo napr. o osobu bezkonfesijnú.¹²⁹ Samotný fakt, že v roku 1930 z celkového počtu obyvateľstva Československej republiky 14,6 mil. bolo 13,8 mil. spätých s určitou náboženskou organizáciou, potvrdzuje dôležitosť postavenia a význam cirkví a náboženských spoločností v danom období.

5.2.2. Ústavné riešenie otázok občianskej slobody vyznania a svedomia a problematika odluky cirkvi od štátu

Pre dôsledné objasnenie vývoja vzájomných vzťahov československého štátu a cirkví je žiaduce venovať sa problematike občianskej slobody vyznania a svedomia, predovšetkým otázke jej ústavného riešenia, keďže práve okruh týchto problémov bol v prvých rokoch po vytvorení ČSR v popredí pozornosti verejného života, publicistiky a čiastočne i predmetom novej právnej úpravy.¹³⁰ V nadväznosti na tieto otázky vystupuje do popredia i problematika odluky cirkvi od štátu, ktorá v sledovanom období predstavovala vo vzťahoch štátu a cirkví obrovský otáznik.

Odluka cirkvi od štátu našla pred prvou svetovou vojnou praktické uplatnenie v USA a vo Francúzsku, kde došlo k likvidácii monarchistickej formy štátu. Následne sa proces odluky, či už podľa typu amerického alebo podľa francúzskeho, uplatnil do konca prvej svetovej vojny i v mnohých ďalších krajinách.¹³¹ Novovzniknuté republiky mali síce záujem na spolupráci

¹²⁹ V súvislosti s rozmachom náboženského života T. G. Masaryk často zdôrazňoval: „... Ako vedu pestujeme dnes sústavne i umenie, literatúru,.. sme činní politicky a hospodársky, máme kodifikované zákony a silný právny a správny poriadok štátny, sme si vedomí mravných úloh jednotlivca i spoločnosti ... náboženstvo má dnes celkom iné funkcie a úlohy ako malo náboženstvo staré...“ – MASARYK, T. G.: *V boji o náboženství*. Praha: Čin, 1947, s. 25.

¹³⁰ Bližšie pozri: KINDL, V.: K problematice vývoje právní úpravy svobody vyznání a svědomí u nás: Ústavněprávní rovina. In: *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* 1/1988, s. 31.

¹³¹ T. G. Masaryk v tejto súvislosti napísal: „Je potrebné sledovať dejinné úsilie, počínajúc XVIII. storočím a smerujúce k odluke cirkvi a štátu, aby sme si uvedomili tento fakt. Od doby, keď americká únia (1787) previedla prvú odluku, máme rad odlúk; predovšetkým máme príklad Francie v revolúcii a po revolúcii (1789, 1794-1802), potom nasleduje v XIX. storočí Belgicko (1831) a rad štátov a častí štátov

s konfesiami, ale len ako nepriviligovanými spolkami, resp. voľnými združeniami. „Štát bude v otázke náboženstva, konfesií a kultu plne neutrálny, nebude žiadne cirkvi podporovať, ani brzdiť, zaručí všetkým občanom plnú slobodu svedomia, náboženstva a kultu, ... kultové združenia občanov nebudú už verejnoprávnymi cirkvami, ale súkromnými spolkami...“¹³²

Odluka cirkvi od štátu realizovaná v medzinárodnom meradle, našla svoj ohlas i na území predmníchovskej Československej republiky. O tom, že jej uskutočnenie sa malo stať reálnym, svedčí i program zahraničného odboja – **Washingtonská deklarácia**, prijatá ešte pred vznikom ČSR, autorom ktorej bol **T. G. Masaryk**. Okrem iného sa v nej uvádzalo: „Československý štát bude republikou. V neustálej snahe o pokrok zaručí úplnú slobodu svedomia, náboženstva a vedy, literatúry a umenia, slova, tlače a práva zhromažďovacieho a petičného. **Cirkev bude odlúčená od štátu...**“¹³³ Požiadavka odluky v žiadnom smere neznamenala vyhlásenie boja proti náboženstvu. Sám T. G. Masaryk náboženstvo za potrebné pokladal.¹³⁴ Náboženská sloboda a rovnosť bola podľa jeho názoru dôležitou podmienkou zdravého rozvoja spoločnosti. V tejto súvislosti napísal: „... Sloboda náboženská nie je iba slobodou od tlaku cirkevného, nie je iba obranou proti štátnemu vnucovaniu náboženstva – sloboda náboženská je a má byť podmienkou náboženského pokroku...“¹³⁵ Washingtonská deklarácia vychádzala podľa vzoru americkej ústavy z predpokladu, že úplná realizácia občianskej slobody vyznania a svedomia je možná len pri dôslednom uskutočnení odluky cirkvi od štátu. I posolstvo prezidenta republiky prednesené na slávnostnej schôdzi revolučného Národného zhromaždenia dňa 28. októbra 1919, proklamovalo odluku cirkvi od štátu.¹³⁶

Ďalší vývoj však plne dokumentuje, že **tieto zámery sa do života neuviedli. Cirkvi ostali naďalej v postavení privilegovaných verejnoprávných korporácií** v zmysle právnej kontinuity s bývalou rakúsko-uhorskou

európskych, amerických a austrálskych...“ – MASARYK, T. G.: *K ruské filosofii dějin a náboženství*. sv. II. Praha 1921, s. 617.

¹³² BARTOŠEK, T.: *Odluka cirkve od státu a její důsledky*. Praha 1924, s. 42.

¹³³ GALANDAUER, J.: *T. G. Masaryk a vznik ČSR*. In: Slovo k historii, roč. 1988, č. 14, s. 34; KOZÁK, J. B.: *T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklarace v říjnu 1918*. Praha 1968, s. 70.

¹³⁴ Bližšie pozri: ĎUROVIČ, J.: *Náboženstvo T. G. Masaryka*. Lipt. sv. Mikuláš 1930, s. 15.

¹³⁵ MASARYK, T. G.: cit. dielo v pozn. č. 129, s. 9.

¹³⁶ Bližšie pozri: *Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí*. Praha 1928, s. 919.

monarchiou. Tento stav potvrdzovala i dočasná ústava – zákon č. 37/1918 Zb. z. a n. zo dňa 13. novembra i jej novela – zákon č. 271/1919 Zb. z. a n., v ktorých nenachádzame žiadne ustanovenia týkajúce sa zásadného vyjasnenia pomeru medzi štátom a cirkvami, či právneho postavenia náboženských organizácií. V rámci kompetencií prezidenta republiky – tak ako ich vymedzovala dočasná ústava – nebola zmienka o jeho právach oproti cirkvám. Absenciu riešenia cirkevných vecí v dočasnej ústave, ovplyvnenú celkovým ústavným provizóriom v tomto období, si môžeme vysvetliť úplnou neistotou, týkajúcou sa budúceho vzťahu štátu a cirkví.¹³⁷ Programy vlád v prvom desaťročí existencie republiky, pokiaľ sa vôbec cirkevnopolitických otázok dotýkali, hovorili iba o nutnosti úpravy vzájomných vzťahov cirkví a štátu, avšak bez toho, aby výslovne prijímali alebo zamietali washingtonské riešenie tejto otázky. Všeobecne sa očakávalo, že vyriešenie problémov týkajúcich sa cirkevného života prinesie až definitívna ústava ČSR.

Pre Slovensko vzhľadom ku špecifikám predchádzajúceho historického vývoja bol vydaný dňa 10. decembra 1918 **zákon o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku č. 64/1918 Zb. z. a n.**¹³⁸ Uvedený zákon sa dotýkal i právnych otázok vzťahov štátu a cirkví. Konkrétne v ustanovení § 2 zákona bolo stanovené: „Štátni, samosprávnici a cirkevní hodnostári, úradníci a zamestnanci bývalého kráľovstva uhorského sa dočasne ponechávajú vo svojich úradoch s doterajšími požitkami, ak zložia sľub poslušnosti Československej republike a ak uzná zmocnenec vlády, že i inak sú schopní plniť svoje úlohy.“¹³⁹ V nadväznosti na toto ustanovenie § 6 ďalej uvádza: „Všetky štátne, stoličné, obecné a cirkevné dane, poplatky a verejné dávky sa majú platiť podľa doterajších zákonov, nariadení a výmerov...“¹⁴⁰ Išlo o zjavnú snahu zákonodarcu zdôrazniť povinnosť platenia daní, vrátane cirkevných, čo nasvedčovalo, že v cirkevných veciach sa naďalej zachováva právny poriadok monarchie, prejavujúci sa predovšetkým vo vymáhaní platenia cirkevných daní pod ochranou štátu.

O tom, že táto skutočnosť našla svoje plné uplatnenie v cirkevnoprávnej praxi predmníchovskej ČSR, svedčí napríklad rozhodnutie mestského

¹³⁷ Bližšie pozri: HOBZA, A.: cit. dielo v pozn. č. 60, s. 120.

¹³⁸ Tento relatívne stručný zákon tvorilo 15 paragrafov. Zákonodarcu v nich riešil široký a rozmanitý okruh problémov spojených s usporiadaním pomerov na Slovensku. – Bližšie pozri: VOJÁČEK, L.: Počátky nařizovací činnosti ministra s plnou mocí pro správu Slovenska (1918 až konec dubna 1919). In: *Právněhistorické studie*, roč. 36. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakl. Karolinum, 2003, s. 114 a nasl.

¹³⁹ *Sbírka zákonů a nařizení státu československého*, ročník 1918, Praha 1918, s. 55.

¹⁴⁰ Tamže.

notárskeho úradu v Košiciach vo veci vymáhania cirkevných daní u príslušníkov židovského vierovyznania: „... Je nesporné, že tunajšia židovská materská náboženská obec je zákonným článkom XLII. z roku 1895 uh. za zákonom recipované vyznanie vyhlásená a na tomto podklade patrí jej právo dľa zákonov, cirkevnoústavných noriem a starovekého úsusu – ako všetkým ostatným recipovaným a uznaným konfessiám – použiť hmotných prostriedkov svojich veriacich to jest je oprávnená vyrúbiť na nich cirkevné dane. Taktiež je nepochybné, že všetky recipované a uznané konfessie majú právo uchádzať sa u administratívno-politických úradov o právnu pomoc totižto o donucovacie prostriedky, voči tým svojim cirkevnoobecným členom, ktorí zastupiteľstvom patričnej náb. obce vyrúbené dane... nevyplatili čiže tým jej dlžnými ostali... v takýchto prípadoch, v ktorých ide o uplatnenie verejnoprávneho nároku, akým je aj vymáhanie cirkevnej dane, sú kompetentné pokračovať administratívne úrady.“¹⁴¹ Napokon § 9 zákona č. 64/1918 Zb. z. a n., podľa ktorého sa majú až do ďalšieho nariadenia na miestach podacích zdržať apelácie, rekursy a iné opravné prostriedky adresované súdom a úradom mimo územia Slovenska, riešil i čiastočne vzťah k cirkevným vrchnostiam sídliacim mimo hraníc štátu.

Na základe zákona o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku sa zriadilo **Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska. Ministri s plnou mocou prislúchalo právo vydávať nariadenia**, ktorými mohol zasahovať prakticky do všetkých oblastí spoločenského a hospodárskeho života na Slovensku.¹⁴² Pre publikovanie svojich nariadení zriadil vlastný **vestník**, nazvaný „**Úradné noviny**“ (ďalej len ÚN). Uvedené nariadenia mali veľmi rozmanitý obsah. Niektorými z nich napr. informoval verejnosť o určitých skutočnostiach, či zverejňoval menovanie funkcionárov a pod. Náboženského života a organizácie cirkví a náboženských spoločností sa dotýkalo celkovo 10 nariadení (z toho 6 katolíckej cirkvi a 4 evanjelickej cirkvi).¹⁴³

¹⁴¹ Archív mesta Košíc, Fond: Mestský notársky úrad, Rok: 1929, čísla: 8001-12000, č. inv.: 150, č. krab.: 79;

¹⁴² Dialo sa tak v zmysle § 14 uvedeného zákona: „...Vláda má právo dať niektorému svojmu členovi plnú moc, aby vydával nariadenia a konal všetko na udržanie poriadku, na konsolidovanie pomerov a na zabezpečenie riadneho štátneho života. K platnosti nim vydaných nariadení stačí jeho podpis.“

¹⁴³ Išlo o tieto nariadenia, týkajúce sa katolíckej cirkvi na Slovensku:

1. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 132/1919 ÚN o nútenej správe niektorých cirkevných statkov;
2. Doplnenie tohto nariadenia č. 30/1921 ÚN;

Ministerstvo s plnou mocou realizovalo svoju činnosť až do roku 1927. S postupujúcou konsolidáciou Slovenska a vytváraním expozitúr jednotlivých ministerstiev v Bratislave strácalo na význame, čoho nepriamym dôkazom bol i klesajúci počet vydávaných nariadení.¹⁴⁴

Otázky všeobecných práv a slobôd občanov upravovalo 22 paragrafov V. hlavy **Ústavy Československej republiky z roku 1920 – zákon č. 121/1920 Zb. z. a n., ktorým sa uvádza Ústavná listina Československej republiky** pod názvom „Práva a slobody, ako i povinnosti občianske“, kde bola popri iných zakotvená i sloboda učenia a svedomia. Na základe recepčného zákona bol však výkon občianskych práv a slobôd realizovaný podľa rakúsko-uhorských právnych noriem. Tak bolo i v prípade občianskej slobody vyznania a svedomia, aj keď v prvotnom návrhu ústavy, ktorý vláda predložila Ústavnému výboru Národného zhromaždenia, stúpenci odluky odvolávajúci sa na Washingtonskú deklaráciu a autoritu T. G. Masaryka, presadzovali návrh na jej uskutočnenie. V § 121 tejto osnovy bola obsiahnutá veta: „Medzi štátom a cirkvami nech je zavedený stav odluky.“¹⁴⁵ V dôvodovej správe k prvotnému návrhu ústavy sa uvádzalo, že zmenené pomery

-
3. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 158/1919 ÚN o odčudzení nepodstatných čiastok katolíckych cirkevných majetkov;
 4. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 6/1921 ÚN o zrušení nútej správy nad majetkom biskupstva nitrianskeho, bansko-bystrického a spišského;
 5. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 7/1921 ÚN o nútej správe majetku biskupstva rožňavského;
 6. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 4/1923 ÚN o zrušení centrálnej komisie rímsko-katolíckych majetkov na Slovensku.

Vo vzťahu k evanjelickej cirkvi boli vydané nasledovné nariadenia:

1. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 20/1919 ÚN o dočasných ustanoveniach pre cirkev evanjelickú augsburského vyznania;
2. Doplňenie tohto nariadenia č. 88/1919 ÚN;
3. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 21/1919 ÚN o menovaní členov generálnej rady cirkvi evanjelickej augsburského vyznania;
4. Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 89/1919 ÚN o menovaní nových členov do tejto rady. – Bližšie pozri: Československé cirkevné zákony, cit. dielo v pozn. č. 60, s. 686-694; HOFFMANN, J., DANĚK, J.: cit. dielo v pozn. č. 97, s. 172-173.

¹⁴⁴ Bližšie pozri: VOJÁČEK, L.: cit. dielo v pozn. č. 138, s. 116.

¹⁴⁵ Charakteristiku základných princípov, na ktorých bola pôvodná vládna osnova ústavy, pokiaľ ide o pomer cirkví k štátu vybudovaná, podáva LAŠTOVKA, K.: Ústava o pomere náboženských spoločností ke štátu. In: *Právny obzor*, roč. V, Bratislava 1922, s. 226-277.

odôvodňujú, aby bol vzájomný vzťah štátu a cirkví vybudovaný na modernom základe. Stav odľuky mal byť deklarovaný priamo v ústave, pričom jej realizácia by vyžadovala špeciálne zákony.

Návrh na uskutočnenie odľuky však pri rokovaní v parlamentných výboroch v januári a februári roku 1920 predovšetkým pre silný odpor zo strany poslancov katolíckej ľudovej strany, slovenských poslancov a nesúhlas časti agrárnikov a národných demokratov, akceptovaný nebol. Požiadavka odľuky, ktorá mala zásadným spôsobom riešiť postavenie cirkví v štáte, osobitne znepokojovala ľudovú stranu. Cirkvi by boli totiž vybudované ako spolky a stratili by úplne svoj verejnoprávny charakter i svoje výsostné kultové práva. Je len prirodzené, že odľuka v tomto zmysle i rozsahu by predovšetkým pre katolícku cirkev znamenala veľmi citeľné oslabenie.

V súvislosti s neakceptovaním návrhu na vykonanie odľuky cirkví od štátu dobová literatúra uvádzala: „... za prerokovania ústavnej listiny sa ukázalo, že princíp odľuky štátu od cirkví nezakorenil sa ani v krajinách českých do tej miery, aby boj o jeho prijatie prípadne neohrozil prijatie ústavnej listiny vôbec, zvlášť keď Slovensko dávno ešte nebolo na tak radikálne a pokrokové riešenie cirkevných otázok zralé ... a tak § 121 pôvodnej osnovy ústavnej listiny musel byť škrtnutý spolu s pôvodným § 123, aj keď bolo možné nahradiť zrušené ustanovenia ústavy ustanoveniami novými. Pre cirkvi a náboženské spoločnosti zostal teda v platnosti právny poriadok skorší, avšak zbavený opory ústavného zákona.“¹⁴⁶ Ani niektoré kompromisné formulácie, ako napr. – „odľuku štátu od cirkví upravujú zvlášť zákony“ a pod., ktoré sa snažila vláda pri rokovaní so stranami odporujúcimi odľuke presadiť, neuspeli. Nakoniec bol pôvodný návrh § 121 ústavy definitívne vypustený a nahradený textom: „**Sloboda svedomia a vyznania** je zaručená.“¹⁴⁷ Otázka slobody svedomia a vyznania bola v **ústavnej listine zakotvená v paragrafoch 121 – 125:**

- § 121 „Sloboda svedomia a vyznania je zaručená;
- § 122 Všetci obyvatelia republiky Československej majú v rovnakých medziach ako štátni občania republiky Československej právo vykonávať verejne i súkromne akékoľvek vyznanie, náboženstvo alebo vieru, pokiaľ výkon tento nie je v nezhode s verejným poriadkom alebo s dobrými mravmi;

¹⁴⁶ BUŠEK, V.: cit. dielo v pozn. č. 88, s. 324-325.

¹⁴⁷ *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, roč. 1920, Praha 1920, s. 266.

- § 123 Nikto nesmie byť ani priamo ani nepriamo nútený k účasti na akomkoľvek náboženskom úkone s výhradou práv plynúcich z moci otcovskej alebo poručníckej;
- § 124 Všetky náboženské vyznania sú si pred zákonom rovné;
- § 125 Vykonávať určité náboženské úkony môže byť zakázané, ak odporujú verejnému poriadku alebo verejnej mravnosti.¹⁴⁸

Všeobecný § 121 ústavy o zaručení slobody svedomia a vyznania potvrdzoval v podstate zákon č. 11/1918 Zb. z. a n., čo znamenalo, že cirkvi ostali i naďalej privilegovanými korporáciami. Určitý pokrok oproti predchádzajúcim časom sledujeme v tom, že ústava priznala **verejný výkon vyznania, náboženstva alebo viery** nielen občanom prináležiacim k uznaným (recipovaným) cirkvám, ale i **príslušníkom neuznaných** (nerecipovaných) **cirkví** pod podmienkou, že výkon tohto práva nebol v nezhode s verejným poriadkom alebo dobrými mravmi. Verejný kult znamenal „kultové zhromaždenia všeobecne prístupné, konané buď pod šírým nebom alebo vo zvláštnych bohoslužobných budovách, a to vždy s právom privziať k nim duchovných“.¹⁴⁹ Ďalšia zmena spočívala v obmedzení subjektov, majúcich právo negatívne ovplyvniť slobodné rozhodovanie jednotlivca vo veciach viery. Československá ústava v § 123 nepripúšťala takéto zásahy s výnimkou práv plynúcich z moci otcovskej a poručníckej.¹⁵⁰ Súhrnne § 122 upravoval pozitívnu stránku náboženskej slobody a § 123 zasa jej negatívnu stránku.¹⁵¹

Ustanovenie § 124 ústavy o tom, že **všetky náboženské vyznania sú si pred zákonom rovné**, bolo síce oproti predchádzajúcim časom pokrokom, vo svojej podstate však plné rozporov. Predovšetkým v praxi nezabezpečilo faktické odstránenie rozdielov medzi vyznaniami navzájom, ani rozdielov medzi tzv. štátom uznanými (recipovanými) cirkvami a náboženskými spoločnosťami a zákonne neuznanými náboženskými organizáciami, ktoré mohli pôsobiť len ako spolky.¹⁵² Okrem toho ustanovenia ústavy premietnuté v praxi nič nezmenili ani na doterajšom vzťahu štátu a **rímskokatolíckej cirkvi** a na jej **zvýhodnenom postavení vo vzťahu k ostatným cirkvám**. Katolícke vyznanie ako najpočetnejšie si už tým vynucovalo zvláštny ohľad

¹⁴⁸ Československé církevní zákony, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 65-66.

¹⁴⁹ HENNER, K.: *Základy práva kanonického*. Praha 1922, s. 431.

¹⁵⁰ Bližšie pozri: KINDL, V.: cit. dielo v pozn. č. 95, s. 924.

¹⁵¹ Bližšie pozri: TUREČEK, J.: *Kapitoly z konfesního práva čsl.* Praha 1936, s.12.

¹⁵² Vzhľadom k tomu, že zákon č. 68/1874r. z. platil i naďalej, nenastala v postavení uznaných a neuznaných cirkví a náboženských spoločností podstatná zmena. – Bližšie pozri: WIERER, R.: cit. dielo v pozn. č. 56, s. 393.

a bolo vážnym činiteľom v štáte i v jeho štátnej, kultúrnej a sociálnej politike.¹⁵³

Rozpory v praktickej realizácii ustanovení ústavy možno pozorovať i v inom smere. V dôsledku právnej nedôslednosti došlo k stavu, keď na jednej strane v plnom znení platil zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. vrátane článku 2 o platnosti všetkých doterajších zákonov a nariadení, na druhej strane článok IX. uvádzacieho zákona k Ústavnej listine zrušil ustanovenia štátneho základného zákona č. 142/1867 r. z. a obdobné normy uhorské. Faktom však zostáva, že v československom právnom poriadku nikdy nebol vykonaný normatívnou cestou ani taxatívny, ani demonštratívny prehľad zrušených konfesnoprávných predpisov a v právnej praxi predmnichovskej ČSR nebola nikdy uskutočnená očista od týchto predpisov legislatívnou cestou, t. j. nebol vydaný depuračný akt. Následkom takéhoto stavu súdna a správna prax aplikovala naďalej v zásade všetky rakúske a uhorské právne predpisy, vrátane tých, ktoré upravovali organizáciu jednotlivých cirkví, aj napriek tomu, že niektoré z týchto ustanovení boli v rozpore so zásadou rovnosti konfesií. Princíp rovnosti konfesií sa do praktického života premietal len z hľadiska rovnosti jednotlivcov. Išlo teda o konfesnú ochranu jednotlivcov ako takých a nie ako príslušníkov ktorejkoľvek cirkvi.

Ústavná úprava náboženskej problematiky delila obyvateľov z hľadiska vnútorného náboženského alebo nenáboženského presvedčenia na tých, ktorí patrili k uznaným (na Slovensku k recipovaným i uznaným) vyznaniam, tých, ktorí patrili ku štátom neuznaným náboženským vyznaniam a tých, ktorí boli bez vyznania. Na základe vyššie uvedených skutočností možno konštatovať, že **v podmienkach predmnichovskej ČSR nebolo možné hovoriť o faktickej rovnosti náboženských organizácií, a to aj napriek ich deklaratórnemu formálnemu zrovnoprávneniu v ústave štátu pri zachovaní platnosti rakúsko-uhorských právnych predpisov.**

Samotný problém odluky cirkvi od štátu ani prijatím ústavy z roku 1920 nebol definitívne umlčaný. Svedčí o tom skutočnosť, že hneď na prvej schôdzi novozvoleného Národného zhromaždenia podal poslanec za Československú stranu socialistickú Theodor Bartošek návrh na realizáciu odluky prostredníctvom bežného zákona. Jeho návrh spočíval na nasledujúcich zásadách: „Republika zaručí každému úplnú slobodu vyznania a svedomia. Vyznanie nesmie nikoho obmedzovať v právach ani v povinnostiach... Štát uznáva rovnosť všetkých vyznaní. Rozdiel medzi cirkvami štátom uznanými

¹⁵³ Bližšie pozri: *Deset let Československé republiky*, sv. I, Praha MCMXXVIII, s. 442.

a neuznanými sa ruší..¹⁵⁴ Tento návrh vyvolal odpor cirkvi a fary zaplavili parlament množstvom petícií. Veľký rozruch spôsobil Bartoškov návrh predovšetkým na Slovensku. Ostro proti nemu vystúpili nielen katolíci, ale i evanjelici a Slovenská národná a roľnícka strana, pričom zdôrazňovali, že na Slovensku sa javí priaznivejším iný spôsob úpravy pomeru štátu a cirkvi – autonómia cirkvi.

Podobne ani v českých krajinách sa návrh Theodora Bartoška nestretol so všeobecným súhlasom. I medzi zástancami odluky prevládal názor, že jeho návrh je príliš radikálny. Vláda napokon tento návrh na uskutočnenie odluky zamietla.

Otázka odluky bola pochopiteľne ešte dlho súčasťou programu parlamentných diskusií a vďačnou témou právnikov, politických publicistov i cirkevných funkcionárov samotných. Kuneš Bauer v tejto súvislosti napísal: „Odluka štátu a cirkvi je problém u nás od prevratu v novinách, literatúre, parlamente i v živote verejnom rôznymi činiteľmi rôzne vykladaný. Má mnoho priaznivcov i mnoho odporcov...“¹⁵⁵

Vychádzajúc z uvedeného, je namieste položiť si otázku, kto vlastne zamedzil tomu, že sa odluka v uvedenom čase nezrealizovala. Odpoveď na túto otázku je nesporne zložitá. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že neuskutočnenie odluky v celoštátnom meradle sa odôvodňovalo náboženskými pomermi na Slovensku. Tvrdenie, že dôvodom jej neuskutočnenia bola nepripravenosť Slovenska k takému kroku, bolo však vo svojej podstate nedôsledné.

Ako dôkaz možno uviesť právnu úpravu v oblasti manželského práva, kde už na základe **zák. čl. XXXI/1894** bol **na Slovensku** zavedený **obligatórny civilný sobáš** – jeden z prvkov realizácie odluky cirkvi od štátu. Napriek tomu s platnosťou pre celú republiku bol vydaný **zákon č. 320/1919 Zb. z. a n. (tzv. manželská novela)**, ktorým sa menili ustanovenia občianskeho práva o obradnostiach zmluvy manželskej, o rozluke a prekážkach manželstva. Týmto zákonom, doplneným vykonávacím nariadením č. 362/1919 a zákonom č. 113/1924 Zb. z. a n. sa zaviedla **fakultatívna forma civilného sobáša**, zrušili sa niektoré cirkevné manželské prekážky a umožnila sa rozluka manželstva i pre katolíkov.¹⁵⁶ Túto skutočnosť možno potvrdiť

¹⁵⁴ BAUER, K.: *Církev a stát*. Olomouc 1923, s. 213-214.

¹⁵⁵ Tamže, s. 194.

¹⁵⁶ Zákony zrušili niektoré prekážky prevzaté z cirkevného práva, predovšetkým prekážku svätenia kňazského a rehoľného sľubu čistoty, rôznosti náboženského vyznania, prekážku katolicizmu a pripustili úplnú rozluku i katolíckych manželstiev. – BUŠEK, V.: cit. dielo v pozn. č. 88, s. 337.

nariadením ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 27/1920 ÚN o zmene manželského práva a o vedení matrík podľa zákona č. 320/1919 Zb. z. a n., v ktorom sa uvádzalo: „...Zrušené bolo nariadenie §-u. 25. zák. čl. uhor. XXXI. z roku 1894. Preto nie je treba privolenie cirkevnej vrchnosti k vstúpeniu do manželstva tomu, kto dľa predpisov cirkve, do ktorej patrí, nesmie vstupovať do manželstva z príčiny cirkevného poriadku alebo sľubu. Nadalej tedy platia len prekážky manželstva civilného práva a nie cirkevného práva...“.¹⁵⁷ Do vydania manželskej novely v manželskom práve platili osobitné predpisy pre katolíkov, pre nekatolíkov a pre židov. Manželstvá, v ktorých v dobe uzavretia čo i len jeden z manželov bol katolíkom, boli podľa § 111 občianskeho zákona z r. 1811 nerozlučiteľné. Toto všetko bolo upravené manželskou novelou. **Ustanovenia nového zákona platili jednotne pre celú republiku**, teda i pre Slovensko.

V zmysle § 1 manželskej novely požadovali sa k platnosti manželstva ohlášky a slávnostne učinené privolenie k manželstvu, a to buď občianske alebo cirkevné.¹⁵⁸ V § 12 bolo ďalej stanovené: „Stranám občiansky už oddaným je ponechané na vôli podrobiť sa tiež obradom cirkevným. Ak si snúbenci prajú iba uzavretie manželstva cirkevného, konajú sa ohlášky i oddavky u príslušného duchovného správcu. Pri zmiešanom náboženstve snúbencov konajú sa ohlášky u obidvoch duchovných správcov, oddavky u jedného z nich alebo u obidvoch podľa vôle snúbencov... Ohlášky cirkevné sa konajú pred veriacimi pri bohoslužbe počas troch dní. K platnosti manželstva sú potrebné aspoň jedny ohlášky...“¹⁵⁹ Zákonom bolo ponechané na vôli snúbencov, či chcú „sa len občiansky, alebo len cirkevne sobášiť, alebo sňatok svoj ako so strany štátu, tak i so strany cirkve potvrdiť.“¹⁶⁰ Ak snúbenci žiadali len cirkevný sobáš, bol duchovný povinný dodržiavať štátne zákony čo do spôsobu ohlášok a požíval pri týchto úkonoch vlastnosti a ochranu verejného úradníka.¹⁶¹ Pri reforme manželského práva bolo teda pristúpené

¹⁵⁷ Štátny oblastný archív Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo Prešov 1821-1950, Rok: 1920, č. krab.: 827, č. sp.: 1290;

¹⁵⁸ Bližšie pozri: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého 1918-1919*, Praha 1918, s. 428.

¹⁵⁹ Tamže.

¹⁶⁰ *Evanjelický posol zpod Tatier*, roč. XII, Lipt. sv. Mikuláš 1922, č. 1, s. 12.

¹⁶¹ Bližšie pozri: BORJA, A.: Postavenie duchovného a jeho spolupôsobenie pri uzavieraní sňatku (dľa tr. zák. na Slovensku a Podkarpatskej Rusi). In: *Právny obzor*, roč. XI, Bratislava 1928, s. 167.

k dvojakej forme uzavierania manželstva i napriek tomu, že sa v tom čase všeobecne hlásalo uskutočnenie odluky.¹⁶²

Vymedzenie skutočných **príčin nerealizovania odluky** je mimoriadne **zložité**. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že uskutočnením odluky cirkvi od štátu by sa zmenšil vplyv cirkví na spoločenské záležitosti, čo prirodzene vyvolalo odpor zo strany cirkevných kruhov. Osobitne pre katolícku cirkev by bola odluka v tom čase zjavne nevýhodná. Problémom vtedajšieho obdobia bola i skutočnosť, že do cirkevnej problematiky vstupovali súčasne tri rôzne právne systémy – bývalý právny systém rakúsky, uhorský a novo sa vytvárajúci právny systém československý. Rovnako i skutočnosť, že hranice diecéz a cirkevných provincií v mnohých prípadoch (predovšetkým na Slovensku) neboli totožné s hranicami nového štátu, realizáciu odluky neuľahčovala.¹⁶³

Aj keď samotná problematika odluky nebola doposiaľ v slovenskej odbornej literatúre vyčerpávajúco spracovaná a chýba súhrnný pohľad na túto bezpochyby zložitú otázku, je odôvodnený záver, že odluka v ČSR po roku 1918 sa nerealizovala, lebo nebola výhodná ani pre československé vládnuce kruhy, ani pre jednotlivé cirkvi, osobitne rímskokatolícku cirkev. Z jej strany sa voči odluke stretávame s prejavenu nevôľou biskupov a kňazov, tlmočnou najmä vtedajšou cirkevnou tlačou. I samotný Vatikán, čo bolo celkom prirodzené, nepodporoval snahy o uskutočnenie odluky.¹⁶⁴ Katolícka cirkev videla v prípadnej realizácii odluky nebezpečenstvo straty vplyvu v spoločnosti. Odmietavý postoj k realizácii odluky mala i časť politických elít, úzko prepojených so záujmami cirkví, pre ktoré by strata cirkevnej podpory znamenala ohrozenie ich politického postavenia.

Vcelku možno konštatovať, že nielen pomery vnútropolitické, ale ani zahraničná situácia nevytvárali vhodnú klímu pre realizáciu kroku, aký odluka predstavovala.¹⁶⁵

¹⁶² Štátny oblastný archív Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo 1821-1950, Rok: 1919, č. krab.: 824, č. sp.: 2071;

¹⁶³ Realizácia odluky mohla navyiac posilniť existujúce a v tej dobe pomerne silné autonomistické a separatistické tendencie na Slovensku, a tým ohroziť územnú integritu spoločného štátu Čechov a Slovákov. – Bližšie pozri: SURMÁNEK, Š.: *Klerikalizácia verejného života na Slovensku ako prejav a dôsledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi*. Košice: vyd. Elfa, spol. s r. o., 2009, s. 75.

¹⁶⁴ „V otázke rozluky cirkve od štátu Svätá stolica sa postavila na záporné stanovisko.“ – Slovák, roč. III, Ružomberok 1921, s. 4.

¹⁶⁵ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavné riešenie otázok občianskej slobody svedomia a vyznania a problematika odluky cirkvi od štátu v medzivojnovom období

Názor biskupov katolíckej cirkvi i Vatikánu na odľuku charakterizoval publicista sledovaného obdobia Július Osváth: „Rozľuku cirkve a štátu nemôže cirkev zásadne schvaľovať.“¹⁶⁶ Podobne sa ku odluke staval i pastiersky list, ktorý dňa 1. novembra 1920 vydalo trinásť biskupov rímskokatolíckej cirkvi v Československej republike. Pomer cirkvi k štátu žiadali riešiť podľa katolíckych dogiem a vierouky, pričom historické dôvody pre odluku sa odmietali z dôvodu premenlivosti. Odluka cirkvi od štátu bola **považovaná za neprirodzenú**.

Na rozdiel od katolíckej cirkvi, **protestantské cirkvi** zásadne **proti odluke neboli**. Ako príklad možno uviesť **Českobratskú cirkev evanjelickú**, ktorá ešte v decembri roku 1918 hovorila o odluke štátu a cirkvi.¹⁶⁷ Túto skutočnosť potvrdzovalo i vyjadrenie A. Zahálku, notára, člena poradného zboru pre riešenie cirkevnopolitických záležitostí pri MŠ a NO, ktorý dňa 4. 12. 1919 na druhej schôdzi tohto zboru za Českobratskú cirkev evanjelickú uviedol: „... Českobratská cirkev evanjelická vyslovuje sa zásadne pre rozľuku cirkvi od štátu, požadujúc úplnú slobodu svedomia, presvedčenia a viery pre všetkých občanov Československej republiky, ich bezpodmienečnú rovnoprávnosť vo všetkých smeroch života občianskeho i politického, v oblasti zákonodarstva i výkonnej moci, bez ohľadu na ich konfesiu...“¹⁶⁸

Aj **Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku** požadovala uskutočnenie odluky cirkvi od štátu. Evanjelický posol zpod Tatier z januára 1922 v tejto veci uvádzal: „...pomer štátu k jednotlivým cirkvám nie je u nás celkom presný a jasný. My evanjelici sme to už dávno vedeli. Cítili sme a cítime krok za krokom, ako sme vo všetkom ukrátení, utiskovaní... Či tedy nemáme žiadať, aby čímskôr vykonaná bola rozľuka, aby sa už raz tieto krivdy odčinily...?“¹⁶⁹

V neskoršom období sa s požiadavkou odluky stretávame aj u **československých unitárov**. Vo výnose Ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 30. júna 1930 č. 85771/VI o „ústave československých unitárov v zemi

vývoja Československa. In: *Zakarpatja u politici Českoslovaččiny ta Ugorščiny miž svitovimi vijnamy*. Materialy naukovej konferencii, Užgorod – Košice 2001, s. 81.

¹⁶⁶ OSVÁTH, J.: *Cirkev a štát*. Košice 1925, s. 9.

¹⁶⁷ Bližšie pozri: HENNER, K.: *Poměr štátu k církvím*. Praha 1920, s. 26.

¹⁶⁸ Štátny oblastný archív Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo, Rok: 1919, č. krab.: 824, č. sp.: 2071;

¹⁶⁹ *Evanjelický posol zpod Tatier*, roč. XII, Lipt. sv. Mikuláš 1922, č. 1, s. 14.

Českej a Moravskosliezskej“ bolo v článku 3 stanovené: „...V medziach tejto ústavy chcú československí unitári prispieť k rozluke cirkvi a štátu.“¹⁷⁰

Pôvodné snahy nekatolíckych cirkví o odluku však postupom času ustupovali. Odluka by i pre tieto cirkvi, rovnako ako pre katolícku cirkev, znamenala existenciu iba z vlastných prostriedkov. Akonáhle bola právne deklarovaná rovnoprávnosť všetkých vyznaní pred zákonom a i pre nekatolícke cirkvi začali narastať rozpočtové výdaje, boli stále menej ochotné za odluku skutočne bojovať. Celkovo sa nekatolícke cirkvi snažili vyrovnať vo svojich pozíciách katolíckej cirkvi, na dosiahnutie čoho videli v nových štátových pomeroch vhodnú príležitosť. Tento stav činil úsilie o odluku vopred nereálnym.¹⁷¹

Po voľbách roku 1920 bola zriadená tzv. **rozluková komisia**, ktorá mala vypracovať návrh etapovitého postupu riešenia cirkevnoprávných otázok. Komisia vypracovala program, ktorý s odlukou skutočne počítal. Uzniesla sa na osnove zákona o simultaneu (spoluúžívaní kostolov a iných bohoslužobných budov), odporučila vláde vydanie dočasných špeciálnych zákonov o nominácii biskupov a iných vyšších cirkevných funkcionárov, o prenesení matrikovej agendy na štátne úrady, o úprave cirkevných sviatkov, o obligatórnych civilných sobášoch a podobne. Návrhy komisie boli však tlakom zhora stále zoslabované a vláda jej neposkytla žiadne smernice k činnosti. Keď komisia zistila, že jej práca je zbytočná, prestala sa schádzať. Namiesto nej sa neskôr zriadila **pri Ministerstve školstva a národnej osvety medziministerská komisia pre cirkevnopolitické otázky**, ktorá však zabezpečovala aplikáciu predpisov nie odlukového, ale skôr protiodlukového charakteru.

V priebehu roku 1922 sa ukázalo nepochybné, že otázka odluky cirkvi a štátu je na dlhú dobu odsunutá a ako naliehavá požiadavka sa postupne vytrácala i z programov vlády. Štát namiesto toho poskytoval výkonu kultu zvláštnu ochranu. Predstavitelia kultového aparátu (kňazi) svojou všestrannou činnosťou – vyučovaním náboženstva, funkciami matrikárov, vystupovaním z poverenia štátu ako funkcionári cirkevní pri uzatváraní sobášov, vydávaním posudkov pri žiadostiach o milosť a pod., znásobovali vlastnú kultovú činnosť cirkví.

Väzby medzi cirkvami a štátom počas celého obdobia prvej republiky potvrdzoval i **štátny kultový rozpočet**. Rast jeho výšky od roku 1919 jasne signalizoval proces stále tesnejšieho zblížovania náboženských organizácií a štátu a vyjadroval jeho štedrosť voči materiálnym záujmom cirkví.

¹⁷⁰ *Československé církevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 61, s. 1285.

¹⁷¹ Bližšie pozri: KINDL, V.: cit. dielo v pozn. č. 95, s. 930.

V roku 1919 činili náklady na kult 20 147 000 korún, v roku 1922 dosiahol štátny kultový rozpočet výšku 60 098 625 korún a od roku 1927 až do zániku prvej republiky dosahoval čiastku okolo 100 mil. korún ročne.¹⁷² Príčinou náhleho a prudkého zvýšenia kultového rozpočtu v roku 1927 bolo vydanie **zákona č. 122/1926 Zb. z. a n. o úprave plátov duchovenstva cirkví a náboženských spoločností štátom uznaných, prípadne recipovaných (kongruového zákona) a vládného nariadenia č. 124/1928 Zb. z. a n. o úprave plátov duchovenstva**, ktoré priniesli všetkým uznaným cirkvám a náboženským spoločnostiam na území celej republiky ročne o 40 miliónov viac.¹⁷³ Obe normy predstavovali úpravu kongruových pomerov v Československej republike. V zmysle § 1 kongruového zákona najnižší príjem (kongrua) duchovenstva cirkví a náboženských spoločností štátom uznaných, prípadne recipovaných činil ročne 9 000 korún. Táto čiastka sa zvyšovala po každých troch rokoch započítateľnej služobnej doby vždy o 972 korún, najviac však celkom desaťkrát.¹⁷⁴ Kongruový zákon zrušil štólové poplatky, odmeny a iné platby poskytované duchovným podľa starších predpisov, ale ostatných, tzv. miestnych príjmov sa nedotkol.

Skúmanie vzťahov štátu k náboženstvu, cirkvám i náboženským spoločnostiam v sledovanom období vývoja Československa, ako i v ďalších nasledujúcich etapách vývoja, je problematikou nesporne zložitou. Z hľadiska aktuálnosti skúmaných otázok i v súčasnosti je dôležité poznať zvláštnosti historického a osobitne právnohistorického vývoja vzťahov štátu a cirkví i špecifickosti ich riešenia na našom území. Poznanie tejto historickej skutočnosti je totiž nevyhnutným východiskom i pri riešení mnohých otázok v súčasných vzťahoch štátu a náboženských organizácií na Slovensku.

5.2.3. Vzájomné vzťahy predmníchovskej ČSR a Vatikánu

Pokiaľ ide o vývoj vzájomných vzťahov predmníchovskej ČSR a Vatikánu, všetky náboženské spory v predmníchovskej republike od jej vzniku mali skôr povahu vnútropolitickú, než diplomatickú. Samotný fakt vzniku Československej republiky vzal Vatikán ihneď na vedomie. Svätá stolica bola medzi prvými mocnosťami, ktoré predmníchovskú republiku uznali a vie-

¹⁷² Bližšie pozri: BARTOŠEK, T.: *Právo nekonfesijných*. Praha 1947, s. 20.

¹⁷³ Bližšie pozri: BORHYOVÁ, M. (ČEPLÍKOVÁ): K niektorým otázkam kongruových pomerov v prvej ČSR. In: *Právny obzor*, roč. 75, 1992, č. 2, s. 167-175.

¹⁷⁴ Tamže, s. 169-170.

denský apoštolský nuncius bol jedným z prvých diplomatov, ktorí pozdravili nového vyslanca československého. Toto sa udialo na bezprostredný pokyn pápeža Benedikta XV., ktorý dňa 8. novembra 1918 zaslal list kardinálovi vikárovi, v ktorom uviedol, že nie je príčina, pre ktorú by Svätá stolica nemohla uznať nástupnícke štáty.¹⁷⁵

Uznanie ČSR Vatikánom otvorilo cestu k nadviazaniu pravidelných, obojstranných diplomatických stykov. Na jar roku 1920 bolo zriadené vyslanectvo Československej republiky pri pápežskej stolici a Vatikán menoval prvého pápežského nuncia pre ČSR msr. Clemente Micaru.¹⁷⁶

„Súčasne je však potrebné uviesť i ten fakt, že vo vývoji vzájomných vzťahov novovzniknutého československého štátu a Vatikánu existoval i celý rad **nevyriešených problémov a otázok**.“¹⁷⁷

Jednou z nich bola skutočnosť, že hranice cirkevných diecéz na území ČSR neboli v súlade so štátnymi hranicami. Na tomto základe územie Slovenska aj po roku 1918 ostalo súčasťou cirkevnej provincie ostrihomskej a jágerskej, pričom ostrihomská arcidiecéza zaberala asi tretinu Slovenska. Z tohto hľadiska bolo celkom prirodzené, že najdôležitejšou požiadavkou československého štátu voči Vatikánu bolo **rozhraničenie diecéz v zhode so štátnymi hranicami**. Zhoda (konkordancia) cirkevných a štátnych hraníc je nevyhnutnou podmienkou dobrého fungovania vzťahu štátu a cirkvi.

Inou otvorenou záležitosťou bola **otázka nomináčná**. Išlo o **menovacie práva**, ktoré patrili v bývalom Rakúsku panovníkovi ako právo vládne, tzv. *nominatio regia*, v Uhorsku „na základe tzv. vrchného patronátu kráľovského rovnako za vládne právo panovníka považované.“¹⁷⁸ Nový štát sa pokladal za právneho nástupcu rakúskych cisárov a uhorských kráľov, pápežská kúria však považovala právo nominovať biskupov iba za osobné právo rakúskych cisárov, resp. uhorských kráľov, ktoré neprešlo na dedičov. Pápež Benedikt XV. v alokúcii¹⁷⁹ zo dňa 21. 11. 1921 v tejto súvislosti prehlásil, že

¹⁷⁵ Bližšie pozri: FUCHS, A.: Vatikán a Československo. In: *Zahraniční politika*, roč. XVI, Praha 1937, s. 557.

¹⁷⁶ Bližšie pozri: GAJANOVÁ, A.: O poměru Vatikánu k předmnichovské republice. In: *Církev v našich dějinách*. Praha 1960, s. 157.

¹⁷⁷ ČEPLÍKOVÁ, M.: Vzájomné vzťahy predmnichovskej ČSR a Vatikánu. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2002*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2003, s. 174.

¹⁷⁸ Bližšie pozri: *Československé církevní zákony*, dielo cit. v pozn. č. 62, s. 49 .

¹⁷⁹ **Alokúcia** (lat. *allocutio*) znamená príhovor, reč, **slávnostný prejav v zbore kardinálov**, v ktorom pápež tmočí stanovisko cirkvi k aktuálnym teologickým, cirkevno-politickým a spoločenským otázkam.

privilégiá a práva, ktoré Apoštolská stolica kedysi dohodami udelila iným štátom, nemôžu si žiadnym právom prisvojiť štáty nové.¹⁸⁰ Z týchto dôvodov Svätá (Apoštolská) stolica vykonávala i naďalej svoje menovacie práva bez ohľadu na štát, čím nepochybne vznikal konflikt.

Podobne i pápež Pius XI. neuznal prechod práv bývalých uhorských panovníkov v cirkevných otázkach na československý štát a vládu. Prehlásil, že výsady udelené kedysi pápežským stolcom iným štátom alebo panovníkom, si nové štátne útvary nemôžu prisvojiť, a že nové štátne útvary nepovažuje za nástupcov zaniknutých štátov.¹⁸¹ Na základe tohto vyhlásenia menoval dňa 29. mája 1922 Vatikán Pavla Jantauscha za apoštolského administrátora pre slovenskú časť ostrihomskej arcidiecézy so sídlom v Trnave a stanovil, aby mu bola odovzdaná správa maďarského cirkevného majetku na území Slovenska. Ustanovenie P. Jantauscha sa dialo proti vôli československej vlády, ktorá mala výhrady voči jeho osobe, a tak medzi Prahou a Vatikánom vznikol napätý vzťah.¹⁸²

I napriek celému radu zákonov vydaných v ČSR a umožňujúcich rozvoj náboženského života, objavovali sa vo vzájomných vzťahoch československého štátu a Vatikánu často rôzne komplikácie.

V roku 1924 E. Beneš začal rokovania s Vatikánom o uzavretí dohody o predmetných otázkach. Na základe jeho návrhu mal mať Vatikán potvrdenú voľnosť v organizovaní cirkevného života v ČSR, na druhej strane na žiadosť československej vlády mal vykonať znovurozdelenie diecéz, ktorých hranice mali rešpektovať hranice štátne. Na začiatku roku 1925 boli z oboch strán sformulované návrhy na riešenie uvedených cirkevných otázok, ale skôr, ako mohli byť odstránené všetky prekážky rokovania, odcestoval pápežský nuncius Marmaggi z ČSR, protestujúc tak proti účasti členov vlády i prezidenta T. G. Masaryka na štátnej oslave pamiatky Jana Husa dňa 6. júla 1925. Keďže Vatikán odvolal svojho diplomatického zástupcu z Prahy, minister zahraničných vecí ČSR E. Beneš odvolal československého diplomatického zástupcu z Vatikánu. Ani po odchode pápežského nuncia F. Marmaggiho z Prahy nedošlo však k úplnému pretrhnutiu stykov medzi ČSR a Vatikánom. Zastupiteľské úrady neboli zrušené, ale boli spravované pomocou chargé d'affaires Eduarda Jelena na strane československej a tajomníka nunciatúry msgr. Xaviera Rittera na strane Svätej stolice a bežná agenda sa vybavovala i naďa-

¹⁸⁰ Bližšie pozri: REKTOŘÍK, J.: *Ekonomická dimenze křesťanství a církve: Její reflexe v ČR*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 157.

¹⁸¹ BUŠEK, V.: *Poválečné konkordáty*. In: *Právní obzor*, roč. IX, Bratislava 1926, s. 326.

¹⁸² Bližšie pozri: BAUER, K.: cit. dielo v pozn. č. 154, s. 210.

lej. Obe strany si však uvedomovali, že je nutné túto nedôstojnú situáciu čo najrýchlejšie riešiť. Zjavná bola snaha československej vlády o obnovenie partnerských stykov a odstránenie všetkých sporov s Vatikánom vzájomnou dohodou. Vládne prehlásenie zo dňa 18. júla 1925 deklarovalo, že vláda chce s Vatikánom vyriešiť zmierlivo všetky aktuálne cirkevné otázky, rešpektujúc plne všetky náboženské záujmy svojich občanov. Boli však potrebné skoro dva roky diplomatického vyjednávania, aby sa nakoniec dospelo k zhode.¹⁸³

Pri analýze vzájomných vzťahov československého štátu a Vatikánu v rokoch 1925 – 1938 **klúčové miesto** patrí **dohode Modus vivendi**, ktorá bola uzavretá dňa **17. decembra 1927** na základe niekoľkoročných vyjednaní medzi zástupcom Československej republiky a zástupcom Vatikánu.¹⁸⁴ Zmyslom Modu vivendi bolo upraviť **problematiku cirkevnej organizácie v súlade s faktom vzniku nezávislého štátu**.¹⁸⁵

Dohoda bola parafovaná 20. 1. 1928, príslušné nóty Modu vivendi boli vymenené dňa 29. 1. 1928 zo strany ČSR a 2. 2. 1928 zo strany Vatikánu.¹⁸⁶ Dr. Beneš vo svojej nóte ubezpečil štátneho sekretára kardinála Gasparriho, že vláda československá mala vždy snahu zabezpečiť všetkým občanom slobodné pestovanie viery, citov a záujmov náboženských, a že v rovnakom duchu bude pokračovať nielen pri prevádzaní dohodnutej úpravy, ale i pri

¹⁸³ Bližšie pozri: *Deset let Československé republiky*. sv. I., Praha 1928, s. 73.

¹⁸⁴ Pojmom „**Modus vivendi**“ (lat.) označujeme „**spôsob spolunažívania**“ medzi ľuďmi i štátmi, organizáciami, atď., spôsob vzájomného vychádzania v styku. – Bližšie pozri: REBRO, K.: *Právnické výrazy a výroky*. Bratislava: Obzor, 1986, s. 167. Ide teda o **dohodu o spolunažívaní**, ktorá je na rozdiel od konkordátu všeobecnejšia a nižšej právnej sily. Obe však vychádzajú z rovnakých právnych princípov. – pozn. autorky.

¹⁸⁵ Bližšie pozri: LAMPARTER, M.: Svoboda náboženského vyznání a ústavní právo. In: *Církev a stát*. Sborník příspěvků z 5. ročníku konference. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 81-82.

¹⁸⁶ **Vatikánsky mestský štát i Svätá stolica sú samostatnými subjektmi medzinárodného práva**. Apoštolská, resp. Svätá stolica (ide o synonymické pojmy) je považovaná za subjekt medzinárodného práva „sui generis“. Katolícka cirkev je navonok reprezentovaná Apoštolskou stolicou, prostredníctvom ktorej realizuje svoju medzinárodnoprávnu subjektivitu. V zmysle kánonického práva je Apoštolská stolica sústavou riadiacích orgánov katolíckej cirkvi a štátu Vatikán, ktorými sú pápež a Rímska kúria. V súvislosti s Modus vivendi sa používa pojem „Vatikán“, ktorý uvádza väčšinou nielen odborná literatúra predmníchovskej ČSR, ale aj jeho text publikovaný v Zahraničnej politike zo dňa 25. 1. 1928. Z uvedených dôvodov použijeme tento pojem, i keď terminologicky presnejším pojmom sa javí Svätá stolica, označujúca pápežstvo ako inštitúciu i právnickú osobu.

riešení iných otázok, ktoré by prípadne vznikli medzi oboma stranami.¹⁸⁷ Diplomatická nóta ministra zahraničných vecí obsahovala text dohody formulovaný francúzsky, teda obvyklým jazykom diplomatickým. Originálne znenie vo francúzskom jazyku uverejnila vatikánska zbierka Acta Apostolicae Sedis v roku 1928. Text nóty československej vlády zaslanej Vatikánu dňa 29. 1. 1928 obsahoval zborník „Zahraniční politika“ zo dňa 25. 1. 1928.¹⁸⁸

Dohoda teda nebola oficiálne publikovaná v Zbierke zákonov a nariadení Československej republiky.¹⁸⁹

Až na základe uvedených skutočností došlo 15. februára 1928 opäť k nadviazaniu plnohodnotných diplomatických stykov ČSR a Vatikánu a mons. Pietro Ciriaci sa stal zástupcom Vatikánu v ČSR. Neskôr bol menovaný Vladimír Radimský novým československým vyslancom pri Svätej stolici, pričom túto funkciu zastával až do zániku republiky.

Modus vivendi obsahoval **šesť článkov** a dotýkal sa viacerých otázok – delimitácie diecéz a rehoľných provincií v zhode so štátnymi hranicami, menovania predstaviteľov diecéz, prísahy vernosti hodnostárov diecéz ČSR, provizórnej správy cirkevných majetkov a pomeru Modu vivendi k československým zákonom. Ekonomické záležitosti v tejto dohode riešené neboli.¹⁹⁰

V súvislosti s článkom I. Modu vivendi – **delimitácia diecéz a rehoľných provincií** v zhode so štátnymi hranicami je potrebné zdôrazniť, že hranice Československej republiky boli po prvej svetovej vojne určené mierovými zmluvami versaillského systému. Uznané boli tzv. historické hranice českých krajín a stanovené hranice s Maďarskom a Poľskom. V súlade s protisovietskou politikou dohodových mocností bola k republike pripojená Podkarpatská Rus. Hranice republiky sa tak nekryli s rozhrančením jednotlivých diecéz rímskokatolíckej cirkvi, ktoré zostalo dedičstvom feudalizmu.

Z diecéz, ktorých sídlo bolo mimo územia predmníchovskej republiky, zasahovala do českých krajín z vtedajšieho Nemecka rezenská diecéza a vratislavská arcidiecéza, z Rakúska svätohypolitská diecéza a viedeňská arcidiecéza. Na Slovensko zasahovala z najväčšej časti z územia Maďarska

¹⁸⁷ Bližšie pozri: HOBZA, A.: *Modus vivendi (Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem)*. Praha 1930, s. 5.

¹⁸⁸ Bližšie pozri: *Zahraniční politika*, roč. VII, Praha 1928, s. 97-98.

¹⁸⁹ „Ide iste o dôležitý akt štátny, ktorý by mal byť úradne oznámený ľudu..., ale nemáme o publikácii podobných diplomatických aktov bohužiaľ žiadne predpisy. Do Sbirky zákonov a nariadení uvedená nóta vôbec nepatrí, pretože nejde ani o zákon, ani o nariadenie, ani o medzinárodnú zmluvu.“ – HOBZA, A.: cit. dielo v pozn. č. 187, s. 5.

¹⁹⁰ Bližšie pozri: TRETERA, J. R.: cit. dielo v pozn. č. 39, s. 39.

ostrihomská arcidiecéza a jagerská arcidiecéza a z Rumunska satumarská diecéza, ktorá zasahovala i na územie Podkarpatskej Rusi.¹⁹¹

Pre československú vládu bolo rozhraničenie diecéz v rokovaniach s Vatikánom jednou z najvýznamnejších otázok. Bolo potrebné vypracovať podrobný plán nového ohraničenia diecéz, ktorý by vyhovoval ako potrebám cirkevnej, tak aj štátnej správy. Modus vivendi, čo sa týka tohto problému, stanovoval, že **žiadna časť Československej republiky nebude závislou od ordinára, ktorý má svoje sídlo mimo hraníc československého štátu a rovnako žiadna z diecéz so sídlom v ČSR nebude presahovať hranice štátne**. Týmto spôsobom mali byť hranice diecéz stotožnené so štátnymi hranicami a zamedzený akýkoľvek vplyv cirkevných hodnostárov zo zahraničia na vnútorné cirkevné pomery.

Vláda ČSR a Vatikán s novou delimitáciou diecéz dohodli súčasne i **majetkovú dotáciu diecéz**. Dohodu o delimitácii a dotácii mali pripraviť dve od seba nezávislé komisie – vládna a cirkevná. Československá vláda v úmysle dohodnúť sa s Vatikánom však narážala na jeho váhavosť. Jej návrhy na rozdelenie diecéz a na ich majetkovú dotáciu nezodpovedali predstavám a návrhu Vatikánu, ktorý bol v otázke delimitácie odlišný a navrhoval rovnomerné dotovanie jednotlivých biskupstiev.

V otázke rehoľných obvodov (provincií a pod.) Modus vivendi uvádzal, že rehoľné rády a kongregácie, ktorých kláštory (domy) sú v ČSR, nebudú závislé od predstavených provinciálnych domov v cudzine. V prípade, že by nebolo možné zriadiť provinciu v ČSR, kláštory takejto rehole v ČSR mali byť podriadené priamo generálnemu kláštoru (domu) v Ríme. Ako príklad realizácie tohto bodu Modu vivendi možno uviesť zriadenie slovenskej provincie rádu Piaristov v Nitre v júli roku 1930 na základe povolenia generálneho prepošta Piaristov v Ríme. V prípise Okresného úradu v Nitre Prezidiu krajinského úradu v Bratislave sa v tejto súvislosti uvádzalo: „...Toto je vlastne prevádzanie Modus vivendi dohody cirkevnej medzi vládou československou a rímskou stolicou, ktorá dohoda výslovne žiada osamostatnenie tunajších rádov od materských provincií v terajšom Maďarsku, alebo v Rakúsku jestvujúcich...“¹⁹²

¹⁹¹ Nešlo iba o výkon duchovnej správy na daných územiach, ale tiež o cirkevný majetok, ktorý jednotlivé biskupstvá na sporných územiach mali a ktorého sa prirodzene nechceli vzdať. Napr. arcibiskup ostrihomský mal na Slovensku tretinu svojho majetku.

¹⁹² Štátny ústredný archív Slovenskej republiky v Bratislave. Fond: Krajinský úrad – prezídium, Sign.: PIV-cirkv., Rok: 1937, Inv. č.: 1933-25097, č. kartónu: 200;

Významné v Mode vivendi boli i otázky súvisiace s **menovaním vyšších cirkevných hodnostárov**. Výslovne upravoval menovanie arcibiskupov, diecéznych biskupov, pomocníkov biskupových s právom nástupníckym a armádneho ordinára. Všetci uvedení cirkevní hodnostári museli byť **československými štátnymi občanmi** a menoval ich pápež. V dohode bolo stanovené, že skôr, než Svätá stolica prikróčí k menovaniu uvedených prelatov, oznámi československej vláde kandidátovo meno, aby sa uistila, že vláda proti tejto voľbe nemá výhrady politického rázu.¹⁹³ V samotnom Mode vivendi bolo definované, čo sa myslí pod pojmom „výhrady politického rázu.“ Za tieto boli považované všetky výhrady, ktoré mohla vláda odôvodniť ako skutočne nebezpečné pre štát (napr. ak vybraný vatikánsky kandidát sa previnil politickou činnosťou iredentistickou, separatistickou, alebo bol stíhaný pre činy protiústavné, proti verejnému poriadku a pod.).

V uvedenej otázke bolo mnoho problematických prvkov. Jedným z nich bola napríklad skutočnosť, že v zmysle rakúsko-uhorského práva recipovaného do novovzniknutej ČSR, menovanie biskupov patrilo do kompetencie vlády, pretože išlo o ustanovenie verejného funkcionára, ktorého nemohla menovať mimoštátna autorita. V prípade mnohých neodlukových štátov, ktoré menovanie biskupov ponechávali Vatikánu, uplatňovali tieto právo veta proti nežiaducemu kandidátovi. To v praxi znamenalo, že sa Vatikán pred menovaním kandidáta dotazoval štátu na mienku o ňom a nemenoval osobu, s ktorou štát nesúhlasil, alebo voči ktorej vzniesol námietky, pričom štát tento svoj nesúhlas nemusel Vatikánu odôvodňovať. **Z neodlukových štátov sa iba Československo zmluvne zaviazalo, že svoje námietky proti vatikánskemu kandidátovi bude odôvodňovať, pričom Vatikán mohol, ale i nemusel tieto námietky brať do úvahy.** Uvedená skutočnosť postavenie ČSR vo vzťahu k Vatikánu značne znevýhodňovala.

Vtedajšia literatúra prinášala v tejto súvislosti i pomerne kritické ohlasy: „Stipulácia dohody ohľadne menovania biskupov je v rozpore s čl. právom, a to ako v krajinách historických, tak na Slovensku a Podkarpatskej Rusi... nesmie sa prehliadať, že základným princípom moderného štátu je princíp suverenity, ktorý nedovoľuje, aby na štátnom území vykonával úradné funkcie niekto, kto odvodzuje svoju moc od akéhokoľvek zahraničného činiteľa... U nás je biskup dosiaľ verejným úradníkom a ako taký má dôležité kompetencie v rôznych veciach právnych. Že oprávnenie k vybavovaniu takých vecí

¹⁹³ Bližšie pozri: *Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí*. Praha 1928, s. 934.

nepochádza z Vatikánu, ale musí mať svoj základ v čl. zákonoch a suverénnej moci štátnej, o tom niet pochýb.¹⁹⁴

Nepriaznivú situáciu ČSR voči Vatikánu prehlbovala i skutočnosť, že Modus vivendi neupravoval menovanie všetkých do úvahy prichádzajúcich správcov diecéz, keďže neuvádzal apoštolského administrátora a biskupských pomocníkov bez nástupníckeho práva. Vatikán mohol menovať za správcu diecézy i cudzinca, nemuselo teda ísť o československého štátneho občana.

Ďalšia časť Modu vivendi – „**ustanovenie o armádnom ordinárovi**“ mala byť v platnosti len potiaľ, pokiaľ bude zachovaný systém zvláštnej duchovnej vojenskej správy. V tomto prípade sa malo prihliadať popri námietkach politického rázu tiež na námietky vzhľadom na kandidátovo postavenie v armáde.

Pokiaľ ide o **funkcionárov rehoľných obvodov**, Modus vivendi bol veľmi stručný a stanovoval, že uvedené osoby musia byť československými štátnymi občanmi. Rehoľných funkcionárov menoval alebo nechal voliť Vatikán pri splnení podmienky, že u menovaného (resp. voleného) funkcionára išlo o československé štátne občianstvo.

Modus vivendi sa zaoberal aj otázkou **sľubu vernosti** cirkevných hodnostárov ČSR, pre ktorý sa zaužívala nasledovná formulácia: „Prisahám a sľubujem, ako sa patrí biskupovi, vernosť Republike československej, a že nič takého neurobím, čo by bolo proti blahu, bezpečnosti a integrite republiky.“¹⁹⁵

Ďalšia časť Modu vivendi sa týkala **správy cirkevných majetkov**. Podľa názoru Vatikánu v zmysle Codex iuris canonici z roku 1917 tvoril cirkevný majetok jednotný majetkový súbor celej cirkvi ako takej. Nebol to teda majetok farský, kláštorň, biskupský a pod. Na druhej strane v zmysle prevzatého rakúsko-uhorského práva bola katolícka cirkev súhrnom katolíckych úradov, korporácií a ústavov na štátnom území, následkom čoho cirkevné majetky neboli chápané ako majetok celej katolíckej cirkvi, ale ako majetok farský, seminárny, kapitulský, biskupský, kláštorň, opátsky, a pod. Modus vivendi sa zaoberal **správou tých cirkevných majetkov** (hnutelných i nehnuteľných), ktoré v čase jeho uzavretia boli **pod zátvorom (nútenou správou)**.¹⁹⁶ Konštatoval, že zátvor je provizórny až do novej delimitácie die-

¹⁹⁴ HOBZA, A.: cit. dielo v pozn. č. 187, s. 9-10.

¹⁹⁵ BEDNÁŘ, F.: *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice Československé*. Praha 1929, s. 553.

¹⁹⁶ Zátvor bol zavedený **nariadením ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 132/1919 ÚN o nútenej správe niektorých cirkevných statkov**. V zmysle § 1 uvedeného nariadenia – „Všetky majetky hnutelné a nehnuteľné prináležiace arc-

céz, a že do toho času správu majetkov obstaráva komisia pod predsedníctvom biskupského zboru. V novembri roku 1929 sa ujala funkcie (v zmysle Modu vivendi po dohode s vatikánskou nunciatúrou) **tzv. správna komisia**, ktorej predsedom sa stal z poverenia slovenského biskupského zboru spišský biskup J. Vojtaššák. **Výkonným orgánom uskutočňovania zátvoru** zostala **likvidačná komisia**, zostal i právny titul zátvoru cirkevného majetku, len pôsobnosť novoustanovenej komisie bola časovo obmedzená až do dohody o delimitácii a dotácii diecéz. Slovenský biskupský zbor vykonával dozor nad hospodárením likvidačnej komisie, dával svoj súhlas k tým opatreniam správy, kde platné kánonické právo vyžadovalo súhlas cirkevnej vrchnosti a mal rozhodujúce slovo pri všetkých opatreniach zásadného rázu. Tým, že sa do textu Modu vivendi vložila klauzula o cirkevnom majetku, dali československé vládnuce kruhy pápežovi najavo svoju ochotu vzdať sa v praxi platných rakúsko-uhorských predpisov o cirkevnom majetku a uznať názory Vatikánu, t. j. zásady kánonického práva. V neskoršom období sa to prejavilo i v konkrétnych krokoch realizácie Modu vivendi.

Záverečným bodom dohody bola **otázka platnosti niektorých československých zákonov**. V tejto časti v nej bolo stanovené: „Vláda sa postará, aby platné zákonné ustanovenia boli čo najskôr prispôbolené tomuto modu vivendi.“¹⁹⁷ Okrem toho sa československá vláda zaviazala, že v budúcnosti vo všetkých ostatných otázkach, ktoré nie sú v Mode vivendi spomenuté, bude vychádzať Vatikánu v ústrety.

biskupstvu ostrihomskému, biskupstvu nitrianskemu, spišskému, bansko-bystrickému, kapitule ostrihomskej, ... nakoľko sa na území Slovenska nachádzajú – dávajú sa pod **zátvor**.“ Všetky ostatné majetky a fondy rímskokatolíckej cirkvi, ktoré spravovali v tom čase rímskokatolícki biskupi, preláti, kapituly a kláštory na území Slovenska, dali sa pod **dozor**. Správou týchto cirkevných majetkov a dozorom nad cirkevnými základinami bola poverená **centrálna komisia rímskokatolíckych majetkov pre Slovensko**. Táto bola nariadením ministra s plnou mocou pre správu Slovenska vytvorená na základe § 14 zákona č. 64/1918 Zb. z. a n. ako mimoriadne a prechodné opatrenie, ktorého účelom bolo zabezpečiť integritu uprázdnených cirkevných obročí alebo postrádajúcich riadnu správu. Komisia teda nebola trvalým útvarom, ale iba dočasným orgánom vlády s úlohou, aby záležitosť správy niektorých cirkevných majetkov na Slovensku bola uvedená do súladu s platnými právnymi predpismi a uvedený majetok bol prevedený do rúk tých činiteľov, ktorým jeho správa za bežných pomerov prislúchala. **Nariadením ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 42/1923 ÚN o zrušení centrálnej komisie rímskokatolíckych majetkov na Slovensku** bola **centrálna komisia zrušená a nahradená likvidačnou komisiou** činnou od 1. novembra 1923. – Bližšie pozri: *Československé cirkevní zákony*, cit. dielo v pozn. č. 62, s. 689-694.

¹⁹⁷ KOP, F.: *Modus vivendi: Nynější stav jeho provedení*. Praha 1937, s. 207.

Pokiaľ ide o **realizáciu Modu vivendi**, vládna komisia zriadená na základe ustanovení jeho prvého článku, zahájila práce na dohode o novej delimitácii a dotácii katolíckych diecéz v roku 1928 a v rokoch nasledujúcich v tejto práci pokračovala. Koncom roku 1933 bol vládny delimitačný a dotačný plán zaslaný do Vatikánu, ten však v priebehu roku 1934 vystúpil s požiadavkou, aby realizácia článku I. Modu vivendi prebiehala postupne v dvoch etapách. Prvá z nich mala predstavovať vonkajšiu delimitáciu diecéz, zriadenie slovenských cirkevných provincií, odvolanie nútenej správy cirkevného majetku zo strany štátu a jeho odovzdanie do správy cirkevného predstaviteľa zmocneného Vatikánom. Druhá etapa mala zahŕňať vnútornú delimitáciu diecéz v rámci Československej republiky s novým rozvrhnutím dotácií medzi ne. Československý štát na tieto požiadavky Vatikánu pristúpil a vykonal tomu zodpovedajúce opatrenia.

Na základe vládného uznesenia z mája roku 1935 rozhodlo Ministerstvo školstva a národnej osvety výnosom odovzdať majetok pod nútenou správou do rúk zmocnenca Vatikánu – apoštolského administrátora v Trnave, biskupa P. Jantauscha. Napriek tomu trvalo istý čas, než bola dohoda z Modu vivendi premietnutá do konkrétnej podoby pápežskej buly v roku 1937.

Československá republika **vládnym nariadením č. 204/1937 Zb. z. a n.** zo dňa 2. septembra 1937 **zrušila zátvor cirkevného majetku a verejných fondov a dozor nad cirkevným majetkom**, ktorý bol zavedený od roku 1919. Súčasne bola zrušená i Likvidačná komisia pre správu cirkevných majetkov. Majetky, ktoré boli do roku 1937 pod zátvorom, sa po jeho zrušení naďalej spravovali ako jeden celok. Uvedený cirkevný majetok prešiel **pod správu apoštolskej administratúry v Trnave** a jeho správcom sa stal trnavský biskup – apoštolský administrátor.

Vatikán súčasne vyriešil pápežskou bulou čiastočne **vonkajšiu delimitáciu katolíckych diecéz** voči Rakúsku, Maďarsku a Rumunsku, okrem vtedajšieho Nemecka.¹⁹⁸ Išlo o **bulu pápeža Pia XI. „Ad ecclesiastici regiminis incrementum“** zo dňa **2. septembra 1937** (jej text bol uverejnený v oficiálnom periodiku Svätej stolice „Acta Apostolicae Sedis“), ktorou bol vykonaný zo strany Vatikánu čiastočne článok I. Modu vivendi.¹⁹⁹ Bulou sa previedla

¹⁹⁸ Týmto bol do života uvedený článok I. Modu vivendi, kde bolo dohodnuté, že súčasne s vydaním buly, ktorou pápež vykoná Modus vivendi, československá vláda vydá predpis, ktorým zruší nútenú správu cirkevného majetku, čiže vydanie (platnosť) jedného predpisu bolo podmienené vydaním (platnosťou) druhého a naopak.

¹⁹⁹ Bližšie pozri: BUŠEK, V.: První etapa provedení modu vivendi. In: *Právní obzor*, roč. XX, Bratislava 1937, č. 14, s. 620-621.

vonkajšia delimitácia československých diecéz tak, že sa ich hranice prispôbili hraniciam štátu.²⁰⁰ O tom, že vydanie pápežskej buly bolo zo strany ČSR hodnotené pozitívne, svedčí aj ohlas v zborníku *Zahraničná politika* z roku 1937, kde sa konštatovalo, že vatikánska diplomacia slávnostným aktom (ad perpetuam rei memoriam) uznala nielen stabilitu hraníc Československej republiky, ale i konsolidáciu jej cirkevnopolitických pomerov.²⁰¹

Významnou bola i skutočnosť, že „Slovensko bolo odo dňa uverejnenia spomenutej pápežskej konštitúcie vyňaté spod jurisdikcie ostrihomskeho arcibiskupa a cirkevne sa osamostatnilo.“²⁰² Nakoľko nebola vytvorená samostatná slovenská cirkevná provincia, Slovensko cirkevneprávnepodliehalo ako apoštolská administratúra priamo Svätej stolici. Etapa cirkevnej autonómie Slovenska začína až v roku 1977, keď bola vytvorená Trnavská arcidiecéza a **samostatná cirkevná provincia**.²⁰³ 31. marca 1995 došlo k vytvoreniu **dvoch samostatných cirkevných provincií** (západné a východné Slovensko) – **Provincie Bratislavsko-trnavskej arcidiecézy** s pridruženými Nitrianskou a Banskobystrickou diecézou a **Provincie Košickej arcidiecézy** s pridruženými Spišskou a Rožňavskou diecézou.

Pokiaľ ide o **právnú povahu Modu vivendi**, predstavoval dohodu československého štátu s Vatikánom o úprave určitých konfesných záležitostí. Po stránke formálnej nebola táto dohoda pravou medzinárodnou zmluvou, pretože ju uzavrela len československá vláda, bez predloženia na prerokovanie a schválenie parlamentom.²⁰⁴ Po stránke právnej predmetná zmluva teda

²⁰⁰ „Prislúbené zriadenie arcibiskupstva latinského obradu na Slovensku a arcibiskupstva gréckeho obradu v Podkarpatskej Rusi sa nestačilo do vypuknutia druhej svetovej vojny zrealizovať.“ – TRETERA, J. R.: cit. dielo v pozn. č. 39. s. 39.

²⁰¹ Bližšie pozri: FUCHS, A.: cit. dielo v pozn. č. 175, s. 557.

²⁰² NEMEC, M.: cit. dielo v pozn. č. 46, s. 105.

²⁰³ „30. decembra 1977 oddelil pápež Pavol VI. konštitúciou Praescriptionum Sacrosancti územia trnavskej administratúry od ostrihomskej arcidiecézy. Určil tiež hranice biskupstiev na Slovensku, ako aj olomouckého biskupstva; **apoštolskou konštitúciou Qui divino** zriadil **Slovenskú cirkevnú provinciu**. Apoštolskú administratúru trnavskú povýšil na arcibiskupstvo.“ – POLÁČIK, Š.: *Atlas cirkví, náboženských spoločností a religiozity Slovenska*. Bratislava: vyd. Chronos, 2000, s. 19-20.

²⁰⁴ Nešlo teda o konkordát, všeobecne záväznú medzinárodnú zmluvu, ktorá rieši všetky sporné otázky vzťahov štátu a cirkvi, ale o vzájomnú dohodu medzi Československou republikou (zastupovanou ministrom zahraničných vecí) a Svätou stolicou (zastupovanou štátnym sekretárom) o niektorých otázkach, či podmienkach spolužitia. Preto k jej schváleniu stačil súhlas ministerskej rady a nie parlamentu, ako je to v prípade konkordátu. – Bližšie pozri: SUCHÁNEK, R.: *Modus vivendi*. In: *Revue cirkevného práva*, roč. 8, Praha 2002, č. 3, s. 219.

nebola formálnym prameňom práva.²⁰⁵ Povahu prameňa práva v gnozeologickom zmysle jej však rozhodne uprieť nemožno. Neoficiálny preklad Modu vivendi priniesol časopis Československá republika z roku 1928.

Modus vivendi bol **typom zmluvy sui generis**, ktorá neupravovala všetky zásadné otázky vzťahu štátu a cirkvi, ale praktické otázky a naliehavé problémy cirkevnopolitické.²⁰⁶ Išlo teda o úpravu čiastkovú a provizórnu (dočasnú). Po Mode vivendi však žiadna zmluva, ktorá by ho doplňovala, nenasledovala.

Modus vivendi nebol nikdy formálne vypovedaný alebo zrušený.²⁰⁷ Predpokladá sa však, že platnosť podstatnej časti tohto dokumentu zanikla z dôvodu „vyjdenia z používania“ („desuetudo“), ako aj v dôsledku „podstatnej zmeny okolností“ („rebus sic stantibus“) 1. novembra 1949.²⁰⁸ Nereš-

²⁰⁵ Aj dnes sú problematické otázky niektorých prameňov práva vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam na Slovensku. Ako príklad možno uviesť Zmluvu medzi Slovenskou republikou a cirkvami a náboženskými spoločnosťami registrovanými podľa zákona č. 308/1991 Zb. v znení zákona č. 394/2000 Z. z., uverejnenú v Zbierke zákonov pod č. 250/2002 Z. z. Uvedená zmluva je vnútroštátnou zmluvou normatívneho charakteru sui generis. – Bližšie pozri: KANÁRIK, I.: Informatívne pôsobenie práva. Zborník z medzinárodnej konferencie: *Public administration & informatics within public administration* 2002, Lázně Bohdaneč 16. – 18. 9. 2002, Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správni, s. 84-85.

²⁰⁶ „... pri prejednávaní zmluvy bolo ponechané bokom všetko, na čom sa kontrahenti nedokázali dohodnúť. Takto boli vopred eliminované možné spory a výklad takých článkov dohody, ktoré by bola každá z oboch strán chápala po svojom.“ – HALAS, F. X.: *Fenomén Vatikán: idea, dejiny a súčasnosť papežstvá – diplomacie Svätého stolca – České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 559.

²⁰⁷ Bližšie pozri: JOZEFČIAKOVÁ, S.: Svätá stolica, zmluvný partner Slovenskej republiky. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2001*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2002, s. 153.

²⁰⁸ „Táto konštatácia vyplýva predovšetkým zo skutočnosti nadobudnutia účinnosti zák. č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností, ako aj zák. č. 219/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení Rímskokatolíckej cirkvi, a to najmä v súvislosti so zmenou v princípe ustanovovania biskupov do funkcie (§ 7 ods. 2 – štátny súhlas zák. č. 218/1949 Zb.), s prisahou duchovných voči štátu (§ 19 ods. 2 zák. č. 219/1949 Zb.) a tiež zrušujúcim ustanovením § 14 zák. č. 218/1949 Zb. (generálna derogačná klauzula, týkajúca sa všetkých právnych predpisov upravujúcich právne pomery cirkví a náboženských spoločností), pričom ide o právne relevantné skutočnosti, z ktorých je zrejmé, že sa Modus vivendi nerešpektoval.“ – ŠMID, M.: *Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom*. Bratislava: Konferencia biskupov Slovenska, vyd. Lúč, 2001, s. 63.

pektovaním jeho ustanovení z oboch strán sa zmluvní partneri prestali cítiť byť uvedeným dokumentom viazaní.

Napriek tomuto faktu predstavoval *Modus vivendi* na svoju dobu zodpovedajúce, moderné, kompromisné riešenie naliehavých cirkevnopolitických i cirkevnoprávnych otázok v štáte, ktorý je častým a dobrým príkladom demokracie.

5.3. Právna úprava slobody vyznania a svedomia a postavenia cirkví a náboženských spoločností v rokoch 1948 – 1989

Riešenie vzťahov medzi československým ľudovodemokratickým a socialistickým štátom a cirkvami, predovšetkým praktické uskutočňovanie zákonného dohľadu nad ich celkovou činnosťou bolo dôležitou súčasťou tzv. politicko-organizátorskej a výchovnej úlohy štátu v rokoch 1948 – 1989 i jeho snahy o mocenskú hegemóniu. Táto skutočnosť bola podmienená tým, že v pofebruárovom vývoji ľudovodemokratického štátu boli **cirkvi** považované za **organizácie opozičných síl**.

Najvýznamnejšou ideovou silou bola katolícka cirkev, ku ktorej sa hlásila prevažná časť obyvateľstva Československa (viac ako 70 %), a ktorá mala osobitne silné pozície na Slovensku. Je nesporné, že historické skúsenosti, množstvo veriacich, podpora z Vatikánu a dobrá organizácia umožnili katolíckej cirkvi stať sa v očiach štátu potenciálne najsilnejšou hrozbou nového zriadenia. Mocenské záujmy štátu sa preto sústreďovali práve na túto cirkev. Viac alebo menej silné opozičné tendencie sa prejavovali aj v ostatných cirkvách, tieto však mali podstatne nižší počet veriacich a slabšiu organizovanosť.²⁰⁹

Z uvedených dôvodov vláda ľudovodemokratického štátu musela stanoviť hranice náboženskej slobody a jej praktického uplatňovania, vymedzené tým, že **náboženská sloboda sa nesmie zneužiť proti celistvosti štátu a ľudovodemokratickému zriadeniu**.²¹⁰ Na uvedených zásadách do-

²⁰⁹ Bližšie pozri: JURAN, J.: K päťdesiatemu výročiu prijatia cirkevných zákonov. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1999*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2000, s. 107-110.

²¹⁰ Tomuto cieľu slúžilo vydanie **zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb.** V zmysle § 28 uvedeného zákona sa stalo trestným „zneužitie úradu

šlo i k zakotveniu slobody vyznania a svedomia v **Ústave Československej republiky – ústavný zákon č. 150/1948 Zb. z. a n.** (Ústava 9. mája 1948).²¹¹

V § 15-17 ústavy boli formulované základné **zásady konfesného práva** pre budúce obdobie:

1. sloboda svedomia (§ 15 ods. 1);
2. princíp nezávislosti využívania občianskych práv a plnenia občianskych povinností od svetového názoru, viery alebo presvedčenia (§ 15 ods. 2);
3. právo každého vyznávať súkromne i verejne akúkoľvek náboženskú vieru alebo byť bez vyznania a vykonávať úkony s tým spojené (§ 16 ods. 1, § 17 ods. 1);
4. rovnosť všetkých náboženských vyznaní i stavu bez vyznania pred zákonom (§ 16 ods. 2) a
5. zákaz náboženskej neznášanlivosti (§ 37 ods. 2).²¹²

Ústava v §§ 15, 16 a 17 zakotvovala **slobodu vyznania a svedomia** i právne obmedzenia realizácie úkonov spojených s náboženským vyznaním alebo stavom bez vyznania. Ustanovenia o právnom postavení cirkví a náboženských spoločností však v ústave absentovali. Ústavná úprava nešpecifikovala pomer štátu k uznaným (recipovaným) cirkvám a náboženským spoločnostiam, z čoho možno usudzovať, že na ich dovedejšej právnej situácii nič zmenené nebolo. Cirkvi v tom čase ostávali i naďalej v postavení privilegovaných a autonómnych korporácií.²¹³

duchovného alebo inej podobnej funkcie na vykonávanie vplyvu na veci politického života v smere nepriaznivom ľudovodemokratickému zriadeniu.“

²¹¹ Podrobnú charakteristiku princípov, na ktorých Ústava 9. mája spočívala, ako aj jej porovnanie s ústavami predchádzajúceho obdobia podáva TUREČEK, J.: Ústavní základ kultové slobody v lidové demokracii československé. In: *Právnik*, roč. 88, 1949, č. 5-6, s. 196-202.

²¹² Hoci úprava konfesných otázok v novej ústave spočívala výlučne na koncepte KSČ, predsa však nadväzovala na tradičné ústavnoprávne pravidlá štátneho cirkevného práva, ktoré boli platné na území 1. Československej republiky. – Bližšie pozri: KINDL, V.: Kirchen, Religionsgemeinschaften und Bekenntnisfreiheit in der Rechtsordnung der Tschechischen Republik nach 1945. In: *Normdurchsetzung in Osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften (1944-1989): Einführung in die Rechtsentwicklung mit Quelledokumentation*. Band 4 – Tschechoslowakei (1944-1989), herausgegeben von Heinz Mohnhaupt und Hans-Andreas Schönfeldt, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1998, s. 311.

²¹³ Otázky právneho postavenia jednotlivých cirkví a náboženských spoločností zostali v ústave z roku 1948 nevyriešené. Ústavné dokumenty o tomto probléme mlčali, a tak zostala už z ústavy z roku 1920 pochádzajúca právna medzera existovať na-

Vývoj vzťahov štátu a cirkví od februára 1948 až do leta roku 1949 vyvrcholil prijatím súboru právnych predpisov – **cirkevných zákonov v októbri 1949**. Uvedené zákony predstavovali **základ právnej úpravy vzťahov ľudovodemokratického a československého socialistického štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam počas celých nasledujúcich štyridsiatic rokov**. Predovšetkým išlo o zákony č. 217/1949 Zb. a 218/1949 Zb., na ktoré nadväzovali vykonávacie vládne nariadenia. Aplikáciou uvedených právnych predpisov do života sa štátna moc snažila obmedziť vplyv cirkví, ktorý im umožňovala dovtedajšia nielen faktická, ale i právna privilegovanosť. Z uvedených dôvodov sústredila správu kultu, dozor nad ním a vykonávaciu normatívnu činnosť v náboženských veciach do rúk jedného štátneho orgánu.²¹⁴

Na základe **zákona č. 217/1949 Zb.** zo dňa 14. októbra 1949 bol vytvorený **Štátny úrad pre veci cirkevné** ako ústredný orgán štátnej správy v oblasti cirkví a náboženských spoločností, riadený ministrom. V zmysle § 2 uvedeného zákona bolo úlohou Štátneho úradu pre veci cirkevné „dbať o to, aby sa cirkevný a náboženský život vyvíjal **v súlade s ústavou a zásadami ľudovodemokratického zriadenia** a zabezpečiť tak pre každého ústavou zaručené právo slobody vyznania, založené na zásadách náboženskej znášanlivosti a rovnoprávnosti všetkých vyznaní.“ Pôsobnosť vo všetkých veciach cirkevných a náboženských, ktorú dosiaľ vykonávali iné ústredné orgány (napr. kultový odbor Ministerstva školstva, vied a umení) prešla prijatím tohto zákona na Štátny úrad pre veci cirkevné. Na Slovensku bol analogicky vytvorený **Slovenský úrad pre veci cirkevné**.²¹⁵

ďalej. Právne postavenie cirkví a náboženských spoločností ostalo teda nezmenené. – Tamže, s. 313.

²¹⁴ Išlo o podriadenie cirkví pod prísny dozor štátu. Skutočné motívy, ktoré viedli k takémuto novému zákonodarstvu, boli vtedajšou tlačou zastierané. – Bližšie pozri: KINDL, V.: Rechtliche Regelungen zur Glaubens- und Gewissensfreiheit sowie zur Rechtsstellung der Kirchen und Religionsgemeinschaften auf dem Gebiet der Tschechischen Republik von Mai 1945 bis Dezember 1994 – Auswahlbibliographie. In: *Normdurchsetzung in Osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften (1944-1989)*. Herausgegeben von Heinz Mohnkaupt und Hans-Andreas Schönfeldt, Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1998, s. 396.

²¹⁵ Zaujímavé bolo, že „český“ úrad na čele s ministrom mal byť celoštátny, obmedzoval sa však iba na českú časť spoločného štátu a slovenský sa sústreďoval na Slovensko v čase, keď inak bol štát veľmi unitárny. Uvedené štátne orgány vykonávali svoju činnosť až do roku 1956. **Štátny úrad pre veci cirkevné** bol oficiálne **zrušený** § 2 ods. 1 **vládného nariadenia č. 19/1956 Zb. o zrušení niektorých ministerstiev a ústredných orgánov štátnej správy** zo dňa 16. 6. 1956, **Slovenský úrad pre veci cirkevné**

Podrobné ustanovenia o pôsobnosti a organizácii Štátneho úradu pre veci cirkevné a Slovenského úradu pre veci cirkevné boli obsiahnuté vo **vládnom nariadení č. 228/1949 Zb.** zo dňa 25. októbra o **pôsobnosti a organizácii Štátneho úradu pre veci cirkevné.**

Do pôsobnosti tohto orgánu patrila najmä normotvorná, riadiaca a dozorná činnosť vo všetkých cirkevných a náboženských veciach, správne veci cirkvi a náboženských spoločností, ochrana cirkevných pamiatok, osobné a platové veci duchovných, učiteľov a zamestnancov bohosloveckých fakúlt, úprava vyučovania náboženstva, či odborné posudzovanie cirkevnej a náboženskej tlače i publikácií.²¹⁶ V krajoch a okresoch vykonávali pôsobnosť v náboženských a cirkevných veciach príslušné krajské a okresné národné výbory, podriadené Štátnemu úradu pre veci cirkevné. V zmysle § 3 uvedeného vládneho nariadenia sa práce Štátneho úradu pre veci cirkevné „obstarávali v odbore kultovom, osobnom, informačnom, hospodárskom a správnom.“ Slovenský úrad pre veci cirkevné bol organizovaný obdobne.

Cieľom uvedenej **centralizácie kultovej správy** bolo „zabrániť zneužívaniu náboženstva a cirkevnej platformy na protištátne postoje“. Tendencia v zákonodarstve šla v smere dôslednej sekularizácie. Cirkvi a náboženské spoločnosti boli vytlačané z tradičných sfér verejného a súkromného života.²¹⁷ Zriadením Štátneho úradu pre veci cirkevné bol vytvorený oficiálne fungujúci nástroj štátneho dozoru a administratívneho riadenia cirkví, rovnako však znamenal aj novú „zákonnú autoritu pre duchovných ako protiváhu cirkevnej hierarchie“.²¹⁸ Následkom toho štát neusiloval ani o vykonanie

né na základe § 2 ods. 1 **vládneho nariadenia č. 34/1956 Zb.** zo dňa 24. 7. 1956 o **zrušení niektorých povereníctiev.** Ich dovtedajšia pôsobnosť v zásadných cirkevných otázkach prešla na Ministerstvo školstva a kultúry (zo Štátneho úradu pre veci cirkevné), resp. Povereníctvo školstva a kultúry (zo Slovenského úradu pre veci cirkevné), kde bol zriadený Odbor pre veci cirkevné, vykonávajúci naďalej dozor nad cirkvami. – Bližšie pozri: PEŠEK, J.: Štát a rímskokatolícka cirkev na Slovensku v období prvej krízy totalitného režimu (1953-1957). In: *Historický časopis*, roč. 47, Bratislava 1999, č. 1, s. 81.

²¹⁶ Nová administratívno-právna úprava tejto oblasti z konca roka 1949 (zákon č. 217 a 218/1949 Zb.) na mnohých miestach dávala zreteľne najavo, že nepredpokladá akúkoľvek kontrolu rozhodovania novozriadeného Štátneho úradu pre veci cirkevné súdnou cestou. – Bližšie pozri: KINDL, V.: Několik poznámek o rozhodování Nejvyššího správního soudu (Správního soudu) v letech 1945-1952 ve věcech církví a náboženských společností: O stavu současného a možnostech budoucího poznání. In: *Pocita Vladimíru Mikule*. Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 188.

²¹⁷ Bližšie pozri: KINDL, V.: cit. dielo v pozn. č. 214, s. 397 a nasl.

²¹⁸ JURAN, J.: cit. dielo v pozn. č. 209, s. 108.

odluku cirkvi od štátu, nakoľko jej realizáciou by sa prehĺbila izolovanosť cirkví a tým zväčšil priestor pre možné protištátne pôsobenie. Pri väčšinovom trende odmietavého postoja cirkví voči ľudovodemokratickému zriadeniu sa javilo prevedenie odluky pre štátnu moc nevýhodné, ba navyše potenciálnym nebezpečenstvom narastania ich spoločenského vplyvu.

Dôsledkom uvedených skutočností bolo prijatie radu právnych predpisov o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností, ktoré „neodlukový trend“ vo vzájomných vzťahoch štátu a cirkví len potvrdzovali.

Zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom sa koncentroval na úpravu dvoch otázok – na hospodárske zaopatrenie cirkví a náboženských spoločností štátom a podmienky, ktoré mali byť spájané so „štátnym povolením“ na výkon duchovnej činnosti.²¹⁹

V zmysle ustanovenia § 2 zákona duchovenská činnosť v cirkvách a náboženských spoločnostiach mohli vykonávať len osoby, ktoré boli bezúhonné. Na základe uvedeného zákona štát poskytoval **osobné požitky duchovným** cirkví a náboženských spoločností, ktorí pôsobili **so štátnym súhlasom** v duchovnej správe, v cirkevnej administratíve alebo v ústavoch pre výchovu duchovných. Štátny súhlas bolo možné udeliť len tým duchovným, ktorí boli československými štátnymi občanmi, boli štátne spoľahliví a spĺňali i inak všeobecné podmienky pre prijatie do štátnej služby. Osobné požitky duchovných tvorili základný plat, hodnostný prídavok a odmena za vyšší výkon. Štát v zmysle § 8 zákona hradil cirkvám a náboženským spoločnostiam podľa ich schváleného rozpočtu riadne vecné náklady spojené s výkonom bohoslužieb a iných náboženských úkonov i s cirkevnou administratívou. **Duchovnú (kazateľskú) činnosť** v cirkvách a náboženských spoločnostiach mohli vyvíjať len osoby, ktoré mali na to **štátny súhlas**, a ktoré vykonali **sľub**. Každé ustanovenie, teda voľba či menovanie týchto osôb vyžadovalo predchádzajúci súhlas štátu. Dozor štátu nad pôsobením cirkví a náboženských spoločností potvrdzoval i § 10 uvedeného zákona, ustanovením o tom, že **štát dozerá nad majetkom cirkví a náboženských spoločností**.²²⁰

„Prijatie zákona zmenilo celospoločenské postavenie cirkví, ktoré stratili charakter subjektov verejného práva a nadobudli úplnú **politickú**

²¹⁹ Bližšie pozri: KINDL, V.: cit. dielo v pozn. č. 212, s. 320.

²²⁰ V období od 25.2.1948 do nadobudnutia účinnosti zákona dňa 1. novembra 1949 bola bez náhrady zoštátnená rozhodujúca časť produktívneho majetku cirkví, predovšetkým prostredníctvom realizácie zákonov o pozemkových reformách.

a hospodársku závislosť od štátu.²²¹ Ako následok sekularizácie právneho poriadku bolo právne postavenie cirkví a náboženských spoločností prostredníctvom tohto zákona obmedzované.

Generálnou derogaçnou klauzulou zákona (§ 14) boli zrušené všetky právne predpisy, dovtedy upravujúce právne pomery cirkví a náboženských spoločností. Uvedený paragraf však neuvádzal ani najdôležitejšie z týchto právnych predpisov, ani nestanovil žiadne interpretačné pravidlá pre hodnotenie, o ktoré právne predpisy sa konkrétne jedná. Nepresná dikcia derogaçného ustanovenia umožňovala toto vykladať rôznym spôsobom. Uvedeným ustanovením zákona bol navyše vytvorený priestor pre administratívnu svojvôľu, ktorá smela uznávať či zakazovať činnosť náboženských subjektov bez akéhokoľvek zákonného podkladu. Preto tiež nebolo oficiálne uznanie niektorých cirkví v 50. tých rokoch prejavom ústretového vzťahu štátu voči cirkvám, ale naopak vyjadrením túžby ovládnuť tieto cirkvi prostredníctvom finançnej a politickej závislosti od štátu. „V roku 1951 boli takto bez zákonného podkladu obyčajnými administratívnymi aktmi uznané Bratská jednota baptistov, Cirkev bratská, Evanjelická cirkev metodistická a Cirkev adventistov siedmeho dňa, v roku 1956 Kresťanské zbory (Darbisti) a Novoapostolská cirkev v roku 1989.“²²²

Zákon predpokladal, že podrobnosti o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností upraví neskôr vláda nariadením. Túto úlohu plnili **vládne nariadenia zo dňa 18. októbra 1949**. Išlo o nasledujúce právne normy:

- vládne nar. č. **219/1949** Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi rímskokatolíckej štátom;
- vládne nar. č. **220/1949** Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi československej štátom;
- vládne nar. č. **221/1949** Zb. o hospodárskom zabezpečení evanjelických cirkví štátom;
- vládne nar. č. **222/1949** Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi pravoslávnej štátom;
- vládne nar. č. **223/1949** Zb. o hospodárskom zabezpečení náboženských spoločností štátom.

²²¹ ČEPLÍKOVÁ, M.: Právna úprava postavenia náboženských organizácií v Československu v rokoch 1949-1989. In: *Deržava i cerkva: uroki minulogo i problemi sogođeňja*. Materiali miždunarodnoj naukovo-praktičnoj konferencii. Regionalni studii. Naukovij zbirnik, Ukraina, Užgorod 2003, s. 31.

²²² PŘIBYL, S.: cit. dielo v pozn. č. 65, s. 506.

Súbor uvedených právnych predpisov v neskoršom období dopĺňalo vládne nar. č. **70/1968** Zb. o hospodárskom zabezpečení gréckokatolíckej cirkvi štátom.

V zmysle uvedených právnych noriem (vychádzajúc z ustanovení zákona č. 218/1949 Zb.) poskytoval štát **osobné požitky duchovným**, pokiaľ s jeho súhlasom pôsobili v duchovnej správe, cirkevnej administratíve alebo v ústavoch pre výchovu duchovných.²²³ Akúkoľvek **duchovenskú činnosť** v cirkvách a náboženských spoločnostiach mohli vykonávať svetskí i rehoľní duchovní **len so štátnym súhlasom**. Každé **ustanovenie duchovného** na miesto zriadené so štátnym súhlasom vyžadovalo **predchádzajúci súhlas štátu**. Ustanovenie duchovného bez predchádzajúceho štátneho súhlasu malo za následok, že sa mu osobné požitky neposkytovali a jeho miesto sa považovalo za uprázdnené.

Osobné požitky podľa uvedených právnych predpisov nahradili všetky dovtedajšie stále požitky, ktoré duchovným plynuli z ich povolania alebo v súvislosti s ním alebo zo štátnych prostriedkov, popr. verejných fondov podľa dovtedajších právnych predpisov. V zmysle § 27 predmetných vládnych nariadení „Štát dozerá na cirkevný majetok tým, že skúma cirkevné hospodárenie a vyhradzuje si predchádzajúce schválenie všetkých dôležitých majetkoprávných úkonov, týkajúcich sa tohto majetku. Výkon pôsobnosti jednotlivých orgánov upraví Štátny úrad pre veci cirkevné“. Všetky záväzky prispievať na účely cirkví, ich zložiek, komunit, ústavov, nadácií, kostolov a fondov, opierajúce sa o akékoľvek právne dôvody alebo dlhoročné zvyklosti, vládny nariadeniami zanikli.

Predpokladom výkonu duchovenskej činnosti bolo zloženie **sľubu vernosti Československej republike**, ktorého znenie obsahovali všetky vládne nariadenia v § 19: „Sľubujem na svoju česť a svedomie, že budem verný Československej republike a jej ľudovodemokratickému zriadeniu a že nepodniknem nič, čo by bolo proti jej základom, bezpečnosti a celistvosti. Budem si ako občan ľudovodemokratického štátu plniť svedomito povinnosti, ktoré

²²³ Novelu predmetnej právnej úpravy v neskoršom období vývoja socializmu predstavovalo vládne nar. č. 47/1981 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných československým štátom duchovným cirkví a náboženských spoločností, ktoré zrušilo niektoré paragrafy vládnych nariadení z roku 1949, týkajúce sa výšky základného platu, hodnotného prídavku a odmeny za vyšší výkon a nahradilo ich stanovením nových sadzieb pre vypočítavanie týchto osobných požitkov duchovných.

vyplývajú z môjho postavenia a vynasnažím sa podľa svojich síl podporovať
budovateľské úsilie smerujúce k blahu ľudu.²²⁴

Prijatím právnych noriem v roku 1949 sa zrušili dovtedajšie právne
predpisy upravujúce postavenie cirkví a náboženských spoločností. Zákonná
úprava vzťahov štátu a cirkví z tohto obdobia riešila nielen hmotné zabez-
pečenie duchovných, ale odstránila aj niektoré sociálne rozdiely medzi ich
kultovým aparátom z predchádzajúcich čias. Cirkevné zákony legislatívne
upravili postavenie náboženstva a cirkví v socialistickej spoločnosti, ako aj
pôsobnosť štátnych orgánov pri riešení cirkevných vecí. Ideologicky boli
vedené snahou štátu o zabránenie zneužívania náboženstva či postavenia
cirkví a náboženských spoločností proti socialistickému zriadeniu, robot-
níckej triede a jej vedúcej strane. Vzťahy štátu a cirkví boli tabuizované a ich
právne aspekty dlho podceňované.²²⁵ Štát fakticky úplne znemožnil účasť
cirkví na verejnom živote a ich spolupôsobenie pri riešení závažných celo-
spoločenských problémov.²²⁶

Právna úprava vzťahov štátu a cirkví sledovaného obdobia spočívala
všeobecne na týchto hlavných, **tzv. politických zásadách** (ako ich napr. for-
mulovala dobová literatúra z okruhu ústredných orgánov riadiacich činnosť
cirkví a náboženských spoločností):

1. na rešpektovaní dočasnej, dosiahnutým stupňom spoločenského
vývoja podmienenej existencii náboženského cítenia a z toho vy-
plývajúcej nutnosti zabezpečovať veriacim občanom ich nábožen-
ské potreby;
2. na uznávaní občianskej slobody náboženského vyznania a kultu,
zaručenej ústavou, pričom štát nad činnosťou cirkví vykonával zá-
konnými predpismi stanovený politický dohľad;
3. na základnom spoločenskom postuláte, aby cirkví zaujímali reálne
a politicky kladné vzťahy k socialistickému zriadeniu, aby svojich

²²⁴ K problematike organizácie duchovných a sľubu vernosti biskupov v uvede-
nom a nasledujúcom období pozri bližšie: KAPLAN, K.: *Staat und Kirche in der
Tschechoslowakei: Die kommunistische Kirchenpolitik in den Jahren 1948-1952.*
Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Band 64. München: R. Oldenbourg
Verlag, 1990, s. 108 a nasl.

²²⁵ Bližšie pozri: KINDL, V.: cit. dielo v pozn. č. 214, s. 398.

²²⁶ Bližšie pozri: JURAN, J.: Právna úprava postavenia cirkví a ich registrácie
v Slovenskej republike. In: *Európa a nové náboženské hnutia*. Bratislava: Ústav pre
vzťahy štátu a cirkví, 2003, s. 7.

veriacich viedli k lojálnej spolupráci a k aktívnemu podielu na plnení celospoločenských budovateľských úloh.²²⁷

Trestnoprávne bolo v tom čase pôsobenie cirkví a náboženských spoločností regulované niektorými ustanoveniami **Trestného zákona č. 86/1950 Zb.**, napr. § 123 o zneužití náboženskej funkcie, či § 173 o marení dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami.²²⁸ Na druhej strane zákon chránil občanov pred hanobením pre náboženské presvedčenie a pred obmedzovaním slobody vyznania svojím ustanovením § 234 o obmedzovaní slobody vyznania.

Otázky slobody vyznania upravovala aj **Ústava Československej socialistickej republiky z roku 1960 – ústavný zákon č. 100/1960 Zb.**, ktorá v tejto súvislosti v článku 32 uvádzala: „Sloboda vyznania je zaručená. Každý môže vyznávať akúkoľvek náboženskú vieru, alebo byť bez vyznania, aj vykonávať náboženské úkony, pokiaľ to nie je v rozpore so zákonom. Náboženská viera alebo presvedčenie nemôže byť dôvodom na to, aby niekto odopieral občiansku povinnosť, ktorá mu je uložená zákonom.“²²⁹ Československý právny poriadok zaručoval ústavné právo občana na náboženské presvedčenie, na prejav a uspokojovanie náboženského citenia v súlade s individuálnymi potrebami, za predpokladu, že veriaci v tomto ohľade neporuší zákon, a že z náboženských dôvodov neodmietne splniť zákonom stanovené povinnosti občana (napr. povinnosť vykonávať základnú vojenskú službu, povinnosť dbať na riadnu školskú dochádzku zverených detí a pod.).

²²⁷ Bližšie pozri: *Právní poměry církví a náboženských společností v ČSSR a jejich hospodářské zabezpečení státem*. Praha: Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury ČSR a SSR, 1977, s. 6-7.

²²⁸ V zmysle uvedených paragrafov bolo trestným konanie každého, kto zneužil výkon svojej duchovenskej činnosti alebo podobnú náboženskú funkciu v úmysle vykonávať na veci politického života vplyv nepriaznivý pre ľudovodemokratický poriadok republiky. Rovnako sa trestnoprávnou sankciou postihovalo správanie každého, kto vykonával duchovenskú činnosť v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti bez štátneho súhlasu, kto vykonával takúto činnosť na mieste, pre ktoré nebol ustanovený so štátnym súhlasom i toho, kto bez štátneho súhlasu ustanovil iného k výkonu duchovenskej činnosti v cirkvi alebo v náboženskej spoločnosti. Skutkovú podstatu trestného činu marenia dozoru nad cirkvami a náboženskými spoločnosťami prevzal i trestný zákon č. 140/1961 Zb., k jej zrušeniu došlo až zákonom č. 159/1989 Zb. zo dňa 13. 12. 1989.

²²⁹ CHOVANEC, J. – TRELLA, R.: *Ústava Československej socialistickej republiky*, Bratislava 1983, s. 120.

Náboženské vyznanie a cirkevná príslušnosť sa v oficiálnych úradných dokumentoch prestali od roku 1954 evidovať.²³⁰ Formálne sa táto skutočnosť zdôvodňovala tým, že príslušnosť občanov k cirkvám je ich súkromnou záležitosťou. Hlavným dôvodom však bola snaha, aby sa stratil prehľad o religiozite obyvateľstva a tým aj o vplyve cirkví. Opatrenie o zrušení evidencie náboženského vyznania tak vo svojich dôsledkoch jednoznačne smerovalo k oslabovaniu pozícií cirkví v spoločnosti, ktoré vo vzťahu k štátnej moci už nemohli argumentovať početnosťou svojich veriacich.²³¹

V uvedenom období boli realizované viaceré **zásahy štátnej moci do činnosti cirkví a náboženských spoločností**, ktoré mali dlhodobé následky.²³² Najvýraznejšie ich možno badať **voči rímskokatolíckej cirkvi**, u ktorej režim sústavne zasahoval do fungovania oficiálnych cirkevných štruktúr. Nárokoval si právo kedykoľvek odvolať príslušných funkcionárov biskupského úradu a dosadzovať tých pre štát „spolahlivých“. V úsilí oslabiť moc katolíckej cirkvi realizovali štátne orgány okrem iného i rozsiahlu kampaň obmedzovania výučby náboženstva na základných školách.

Práve päťdesiate roky znamenali násilnú, bez opory zákona realizovanú **likvidáciu ženských i mužských reholí**.

Štátny úrad pre veci cirkevné vydal 31. 5. 1950 vyhlášku č. 351/1950 Ú. l., v ktorej sa v § 1 uvádzalo: „Správu majetkových podstát rádov a kongregácií, ktoré neslúžia reholným účelom, preberá náboženský fond.“ Nasledujúcou vyhláškou č. 352/1950 Ú. l. bol zjednotený český a moravskosliezsky náboženský fond a náboženská základina na Slovensku. Tieto vyhlášky boli vydané po fatickej, ale bez právneho podkladu vykonanej likvidácii muž-

²³⁰ V tejto súvislosti Ministerstvo vnútra na základe vládneho uznesenia zo dňa 27. júla 1954 „o zrušení evidencie NV“ stanovilo: „... nebude už od občanov v žiadnom prípade požadované, aby podávali voči štátnym úradom alebo podnikom informácie o svojom náboženskom vyznaní alebo stave bez vyznania a aby vyplňovali rubriku o náboženskom vyznaní v úradných dokladoch, formulároch a dotazníkoch. V nových formulároch nebude už táto rubrika uvádzaná. U okresných NV bude zrušená evidencia o náboženskom vyznaní (o stave bez vyznania) občanov a bude upustené od vybavovania oznámení o zmenách ich náboženského vyznania.“ – Sdělení Ministerstva vnitra o zrušení evidencie náboženského vyznání, částka 197/1954 Ú. l., Úřední list ze dne 31. srpna 1954, s. 1008.

²³¹ Bližšie pozri: PEŠEK, J.: cit. dielo v pozn. č. 215, s. 77.

²³² Úplná ignorácia a vylúčenie akejkoľvek formy náboženskej činnosti z oblasti verejného života bola práve v socialistických štátoch spojená s ťažkou osobnou diskrimináciou, prenasledovaním a utláčaním cirkví a ostatných náboženských spoločností. V štátoch tohto druhu takmer vždy existoval štátny úrad alebo rada pre záležitosti cirkví. – Bližšie pozri: LISTL, J. a kol.: cit. dielo v pozn. č. 38, s. 1043.

ských reholí.²³³ Už od januára 1950 boli rehoľné domy a kláštory ako potenciálne strediská protištátnej a špionážnej činnosti vyprázdňované a ich obyvatelia boli izolovaní od spoločnosti v niekoľkých sústreďovacích kláštoroch. Uvedený krok bol zdôvodňovaný ako preventívne opatrenie voči ďalšej „protištátnej“ činnosti rádov i ako opatrenie zabezpečujúce lepšie využitie kláštorných budov, či umožnenie slobodného a čisto náboženského života rehoľníkom vo vybraných kláštoroch. V celom Československu bolo uvedenými opatreniami postihnutých 2376 rehoľníkov – 2201 sústreďovaných a 175 internovaných.²³⁴ Rovnaká bola i situácia ženských reholí.²³⁵ Správu kláštorov prevzali zmocnenci Sekretariátov pre veci cirkevné.

V roku 1950 dochádza k zastaveniu činnosti Gréckokatolíckej cirkvi, pôsobiacej prevažne na východnom Slovensku. Na tzv. prešovskom sobore (sneme) gréckokatolíkov, konanom 28.4.1950 pod hrozbou a nátlakom štátnych orgánov, vyhlásila zmanipulovaná skupina gréckokatolíkov zrušenie Užhorodskej únie z roku 1646 a návrat gréckokatolíkov do „otcovskej“ pravoslávnej cirkvi.²³⁶ O mesiac neskôr Štátny úrad pre veci cirkevné uznal právoplatnosť uznesení prešovského soboru. „Od tejto chvíle z hľadiska štátnej moci **gréckokatolícka cirkev v Československu prestala existovať**. Bola **zjednotená** ako celok s **pravoslávnou cirkvou**.“²³⁷ **Pravoslávna cirkev prevzala** na základe výnosu č. 20295/51-II/1 Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe zo dňa 13. 2. 1952 „o prevode nehnuteľného majetku bývalej gréckokatolíckej cirkvi“ **všetok jej majetok**. Väčšina kňazov a rehoľníkov gréckokatolíckej cirkvi k pravoslávii neprešla, ani jeden z nich však nedostal štátny súhlas k výkonu duchovenskej činnosti. Takto bola celá cirkev *via facti*, bez akéhokoľvek zákonného podkladu násilným spôsobom zlikvidovaná.²³⁸

Veľká časť gréckokatolíckych kňazov na Slovensku, ktorí odmietli prijať pravoslávie, bola internovaná. I napriek tomu, že gréckokatolícki veriaci

²³³ Bližšie pozri: TRETERA, J. R.: Nová právni situace cirkví a náboženských spoločností v roce 1950. In: HANUŠ, J. – STRÍBRNÝ, J.: *Štát a cirkve v roce 1950*. Historia ecclesiastica, sv. č. 4, Brno 2000, s. 30-31.

²³⁴ Bližšie pozri: VLČEK, V.: Perzekuce mužských reholí 1948-1950. In: HANUŠ, J. – STRÍBRNÝ, J.: cit. dielo v pozn. č. 233, s. 65.

²³⁵ Bližšie pozri: MENDELOVÁ, E.: Perzekuce ženských reholí v r. 1950. In: HANUŠ, J. – STRÍBRNÝ, J.: cit. dielo v pozn. č. 233, s. 84-85.

²³⁶ Podrobné informácie o konaní tzv. prešovského soboru prináša publikácia: POLÁČIK, Š.: cit. dielo v pozn. č. 203, s. 24.

²³⁷ BARNOVSKÝ, M.: Legalizácia gréckokatolíckej cirkvi v Československu roku 1968. In: *Historický časopis*, roč. 47, Bratislava 1999, č. 3, s. 447.

²³⁸ Bližšie pozri: TRETERA, J. R.: cit. dielo v pozn. č. 23, s. 99-100.

i kňazi neustále žiadali obnovu cirkvi, totalitný režim túto ich požiadavku až do roku 1968 odmietal.²³⁹ K obnoveniu jej činnosti došlo až na základe **uznesenia vlády č. 205** zo dňa 13. 6. 1968 o **povolení činnosti gréckokatolíckej cirkvi**. Predmetné uznesenie sa nezaoberalo minulosťou, v dôsledku čoho sa gréckokatolícka cirkev neobnovila a nerehabilitovala v tom zmysle, že by sa vrátil stav existujúci pred prešovským snemom v roku 1950. Vláda iba legalizovala činnosť gréckokatolíckej cirkvi. Veriaci si mali sami zvoliť budúce vierovyznanie (gréckokatolícke alebo pravoslávne) a podľa ich rozhodnutia sa mal rozdeľovať aj majetok pravoslávnej cirkvi. „Platil väčšinový princíp, cirkevné objekty získala tá cirkev, ktorá mala väčšinu veriacich v obci. Menšine sa malo zabezpečiť náboženské vyžitie spoločným používaním kostolov, ktoré sa malo dosiahnuť dohodou medzi pravoslávnu a gréckokatolíckou cirkvou.“²⁴⁰

Spory medzi uvedenými dvoma cirkvami, ktoré takto vzájomne súperili o veriach, boli len logickým vyvrcholením stratégie štátnej moci. Ich vzájomná nevraživosť bola i odrazom dvojakeho prístupu zo strany štátu, na základe ktorého bola gréckokatolícka cirkev označovaná ako „najreakčnejšia“ a pravoslávna ako „pokroková.“ Obnovenie činnosti gréckokatolíckej cirkvi bolo sprevádzané i vzájomnou nevraživosťou veriach oboch uvedených cirkví.²⁴¹ Súčasne s prijatím uznesenia vlády o obnovení činnosti gréckokatolíckej cirkvi bolo vydané aj vládne nariadenie č. 70/1968 Zb.

Vládne nar. č. 70/1968 Zb. o hospodárskom zabezpečení gréckokatolíckej cirkvi štátom stanovilo pre hospodárske zabezpečenie tejto cirkvi platnosť vládneho nariadenia č. 219/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení rímskokatolíckej cirkvi štátom. Majetok, ktorý sa ku dňu účinnosti tohto nariadenia považoval za majetok pravoslávnej cirkvi v Československu, rozdelil sa na základe dohody medzi obe cirkvi. Dohoda podliehala schváleniu

²³⁹ Bližšie pozri: BOHÁČ, Z.: *Násilné zrušení řeckokatolícké církve na počátku 50. let v Československu*. In: HANUŠ, J. – STRÍBRNÝ, J.: *Stát a církve v roce 1950*. *Historia ecclesiastica*, sv. č. 4, Brno 2000, s. 86-97.

²⁴⁰ BARNOVSKÝ, J.: cit. dielo v pozn. č. 237, s. 456.

²⁴¹ Evidencia veriach v tom čase neexistovala. K 1. 7. 1969 bolo na Slovensku 195 gréckokatolíckych a 83 pravoslávnych farností, v tom istom roku mala gréckokatolícka cirkev 185 a pravoslávna 98 duchovných. Pred zrušením gréckokatolíckej cirkvi v roku 1950 mala gréckokatolícka diecéza na Slovensku 247 farností a prešovská pravoslávna eparchia 21. Pravoslávna cirkev stratila teda väčšinu farností a veriach, ale stále bola početnejšia než na začiatku roku 1950. Gréckokatolícka cirkev po povolení činnosti v roku 1968 podľa počtu farností nedosiahla stav z roku 1950. – Tamže, s. 464-465.

krajských národných výborov. Pre vyriešenie otázok súvisiacich s činnosťou gréckokatolíckej cirkvi zriadili krajské národné výbory **správne komisie**, zložené aj z predstaviteľov oboch cirkví.²⁴²

Aj keď hlavná pozornosť režimu po roku 1949 bola sústredená na rímskokatolícku cirkev, ani ďalšie cirkvi sa nevyhli potláčaniu, či minimálne sťažovaniu podmienok svojho pôsobenia. K takýmto cirkvám možno zaradiť aj **Slovenskú evanjelickú cirkev augsburského vyznania**. Administratívny a mocenský tlak zo strany štátu, vynútené personálne zmeny jej vedenia, ovplyvňovanie volieb cirkevných funkcionárov prostredníctvom udelenia alebo neudelenia štátneho súhlasu na výkon duchovnej funkcie, zbavovanie sa „reakčných“ evanjelických farárov, odoberanie štátneho súhlasu na výkon duchovnej funkcie, rozsiahle zatýkanie evanjelických farárov a iné krivdy, sprevádzali vzťahy štátnej moci k tejto cirkvi predovšetkým v rokoch 1953 – 1970.²⁴³

Na základe zákona č. 217/1949 Zb. a vládneho nar. č. 228/1949 Zb. vydalo Ministerstvo kultúry SSR v roku 1970 samostatnú **smernicu k činnosti rehoľných spoločností v Slovenskej socialistickej republike** (Čís. MK 546/1970 – sekr.).²⁴⁴ Cieľom smernice bolo stanoviť základné právne pravidlá pre faktickú činnosť rehoľných rádov a kongregácií, ktorej v dôsledku derogačnej klauzuly zákona č. 218/1949 Zb. chýbal akýkoľvek právny podklad. V zmysle uvedenej smernice, ktorá sa týkala prevažne ženských rehoľí, **štát** vykonával **dozor nad rehoľnými spoločnosťami** v zmysle vládneho nariadenia č. 228/1949 Zb., dozeral na majetok rehoľných spoločností tým, že skúmal ich hospodárenie a vyhradzoval si predchádzajúci súhlas pri všetkých zásadných úkonoch, ktoré sa dotýkali tohto majetku. Ministerstvo kultúry určovalo sídlo rehoľných spoločností. Rovnako v zmysle článku 4

²⁴² Do pôsobnosti komisií patrilo právo rozhodovať o udelení súhlasu na zriadenie duchovenských miest gréckokatolíckej cirkvi, na výkon duchovenskej činnosti duchovným gréckokatolíckej cirkvi, napomáhať pri uzavretí dohody o rozdelení majetku a schvalovať uzavreté dohody, prípadne predkladať Povereníctvu Slovenskej národnej rady pre kultúru a informácie (v Čechách Ministerstvu kultúry a informácií) na rozhodnutie prípady, v ktorých k dohode nedošlo.

²⁴³ O uvedených skutočnostiach podrobnejšie pozri: PEŠEK, J.: Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania pod „dohľadom“ štátu (1953-1970). In: *Historický časopis*, roč. 47, Bratislava 1999, č. 4, s. 635-653.

²⁴⁴ Uvedený krok Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky bol v tom čase odvážnym činom, nakoľko v Českej socialistickej republike nič podobné neexistovalo a politické miesta (v aparáte ÚV KSČ i bezpečnosti) to veľmi kritizovali.

predmetnej smernice na ustanovenie alebo na voľbu predstavených bol potrebný súhlas Ministerstva kultúry SSR.²⁴⁵

V oblasti manželských vzťahov uvedeného obdobia treba uviesť **zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve**, ktorý zaviedol **obligatórny civilný sobáš**. V zmysle § 1 uvedeného zákona sa manželstvo uzavieralo súhlasným vyhlásením muža a ženy **pred miestnym národným výborom**, že spolu vstupujú do manželstva. Ak sa toto vyhlásenie snúbencov neurobilo pred miestnym národným výborom, manželstvo nevzniklo. Na základe tohto zákona sa teda manželstvo uzavieralo súhlasným prehlásením muža a ženy **pred orgánom štátu**. V zmysle § 7 uvedeného zákona „Náboženské sobáše obrady sa dovoľujú; smú sa však vykonať až po uzavretí manželstva podľa tohto zákona.“ To znamenalo, že náboženské sobáše mohli byť vykonané až po uzavretí manželstva pred miestnym národným výborom, povereným viesť matriky. Boli teda iba cirkevným požehnaním už platného sobáša, uzavretého civilnou formou.

Cirkevný sobáš nemal **žiadnu právnu relevanciu**. Nedodržanie uvedených ustanovení zákona o rodine bolo stíhané trestnoprávnou sankciou skutkovej podstaty **trestného činu „Porušovanie zákona o rodinnom práve“**, stanovenou § 211 **trestného zákona č. 140/1961 Zb.**²⁴⁶ Uvedená skutková podstata trestného činu bola zrušená až novelou trestného zákona z roku 1989 (zákon č. 159/1989 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon, zákon o prečinoch a Trestný poriadok).

Zúženie rozsahu pôsobnosti náboženských organizácií sa prejavovalo i v iných oblastiach spoločenského života.²⁴⁷ V zmysle § 27 **zákona č. 268/1949 Zb. o matrikách** bolo cirkvám odňaté vedenie matrik. Na jeho zá-

²⁴⁵ Predstavené reholí boli povinné v lehote do 30 dní od účinnosti smernice oznámiť Ministerstvu kultúry SSR pôsobisko, rozmiestnenie a počty svojich príslušníčok s uvedením mena, dáta narodenia, dáta a miesta vstupu do rehole. Smernica bola oznámená v Ústrednom vestníku SSR v čiastke 12, 27. októbra 1970. – Bližšie pozri: *Právny pomery cirkví a náboženských spoločností v ČSSR a jejich hospodárske zabezpečení státem*, cit. dielo v pozn. č. 192, s. 77-79.

²⁴⁶ „Kto pri výkone svojej duchovenskej činnosti alebo podobnej náboženskej funkcie poruší, čo aj z nedbanlivosti, ustanovenia zákona o rodinnom práve, najmä tým, že vykoná náboženský sobášny obrad s osobami, ktoré spolu neuzavreli manželstvo, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok.“

²⁴⁷ „Cirkev sa podrobovala štátnemu zákonodarstvu, avšak chrániac si vnútornú slobodu svojho zvestovania a svojho poslania.“ – ZIEGLER, A. W.: *Das Verhältnis von Kirche und Staat in Europa*. 2. Band des Handbuches: *Religion, Kirche und Staat in Geschichte und Gegenwart*. München: Manz Verlag, 1972, s. 282.

klade sa **všetky cirkevné matriky** stali **majetkom štátu** a prešli dňom účinnosti zákona (1. januára 1950) **do správy národných výborov**.²⁴⁸

Na území ČSSR zákon povoľoval činnosť **18 cirkvám a náboženským spoločnostiam**, ktoré zabezpečovali a realizovali výkon kultu. Legálne pôsobili: Bratská jednota baptistov, Cirkev adventistov siedmeho dňa, Cirkev bratská, Cirkev novoapoštolská al. apoštolská, Českobratská cirkev evanjelická, Československá cirkev husitská, Evanjelická cirkev metodistická, gréckokatolícka cirkev, Jednota bratská, Kresťanské zbory, Náboženská spoločnosť čs. unitárov, pravoslávna cirkev, Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku, rímskokatolícka cirkev, Slezská cirkev ev. a. v., Slovenská evanjelická cirkev a. v., starokatolícka cirkev a židovské náboženské obce.²⁴⁹ Cirkvi a náboženské spoločnosti mali povahu nepolitických a rýdzo súkromnoprávných združení veriacich občanov pre výkon príslušných náboženských obradov. Štát si vyhradzoval právo predchádzajúceho súhlasu na verejné pôsobenie duchovných kazateľov a iných cirkevných predstaviteľov, pričom podmienkou udelenia súhlasu bolo rešpektovanie zákonov a občianska lojalita.

Vývoj celkovej cirkevnopolitickej situácie v rokoch 1948 – 1989 nás presvedča o tom, že objektívne nutná **právna úprava** vzťahov medzi štátom a náboženskými organizáciami bola charakterom štátu **ideologicky obmedzená**.²⁵⁰ Trvalým cieľom socialistického štátu totiž bolo, aby sa vo vzťahu k náboženským organizáciám a veriacim dôsledne uplatňovali **marxistickoleninské princípy slobody vyznania**, ktorými sa fakticky rozumelo prijatie

²⁴⁸ V § 3 uvedeného zákona bolo ohľadom pôsobnosti v matričných veciach stanovené: „Matriky vedú a úlohy s tým súvisiace obstarávajú miestne národné výbory.“

²⁴⁹ V uvedených cirkvách a náboženských spoločnostiach vykonávalo napr. v roku 1983 duchovnú činnosť takmer 4500 kňazov. Na šiestich bohosloveckých fakultách študovalo priemerne v jednom školskom roku vyše 500 poslucháčov. Cirkvi mali k dispozícii 8200 kostolov a modlitebni (z toho 5501 rímskokatolíckych, 260 gréckokatolíckych a 471 kostolov slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania). – Bližšie pozri: ZDOBINSKÝ, S. a kol.: *Československá ústava: Komentár*. Praha: Panorama, 1988, s. 138-139.

²⁵⁰ Ako príklad možno uviesť **vládne nariadenie č. 112/1950 Zb. o bohosloveckých fakultách**, na základe ktorého bohoslovecké fakulty vydržiže štát a štátna správa spolu s cirkvami sa stará o to, aby sa výchova bohoslovcov diala v duchu ľudovodemokratickom a v súlade s cirkevnými zásadami. „Študenti sú povinní pracovať zo všetkých síl, aby splnili čo najlepšie študijný plán, aby z nich vyrástli vlasteneckí kňazi alebo kazatelia, ktorí budú úprimne podporovať ľud v jeho budovateľskom úsilí.“

marxisticko-leninského **ateistického svetového názoru**.²⁵¹ Štát si nárokoval právo zasahovať do vnútorného života cirkví, rozhodovať o počtoch duchovných jednotlivých cirkví, vykonávať dohľad na ich rozmiestňovanie a podobne.²⁵² Medzi hlavné ciele pôsobenia štátu patrilo „boj proti náboženským prežitkom“.

Petrifikovanie slobody náboženského vyznania v ústave, či iných právnych predpisoch tak nemohlo odstrániť objektívne existujúci **protiklad medzi náboženstvom** na jednej strane a **vládnucou ideológiou socialistického štátu** na strane druhej.

²⁵¹ V tejto súvislosti napr. článok 16 Ústavy ČSSR uvádzal: „Všetka kultúrna politika v Československu, rozvoj vzdelania, výchova a vyučovanie sú vedené v duchu vedeckého svetového názoru, marxizmu – leninizmu, a v úzkom spojení so životom a prácou ľudu. ... Štát a spoločenské organizácie sa sústavne usilujú o odstránenie prežitkov vykorisťovateľskej spoločnosti vo vedomí ľudí.“ – ZDOBINSKÝ, S. a kol.: cit. dielo v pozn. č. 249, s. 95-99.

²⁵² Systém spolupráce bol vytlačaný a vládol štát zviazaný s jednou určitou ideológiou („**konfesionálny štát a' rebours**“ – opačnej orientácie). – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*. Band 2, G-M, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2002, s. 453.

6. SÚČASNOSŤ VZŤAHOV ŠTÁTU A CIRKVI NA SLOVENSKU

6.1. *Demokratizácia vývoja právnej úpravy slobody vyznania a svedomia a vzťahov štátu a cirkví po roku 1989*

Pramene práva majú v každom právnom systéme ťažiskový význam. Demokratický trend vývoja slovenskej spoločnosti po roku 1989 vytvoril nový základ prameňov práva v jednotlivých právnych odvetviach.

Materiálnymi prameňmi práva rozumieme v najvšeobecnejšom slova zmysle spoločensko-historický kontext, v ktorom právo vzniká, teda predovšetkým určité záujmy, ktoré sa do obsahu práva premietajú.²⁵³ Z hľadiska svojho vzniku je právo podmienené ekonomickými vzťahmi, politickým systémom v spoločnosti, ideológiou, právnym vedomím, morálkou, atď. Materiálne pramene práva tvoria sociálno-ekonomické podmienky života spoločnosti.²⁵⁴

Prameňmi práva vo formálnom zmysle rozumieme formy, ktorých obsahom sú právne normy a ktoré dodávajú pravidlám správania charakter práva. Inými slovami povedané, ide o formy, v ktorých nachádzajú svoje vyjadrenie platné právne normy, v ktorých je právo obsiahnuté, v ktorých je potrebné hľadať právne normy a ktoré sú teda vlastne bezprostredným prameňom poznávania práva. Pravidlá správania, ktoré nemajú v štáte uznanú formu prameňov práva, nie sú právnymi normami. V typoch právnej kultúry pochádzajúcej z Európy rozoznávame nasledujúce „štyri hlavné druhy prameňov práva:

1. zákony a iné normatívne akty (právne predpisy),
2. právne obyčaje,
3. súdne precedenty,
4. normatívne zmluvy“.²⁵⁵

²⁵³ Bližšie pozri: GERLOCH, A.: *Teorie práva*. Dobrá voda 2000, s. 44 a nasl.

²⁵⁴ Bližšie pozri: KANÁRIK, I. a kol.: *Teória štátu a práva: Základné pojmy*. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1988, s. 27 a nasl.

²⁵⁵ BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A.: *Teorie práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 36.

Zmeny celospoločenských pomerov po roku 1989 vytvorili nový základ prameňov práva i v ich formálnom zmysle. Právne predpisy regulujúce postavenie náboženských organizácií reflektovali zmeny objektívnej sociálnej reality i faktický kvalitatívny posun vo vzájomných vzťahoch cirkví i náboženských spoločností a štátu.²⁵⁶ Regulatívna funkcia práva sa prejavila i v tejto citlivej oblasti spoločenských vzťahov, čo znamenalo, že postavenie náboženských organizácií a ich vzťahy k štátu i v rámci občianskej spoločnosti boli právne regulované v kvalitatívne nových podmienkach i v kvalitatívne novej podobe formálnych prameňov práva.

Právna regulácia vzťahov štátu a cirkví na území Slovenska je reprezentovaná súborom viacerých právnych predpisov rôznych odvetví práva, s prevahou predpisov z oblasti správneho práva.²⁵⁷ Sú to právne predpisy rôzneho stupňa právnej sily, pričom všetky spoločne tvoria **prameň konfesného práva**, ktorého nové základy sa zrodili súčasne so zmenami spoločenských pomerov na našom území v roku 1989. Ak chceme charakterizovať právne postavenie náboženských organizácií na Slovensku v súčasnosti, musíme sa obzrieť do nedávnej minulosti, ktorá predznamenalala všetky zmeny v tejto oblasti prebiehajúce.²⁵⁸

Novembrové udalosti v roku 1989 boli významným medzníkom i platformou pre kroky signalizujúce **pozitívne zmeny vo vzájomných vzťahoch štátu a náboženských organizácií**. „Nežná revolúcia“ získala obrovskú podporu i zo strany cirkví a náboženských spoločností. To, že predznamenalala novú dobu našej histórie i novú kvalitu v doteraz existujúcich vzájomných vzťahoch štátu a náboženských organizácií, potvrdzuje i katolícka tlač: „... je to doba historického vrenia a historických zmien v našej spoločnosti ... ľudské práva, to sú tie práva, ktoré sú našej prirodzenosti vlastné a bez ktorých nemôžeme žiť ako ľudské bytosti – vychádzajúc zo stále rastúcej požiadavky ľudstva viesť taký život, v ktorom bude rešpektovaná a chránená vrodená dôstojnosť a hodnota každej ľudskej bytosti. Teda aj ľudskej bytosti veriaceho človeka...“.²⁵⁹

²⁵⁶ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Náboženské organizácie na Slovensku a pramene práva. In: *Právny obzor*, roč. 85, Bratislava 2002, č. 3, s. 253.

²⁵⁷ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: *Revue cirkevného práva*, roč. 7, Praha 2001, č. 2, s. 113-120.

²⁵⁸ Výrazná osobitosť štátneho cirkevného práva spočíva práve v tom, že je v značnej miere ovplyvňované dejinným vývojom. – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: cit. dielo v pozn. č. 43, s. 47.

²⁵⁹ Katolícke noviny, roč. 104 (140), 1989, č. 49, s. 3.

Bolo teda celkom prirodzené, že najvyšší predstavitelia cirkví a náboženských spoločností vyzývali veriacich k spolupráci a účasti na spoločenských zmenách tohto obdobia. Sám kardinál František Tomášek vo svojej výzve pod názvom „Všetkým ľuďom Československa“, uverejnenej v Katolíckych novinách uvádzal: „V tejto osudovej hodine našich dejín nesmie zostať bokom nikto z nás. Znovu pozdvihnite hlas, tentokrát v jednote s ostatnými občanmi, Čechmi a Slovákmi i príslušníkmi ďalších národností, veriacimi i neveriacimi. Právo na vieru sa nedá odlúčiť od ostatných demokratických práv...“²⁶⁰

Rozhodný nástup mládeže v novembrových udalostiach otvoril cestu reálnemu dialógu medzi štátom a náboženskými organizáciami. Prvým politickým dokumentom vyjadrujúcim sa k otázkam vzájomných vzťahov štátu a náboženských organizácií bolo v slovenskej časti republiky Programové vyhlásenie Verejnosti proti násiliu zo dňa 25. novembra 1989. V českej časti štátu sa v úsilí politického hnutia – Občianskeho fóra stretávame s návrhom ústavy Občianskeho fóra, ktorý popri iných obsahoval aj články zabezpečujúce právo na súkromie a náboženskú slobodu a do budúcnosti riešiacie vzájomný vzťah štátu k náboženským organizáciám i samotným veriaciom.²⁶¹ Konštruktívny **dialóg medzi štátom a náboženskými organizáciami** bol považovaný v tomto období aj samotnými cirkvami za najlepší prostriedok riešenia všetkých problémov a napätí v spoločnosti.²⁶²

Problémov a otvorených otázok z predchádzajúcich čias v oblasti vzájomných vzťahov československého štátu a náboženských organizácií bolo nemálo. Neprekvapuje preto, že s nástupom nového trendu spoločenského vývoja na začiatku roku 1990 spájali cirkvi a náboženské spoločnosti i splnenie mnohých svojich očakávaní. Výraznejšie sa tieto nádeje prejavili u rímskokatolíckej cirkvi: „Celkom nový život začína aj Cirkev. Dúfame, že zakrátko bude zrušený dozor nad Cirkvou, že budú zaplnené biskupské stolce, obnovia sa mužské i ženské rehole, doplnia sa rady kňazov, zaplnia sa uprázdnené farnosti.“²⁶³

Vzhľadom na to, že v uvedenom období boli ešte **stále v platnosti konfesnoprávne predpisy z roku 1949** upravujúce vzájomný vzťah štátu

²⁶⁰ Katolícke noviny, roč. 104 (140), 1989, č. 50, s. 3.

²⁶¹ Bližšie pozri: ŠKULA, L.: cit. dielo v pozn. č. 48, s. 333; LAURENCE H. TRIBE: Náčrt problémů a možných alternativ týkajících se omezení práv, zejména práva na soukromí a náboženské svobody. In: *Právník*, roč. 130, 1991, č. 9-10, s. 740-750.

²⁶² Bližšie pozri: Evanjelický posol spod Tatier, roč. 79, 1989, č. 23-24, s. 266.

²⁶³ Katolícke noviny, roč. 141, 1990, č. 1, s. 3.

a náboženských organizácií, bolo nevyhnutné prispôbiť (zmeniť) právnu úpravu v tejto oblasti novovznikajúcim pomerom. V mnohých otázkach to obnášalo prijatie celého radu **nových právnych predpisov**, zodpovedajúcich danému stupňu vývoja našej spoločnosti i štátu.²⁶⁴ „Odateizovanie“ štátu, uvoľnenie náboženského života, pluralizmus nastúpený i v tejto oblasti, našli prirodzene svoj odraz v práve ako nástroji regulácie zmenených spoločenských vzťahov.²⁶⁵ Dôsledkom demokratického prerodu právneho poriadku od začiatku roku 1990 bola i zmena právneho a faktického postavenia cirkví a náboženských spoločností na celom území vtedajšieho spoločného česko-slovenského štátu. Zo strany štátu boli vydané viaceré normatívne právne akty, ktoré vo svojej podstate znamenali oslobodenie cirkví a náboženských spoločností spod kontroly a dozoru štátu.

Prvým zákonom, ktorý predstavoval na úseku vzájomných vzťahov štátu a cirkví odraz zmenenej spoločenskej reality v práve, bol **zákon č. 16/1990 Zb.** zo dňa 23. januára 1990, ktorým sa **mení zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom**. V § 1 uvedeného zákona bolo stanovené: „Štát poskytuje podľa ďalších ustanovení zákona **osobné požitky duchovným** cirkví a náboženských spoločností, ktorí pôsobia v duchovnej správe, cirkevnej administratíve alebo v ústavoch pre výchovu duchovných, a ak ide o duchovných tých cirkví alebo náboženských spoločností, ktorých duchovným osobné požitky štát poskytoval k 31. decembru 1989, a to v rozsahu, ktorý určia štátne rozpočty ČSR a SSR.“ Osobné požitky tvoril naďalej základný plat, hodnotný prídavok a odmena za vyšší výkon. Do oblasti vzájomných vzťahov štátu a cirkví zásadným spôsobom zasiahlo zrušenie § 7 zákona č. 218/1949 Zb., týkajúceho sa pôsobenia a ustanovovania duchovných. Na základe uvedeného **štátny súhlas k volbe či ustanoveniu akéhokoľvek pracovníka v cirkvi z radov duchov-**

²⁶⁴ Štátne cirkevné právo charakterizuje „osobitná otvorenosť“ („besondere Offenheit“) voči náboženskej a cirkevnej skutočnosti, ktorá je podrobovaná právnej regulácii. Z uvedeného faktu vychádza i samotný obsah právnych predpisov štátneho cirkevného práva. – Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: Konfessionsgebundene Wissenschaft im religiös neutralen Staat. In: *Rechtsfragen der Forschung (Wissenschaftsrecht, Wissenschaftsverwaltung, Wissenschaftsförderung)*. Beiheft 10; Sonderheft, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1993, s. 13-14.

²⁶⁵ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát, cirkvi a právo na Slovensku v rokoch 1989-1999. In: *Acta Universitatis Brunensis. Iuridica* č. 254 (Lamparter, M.: 6. ročník konferencie Cirkve a štát). Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 6-14.

ných viac **nebol potrebný**.²⁶⁶ V zmysle zákona č. 16/1990 Zb. duchovenstvá činnosť v cirkvách a náboženských spoločnostiach mohli vykonávať len osoby, ktoré boli bezúhonné.²⁶⁷

V zmysle § 4 ods. 1 **zákona č. 84/1990 Zb. o zhromažďovanom práve** sa museli národnému výboru oznamovať zhromaždenia s výnimkou „zhromaždení usporadúvaných cirkvami alebo náboženskými spoločnosťami v kostole alebo v inej modlitebni, procesií, púti a iných sprievodov a zhromaždení slúžiacich na prejavy náboženského vyznania.“ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky podľa **zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov** registruje všetky združenia občanov **okrem** združovania sa občanov v politických stranách a politických hnutiach, organizáciách, ktorých cieľom je zárobková činnosť alebo zabezpečenie výkonu určitých povolání a **v cirkvách a náboženských spoločnostiach**.

Zmena celospoločenských pomerov a pozitívne kroky štátu vo vzťahu k cirkvám predznamenávali vyriešenie mnohých sporných záležitostí i na úseku vzájomných pomerov náboženských vyznaní. Osobitne výrazne v tomto období vystúpila do popredia otázka vzťahov gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi na Slovensku.

Prekonaniu problémov, ktoré sa v uplynulom období medzi uvedenými dvoma cirkvami nahromadili, malo slúžiť zo strany štátu vydanie **zákonného opatrenia Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 211/1990 Zb. z 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou**. V zmysle uvedeného právneho predpisu nehnuteľný majetok na území Slovenskej republiky, ktorý bol pred 28. aprílom 1950 vo vlastníctve gréckokatolíckej cirkvi, a ktorý bol na základe výnosu Štátneho úradu pre veci cirkevné v roku 1952 prevedený do vlastníctva pravoslávnej cirkvi, stal sa opäť majetkom vo vlastníctve gréckokatolíckej cirkvi.²⁶⁸ V § 2 zákonného opatrenia sa ďalej uvádzalo: „Ak sa nehnuteľný majetok uvede-

²⁶⁶ Od tej doby nezasahoval štát ani do vymenovania cirkevných pracovníkov, ani do vzniku cirkevných zariadení (vrátane cirkevných reholí). – Bližšie pozri: *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*. Band 2, G-M. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2002, s. 453.

²⁶⁷ V dôsledku novelizácie zákona č. 218/1949 Zb. došlo napr. na Slovensku v Šarišsko-zemplínskom senioráte k prvým voľbám farárov evanjelickej cirkvi a. v. v dvoch cirkevných zboroch – 28. januára 1990 v Soli a 4. februára 1990 v Nemcovciach. – Bližšie pozri: *Evanjelický posol spod Tatier*, roč. 80, 1990, č. 6, s. 70.

²⁶⁸ Úplné znenie textu uvedeného zákonného opatrenia uverejnili i Katolícke noviny zo dňa 10. júna 1990 v článku „Rozhodnutie o vrátení majetku gréckokatolíckej cirkvi.“ – Bližšie pozri: *Katolícke noviny*, roč. 141, 1990, č. 23, s. 1.

ný v § 1 ods. 1 neodovzdá do užívania gréckokatolíckej cirkvi do troch mesiacov od účinnosti tohto zákonného opatrenia, alebo ak sa obe cirkvi v tejto lehote nedohodnú o spôsobe užívania (spoluúžívania), rozhodne o užívaní (spoluúžívaní) tohto majetku splnomocnenec vlády Slovenskej republiky.“ Vo svojom rozhodovaní mal prihliadať na počty veriacich gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi v obci, kde sa nehnuteľný majetok nachádzal. Dergačnou klauzulou zákonného opatrenia s platnosťou pre územie Slovenskej republiky bol zrušený výnos Štátneho úradu pre veci cirkevné v Prahe z roku 1952 o prevode nehnuteľného majetku bývalej gréckokatolíckej cirkvi.²⁶⁹

V oblasti majetkových vzťahov cirkvi bolo snahou štátu **napraviť krivdy**, resp. zmierniť následky krívd **z minulosti**. Týmto úsilím bolo vedené i prijatie **zákona č. 298/1990 Zb.** zo dňa 19. júla **o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého**. V snahe napraviť krivdy spôsobené rehoľným rádom a kongregáciám v päťdesiatych rokoch (najmä protiprávnym odňatím ich nehnuteľného majetku), bol nehnuteľný majetok taxatívne vymedzený v prílohe uvedeného zákona vyhlásený ku dňu jeho účinnosti za vlastníctvo jednotlivých rádov a kongregácií. Podobne i nehnuteľný majetok uvedený v prílohe zákona bol vyhlásený za vlastníctvo arcibiskupstva olomouckého. Správy o prijatí tohto zákona priniesla i cirkevná tlač.²⁷⁰ Prijatie zákona takéhoto charakteru bolo cirkvami zjavne očakávané.

Zákon č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého v § 4 zmocnil národné rady na vydanie zákona, ktorý by určil orgán oprávnený udeľovať súhlas na vypratanie nehnuteľného majetku uvedeného v § 1 zákona, pokiaľ slúži na poskytovanie zdravotníckych a sociálnych služieb alebo služieb pre školstvo, kultúrnu alebo osvetovú činnosť. Týmto zákonom sa stal **zákon č. 402/1990 Zb. o pôsobnosti orgánu Slovenskej republiky pri vykonávaní zákona č. 298/1990 Zb.** o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého. Tento zákon určil, že súhlas na vypratanie uvedeného nehnuteľného majetku udeľuje **Minister-**

²⁶⁹ Hoci sú gréckokatolíci na Slovensku dnes treťou najpočetnejšou cirkvou, v porovnaní s dominantnými príslušníkmi rímskokatolíckej cirkvi a evanjelikmi sú malou cirkvou prakticky v diaspore. – Bližšie pozri: Formát, 15/2003, s. 15.

²⁷⁰ V Katolíckych novinách sa v tejto súvislosti uvádzalo: „Dňa 19. 7. 1990 po viacnásobnom odklade a dlhých debatách konečne schválilo Federálne zhromaždenie ČSFR zákon o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého.“ – Katolícke noviny, roč. 141, 1990, č. 31, s. 1.

stvo kultúry Slovenskej republiky po prerokovaní s príslušným ústredným orgánom štátnej správy.

V súvislosti s charakteristikou zákona č. 298/1990 Zb. žiada sa ešte uviesť, že tento zákon bol novelizovaný **zákonom č. 338/1991 Zb.**, ktorý bližšie konkretizoval niektoré otázky týkajúce sa nehnuteľného majetku rehoľných rádov a kongregácií i arcibiskupstva olomouckého a právneho vysporiadania sa s doterajšími užívateľmi nehnuteľností. Súčasne **rozšíril reštitúcie aj na hnuiteľný majetok**, ktorý bol k 10. 4. 1950 umiestnený v nehnuteľnostiach uvedených v prílohách č. 1 a 2 zákona č. 298/1990 Zb. a v prílohe č. 3 zákona č. 338/1991 Zb., pokiaľ existuje a je známe, kde sa uvedený hnuiteľný majetok nachádza.²⁷¹ **Zmyslom** týchto právnych predpisov bolo umožniť **obnovenie činnosti rádov**, ktorá bola štátnymi zásahmi, bez akéhokoľvek zákonného podkladu zastavená v roku 1950.²⁷² V procese obnovy ich verejného pôsobenia bolo akceptované stanovisko, že právne neboli nikdy zrušené, čo malo veľký vplyv pri reštitúcii ich majetku.

Ďalšou právnou normou, ktorá sa popri iných subjektoch dotkla i náboženských organizácií, bol **zákon č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku**, ktorý mal **zmierniť následky majetkových krívd**, ku ktorým došlo voči vlastníkom poľnohospodárskeho a lesného majetku v období rokov 1948 – 1989 a dosiahnuť zlepšenie starostlivosti o poľnohospodársku a lesnú pôdu obnovením pôvodných vlastníckych vzťahov.²⁷³

Nesporne ústretovým zo strany štátu bol i **zákon č. 267/1992 Zb.**, ktorým sa menil a **dopĺňal zákon č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách**. V § 18 bolo znenie uvedeného zákona rozšírené o nový subjekt – rehoľníkov a kňazov internovaných v centralizovaných kláštoroch s režimom obdobným táborm nútených prác, ktorým za dobu takejto internácie pri-

²⁷¹ K otázke rozsahu tohto hnuiteľného majetku bližšie pozri: BIČOVSKÝ, J.: Problematika navrátení církevního majetku po listopadu 1992. In: *Právní praxe*, roč. XLI, 1993, č. 9, s. 533.

²⁷² Na základe zákona č. 298/1990 Zb. bolo rehoľným rádom a kongregáciám v Čechách, na Morave a na Slovensku vrátených približne 70 nehnuteľných objektov, ďalšia časť (asi 200 nehnuteľností) z celkového počtu asi 900 budov bola vrátená v júli roku 1991 na základe zákona č. 338/1991 Zb. – Bližšie pozri: NEMEC, M.: Právne postavenie a činnosť cirkví v Slovenskej republike. In: *Revue církevního práva*, roč. 2, Praha 1996, č. 3, s. 154.

²⁷³ Úplné znenie tohto zákona, ako vyplynulo z neskorších zmien a doplnení, vyšlo v roku 1994 (zákon č. 11/1994 Z. z. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku).

slúcha nárok na odškodnenie. Uvedené cirkevné zložky boli týmto zákonom zrovnoprávnené vo svojich nárokoch na odškodnenie s osobami, ktoré uvádzal zák. č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách.²⁷⁴

Osobitnú skupinu právnych noriem vydaných štátom po roku 1990 a upravujúcich postavenie cirkví a náboženských spoločností predstavujú **právne normy na úseku cirkevného školstva.**

Významnou právnou normou upravujúcou pôsobenie cirkví v tejto oblasti spoločenského života bola **vyhláška** Ministerstva školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky a Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 536/1990 Zb. o zriaďovaní a činnosti cirkevných škôl. V zmysle uvedeného právneho predpisu cirkvi alebo náboženské spoločnosti majú možnosť zriaďovať cirkevné základné školy, cirkevné špeciálne školy, cirkevné stredné školy, cirkevné strediská praktického vyučovania a cirkevné učilištia.²⁷⁵ Predmetná vyhláška upravovala nielen otázku zriaďovania cirkevných škôl a škôl náboženských spoločností, postup pri ich zriaďovaní a zrušovaní, ale i otázky samotnej organizácie vyučovania, prijímania žiakov, priebehu a ukončovania štúdia i pracovníkov cirkevných škôl.²⁷⁶ O tom, že prijatie vyhlášky sa v cirkevných kruhoch stretlo s kladným ocenením, svedčí i článok „Zakladanie nových cirkevných škôl na Slovensku“, uverejnený v Katolíckych novinách, v ktorom sa okrem iného uvádzalo: „...Túžobne očakávaná možnosť vzniku cirkevných škôl na Slovensku je realitou.“²⁷⁷

V školskom roku 1990/1991 pôsobilo na Slovensku celkovo 6 cirkevných škôl. Štyri z nich patrili do pôsobnosti Ministerstva školstva, mládeže a športu SR a dve (stredné zdravotné) do pôsobnosti Ministerstva zdravotníctva SR. Skúsenosti spojené so vznikom cirkevných škôl boli využívané i pri zakladaní cirkevných škôl v školskom roku 1991/1992.²⁷⁸ Školských otá-

²⁷⁴ V Katolíckych novinách sa v súvislosti s prijatím tohto zákona uvádzalo: „Za zmienku stojí skutočnosť, že uvedenou novelizáciou zákona 87/91 Zb. boli na roveň táborov TNP a PTP postavené aj sústredovacie tábory kňazov, rehoľníkov, kde v podstate vládol ten istý neľudský a sadistický režim, ktorý degradoval dôstojnosť človeka.“ – Katolícke noviny, roč. 107 (143), 1992, č. 35, s. 5.

²⁷⁵ Bližšie pozri: Katolícke noviny, roč. 141, 1990, č. 39, s. 3.

²⁷⁶ Uvedené školy zriaďujú cirkvi alebo náboženské spoločnosti po ich zaradení do siete škôl ustanovenej Ministerstvom školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky alebo Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky.

²⁷⁷ Katolícke noviny, roč. 141, 1990, č. 39, s. 3.

²⁷⁸ V školskom roku 1991/1992 pôsobilo na Slovensku už 37 cirkevných škôl, z toho 10 stredných. Na väčšine územia boli cirkevné školy zriadené na základe a podľa želania veriacich. – Bližšie pozri: Katolícke noviny, roč. 106 (142), 1991, č. 39, s. 7.

zok sa dotýkala i **vyhláška** Federálneho ministerstva práce a sociálnych vecí č. 571/1990 Zb. o **odmeňovaní učiteľov náboženstva**. Vyhláška upravovala odmeňovanie pracovníkov, ktorí v pracovnom pomere k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti alebo na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru uzavretých s cirkvou vyučovali náboženstvo.

Po novembri 1989 boli do zväzku univerzít zaradené opätovne bohoslovecké fakulty. Nová právna úprava upravila možnosť a spôsob zriaďovania a fungovania bohosloveckých fakúlt. V zmysle **zákona č. 163/1990 Zb. o bohosloveckých fakultách** sa zriadila Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta v Bratislave, ktorá sa začlenila do Univerzity Komenského v Bratislave a Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, ktorá sa začlenila do Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Slovenská evanjelická bohoslovecká fakulta v Bratislave sa pod názvom „Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského“ začlenila do Univerzity Komenského v Bratislave. V duchu uvedeného zákona Pravoslávna bohoslovecká fakulta v Prahe so sídlom v Prešove sa pod názvom „Pravoslávna bohoslovecká fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika“ začlenila do Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach.

V súčasnosti pôsobia na Slovensku tieto **bohoslovecké fakulty**: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity a Teologická fakulta Trnavskej univerzity.

Katolícka cirkev na Slovensku má v súčasnosti i nasledovné **kňazské semináre**: Gréckokatolícky kňazský seminár blaženého Petra Pavla Gojdiča v Prešove, Kňazský seminár sv. Cyrila a Metoda v Bratislave, Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre, Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí, Kňazský seminár sv. Františka Xaverského v Banskej Bystrici – Badíne a Kňazský seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach.²⁷⁹ Kňazský seminár je v zmysle § 39 ods. 1 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov špecializované pracovisko verejnej vysokej školy alebo bohosloveckej fakulty, v ktorom sa uskutocňuje vysokoškolské vzdelávanie a výchova študentov k hodnotám podporovaným príslušnou cirkvou v súlade s vnútornými predpismi príslušnej cirkvi. V roku 2003 na Slovensku existuje jedna katolícka univerzita, 45 cirkevných gymnázií, 11 cirkevných stredných odborných škôl, 5 cirkevných

²⁷⁹ Dostupné na internete: <http://culture.gov.sk>

stredných odborných učilišť, 103 cirkevných základných škôl a 18 cirkevných materských škôl.²⁸⁰

Poslednou právnou normou, ktorá bola zo strany štátu vydaná v roku 1990 vo vzťahu k náboženským organizáciám, bolo **nariadenie vlády** Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 578/1990 Zb. zo dňa 20. decembra 1990 **o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvám a náboženských spoločností**. Riešila sa v ňom otázka základného mesačného platu duchovných cirkvám a náboženských spoločností pri započítateľnej dobe duchovenskej činnosti, hodnostného prídavku duchovných a jeho výšky i odmien, ktoré mohli cirkvi zo svojich vlastných prostriedkov poskytovať duchovným.²⁸¹

Začiatok roku 1991 bol z hľadiska významu vydaných právnych noriem skutočne medzníkovým. **Ústavný zákon č. 23/1991 Zb.** zo dňa 9. januára, ktorým sa uvádza **Listina základných práv a slobôd** (ďalej aj „Listina“), vychádzal z nedotknuteľnosti a z univerzálnej povahy prirodzených ľudských práv. Tieto práva nepovažuje za práva, ktoré sú nanútené štátom, ale štát v súlade s prirodzenoprávnym chápaním ľudského práva len uznáva, vyhlasuje a potvrdzuje ich nescudziteľnosť, neodňateľnosť a neporušiteľnosť. V obsahu Listiny jednoznačne dominuje prirodzenoprávny princíp a prirodzenoprávna teória. Pokiaľ ide o jej vecný obsah, čerpala z niektorých medzinárodnoprávnych dokumentov – Všeobecnej deklarácie ľudských práv, Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, či Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj „dohovor“). Výpočet základných práv a slobôd v nej je prakticky totožný s uvedenými medzinárodnými dokumentmi. V druhej hlave pod názvom „Ľudské práva a základné slobody“ neponechal uvedený ústavný zákon bokom ani slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Článok 15 ods. 1 Listiny v tejto súvislosti uvádza: „Sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania je zaručená. Každý

²⁸⁰ MORAVČÍKOVÁ, M.: Štát a cirkev v Slovenskej republike. In: *Štát a cirkev v post-socialistickej Európe*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003, s. 110.

²⁸¹ Na území samostatnej Slovenskej republiky bol tento predpis novelizovaný neskôr nariadením vlády Slovenskej republiky č. 187/1997 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvám a náboženských spoločností. V roku 2004 bolo vydané nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 691/2004 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvám a náboženských spoločností v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 187/1997 Z. z.

má právo zmeniť svoje náboženstvo alebo vieru alebo byť bez náboženského vyznania.²⁸² Uvedený článok ďalej konkretizoval článok 16 Listiny, kde sa deklaruje, že každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, alebo spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, vyučovaním, náboženskými úkonmi alebo zachovávaním obradov. Ide teda jednak o právo individuálne, ako aj kolektívne, vyjadrené formuláciou „sám alebo spoločne s inými“. Pre riešenie vzájomného vzťahu štátu a cirkví mal veľký význam čl. 16 ods. 2 Listiny: „Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov.“ Týmto ustanovením bola náboženským organizáciám právne **zaručená autonómnosť a samostatnosť vo vnútorných záležitostiach** týkajúcich sa organizácie cirkevného života a ich nezávislosť od štátnej moci. Obmedzenie výkonu týchto práv je možné len na základe zákona v prípade opatrení nevyhnutných na ochranu verejnej bezpečnosti a poriadku spoločnosti, zdravia, mravnosti alebo práv a slobôd iných. Listina základných práv a slobôd sa stala **všeobecnou právnou platformou pre špeciálnu právnu úpravu rôznych oblastí spoločenského života** a jej pasáže týkajúce sa otázky slobody svedomia a vyznania boli prevzaté v neskoršom období do dikcie zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností.²⁸³ Rovnako obsah druhej hlavy Ústavy Slovenskej republiky je takmer zhodný so znením Listiny. Listina základných práv a slobôd obsahovo i vecne tvorí neoddeliteľnú súčasť právneho poriadku Slovenskej republiky.

Základným podústavným vykonávacím právnym predpisom v danej oblasti je **zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností** v znení neskorších predpisov.²⁸⁴ Uvedený zákon napriek tomu, že bol vydaný ešte v čase existencie jednotného československého federatívneho štátu, slúži i v súčasnosti ako **základný právny predpis štátneho cirkevného práva**, ktorý upravuje problematiku slobody

²⁸² Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

²⁸³ Blížšie pozri: ŠKULA, L.: cit. dielo v pozn. č. 48, s. 334.

²⁸⁴ „Tento zákon vyjadruje svojou ústretovosťou voči cirkvám niečo podstatné z étosu tesne ponovembrovej doby, a to práve v dôslednej snahe o odstránenie bezprávia z čias komunistického režimu.“ – PŘIBYL, S.: Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahů státu a církví v ČR. In: *Revue církevního práva*, 29 - 3 /04, Praha 2004, s. 202.

vyznania a svedomia, postavenia cirkví a náboženských spoločností, ako aj ich vzťahy k štátu v Slovenskej republike. Zákon spĺňa podmienky recepcnej normy, stanovené v čl. 152 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

Právnym základom pre tvorbu tohto zákona sa stal ústavný zákon č. 23/1991 Zb., keďže jeho ustanovenia dotýkajúce sa slobody myslenia, svedomia a náboženského vyznania boli recipované do konečnej podoby zákona.²⁸⁵ Vo svojich všeobecných ustanoveniach rieši zákon i otázku realizácie slobody svedomia a vyznania i práva byť bez náboženského vyznania. V sledovaných reláciách uvádza: „Každý má právo slobodne šíriť svoju náboženskú vieru alebo svoje presvedčenie byť bez vyznania. Nikoho nemožno nútiť vyznávať akúkoľvek náboženskú vieru alebo nútiť ho byť bez vyznania.“ **Na účely tohto zákona sa veriacim rozumie každý, kto vyznáva náboženskú vieru. Cirkvi a náboženské spoločnosti** na jeho základe **spravujú svoje záležitosti**, najmä ustanovujú svoje orgány, svojich duchovných a zriaďujú reholné a iné inštitúcie **nezávisle od štátnych orgánov**.

Významné sú práva, ktoré zákon priznáva cirkvám a náboženským spoločnostiam. V § 6 ods. 1 sa v tejto súvislosti stanovuje: „Cirkvi a náboženské spoločnosti môžu na plnenie svojho poslania najmä:

- a) slobodne určovať svoje náboženské učenie a obrady;
- b) vydávať vnútorné predpisy, pokiaľ nie sú v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi;
- c) poskytovať duchovné a hmotné služby;
- d) vyučovať náboženstvo;
- e) vyučovať a vychovávať svojich duchovných aj laických pracovníkov vo vlastných školách a iných zariadeniach i na vysokých bohosloveckých školách a bohosloveckých fakultách za podmienok ustanovených všeobecne záväznými právnymi predpismi;
- f) organizovať bez oznámenia svoje zhromaždenia;
- g) vlastníť hnutelný a nehnuteľný majetok a mať iné majetkové a nehnuteľné práva;
- h) zriaďovať a prevádzkovať účelové zariadenia;
- i) prevádzkovať tlač, nakladateľstvá, vydavateľstvá a tlačiarne;
- j) zakladať a prevádzkovať vlastné kultúrne inštitúcie a zariadenia;
- k) zriaďovať a prevádzkovať vlastné zdravotnícke zariadenia a zariadenia sociálnych služieb a zúčastňovať sa na poskytovaní týchto

²⁸⁵ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: *Revue cirkevního práva*, roč. 7, Praha 2001, č. 2, s. 114.

služieb aj v štátnych zariadeniach v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi;

- l) vysielat' svojich zástupcov do zahraničia a prijímať zástupcov cirkví a náboženských spoločností zo zahraničia.“

Druhá časť zákona sa dotýka aj samotného charakteru cirkví a náboženských spoločností, ktoré pôsobia na základe registrácie. V duchu tohto zákona sa **cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou** rozumie **dobrovoľné združenie osôb rovnakej náboženskej viery v organizácii s vlastnou štruktúrou, orgánmi, vnútornými predpismi a obradmi**. Oba pojmy „cirkve“ i „náboženská spoločnosť“ sú používané pre tie útvary, prostredníctvom ktorých prejavujú fyzické osoby kolektívne – „spoločne s inými“ a „verejne“, taxatívne vymedzenými spôsobmi (bohoslužbou, vyučovaním, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov) svoju náboženskú vieru. Zákon č. 308/1991 Zb., ani ďalšie právne predpisy v tejto sfére neskôr vydané, nestanovujú odlišenie cirkví a náboženskej spoločnosti podľa určitých znakov. Obe tieto **organizačné formy subjektov štátneho cirkevného práva** považujeme preto za **rovnocenné** z hľadiska obsahu a rozsahu práv, ktoré im právny poriadok priznáva. K náboženským spoločnostiam radíme z praktického hľadiska tie náboženské organizácie, ktoré sa takto vo svojich základných vnútorných dokumentoch výslovne označujú alebo charakterizujú.²⁸⁶

Z hľadiska právneho sa stalo osobitne významným ustanovenie § 4 ods. 3 zákona o tom, že **cirkvi a náboženské spoločnosti sú právnickými osobami**. Vychádzajúc z toho sa môžu vzájomne združovať, môžu vytvárať komunity, rady, spoločnosti a obdobné spoločenstvá.²⁸⁷ Cirkvi a náboženské spoločnosti realizujú právnu subjektivitu v právnych vzťahoch prostredníctvom orgánov a inštitúcií, určených ich vnútornými predpismi (farnosť, seniorát, rád, rehoľa, a pod.). Zákon vymedzuje cirkvi a náboženské spoločnosti ako právnické osoby, explicitne však nezakotvuje ich verejnoprávny charakter.²⁸⁸

²⁸⁶ K heslám „cirkve“ a „náboženská spoločnosť“ porovnaj: MADAR, Z. a kol.: *Slovník českého práva*, Praha 1999, s. 187-192 a 687-688.

²⁸⁷ Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov upravuje postavenie právnických osôb v § 18 a naśl. a voči zákonu č. 308/1991 Zb. vystupuje ako lex specialis. Pokiaľ ide o zaradenie cirkví a náboženských spoločností k niektorému z druhov právnických osôb, ktoré vymedzuje § 18 ods. 2 Občianskeho zákonníka, patria tieto medzi združenia fyzických osôb. – pozn. autorky.

²⁸⁸ Tento jav sa stretáva predovšetkým zo strany katolíckych kruhov často s kritikou. Ako príklad možno uviesť výňatok z článku „Právny štát – pluralizmus – cirkve“, uverejnený v Katolíckych novinách: „...Existujúci právny stav pripomína právny

Napriek tomu práva, ktoré im niektoré súvisiace právne predpisy priznávajú, sú bližšie verejnoprávnym korporáciám než dobrovoľným združeniam na základe súkromného práva. Z doteraz platnej právnej úpravy možno dedukovať, že štát cirkvi a náboženské spoločnosti považuje za verejnoprávne spoločnosti (korporácie), ale osobitej povahy.

Z politologického hľadiska sú cirkvi **organizáciami „sui generis“**, ktoré jednoducho nemožno priraďovať k iným skupinám, či typom organizácií.²⁸⁹

Osobitná povaha cirkví a náboženských spoločností vyplýva z ich **vieroučného, duchovného základu**. Spoločnosť bez vieroučného základu a duchovného poslania nemôže byť zaregistrovaná ako cirkev, resp. náboženská spoločnosť v zmysle ustanovení zákona č. 308/1991 Zb. Taká spoločnosť má v zmysle § 4 ods. 4 zák. č. 308/1991 Zb. postavenie tzv. cirkvi štátom neuznanej, „teda nemá postavenie verejnoprávnej korporácie ako uznané cirkvi, ale je len súkromnoprávnou korporáciou...“²⁹⁰

Z hľadiska **vzťahu vnútorných predpisov cirkví a náboženských spoločností a všeobecne záväzných právnych predpisov vydávaných štátom** zákon stanovil, že cirkvi a náboženské spoločnosti môžu na plnenie svojho poslania vydávať vnútorné predpisy (teóriou práva nazývané tiež vnútroorganizačné normy, resp. normatívne interné inštrukcie), za predpokladu, že tieto nie sú v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi vydávanými štátom. Inými slovami povedané, všetky **cirkevnoprávne predpisy musia byť v súlade s platným právnym poriadkom Slovenskej republiky**.²⁹¹ **Vnútorné predpisy žiadnej z cirkví a náboženských spoločností nie sú prameňmi práva** nášho štátu a netvorí teda súčasť slovenského právneho poriadku.²⁹² Nie sú všeobecne právne záväzné. Na druhej strane **cirkvi a náboženské spoločnosti musia** pri výkone svojej duchovnej moci nad veriacimi **rešpektovať princípy právneho štátu**.

Obsahovo najrozsiahljšou je tretia časť zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, ktorá rieši otázku podmienok ich registrácie, obligatórnych náležitostí návrhu na registráciu

model vzťahu cirkví a štátu vo Francúzsku, ktorý nie je z hľadiska významu cirkví v našej spoločnosti optimálny.“ – Katolícke noviny, roč. 108 (144), 1993, č. 41, s. 6.

²⁸⁹ Bližšie pozri: FIALA, P.: Jsou církve zájmovými skupinami? In: *Politologický časopis*, roč. II, Brno 1995, č. 1, s. 33.

²⁹⁰ NEMEC, M.: cit. dielo v pozn. č. 46, s. 118.

²⁹¹ Bližšie pozri: Evanjelický posol spod Tatier, roč. 87, 1997, č. 30, s. 2.

²⁹² K prameňom práva bližšie pozri: BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: *Teória práva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2004, s. 45-66.

i procesu samotnej registrácie, tvorená paragrafmi 10-21.²⁹³ V tejto časti bol zákon takmer osem mesiacov v praxi neaplikovaný, nakoľko zákon SNR č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností bol vydaný až o osem mesiacov po nadobudnutí účinnosti zákona č. 308/1991 Zb. Dero-gačná klauzula zákona č. 308/1991 Zb. zrušila platnosť zákona č. 217/1949 Zb., ktorým bol zriadený Štátny úrad pre veci cirkevné i vládne nariadenie č. 228/1949 Zb. o pôsobnosti a organizácii Štátneho úradu pre veci cirkevné, teda právne predpisy, ktoré si svoju platnosť udržali vyše 40 rokov.

V prílohe zákona č. 308/1991 Zb. bol uvedený zoznam cirkví a náboženských spoločností, ktoré pôsobili na území Slovenskej republiky zo zákona alebo na základe súhlasu štátu ku dňu jeho účinnosti – k 1. septembru 1991. V tom čase išlo celkovo o **14 cirkví a náboženských spoločností.**²⁹⁴ Uvedený zákon bol prijatý skôr ako Ústava Slovenskej republiky, kritériá registrácie cirkví a náboženských spoločností v ňom uvedené boli recipované z ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.

V roku 1992 bolo zo strany štátu vydaných niekoľko významných právnych noriem, upravujúcich vzájomné vzťahy medzi štátom a náboženskými organizáciami buď priamo, alebo sa pôsobenia cirkví a náboženských spoločností dotýkali len okrajovo v niektorých svojich ustanoveniach.

Cirkvi a náboženské spoločnosti pôsobia na území Slovenskej republiky **na základe registrácie.** Štát teda de iure uznáva ako cirkvi a náboženské spoločnosti iba tie, ktoré sú registrované. „Základnou otázkou pri vzniku náboženských inštitúcií sú právne požiadavky, na základe ktorých je duchovný život veriacich po novom inštitucionalizovaný.“²⁹⁵ Registrácia má významný dosah v zmysle akceptovania určitej inštitúcie štátom, čo v podmienkach nášho právneho systému znamená, že podstatou činnosti cirkvi ako sub-

²⁹³ Predmetnými ustanoveniami dotýkajúcimi sa registrácie cirkví a náboženských spoločností sa po štyridsiatich rokoch vrátila do právneho poriadku všeobecná možnosť vzniku nových subjektov konfesného práva. – Bližšie pozri: KINDL, V.: Zákonné uznání a registrace: Malé srovnání historické a současné formy legalizace církve a náboženské společnosti na území ČR. In: *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica* 1-2/1999. Praha: Univerzita Karlova, nakl. Karolinum, 1999, s. 203-204.

²⁹⁴ Z týchto cirkví **najväčšou z hľadiska početnosti** jej členov bola **katolícka cirkev latinského rítu**, ktorá podľa predbežných výsledkov sčítania ľudu, domov a bytov v ČSFR ku dňu 3. 3. 1991 zahŕňala v ČR 4 038 720 občanov – príslušníkov rímsko-katolíckeho vyznania, v SR 3 179 201 občanov. – Bližšie pozri: ONDRAŠIK, M.: Poznámky k poměru církví a právního státu. In: *Právník*, roč. 132, 1993, č. 1, s. 78.

²⁹⁵ KUHNOVÁ, K.: Svoboda a institucionalizace víry. In: *Acta Universitatis Brunensis, č. 243. Církev a stát (Sborník příspěvků z 5. ročníku konference)*, Brno 2000, s. 38.

jektu práva je duchovné pôsobenie, šírenie náboženských a mravných ideí v spoločnosti, na rozdiel od iných subjektov, ktorých činnosť má prevažne majetkový charakter.

Zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností zo dňa 26. marca 1992 bližšie konkretizoval niektoré ustanovenia zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, dotýkajúce sa procesu ich registrácie. Konkretizácia sa týkala predovšetkým štátneho orgánu kompetentného zabezpečovať registráciu cirkví a náboženských spoločností. Týmto orgánom sa stalo **Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky**. Je orgánom kompetentným rozhodovať o procese a výsledkoch registrácie cirkví a náboženských spoločností, nevykonáva však nad nimi dozor, nezasahuje do ich vnútorných záležitostí, ani metodicky neusmerňuje ich činnosť. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky vedie aj evidenciu všetkých právnických osôb, ktoré svoju právnú subjektivitu odvodzujú od cirkví alebo náboženských spoločností. V zmysle § 18 ods. 1 písm. i) **zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy** v znení neskorších predpisov je uvedený štátny orgán **ústredným orgánom štátnej správy i pre vzťahy s cirkvami a náboženskými spoločnosťami**.²⁹⁶ Predmetom výkonu štátnej správy ako základnej zložky verejnej správy vykonávanej štátom a jeho orgánmi sú v podmienkach Slovenskej republiky teda i cirkvi a náboženské spoločnosti.

Cirkev alebo náboženská spoločnosť mohla doposiaľ v duchu uvedeného zákona podať **návrh na registráciu** po preukázaní, že sa **k nej hlási najmenej 20 000 plnoletých osôb, ktoré majú trvalý pobyt na území SR**.²⁹⁷ **Registrácia** cirkví alebo náboženskej spoločnosti má **charakter správneho konania** a pokiaľ zákon neustanovuje inak, postupuje sa v nej podľa ustanovení **zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok)** v znení neskorších predpisov. „Teda na úpravu procesu sa vzťahujú ustanovenia druhej časti zákona č. 308/1991 Zb. v znení neskorších predpisov so subsidiárnou pôsobnosťou správneho poriadku.“²⁹⁸ Akt registrácie má povahu **individuálneho správneho aktu s konštitutívnymi účinkami**.

²⁹⁶ K vzájomnej diskusii a spolupráci medzi štátom a cirkvami napomáhajú aj pravidelné stretnutia vedenia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky s predstaviteľmi jednotlivých cirkví a náboženských spoločností. – <http://www.culture.gov.sk>

²⁹⁷ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Duchovné pôsobenie cirkví a právo: Registrácia cirkví a náboženských spoločností na Slovensku. In: *Verejná správa*, roč. 57, 2002, č. 13, s. 12-13.

²⁹⁸ GYURI, R.: Realizácia štátnej správy cirkví a náboženských spoločností v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Pocta profesorovi Gašparovi*. Zborník príspevkov

V zmysle § 15 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností „Registrujúci orgán preskúma, či založenie a činnosť cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nie je v rozpore s týmto zákonom a ostatnými zákonmi, ochranou bezpečnosti občanov a verejného poriadku, zdravia a mravnosti, zásadami ľudskosti a znášanlivosti, alebo či nie sú ohrozené práva iných právnických osôb a občanov.“ Ak sú uvedené podmienky splnené, registrujúci orgán rozhodne o tom, že sa cirkev alebo náboženská spoločnosť zaregistruje. Naopak, ak tieto podmienky splnené nie sú, registrujúci orgán registráciu zamietne, čo v praktickej rovine znamená, že daná cirkev, resp. náboženská spoločnosť nezískava postavenie verejnoprávnej korporácie, ale pôsobí len na úrovni spolku. Ak cirkev alebo náboženská spoločnosť koná v rozpore so zákonom alebo podmienkami registrácie, vykoná registrujúci orgán konanie o zrušení registrácie. **Návrh na registráciu** okrem iných náležitostí obsahuje **i vyhlásenie, že cirkev alebo náboženská spoločnosť bude plne rešpektovať zákony a všeobecne záväzné právne predpisy a bude tolerantná k ostatným cirkvám a náboženským spoločnostiam i osobám bez vyznania.**

Zákon č. 192/1992 Zb. stanovil povinnosť Ministerstva kultúry SR písomne oznámiť vznik alebo zánik cirkvi alebo náboženskej spoločnosti Slovenskému štatistickému úradu, a to do 10 dní od nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o registrácii alebo o zrušení registrácie cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Vydaním uvedenej právnej normy získali niektoré všeobecné ustanovenia zákona č. 308/1991 Zb. týkajúce sa procesu registrácie konkrétnejšiu podobu.

K najdôležitejším **výhodám registrácie** cirkví radíme:

- „nárok na financovanie plátov duchovných a príspevkov na prevádzku ústredí zo štátneho rozpočtu;
- možnosť vstupu do verejných zariadení sociálnej starostlivosti, zdravotníckych zariadení, detských domovov, škôl;
- právo vstupu do ubytovacích objektov vojenských útvarov, do miest, kde sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, ochranné liečenie a ochranná výchova;
- právo zriaďovať a prevádzkovať účelové zariadenia.“²⁹⁹

z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2008, s. 284 a nasl.

²⁹⁹ MACHÁČKOVÁ, L. – DOJČÁR, M.: Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v Slovenskej republike v roku 1999. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1999*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2000, s. 11.

Zamietnutie registrácie okrem toho znamená, že uvedená cirkev alebo náboženská spoločnosť **nezískava**:

- právo verejného vyznávania a hlásania svojej viery,
- právo na finančné zabezpečenie zo strany štátu,
- právo vyučovať náboženstvo na štátnych školách,
- právo pôsobiť pri uzatváraní manželstiev,
- právo uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci so štátom
- a iné práva v morálnej, duchovnej, sociálnej, či kultúrnej oblasti;

Uvedené práva prislúchajú výlučne registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam.

V zmysle § 22 ods. 1 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré ku dňu vzniku jeho účinnosti (k 1. septembru 1991) vyvíjali svoju činnosť zo zákona alebo na základe štátneho súhlasu, sa považujú za registrované podľa tohto zákona. Ide o **recipovanú registráciu**.³⁰⁰ Spolu s cirkvami neskôr registrovanými sa považujú v zmysle tohto zákona za cirkvi štátom uznané so všetkými právami a povinnosťami, ktoré z tohto postavenia vyplývajú.

Zákon č. 394/2000 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, priniesol aktualizáciu počtu štrnástich dovtedy registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Jeho **príloha uvádza pätnásť cirkví a náboženských spoločností**, z ktorých deväť (keďže boli „recipovane registrované“) nemá zákonom stanovený počet členov. Ide o väčšinu protestantských denominácií a židovské náboženské obce.

K pôvodným štrnástim **pribudla** rozhodnutím Ministerstva kultúry Slovenskej republiky o registrácii pod číslom MR-110/1993-15 zo dňa 24. marca 1993 **Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike**.³⁰¹

Cirkevný odbor Ministerstva kultúry SR v konaní o registrácii tejto cirkvi starostlivo zvážil a vyhodnotil všetky zákonom stanovené požiadavky. Okrem iného vzal na vedomie aj tú skutočnosť, že v čase registračného konania už táto náboženská spoločnosť legálne pôsobila vo viacerých vyspelých

³⁰⁰ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavnoprávne a zákonné riešenie vzťahov štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: *Ústavnosť a politika*, roč. 2, Bratislava 2000, č. 3, s. 51.

³⁰¹ Bližšie pozri: JURAN, J.: Proces registrácie Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike. In: *Náboženské smery na prelome tisícročí: Eschatologické vízie*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001, s. 138.

krajinách sveta. Napokon aj Ministerstvo zdravotníctva SR vyjadrilo súhlas s jej registráciou pod podmienkou, že príslušníci Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia v SR budú dodržiavať všeobecne záväzné právne predpisy upravujúce potrebnú zdravotnú starostlivosť. Registrujúci orgán tak dospel k názoru, že všetky zákonné podmienky registrácie sú splnené a uvedenú náboženskú spoločnosť možno registrovať.

V priebehu registračného konania v rokoch 1992 – 1993 viedla vtedajšiu vládu Slovenskej republiky k podpore registrácie obava pred obvinením z náboženskej intolerancie a diskriminácie náboženských menšín. Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike splnila ako jediná spomedzi dovtedy neregistrovaných cirkví okrem iných podmienok registrácie aj podmienku požadovaného početného cenzu.³⁰²

Od 1. septembra 2001 je na Slovensku **registrovaná** (ako v **poradí šestnástá**) na základe recipovanej registrácie **Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike**.³⁰³

Zástupcovia tejto cirkvi sa obrátili na Ministerstvo kultúry SR so žiadosťou o jej dodatočnú registráciu začiatkom roku 2001. Dôvodom bol archívny nález originálu rozhodnutia PhDr. Vincenta Máčovského, námestníka vtedajšieho ministra kultúry a riaditeľa Sekretariátu vlády SSR pre veci cirkevné, číslo MK 1015/1989 –15 zo dňa 6. júna 1989, ktorým „súhlasí s rozšírením pôsobnosti Novoapoštolskej cirkvi Nejde na území hlavného mesta SSR Bratislavy.“³⁰⁴ Na základe toho medzi cirkvami a náboženskými spoločnosťami uvedenými v prílohe zákona č. 308/1991 Zb. mala byť zahrnutá aj Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike.

Novoapoštolská cirkev je najviac rozšírená v nemecky hovoriacich krajinách, so silným zázemím v Spolkovej republike Nemecko, má reformačný charakter a vychádza zo škótskej presbyteriánskej cirkvi.³⁰⁵ Koncom minulého storočia prenikla z Nemecka do Čiech a rozšírila sa najmä medzi príslušníkmi nemeckej národnosti. Jej činnosť nebola v rokoch 1951 – 1956 povolená, obnovená bola až v roku 1956. Pred rokom 1989 pôsobila predovšetkým

³⁰² Tamže, s. 137–139.

³⁰³ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Die Registrierung der Neuapostolischen Kirche in der Slowakei. In: *Österreichisches Archiv für recht & religion*, 49. Jahrgang, heft 1, Wien 2002, s. 35–39.

³⁰⁴ Informácia o registrácii Novoapoštolskej cirkvi v Slovenskej republike. Dostupné na internete: <http://www.culture.gov.sk>

³⁰⁵ Jej zakladateľ, škótsky presbyteriánsky kazateľ Edward Irwing hlásal potrebu novej apoštolskej cirkvi. Novoapoštolská cirkev sama seba chápe ako obnovenie pôvodnej apoštolskej cirkvi, ktorú založil Ježiš Kristus a ktorú viedli apoštoli.

v českých krajinách (Nejdek pri Karlových Varoch). V súčasnosti je v Českej republike registrovaná v zmysle zákona.

Od reformačných cirkví sa odlišuje zložitou viacstupňovou hierarchiou (aj keď nejde o profesionálne duchovenstvo). Cirkev vedie kmeňový apoštol, ktorého rozhodnutia sú vo všetkých cirkevných záležitostiach konečné a záväzné. Kmeňový apoštol rozhoduje o všetkých záležitostiach, ktoré sa týkajú celej cirkvi, predovšetkým v otázkach učenia a duchovnej starostlivosti. Novoapoštolské obce jednej krajiny alebo jedného regiónu tvoria apoštolskú oblasť, na čele ktorej je apoštol oblasti. Majetok Novoapoštolskej cirkvi v Slovenskej republike, ako aj prostriedky potrebné na cirkevné účely pochádzajú z dobrovoľných darov a príspevkov novoapoštolských veriacich, ako aj z rôznych ďalších finančných príspevkov tretích osôb. Novoapoštolská cirkev rešpektuje ústavu, zákony a všeobecne záväzné právne predpisy Slovenskej republiky a svojou činnosťou pestuje zásady tolerantnosti voči iným cirkvám, náboženským spoločenstvám i osobám bez vierovyznania.³⁰⁶

Registračný proces trval skoro šesť mesiacov. Ministerstvo kultúry SR sa v tejto súvislosti obrátilo so žiadosťou o odborný posudok a vyjadrenie stanoviska na Ústav pre vzťahy štátu a cirkví (ďalej len „ÚVŠC“). Podľa jeho zistení založenie a činnosť Novoapoštolskej cirkvi v Slovenskej republike nie je v rozpore so zákonom č. 308/1991 Zb. v znení zákona č. 394/2000 Z. z. a ostatnými právnymi predpismi nášho štátu, s ochranou bezpečnosti občanov a verejného poriadku, zdravia a mravnosti, zásadami ľudskosti a znášanlivosti a rovnako nie sú ohrozené práva iných právnických osôb a občanov.³⁰⁷ Skúsenosti s touto cirkvou v susednej Českej republike sú pozitívne a Ústav pre vzťahy štátu a cirkví nezaznamenal nijaké negatívne ohlasy verejnosti, policajného zboru a iných subjektov na jej činnosť.

Na základe toho po oboznámení sa s predloženou písomnou dokumentáciou dodatočnú registráciu tejto cirkvi odporučil. Keďže Novoapoštolská cirkev predložila dôkaz, ktorý nikto nespochybnil, Ministerstvo kultúry SR v zmysle platnej právnej úpravy pristúpilo k jej registrácii. Na základe uvedeneho bolo vydané rozhodnutie, podľa ktorého sa s účinnosťou od 1. septembra 2001 registruje subjekt Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike. Táto cirkev tvorí v oblasti správy, výučby a organizácie samostatnú jednotku

³⁰⁶ Bližšie pozri: Stanovy Novovapoštolskej cirkvi v Slovenskej republike (článok 1 ods. 4).

³⁰⁷ Bližšie pozri: Stanovisko k dodatočnej registrácii Novoapoštolskej cirkvi v Slovenskej republike, číslo: ÚVŠC 256/2001 zo dňa 31. 7. 2001.

a je medzinárodne prepojená s ostatnými novoapoštolskými cirkvami na celom svete. Na Slovensku má podľa vlastných informácií približne 300 členov.

V roku **2006** bola na základe rozhodnutia cirkevného odboru Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK 4612/2006-320/18095 registrovaná **Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike**³⁰⁸ ako v poradí **sedemnásť zaregistrovaná cirkev**. Návrh na registráciu tejto cirkvi podaný jej prípravným výborom v septembri roku 2006 spĺňal všetky podmienky registrácie stanovené zákonom č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov i zákona č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností. Súčasťou návrhu bolo aj vyhlásenie, že Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike bude plne rešpektovať zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy a bude tolerantná k ostatným cirkvám a náboženským spoločnostiam i osobám bez vyznania. Prílohou návrhu boli aj predložené podpisy plnoletých osôb s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, hlásiacich sa k tejto cirkvi. Celkový počet podpisov považovaných za platné činil 25 071.³⁰⁹ Uvedená cirkev si nenárodkuje finančnú podporu zo strany štátu.

Ministerstvu kultúry Slovenskej republiky ako registrujúcemu orgánu bol dňa 19. februára **2007** predložený návrh na registráciu náboženskej spoločnosti **Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike**.³¹⁰ Návrh na registráciu obsahoval všetky formálne náležitosti podľa § 10-13 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Prílohou návrhu na registráciu boli hácky s podpismi plnoletých osôb s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky hlásiacich sa k tejto náboženskej spoločnosti. Celkovo išlo o **24 347 podpisov** plnoletých osôb spĺňajúcich podmienky zákona č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností a zákona č. 308/1991 Zb. Registrujúci orgán preskúmal v zákonom stanovenej lehote

³⁰⁸ Ludovo sa stúpenci tejto cirkvi nazývajú „mormóni“ podľa posvätnej knihy cirkvi s názvom „Kniha Mormonova“. - Bližšie pozri: MORAVČÍKOVÁ, M. – VELIČOVÁ, S.: Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní – sedemnásť zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 125.

³⁰⁹ Tamže.

³¹⁰ V základnej charakteristike Bahájskeho spoločenstva v SR, týkajúcej sa jeho učenia, poslania a územia, na ktorom hodlá pôsobiť, sa uvádza, že pre účely registrácie sa používajú dva pojmy: „**bahájske spoločenstvo**“ na označenie združenia ľudí a „**bahájska viera**“ na označenie náboženstva, ktoré títo ľudia vyznávajú.

všetky skutočnosti dôležité pre vydanie rozhodnutia o registrácii. Overil, či návrh na registráciu obsahuje v súlade s ustanovením § 2 zákona č. 192/1992 Zb. podpisy najmenej 20 tisíc plnoletých osôb s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky hlásiacich sa k predmetnej náboženskej spoločnosti. Po preskúmaní predložených hárkov s podpismi registrujúci orgán zistil, že zákonom stanovený cenzus početnosti osôb hlásiacich sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti bol splnený.

Registrujúci orgán preskúmal ďalej v zmysle § 15 zákona č. 308/1991 Zb., či založenie a činnosť uvedenej náboženskej spoločnosti nie je v rozpore s týmto zákonom a ostatnými zákonmi, ochranou bezpečnosti občanov a verejného poriadku, zdravia a mravnosti, zásadami ľudskosti a znášanlivosti, alebo či nie sú ohrozené práva iných právnických osôb a občanov.³¹¹ Pri overovaní týchto skutočností vychádzal predovšetkým z predloženého návrhu na registráciu obsahujúceho v prílohe základný dokument – **Ústavu Bahájskeho spoločenstva v Slovenskej republike** zo dňa 28.1.2007, ako aj z verejne dostupných informácií o činnosti a pôsobení bahájskeho spoločenstva vo svete. V tejto súvislosti si registrujúci orgán vyžiadala odborné stanoviská relevantných expertov. Na základe predložených dokumentov a získaných informácií dospel k záveru, že sú splnené i podmienky § 15 zákona č. 308/1991 Zb. v znení neskorších predpisov.

Zástupcovia uvedeného spoločenstva vo svojej žiadosti o registráciu vyhlásili, že Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike bude plne rešpektovať zákony a všeobecne záväzné právne predpisy a bude tolerantné k ostatným cirkvám a náboženským spoločnostiam i osobám bez vyznania. Súčasťou tohto vyhlásenia bolo i vyhlásenie o tom, že **nebude žiadať finančnú podporu od štátu**, nakoľko podľa učenia bahájskej viery je možné príspevky na zabezpečenie fungovania spoločenstva prijímať výlučne zo strany členov spoločenstva.³¹² Vzhľadom na všetky vyššie uvedené skutočnosti cirkevný odbor Ministerstva kultúry Slovenskej republiky vydal dňa 19. apríla 2007 v správnom konaní **rozhodnutie číslo MK 1488/2007-12/6083 o registrácii Bahájskeho spoločenstva v Slovenskej republike**.

³¹¹ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Die Registrierung der Religionsgesellschaft der Baháigemeinde in der Slowakischen Republik. In: *Österreichisches Archiv für recht & religion*, 56. Jahrgang, heft 1, Wien 2009, s. 13 a nasl.

³¹² Ako uviedla pre TASR hovorkyňa Bahájskeho spoločenstva v SR Jitka Spillerová: „Naša registrácia daňových poplatníkov nič nestojí, pretože nebudeme čerpať žiadne finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu, avšak umožní nám efektívnejšie pomáhať a slúžiť všetkým občanom Slovenska...“. – Dostupné na internete: <http://www.sme.sk>

Svetové centrum Bahájskeho spoločenstva sa nachádza v izraelskej Haife. Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike združuje ľudí na území Slovenskej republiky, ktorí podľa požiadaviek učenia popisovaného v bahájských Svätých spisoch ako aj následných dokumentoch, na základe vlastného slobodného a vedomého rozhodnutia prijímajú bahájsku vieru za svoje náboženstvo. Činnosť a poslanie Bahájskeho spoločenstva v SR definované v jeho ústave možno charakterizovať ako snahu o všestranný rozvoj jednotlivca i spoločnosti – v oblasti duchovnej, duševnej, morálnej, v oblasti vzdelávania, sociálnej práce a sociálno-ekonomického rozvoja. Bahájske spoločenstvo chce byť pozitívnou silou v spoločnosti. „Vo vzťahu k vláde, štátu a občianskej spoločnosti uplatňuje bahájske spoločenstvo zásadu poslušnosti, vernosti a čestnosti a má záujem o aktívnu spoluprácu a zaangažovanosť v spoločenskom živote, a to predovšetkým v oblasti budovania mierumilovnej a tolerantnej spoločnosti, v ktorej sa cení vzájomná spolupráca všetkých ľudí s dôrazom na jedinečný príspevok osôb každého vierovyznania, rasy či národnosti, a v ktorej sa rozvíjajú láskyplné vzťahy, dodržiavajú ľudské práva, podporuje sa rozvoj duchovnosti, morálny, globálny blahobyt a rovnoprávnosť mužov a žien. Hlavnou snahou bude úsilie o jednotu v rozmanitosti – tá zahŕňa porozumenie a ocenenie rôznorodosti v každej oblasti ľudskej činnosti. Bahájske spoločenstvo chce prispieť k medzináboženskému dialógu a vzájomnej spolupráci medzi náboženskými spoločnosťami a cirkvami. Bahájske učenie odsudzuje všetky formy fanatizmu, násilia, terorizmu, rasizmu, xenofóbie, národnostnej neznášanlivosti, netolerancie, predsudkov, ...“³¹³

„Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike sa tak stalo v poradí **osemnástou registrovanou cirkvou na Slovensku** a súčasne poslednou cirkvou, registrovanou podľa ustanovení a podmienok zákona č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností.“³¹⁴

Popri registrovaných, a teda de iure pôsobiacich cirkvách a náboženských spoločnostiach existujú na území Slovenskej republiky aj **neregistrované cirkvi a náboženské spoločnosti**. Základné ľudské práva a slobody majú rovnakým spôsobom zabezpečené členovia registrovaných, ako aj neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností. „Cirkvi a náboženské spoločnosti môžu de iure aj de facto slobodne pôsobiť bez ohľadu na to, či

³¹³ Bližšie pozri: „Základná charakteristika Bahájskeho spoločenstva v Slovenskej republike“ - „príloha C“ návrhu na registráciu.

³¹⁴ ČEPLÍKOVÁ, M.: Registrácia Bahájskeho spoločenstva v Slovenskej republike. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2007*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008, s. 170.

sú alebo nie sú registrované.³¹⁵ Skutočnosťou však ostáva, že väčšina neregistrovaných cirkví a náboženských spoločností sa snaží etablovať a získať **právnú subjektivitu**, ktorá v zmysle platných právnych predpisov prináleží **iba registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam**. Tie sú právom vymedzené ako právnické osoby a štátom fakticky považované za verejnoprávne spoločnosti (korporácie) osobitej povahy, ktoré požívajú z tohto faktu vyplývajúce značné právomoci a oprávnenia: pôsobenie pri uzatváraní manželstiev, finančnú podporu zo strany štátu, poskytovanie daňových, colných a iných úľav, či možnosť uzatvárania zmlúv o vzájomnej spolupráci so štátom. Vzhľadom k tomu, že podmienky registrácie cirkví sú v Slovenskej republike pomerne náročné, niektoré nové náboženské spoločenstvá sa preto uchádzajú o registráciu na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky ako občianske združenia.

Vychádzajúc z dikcie platnej právnej úpravy registrácie cirkví a náboženských spoločností a zo skutočného počtu novoregistrovaných cirkví a náboženských spoločností, je namieste konštatovanie, že cenzus počtu osôb hlásiacich sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, požadovaný doposiaľ pre možný akt registrácie, je vysoký a stupňujúci výhrady voči tomuto stavu. Námietky voči legislatívnej úprave registrácie cirkví zaznievali predovšetkým zo strany nových náboženských hnutí, ktoré neboli schopné splniť podmienky registrácie preto, lebo nemohli preukázať skutočnosť, že sa k nim hlási 20 000 plnoletých členov s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky. V **Slovenskej republike** pôsobí približne **200 neregistrovaných duchovných spoločenstiev**.³¹⁶

Neregistrované náboženské organizácie poukazovali okrem toho i na nesúlad v právnom poriadku Slovenskej republiky spôsobený rozporom medzi požadovaným počtom hlásiacich sa k cirkvi alebo náboženskej

³¹⁵ JURAN, J.: Súčasný vzťah štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1998*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1999, s. 118.

³¹⁶ Na základe kategorizácie Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví ich možno rozdeliť do 4 základných skupín:

1. spoločenstvá vychádzajúce z kresťanstva (napr. Cirkvi Kristove, Kresťanské spoločenstvá, Oáza viery, Nazaréni),
2. spoločenstvá nadväzujúce na kresťanstvo (napr. Cirkev zjednotenia),
3. spoločenstvá orientálneho pôvodu (napr. Reiki, Falun Gong, Haré Krišna, Šrí Činmoj)
4. a spoločenstvá vychádzajúce z okultizmu (napr. Scientologická cirkev, satanisti, UFO kulty, šamani). – Bližšie pozri: JURAN, J.: Právna úprava postavenia cirkví a ich registrácie v Slovenskej republike. In: *Európa a nové náboženské hnutia*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003, s. 12.

spoločnosti, uchádzajúcich sa o registráciu v zmysle zákona č. 192/1992 Zb. a skutočným počtom príslušníkov niektorých cirkví a náboženských spoločností registrovaných podľa zákona č. 308/1991 Zb. formou recipovanej registrácie.³¹⁷

Doterajšiu právnu úpravu registrácie cirkví a náboženských spoločností na Slovensku reprezentoval zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností, ktorý bližšie konkretizoval niektoré ustanovenia zákona č. 308/1991 Zb., dotýkajúce sa procesu registrácie. Na základe uvedeného zákona bola registrovaná v roku 1993 Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike, v roku 2006 Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike a v roku 2007 Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike.

Zákon č. 201/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 394/2000 Z. z. (druhá novela zákona č. 308/1991 Zb.), priniesol v § 11 v otázke registrácie zmenu v tom, že **návrh na registráciu** cirkvi alebo náboženskej spoločnosti môže podať jej prípravný výbor, **„ak preukáže, že sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti hlási najmenej 20 000 plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky.“**³¹⁸ Uvedené ustanovenie má charakter zákonného obmedzenia ústavného práva „slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru ... spoločne s inými, ... verejne ...“. Novela nahradila výraz „plnoletých osôb“ výrazom „plnoletých členov“, čo presnejšie vyjadruje zámer novely zákona, podľa ktorej sa členom cirkvi rozumie výhradne fyzická osoba, ktorá k nej prináleží podľa svojho vnútorného presvedčenia a vnútorných predpisov cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Nemá preto ísť len o osobu, ktorá s cirkvou sympatizuje, prípadne súhlasí s jej registráciou tak, ako to stanovoval doteraz platný právny stav. Podľa dôvodovej správy novely zákona toto ustanovenie „má zamedziť prípadnému zneužívaniu statusu a výhod, ktoré majú registrované cirkvi a náboženské spoločnosti na Slovensku zo strany účelovo vzniknutých „náboženských“

³¹⁷ „Pri sčítaní obyvateľov v máji 2001 sa k neregistrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam prihlásilo len 6 294 ľudí, čo predstavuje 0,1 % z populácie štátu.“ – Tamže, s. 12.

³¹⁸ ČEPLÍKOVÁ, M.: Súčasný stav konfesného práva v Slovenskej republike. In: *Vzťahy štátu a cirkví v Európe: Súčasná otázka a trendy na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008, s. 22.

subjektov“.³¹⁹ Nová právna úprava súčasne stanovuje, aby cirkev alebo náboženská spoločnosť, ktorá žiada o registráciu, predložila **čestné vyhlásenia svojich veriacich** o ich členstve a príslušnosti k cirkvi. V zmysle § 12 písmena d) uvedeného zákona návrh na registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti obsahuje aj „**čestné vyhlásenia najmenej 20 000 plnoletých členov**, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky, o tom, že sa hlásia k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, podporujú návrh na jej registráciu, sú jej členmi, poznajú základné články viery a jej učenie a sú si vedomí práv a povinností, ktoré im vyplývajú z členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, s uvedením ich mien, priezvisk, trvalého pobytu a rodných čísel“. **Zákon č. 201/2007 Z. z. zrušil zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností**, ktorého upravené ustanovenia inkorporoval novelizovaním zákona č. 308/1991 Zb. v znení neskorších predpisov. Účinnosť nadobudol 1. mája 2007.

V súčasnosti je na území Slovenskej republiky celkovo zaregistrovaných **18 cirkví a náboženských spoločností**.³²⁰

³¹⁹ Ako príklad možno uviesť **rozhodnutie** cirkevného odboru Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK 4457/2006-320/22106 **o odmietnutí registrácie Ateistickej cirkvi neveriacich** (ďalej len „ACN“) zo dňa 18. decembra 2006 (rozhodnutie č. MK 4457/2006-320/22106), ktorá typologicky ani charakterovo nezodpovedala legálnej definícii cirkvi alebo náboženskej spoločnosti podľa § 4 ods. 1 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Ateistická cirkev neveriacich, ako to deklarovala vo svojom názve i vo svojom základnom dokumente je cirkvou „neveriacich“, v dôsledku čoho ju nebolo možné považovať za cirkev alebo náboženskú spoločnosť v zmysle zákona č. 308/1991 Zb., a teda následne ani nebolo možné ju registrovať ako cirkev, ktorej poslaním je v zmysle § 5 uvedeného zákona združovať „veriacich“. Registrujúci orgán vzal na vedomie i tú skutočnosť, že pôsobenie a činnosť ACN v našej spoločnosti doposiaľ neboli zaznamenané. Vzhľadom k všetkým uvedeným skutočnostiam dospel k záveru, že nie sú splnené podmienky § 15 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, a preto nie je možné takéto združenie zaregistrovať ako cirkev alebo náboženskú spoločnosť. Dostupné na internete: <http://www.culture.gov.sk> a <http://www.nrsr.sk>.

³²⁰ Ide o tieto **cirkvi a náboženské spoločnosti**, pôsobiace na základe zákona alebo súhlasu štátu **na území Slovenskej republiky**:

1. Apoštolská cirkev na Slovensku;
2. Bratská jednota baptistov v Slovenskej republike;
3. Cirkev adventistov siedmeho dňa, Slovenské združenie;
4. Cirkev bratská v Slovenskej republike;
5. Cirkev československá husitská na Slovensku;
6. Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku;

V súvislosti s vyššie charakterizovanou novelou týkajúcou sa sprísnenia podmienok registrácie cirkví a náboženských spoločností bolo na Ústavný súd Slovenskej republiky 5. februára 2008 prijaté **podanie generálneho prokurátora Slovenskej republiky** (ďalej len „generálny prokurátor“) Dobroslava Trnku **vo veci nesúlady zákona č. 308/1991 Zb.** o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov s Ústavou Slovenskej republiky, Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Dohovorom o právnom postavení utečencov a Dohovorom o právach dieťaťa.

Vo výrokovej časti návrhu bolo uvedené, že ustanovenie § 3, § 4, § 11, § 12 písm. d) zákona č. 308/1991 Zb. nie je v súlade s čl. 1 ods. 1, čl. 12 ods. 1 a 2, čl. 19 ods. 2 a 3, čl. 24 a čl. 29 ods. 1 a 3 Ústavy Slovenskej republiky, čl. 8, čl. 9, čl. 11 a čl. 14 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 3 a článkom 4 Dohovoru o právnom postavení utečencov, ako aj čl. 14 Dohovoru o právach dieťaťa.

Generálny prokurátor svoj návrh odôvodňoval okrem iného nasledovne: „... Platná právna úprava ustanovením vysokého početného cenzu, ktorý je aj na európske pomery príliš vysoký a v podmienkach Slovenskej republiky ťažko dosiahnuteľný, bráni vzniku právnej subjektivity málopočetných cirkví a náboženských spoločností. Štát tak evidentne neplní svoju povinnosť vytvoriť právne podmienky pre uplatnenie práva na slobodu prejavu náboženského vyznania a viery podľa vlastnej voľby jednotlivca a týmto obmedzením bezprostredne zasahuje do slobody náboženského vyznania. ... Štát stanovením početného cenzu pre registráciu cirkví a náboženských spoločností diskriminuje osoby hlásiace sa k minoritnému náboženskému vyznaniu alebo viere z dôvodu, že títo sú v porovnaní s inými pre nízku početnosť členov komunity, ku ktorej sa hlásia, obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu náboženského vyznania, a to v jeho prejave. Preto právna

7. Evanjelická cirkev metodistická, Slovenská oblasť;
8. Gréckokatolícka cirkev v Slovenskej republike;
9. Kresťanské zbory na Slovensku;
10. Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike;
11. Pravoslávna cirkev na Slovensku;
12. Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku;
13. Rímskokatolícka cirkev v Slovenskej republike;
14. Starokatolícka cirkev na Slovensku;
15. Ústredný zväz Židovských náboženských obcí v Slovenskej republike;
16. Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike.
17. Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike;
18. Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike.

úprava vytvárajúca podmienky na diskrimináciu zakladá porušenie čl. 12 Ústavy v spojení s čl. 24 Ústavy a čl. 14 Dohovoru v spojení s jeho čl. 9.³²¹

Uvedený podnet bol prijatý na ďalšie konanie pod č. PL. ÚS 10/08. Ústavný súd Slovenskej republiky na neverejnom zasadnutí pléna 19. marca 2008 návrh generálneho prokurátora predbežne prerokoval a uznesením rozhodol o jeho prijatí na ďalšie konanie.

Plénum Ústavného súdu Slovenskej republiky na verejnom zasadnutí konanom 3. februára 2010 **nálezom návrhu** generálneho prokurátora **nevyhovelo**. Ústavný súd v odôvodnení svojho rozhodnutia okrem iného uviedol: „Z princípu demokratického právneho štátu vyplýva, že Slovenská republika ako takýto štát, je oprávnená ustanoviť podmienky pôsobenia a právne relevantné činnosti cirkví a náboženských spoločností na svojom území a tieto podmienky vyjadriť v inštitúte registrácie. Pri ustanovovaní podmienok pre udelenie statusu právnickej osoby cirkvám a náboženským spoločnostiam sa vytvára priestor pre uplatnenie značnej miery uváženia. Nesmie pritom cirkvám svojvoľne brániť v ich vstupe do verejného života štátu a musí všetkým cirkvám pri získavaní statusu právnickej osoby zaručiť rovnaké podmienky. Stav, že určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamena, ani neimplikuje skutočnosť, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu vyznania, a to v jeho prejave...“³²²

Ústavný súd konštatoval, že ustanovenia napadnutého zákona nie sú v rozpore ani s ústavou, ani s ustanoveniami uvedených dohovorov. Priebežne vyslovené čiastkové závery o tom, že označené ustanovenia zákona č. 308/1991 Zb. nie sú v rozpore so základnými právami a slobodami zaručenými ústavou a dohovorom, viedli ústavný súd k záveru, že označené ustanovenia napadnutého zákona sa nemôžu dostať ani do nesúladu s čl. 1 ods. 1 ústavy. Predmetný nález ústavného súdu dosiaľ ešte nebol publikovaný v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Budúcnosť vývoja vzájomných vzťahov štátu a cirkví v Slovenskej republike ukáže, či uvedené sprísnenie podmienok registrácie bolo právne efektívnym krokom, alebo sa pristúpi k oddeleniu statusu registrovanej cirkvi od automatického získavania spomínaných výhod, ktoré sa na registráciu viažu, a to formou novej právnej úpravy.

³²¹ PL. ÚS 10/08 (podanie). Dostupné na internete: <http://www.concourt.sk>

³²² Tlačová informácia č. 3/2010 k sp. zn. PL. ÚS 10/08. Dostupné na internete: <http://www.concourt.sk>

Vo vzájomných vzťahoch štátu a cirkvi sa stretávame aj s existenciou tzv. vecí zmiešaných – **res mixtae**. Ide o oblasti tvoriace predmet záujmu tak zo strany cirkvi, ako aj štátu. Jedným z možných prvkov sféry *res mixtae* je i uzatváranie manželstva (sobáš). Okrem pôsobenia v oblasti školskej výchovy získali cirkvi a náboženské spoločnosti po roku 1989 právnou úpravou zo strany štátu i pôsobnosť pri **uzatváraní manželstiev**.

V tejto oblasti bolo iste dôkazom ústretovosti štátu voči cirkvám prijatie **zákona č. 234/1992 Zb.** zo dňa 28. apríla, ktorým sa menil a **dopĺňal zákon č. 94/1963 Zb. o rodine** v znení zákona č. 132/1982 Zb. Dovtedy existujúca a zaužívaná forma obligatórneho civilného sobáša bola nahradená **fakultatívnou (alternatívnou) formou**, spočívajúcou na voľbe **uzavretia manželstva** buď **civilnou alebo cirkevnou formou**, pričom obe tieto formy sa stali z hľadiska právneho **rovnocennými**.³²³ V zmysle § 3 uvedeného zákona sa manželstvo uzaviera súhlasným vyhlásením muža a ženy pred orgánom štátu alebo pred orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti je osoba vykonávajúca činnosť duchovného registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Z uvedeného vyplýva, že uznávaný je iba cirkevný sobáš uzavretý pred orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, ktorá je registrovaná na základe vyššie charakterizovaného zákona č. 308/1991 Zb.³²⁴

V súvislosti s uzavretím manželstva pred orgánom cirkvi novela zákona o rodine uvádzala: „Vyhlásenie o uzavretí manželstva urobia muž a žena pred príslušným orgánom cirkvi, a to pred osobou vykonávajúcou činnosť duchovného registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Manželstvo cirkevnou formou sa uzaviera v kostole alebo na inom vhodnom mieste určenom predpismi cirkvi alebo náboženskej spoločnosti na náboženské obrady alebo náboženské úkony.“ Všeobecné obligatórne podmienky uzavretia manželstva platia aj pri uzavretí manželstva cirkevnou formou.³²⁵

³²³ Na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy nie je možné pokračovať v zaužívanom spôsobe uzatvárania manželstva, to znamená po civilnom sobášnom obraze uzavrieť manželstvo ešte raz pred orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. – Bližšie pozri: FISCHEROVÁ, J.: Uzatváranie manželstva. In: *Verejná správa*, roč. 47, 1992, č. 20, s. 25.

³²⁴ Bližšie pozri: HRUŠÁKOVÁ, M.: Několik poznámek k problematice církevního sňatku. In: *Církev a stát (Vztah církve a státu a postavení jednotlivce)*. Sborník příspěvků z konference. Acta universitatis brunensis iuridica, N. 171. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 15-21.

³²⁵ Ide o spôsobilosť na právne úkony, dosiahnutie stanoveného veku – 18. roku (výnimočne 16. roku veku), slobodný stav, preukázanie zániku skoršieho manželstva,

Celkom prirodzene sa uzákonenie fakultatívnej formy uzatvárania manželstiev a odstránenie doposiaľ platnej povinnej formy civilného sobáša stretlo s priaznivým ohlasom u existujúcich cirkví a náboženských spoločností. Ako príklad možno uviesť výňatok z článku „Manželstvo uzavreté v kostole stačí“ v Evanjelickom poslovi spod Tatier: „Od 1. júla 1992 sa stáva platným zákon č. 234/92 Zb., ktorým sa mení zákon o rodine č. 94/63 Zb. Podľa nového zákona sa môže uzavrieť platné manželstvo pred orgánom cirkvi, ktorý je oprávnený v zastúpení štátneho matrikára vyplniť žiadosť o uzavretie manželstva. Odstraňuje sa povinnosť uzavrieť manželstvo na matričnom úrade a príslušný farár preberá úlohu štátneho matrikára. K žiadosti o uzavretie manželstva je potrebné predložiť zákonom stanovené doklady. Túto zmenu evanjelická verejnosť iste prijme s porozumením.“³²⁶

Novelou zákona o rodine ostali nezmenené všetky náležitosti potrebné pre uzavretie manželstva bez ohľadu na to, akou formou sa manželstvo uzatvára. Žiadosť o uzavretie manželstva sa podáva vždy písomne buď na matrike alebo na fare registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, a to na predpísanom tlačive (jednotnom pre obidve formy uzavretia manželstva). Ak ide o uzavretie manželstva pred orgánom cirkvi, zašle matričný úrad tlačivo príslušnému orgánu cirkvi. O uzavretí manželstva sa vyhotoví zápisnica. Orgán príslušnej cirkvi, pred ktorým došlo k uzavretiu manželstva, je povinný do troch pracovných dní odo dňa uzavretia manželstva zaslať zápisnicu o uzavretí manželstva príslušnému matričnému úradu v zmysle § 27 ods. 6 **zákona č. 154/1994 Z. z. o matrikách** v znení neskorších predpisov. Matričný úrad vykoná na základe zápisnice o uzavretí manželstva zápis do knihy manželstiev. O uzavretí manželstva vydá vždy matrika **sobášny list**, ktorý je **jediným platným dokladom o uzavretí manželstva aj v prípade cirkevného sobáša**. Naďalej teda existuje jediná možná, a to **štátna evidencia manželstiev**. Na druhej strane zákon nič nehovorí o podmienkach, ktoré na uzavretie manželstva vyžadujú cirkvi (náboženské spoločnosti), čo dokumentuje ich autonómnosť a samostatnosť i v tejto otázke.

Uvedený právny stav potvrdzuje i v súčasnosti platný a účinný **zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov**. V zmysle uvedeného zákona sa manželstvo uzaviera súhlasným vyhlásením muža a ženy pred orgánom štátu (matričný úrad) alebo pred orgánom registro-

či neexistenciu príbuzenského vzťahu určitého stupňa. Rovnako tí, ktorí chcú uzavrieť manželstvo, sú povinní predložiť určené doklady a vyhlásiť, že im nie sú známe okolnosti vylučujúce uzavretie manželstva, a že obaja navzájom poznajú svoj zdra-
votný stav.

³²⁶ Evanjelický posol spod Tatier, roč. 82, 1992, č. 28, s. 218.

vanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. V zmysle § 5 ods. 1 zákona vyhlásenie o uzavretí manželstva urobia snúbenci pred osobou vykonávajúcou činnosť duchovného registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti ako príslušným orgánom. Manželstvo pred orgánom cirkvi sa uzaviera v kostole alebo na inom vhodnom mieste určenom vnútornými predpismi cirkvi alebo náboženskej spoločnosti na náboženské obrady alebo náboženské úkony. Všeobecné obligatórne podmienky uzavretia manželstva platia aj pri uzavretí manželstva cirkevnou formou.

Posledným zo série zákonov vydaných v roku 1992 bol **zákon č. 522/1992 Zb., ktorým sa mení zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení zákona č. 16/1990 Zb.**, riešiaci problematiku finančného vzťahu štátu a cirkví. V § 1 uvedeného zákona bolo stanovené: „Štát poskytuje podľa ďalších ustanovení tohto zákona registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam ustanovenú úhradu osobných požitkov duchovných pôsobiacich ako zamestnanci cirkví a náboženských spoločností v duchovnej správe, v cirkevnej administratíve alebo v ústavoch pre výchovu duchovných, ak o to cirkev alebo náboženská spoločnosť požiadala.“ Túto povinnosť nemajú cirkvi a náboženské spoločnosti, ktorých duchovným osobné požitky štát poskytoval ku dňu 31. 12. 1989.

Uvedený zákon vychádzal zo skorších právnych predpisov, konkrétne z ustanovení zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností a ustanovení nariadenia vlády ČSFR č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvi a náboženských spoločností.

Zákon č. 522/1992 Zb. **zrušil** všetky **vládne nariadenia z roku 1949** upravujúce hospodárske zabezpečenie jednotlivých cirkví štátom, ktorých životnosť predstavovala takmer polstoročie.³²⁷

³²⁷ Pripomeňme, že išlo o tieto dovtedy platné právne predpisy:

- vládne nariadenie č. 219/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení rímskokatolíckej cirkvi štátom;
- vládne nariadenie č. 220/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení československej cirkvi štátom;
- vládne nariadenie č. 221/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení evanjelických cirkví štátom;
- vládne nariadenie č. 222/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení pravoslávnej cirkvi štátom;
- vládne nariadenie č. 223/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení náboženských spoločností štátom;

6.2. Štát, cirkvi a právo na Slovensku po roku 1993

6.2.1. Ústavnoprávna úprava slobody vyznania a svedomia a postavenia cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike

Pri charakteristike Ústavy Slovenskej republiky v predmetnej problematike nemožno nespomenúť text jej preambuly vyzdvihujúci okrem iného i význam „cyrilo - metódského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy“. Kresťanstvo a jeho hodnotový systém malo v priebehu histórie a má i v súčasnosti stále významné miesto v celkovom živote slovenskej spoločnosti.

Ústavné členenie základných práv a slobôd rozoznáva z hľadiska obsahu základné ľudské práva a slobody, politické práva, hospodárske, sociálne a kultúrne práva, práva národnostných menšín a etnických skupín, právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva a právo na súdnu a inú právnu ochranu. Ľudské práva je možné členiť z viacerých hľadísk. Ako už bolo povedané na inom mieste práce, z hľadiska ich genézy hovoríme o troch generáciách ľudských práv.³²⁸ Základné ľudské práva a slobody (osobné práva a slobody) patria do prvej generácie ľudských práv. Ústava Slovenskej republiky zaraďuje medzi základné ľudské práva a slobody nasledovné: spôsobilosť na práva (čl. 14), právo na život (čl. 15), nedotknuteľnosť osoby (č. 16), osobnú slobodu (čl. 17), zákaz nútených prác (čl. 18), právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena (čl. 19), právo vlastníť majetok (čl. 20), nedotknuteľnosť obydlia (čl. 21), listové tajomstvo a tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností (čl. 22), slobodu pohybu a pobytu (čl. 23), **slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery (čl. 24)**, obranu Slovenskej republiky ako povinnosť a vec cti občanov (čl. 25). Ústavné zakotvenie základných ľudských práv a slobôd má povahu legislatívneho maxima.

-
- vládne nariadenie č. 70/1968 Zb. o hospodárskom zabezpečení gréckokatolíckej cirkvi štátom.

³²⁸ Ide o delenie z historického hľadiska na základe tzv. generačného prístupu. „Ide o tri po sebe nasledujúce generácie ľudských práv podľa obdobia, v ktorom sa stali konkrétne ľudské práva všeobecne uznávanými.“ – JANKUV, J.: *Medzinárodné právo ľudských práv*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2003, s. 10-11.

Slobode vyznania a svedomia patrí v každej demokratickej spoločnosti nezastupiteľné miesto a je súčasťou prejavu jej právnej kultúry.³²⁹ Tieto práva sa nedajú odlúčiť od ostatných demokratických práv.³³⁰ Preto je dôležité vytvoriť pre ich praktickú realizáciu zo strany spoločnosti i štátu vhodné podmienky. Jednou z týchto podmienok je aj ich právne zakotvenie a určenie zodpovedajúceho miesta v celkovom systéme práva, ako aj vytvorenie garancií ich uskutočňovania.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v úplnom znení predstavuje všeobecnú, základnú a východiskovú rovinu právnej reglementácie slobody vyznania a svedomia i vzťahov štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam. Základný zákon nášho štátu v 2. oddiele 2. hlavy dotýkajúcej sa základných ľudských práv a slobôd rieši i otázky slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery i práva byť bez náboženského vyznania. Faktickým základom proklamovania uvedených slobôd ústavou sa stala Listina základných práv a slobôd a zákon č. 308/1991 Zb. V ústavnom rámci získali však tieto ustanovenia výraznejšiu podobu. „Ústavnoprávna úprava základných práv a slobôd obsahuje základné hodnotové kritériá stanovujúce úlohu štátu a vzťah medzi jednotlivcom a štátom, ako aj smernice rozhodujúceho významu pre napĺňanie ideálov slobody, rovnosti a spravodlivosti.“³³¹

Článok 24 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky stanovuje: „**Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú.**“ Z prvej vety čl. 24 ods. 1 možno identifikovať štyri kategórie slobôd – slobodu myslenia, slobodu svedomia, slobodu náboženského vyznania a slobodu viery.³³² Ústava, ani iné právne predpisy uvedené pojmy nedefinujú. Ich obsahový rozbor možno podať len z pohľadu teórií – práva, sociológie, psychológie, etiky, či teológie (bližšie charakterizované v kapitole č. 1). Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery je intímnu sférou každého človeka. Účelom článku 24 ústavy nie je iba ochrana náboženskej slobody, ale zaručenie duchovnej, intelektuálnej slobody pre každého. Subjektom práv podľa

³²⁹ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavná úprava slobody náboženského vyznania – stav de lege lata. In: *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 2008, s. 157.

³³⁰ Bližšie pozri: BLAHOŽ, J.: Úvaha o podstate ľudských a občanských práv. In: *Právnik*, roč. 137, 1998, č. 10-11, s. 874-894.

³³¹ PALÚŠ, I.: Možnosti obmedzenia základných práv a slobôd v slovenskom ústavnom práve. In: *Právny obzor*, roč. 81, 1998, č. 2, s. 138.

³³² Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Sloboda vyznania a svedomia a Ústava Slovenskej republiky. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2005*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2006, s. 123-132.

článku 24 sú veriaci, aj ateisti.³³³ Inštitucionálnymi zárukami týchto slobôd sú cirkvi a náboženské spoločnosti.³³⁴

Obsahom práva na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, ako to ústava ďalej konkretizuje v druhej vete článku 24 ods. 1, je aj právo „**zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru**. Toto právo v podobe „forum internum“ má „absolútny charakter“ (povahu), pretože nikoho nemožno nútiť, aby zmenil svoje náboženské vyznanie alebo vieru, prípadne aby mal určité náboženské vyznanie alebo vieru. Takto vymedzená „absolútna“ povaha práv uvedených v článku 24 ods. 1 ústavy je v súlade i s článkom 9 ods. 1 a 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý neumožňuje, aby jeho zmluvné štáty zákonom obmedzili právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania, ako i právo zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo vieru v podobe „forum internum“.

Nemenej podstatným (z hľadiska občanov nevyznávajúcich žiadnu náboženskú vieru) je ustanovenie článku 24 ods. 1, tretia veta ústavy, o tom, že **každý má právo byť bez akéhokoľvek náboženského vyznania**. Ide teda o ochranu tých, ktorí sa k žiadnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nehlásia. **Právo byť ateistom je rovnocenné právu zvoliť si náboženské vyznanie alebo vieru**. Tieto práva majú absolútny charakter v tom zmysle, že nikto nemôže byť podrobený takému opatreniu, cieľom ktorého je zmena procesu a spôsobu jeho myslenia. Nikoho nemožno nútiť, aby zmenil svoje myslenie, náboženské vyznanie alebo vieru. Rovnako nikoho nemožno nútiť, aby mal určité náboženské vyznanie alebo vieru. Pri ochrane týchto práv ide o rešpektovanie ich „**vnútorného**“, „**interného**“ **rozmeru (forum internum)**, ktorý vylučuje akýkoľvek nátlak alebo ovplyvňovanie myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery.³³⁵ Uvedené skutočnosti napokon potvrdzuje i samotný článok 1 Ústavy Slovenskej republiky, v ktorom sa stanovuje, že Slovenská republika sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Z toho vyplýva, že ani ústava ani žiaden iný právny predpis SR neukladá jej občanom, aby mali (v zmysle vyznávali) určité náboženské vyznanie alebo vieru, alebo aby svoje náboženské vyznanie alebo vieru zmenili.

³³³ Bližšie pozri: DRGONEC, J.: *Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky*. Zväzok 1. Bratislava: vyd. MANZ, spol. s r. o., 1997, s. 253.

³³⁴ Bližšie pozri: KRÁL, J. a kolektív: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2004, s. 72.

³³⁵ Bližšie pozri: PL. ÚS 18/95. In: *Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995*. Košice: Ústavný súd Slovenskej republiky, 1996, s. 172-173.

Z článku 12 ods. 1 ústavy vyplýva, že základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremľčateľné a nezrušiteľné, ale v prípade slobody vyznania a svedomia v **podobe forum internum** možno konštatovať, že sú to aj práva nedotknuteľné pre ich absolútny charakter, a preto z tohto aspektu **nemôžu podliehať žiadnym zákonným obmedzeniam**. Na tomto mieste je potrebné zvýrazniť osobitosť základných práv a slobôd povahy forum internum a z toho vyplývajúci ich absolútny charakter, nakoľko v ostatných prípadoch (a tých je prevažná väčšina), základné práva a slobody takýto charakter nemajú, pretože ústava pripúšťa z dôvodov v nej uvedených ich obmedzenia vo forme zákonnej úpravy.

Uvedené práva však nemajú len svoj vnútorný, ale aj **vonkajší rozmer – forum externum**. Reálnu a pre osoby ich nositeľov skutočnú hodnotu niektoré z nich nadobúdajú totiž len vtedy, ak je možné tieto práva aj verejne, t. j. navonok identifikovateľným spôsobom prejať. Z tohto pohľadu zasluhuje pozornosť ďalšie ustanovenie článku 24 ods. 1 ústavy, kde je stanovené, že **každý má právo verejne prejavovať svoje zmýšľanie**. V predmetnej otázke toto právo zahŕňa možnosť verejne prejavovať svoje myslenie, svedomie, náboženské vyznanie alebo vieru. Pod termínom „zmýšľanie“ je potrebné chápať každý vonkajší, t. j. navonok identifikovateľný prejav osoby, motivovaný jej myslením, svedomím, náboženským vyznaním alebo vierou. Je len prirodzené, že spektrum či rozsah vonkajších prejavov je veľmi široký a rôznorodý a s niektorými z nich právny poriadok Slovenskej republiky spája aj konkrétne právne následky (napr. cirkevný sobáš). Tieto vonkajšie prejavy náboženského vyznania alebo viery sú v ústave aj konkrétne špecifikované. Článok 24 ods. 1 ústavy zahŕňa teda ako „forum internum“ zabezpečujúce právo na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, tak i „forum externum“, t. j. právo prejavovať verejne svoje zmýšľanie navonok.

Článok 24 ods. 2 ústavy v tejto súvislosti stanovuje: „Každý má právo slobodne prejavovať náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.“ Podobne ako v prípadoch slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery, ani k verejným prejavom svojho zmýšľania v označenom význame nesmie byť nikto nútený. **Verejné prejavy myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery** (forum externum) však podľa Ústavy Slovenskej republiky (a na rozdiel od ich podoby „forum internum“) nepoživávajú absolútnu voľnosť prejavu ich nositeľov. **Môžu byť predmetom zákonného obmedzenia**. Presvedča nás o tom ďalšie ustanovenie článku 24 ods. 4 ústavy, na základe

ktorého podmienky výkonu týchto práv možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných. Ide o naplnenie ústavného princípu ukladania obmedzení základných práv a slobôd, vyjadreného v článku 13 ods. 2 ústavy, na základe ktorého medzi základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených ústavou len zákonom. Verejné prejavy myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery (forum externum) na rozdiel od ich podoby forum internum teda nepoživajú absolútnu voľnosť prejavu ich nositeľov.³³⁶ Napokon je potrebné uviesť i tú skutočnosť, že zákonné obmedzenia predvídané článkom 24 ods. 4 ústavy sa vzťahujú na všetky verejné prejavy zmysľania, motivované myslením, svedomím, náboženským vyznaním alebo vierou osoby, pretože žiadne ustanovenie, ktoré by určité (konkrétne) prejavy zmysľania vylučovalo z režimu aplikácie ods. 4, v článku 24 obsiahnuté nie je.

Pre potvrdenie tejto argumentácie možno uviesť bližšiu konkretizáciu niektorých všeobecných ustanovení ústavy špeciálnymi zákonmi. V článku 25 ods. 2 ústavy sa v súvislosti s analyzovanou otázkou slobody vyznania a svedomia uvádza: „**Nikoho nemožno nútiť, aby vykonával vojenskú službu, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním. Podrobnosti ustanoví zákon.**“³³⁷

Svedomie alebo náboženské vyznanie nie je samo osebe dostatočným základom odmietnutia vojenskej základnej služby, pokiaľ nie je tým, koho sa týka (jeho nositeľom), aj prejavene navonok zákonom určeným spôsobom. V zmysle vyššie uvedeného je navonok identifikovateľným prejavom svedomia a náboženského vyznania aj ten prejav, ktorého cieľom je odmietnutie vojenskej služby.³³⁸ Rozpor vo svedomí môže uplatniť ktokoľvek, bez ohľadu na jeho presvedčenie, v prípade rozporu s náboženským vyznaním

³³⁶ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavnoprávna a zákonná úprava slobody vyznania a svedomia v Slovenskej republike (stav de lege lata). In: *Eudské práva a právny status na prelome tisícročí*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Veda, 1999, s. 293-300.

³³⁷ ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin: vyd. Matice slovenskej, 1997, s. 141.

³³⁸ Výhrada svedomia voči vojenskej službe sa stala takmer akýmsi „základným typom“ a „paradigmou“ každého ďalšieho druhu vo viacerých krajinách. – Bližšie pozri: TURCHI, V.: Všeobecný pojem „výhrada svedomia“. Talianska právna skúsenosť s odvolaním sa na porovnávacie právo. In: MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Výhrada vo svedomí. Conscientious Objection*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2007, s. 34-39.

ide o dôvod spájajúci sa s veriacim jednotlivcom, teda osobou vyznávajúcou náboženskú vieru.

Právo nevykonávať vojenskú službu z dôvodov rozporu so svedomím alebo náboženským vyznaním je jedným zo základných ľudských práv. Slovenská republika, podobne ako iné štáty (Rakúsko, Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Spolková republika Nemecko, Taliansko, Veľká Británia, Holandsko, Nórsko, Švédsko, Švajčiarsko a iné), uznáva právo na odmietnutie vojenskej služby z dôvodov svedomia alebo náboženského vyznania. Podrobnosti vyplývajúce zo všeobecných ustanovení ústavy v tomto smere konkretizoval **zákon č. 207/1995 Z. z. o civilnej službe** v znení neskorších predpisov. Novelu tohto zákona predstavoval zákon č. 185/2000 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 207/1995 Z. z. o civilnej službe.

V zmysle všeobecných ustanovení tohto zákona **civilnou službou** rozumieme inú službu, ktorú je povinný vykonať občan, ak podľa citovaného zákona odoprie vykonať povinnú vojenskú službu s vyhlásením, že je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním. Pritom **vyhlásenie o odopretí výkonu vojenskej základnej (náhradnej) služby** alebo vojenských cvičení možno urobiť z vyššie uvedených dôvodov len **v zákonom stanovených lehotách a spôsobom** určeným týmto zákonom. Členovia reholí v zmysle uvedeného právneho predpisu vykonávajú civilnú službu v štátom evidovaných (teda registrovaných) cirkvách a náboženských spoločnostiach.

Zákon o civilnej službe potvrdzuje ústavné právo na odmietnutie výkonu vojenskej služby z dôvodov svedomia alebo náboženského vyznania a umožňuje jeho reálne uplatnenie všetkým skupinám oprávnených osôb rovnakým (t. j. nediskriminačným) spôsobom. Nedotýka sa práva na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery v polohe „forum internum“, upravuje iba verejný prejav svedomia alebo náboženského vyznania s cieľom odmietnutia vojenskej základnej, náhradnej služby alebo vojenských cvičení. Týka sa teda iba stránky „forum externum.“³³⁹ Toto forum externum však niekedy chápe prax v jeho absolútnej podobe s dôsledkom, že je to ústavné právo, a ak sa ho domáha adresát práva, musí mu byť garantované.

Právo nevykonávať vojenskú službu z dôvodov rozporu so svedomím alebo náboženským vyznaním je jedným zo základných ľudských práv, o čom svedčí aj zaradenie čl. 25 do 2. hlavy ústavy, ktorá má názov Základné práva a slobody. Formou uplatnenia tohto práva bolo v zmysle a podľa zákona č. 207/1995 Z. z. o civilnej službe v znení neskorších predpisov odo-

³³⁹ Bližšie pozri: PL. ÚS 18/95. In: *Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995*. Košice: Ústavný súd Slovenskej republiky, 1996, s. 171-189.

prenie písomným vyhlásením, a to **do 30 dní odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o odvoде** (to znamená len zákonom stanoveným spôsobom a v zákonom stanovenej lehote). Dôvodom takéhoto obmedzenia bolo zabrániť zneužívaniu dôvodu svedomia alebo náboženského vyznania na odmietnutie výkonu vojenskej služby kedykoľvek (napr. v okamihu prevzatia povolávacieho rozkazu, počas výkonu vojenskej služby, či v čase brannej pohotovosti štátu).³⁴⁰ Žiadnej osobe nemožno brániť vo využívaní ústavného práva zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru. Ak však verejný prejav zmeneného náboženského vyznania alebo viery má vyvolať zákonné dôsledky podľa zákona o civilnej službe v znení neskorších predpisov, musí k nemu dôjsť v zákonných lehotách a spôsobom, ktorý ustanovuje citovaný zákon. „Zmena náboženského vyznania alebo viery totiž nezakladá osobitný právny režim na právne významné prejavy tejto zmeny oproti osobám, u ktorých k takej zmene nedošlo.“³⁴¹ Bolo by porušením ústavného práva obsiahnutého v čl. 25 ods. 2, ak by bol ktokoľvek nútený na výkon vojenskej služby, hoci zákonom určeným spôsobom a v stanovenej lehote podal na príslušný orgán vyhlásenie o jej odopretí.

Z analýzy vzájomného vzťahu čl. 24 a 25 ústavy vyplýva, že čl. 24 ods. 1 sa vzťahuje na všetky verejné, t. j. navonok identifikovateľné prejavy svedomia alebo náboženského vyznania, vrátane tých, ktorých cieľom je odmietnutie vojenskej služby, preto (a v súlade s čl. 24 ods. 4 ústavy) aj takéto prejavy možno obmedziť zákonom, „ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo práv a slobôd iných“. Článok 25 ods. 2 ústavy síce potvrdzuje osobitné ústavné právo oprávnených osôb vychádzajúce z ich svedomia alebo náboženského vyznania (právo na odmietnutie vojenskej služby), ale súčasne nevylučuje, aby vonkajší prejav svedomia alebo náboženského vyznania nebol podrobený režimu čl. 24 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky.

Hoci v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd nie je možné nájsť základné právo odmietnuť vojenskú službu z dôvodov svedomia a čl. 4 ods. 3 písm. b) dohovoru ponecháva zmluvným štátom voľnosť uznať alebo neuznať dôvody svedomia na odmietnutie vojenskej služby, sťažnosti jednotlivcov prichádzajúce komisii zo štátov, kde sa uznáva odmietnutie vojenskej služby z dôvodov svedomia táto zaraďuje pravidelne do celkového

³⁴⁰ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Niekoľko poznámok k článku 25 Ústavy Slovenskej republiky a jeho uplatňovaniu v právnoaplikačnej praxi. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2008*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2009, s. 139.

³⁴¹ PL. ÚS 18/95. In: *Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995*. Košice: Ústavný súd Slovenskej republiky, 1996, s. 171.

rámca práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania podľa čl. 9 dohovoru. Túto skutočnosť plne potvrdzuje i doterajšia judikatúra komisie pre ľudské práva v prípadoch Rakúska, SRN, Švédska, a pod., kedy sťažnosti osôb odmietajúcich vojenskú službu z dôvodov svedomia alebo náboženského vyznania boli posudzované podľa čl. 9 dohovoru ako neoddeliteľná súčasť slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery.

Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z. zo dňa 23. februára 2001, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov v článku 25 ods. 1 stanovil: „**Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov.** Zákon ustanoví rozsah brannej povinnosti.“³⁴² Pre porovnanie - text Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v článku 25 ods. 1 dovtedy uvádzal, že obrana Slovenskej republiky je vecou cti každého občana (teda nie aj povinnosťou).

V súčasnosti je povinná vojenská služba zrušená z dôvodu profesionalizácie armády. Aj pri plne profesionalizovanej armáde však branná povinnosť ostáva zachovaná. Uvedenú oblasť spoločenských vzťahov v súčasnosti právne upravuje **zákon č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti** a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon upravuje rozsah brannej povinnosti, národnú registráciu, odvod, prieskum zdravotnej spôsobilosti a zálohy ozbrojených síl Slovenskej republiky. Ďalej upravuje povolanie, výkon, oslobodenie, prepustenie a skončenie výkonu mimoriadnej služby v období krízovej situácie. Rozsah brannej povinnosti vymedzuje nasledovne: „Branná povinnosť je povinnosť

- a) podrobiť sa odvodu, ak tento zákon neustanovuje inak,
- b) vykonať **mimoriadnu službu alebo alternatívnu službu.**³⁴³

V zmysle § 2 písm. c) uvedeného zákona je **mimoriadnou službou** „vojenská služba, ktorú je povinný vykonať občan, ktorému vznikla branná povinnosť v období krízovej situácie“. **Povinnú vojenskú službu tak nahradila mimoriadna služba.** Uvedená skutočnosť je v zákone č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov vyjadrená v prechodných ustanoveniach (§ 22 ods. 8) nasledovne: „Ak sa vo všeobecne záväzných právnych predpisoch používa pojem „povinná vojenská služba“,

³⁴² „... „obyčajný“ zákon, ktorý je spravidla „vykonávacím predpisom“ vo vzťahu k ústave a ústavnému zákonu (je takpovediac aktom „podústavným“), musí svojím obsahom byť v súlade s ústavou a ústavným zákonom.“ – KANÁRIK, I.: *Zvrchovanosť zákona (Aktuálne otázky v slovenskom právnom poriadku)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2003, s. 10.

³⁴³ § 4 zákona č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

rozumie sa tým „mimoriadna služba“. Zákon nadobudol účinnosť 1. januára 2006.

„**Zákon č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu** upravuje alternatívnu službu v čase vojny a vojnového stavu, spôsob odopretia výkonu mimoriadnej služby, dokumentáciu registrovaných občanov a vojakov v zálohe povinných vykonať alternatívnu službu, povolávanie registrovaných občanov a vojakov v zálohe povinných vykonať alternatívnu službu a výkon alternatívnej služby.“³⁴⁴

Na účely tohto zákona **alternatívnu službou** je „**iná služba namiesto mimoriadnej služby**, ktorú je registrovaný občan alebo vojak v zálohe (ďalej len „**eidovaný občan**“) povinný vykonať **v čase vojny a vojnového stavu**, ak podal **pisomné vyhlásenie o odopretí výkonu mimoriadnej služby z dôvodu, že jej výkon je v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním** (ďalej len „**vyhlásenie**“)“. Paragraf 4 ods. 1 s rubrikou „**Odopretie výkonu mimoriadnej služby**“ v tejto súvislosti uvádza, že eidovaný občan môže v stave bezpečnosti odoprieť výkon mimoriadnej služby vyhlásením

- a) v roku, v ktorom mu vznikla branná povinnosť,
- b) v januári každého nasledujúceho roka až do zániku brannej povinnosti podľa osobitného predpisu“ (§ 7 zákona č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Na vyhlásenie podané po lehote uvedenej v odseku 1 a na vyhlásenie podané v čase vojny a vojnového stavu sa neprihliada.³⁴⁵ Odopretie výkonu povinnej vojenskej služby podľa doterajších právnych predpisov (rozumej zákon o civilnej službe v znení neskorších predpisov) sa považuje za odopretie výkonu mimoriadnej služby podľa tohto zákona.³⁴⁶ Občania, ktorí pred nadobudnutím účinnosti tohto zákona odopreli výkon povinnej vojenskej služby podľa doterajších právnych predpisov a nevykonali inú službu namiesto povinnej vojenskej služby a jej výkon im nebol odpustený, sú povinní vykonať alternatívnu službu podľa tohto zákona. Kňazov, diakonov registrovaných cirkví a náboženských spoločností, absolventov bohosloveckých fakúlt a na ich úroveň postavených seminárov a vzdelávacích inštitúcií územ-

³⁴⁴ ČEPLÍKOVÁ, M.: Niekoľko poznámok k článku 25 Ústavy Slovenskej republiky a jeho uplatňovaniu v právnoaplikačnej praxi. In: *Ústava Slovenskej republiky a jej uplatňovanie v legislatívnej a právno-aplikačnej praxi*. Zborník príspevkov z vedeckeho seminára. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2009, s. 45.

³⁴⁵ § 4 ods. 2 zákona č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu

³⁴⁶ Tamže, § 16 ods. 1

ná vojenská samospráva povolá na výkon alternatívnej služby do organizácií registrovaných cirkví a náboženských spoločností v oblasti ich pôsobenia³⁴⁷ alebo k zamestnávateľovi, ktorý plní úlohy v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti, sociálnej pomoci, a pod.

Zákon derogáčnou klauzulou **zrušil zákon č. 207/1995 Z. z. o civilnej službe v znení neskorších predpisov**. V zmysle § 16 ods. 6 „**Tam, kde sa vo všeobecne záväzných právnych predpisoch používa pojem „civilná služba“, rozumie sa tým „alternatívna služba v čase vojny a vojnového stavu“**“. Zákon č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu nadobudol účinnosť 1. januára 2006.

Oba vyššie charakterizované zákony predstavujú vykonávacie zákonodarstvo vo vzťahu k **ústavnému zákonu č. 566/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu** v znení ústavného zákona č. 113/2004 Z. z., ktorý v článku 2 ods. 4 a v článku 3 ods. 4 stanovuje, že v čase vojny (rovnako i vojnového stavu) „môže prezident na návrh vlády

- a) nariadiť výkon mimoriadnej služby profesionálnym vojakom a vojakom v zálohe povolaným na výkon odbornej prípravy,
 - b) povolať na výkon **mimoriadnej služby** vojakov v zálohe a registrovaných občanov, ktorí sú na základe odvodného konania odvedení,
 - c) povolať na výkon **alternatívnej služby** registrovaných občanov a vojakov v zálohe, ktorí v stave bezpečnosti odopreli výkon mimoriadnej služby, alebo
 - d) nariadiť čiastočnú alebo všeobecnú mobilizáciu ozbrojených síl.“
- V článku 1 ods. 7 ústavný zákon uvádza blanketovou normou: „**Výkon mimoriadnej služby upraví zákon**“. Uvedený ústavný zákon nadobudol účinnosť 1.1.2006.

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, článok 25 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky teda nestratil svoje opodstatnenie ani po zrušení povinnej vojenskej služby a zavedení profesionalizácie armády a nie je ustanovením, ktoré by bolo z uvedených dôvodov svojím obsahom obsolentným. Uvedené ustanovenie ústavy predstavuje jednu z foriem uplatňovania výhrady vo svedomí, napriek tomu, že dnes stráca veľa z pôvodného „vedúceho postavenia“ pre-

³⁴⁷ Bližšie pozri: Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 648/2002 Z. z.

dovšetkým tam, kde bol zrušený systém povinných odvodov podľa smerovania legislatívy, ktorá spája niektoré európske a mimoeurópske štáty.

Univerzálnou normou, majúcou povahu ústavného princípu adresovaného zákonodarcovi, ale aj orgánom aplikujúcim právo, a ktorá stanovuje **všeobecné kritériá a predpoklady** možného **obmedzenia základných práv a slobôd**, sú ustanovenia obsiahnuté v článku 13 Ústavy Slovenskej republiky. V uvedenom článku v odseku 2 je stanovené: „Medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených touto ústavou len zákonom.“ Základnou podmienkou pre stanovenie medzí základných práv a slobôd je teda forma zákona, v žiadnom prípade nie akt orgánu výkonnej alebo súdnej moci. To sa v plnej miere vzťahuje aj na realizáciu slobody vyznania a svedomia. Charakterizovaný článok 13 ods. 2 ústavy určuje nielen to, že základné práva a slobody možno obmedziť iba formou zákona, ale aj to, že sa tak môže stať len za podmienok ustanovených ústavou. Rovnako nemožno opomenúť ani ods. 4 uvedeného článku, ktorý stanovuje, že **pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel**, a že takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ. Ak je na jednej strane ústavné zakotvenie základných práv a slobôd a ich praktická realizácia jedným z významných atribútov demokratickosti spoločnosti, možnosti obmedzenia tohto inštitútu na strane druhej sú prejavom demokracie iba za predpokladu, že sa uskutočňujú prísne na báze a v rámci právneho štátu.³⁴⁸

Okrem ústavnoprávneho riešenia slobody vyznania a svedomia a zákonnej úpravy predstavovanej skôr charakterizovaným zákonom č. 308/1991 Zb., dotýkali a dotýkajú sa i dnes otázok slobody vyznania a svedomia čiastočne aj niektoré právne predpisy jednotlivých právnych odvetví.³⁴⁹

Trestný zákon – zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov zakotvením niektorých skutkových podstát trestných činov dokumentoval snahu štátu **trestnoprávne garantovať ústavou deklarovanú slobodu vyznania a svedomia**. Záruky základných práv a slobôd sú jedným zo základných znakov (princípov) právneho štátu.³⁵⁰

Podľa ustanovenia § 236 Trestného zákona sa trestne zodpovedným za „**Obmedzovanie slobody vyznania**“ stáva každý, kto iného núti k účas-

³⁴⁸ Porovnaj: PALÚŠ, I.: cit. dielo v pozn. č. 331, s. 151.

³⁴⁹ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavná úprava slobody náboženského vyznania – stav de lege lata. In: *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2007, s. 161-163.

³⁵⁰ Bližšie pozri: BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes, spol. s r. o., 1995, s. 38.

ti na náboženskom úkone, iného bez oprávnenia od takejto účasti zdržuje alebo inému v užívaní slobody vyznania ináč bráni.³⁵¹ Rovnako bolo podľa ustanovenia § 196 „**Násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi**“ a § 198 „**Hanobenie národa, rasy a presvedčenia**“ trestné i také správanie, ktoré používa násilie proti skupine obyvateľov alebo jednotlivcovi z dôvodu ich náboženského vyznania, ako aj také správanie, ktoré verejne hanobí skupinu obyvateľov republiky pre ich vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania.

Úprava pracovnoprávných vzťahov cirkví a náboženských spoločností a ich duchovných je obsiahnutá v čl. 24 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý zakotvuje nezávislosť cirkví a náboženských spoločností od štátu, okrem iného aj pri ustanovovaní duchovných. Podľa ustanovenia § 5 ods. 2 a § 7 ods. 3 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov cirkví a náboženské spoločnosti ustanovujú, prekladajú i odvolávajú osoby vykonávajúce duchovenskú činnosť podľa svojich vnútorných predpisov a bez ingerencie štátnych orgánov. Ak sa však duchovenská činnosť vykonáva v rámci právneho vzťahu, tak sa takýto pracovnoprávny, obdobný alebo občianskoprávny vzťah riadi príslušnými predpismi právneho poriadku Slovenskej republiky a vnútorné predpisy cirkví a náboženských spoločností sa uplatnia iba v jeho rámci. Preto sa na pracovnoprávnu alebo občianskoprávnu stránku výkonu duchovenskej činnosti v plnej miere vzťahuje právny poriadok Slovenskej republiky.³⁵² Skončenie služobného pomeru duchovného je v zmysle článku 24 ods. 3 ústavy záležitosťou, o ktorej cirkev alebo náboženská spoločnosť rozhoduje nezávisle od štátu. V zmysle článku 46 ods. 1 ústavy je úkonom, ktorý sú všeobecné sudy povinné preskúmať z hľadiska „svetského práva“.

V zmysle článku 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky „Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.“ Podľa tohto článku je zakázaným diskriminačným dôvodom aj iné postavenie. Podľa ná-

³⁵¹ Náboženským úkonom rozumieme „akýkoľvek úkon alebo obrad, ktorý súvisí s vyznávaním viery cirkví alebo náboženskej spoločnosti“ (napr. bohoslužba, spoveď, prijímanie sviatostí, a pod.). – Bližšie pozri: MORAVČÍKOVÁ, M.: cit. dielo v pozn. č. 280, s. 117.

³⁵² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 64/00 z 31. januára 2001. Dostupné na internete: <http://www.concourt.sk>

lezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 64/00 z 31. januára 2001 skutočnosť, či niekto je alebo nie je duchovným ktorejkoľvek cirkvi, je jeho iným postavením. Preto ho z tohto dôvodu nemožno zvýhodňovať ani znevýhodňovať. Duchovný cirkvi alebo náboženskej spoločnosti má rovnako ako ktorákoľvek iná fyzická osoba podľa čl. 46 ods. 1 ústavy právo, aby o jeho právnom spore s cirkvou rozhodol všeobecný súd podľa právneho poriadku Slovenskej republiky alebo podľa noriem, ktorých aplikáciu právny poriadok SR predpokladá.³⁵³

Garancie slobody vyznania a svedomia v **oblasti pracovnoprávných vzťahov** poskytuje v súčasnosti **zákon č. 311/2001 Z. z. – Zákonník práce** v znení neskorších predpisov.³⁵⁴ Uvedený právny predpis je základným prameňom pracovného práva upravujúcim pracovnoprávne vzťahy.

V súvislosti s pracovným právom v cirkvách a náboženských spoločnostiach Zákonník práce v § 3 ods. 3 ustanovuje, že „Pracovnoprávne vzťahy zamestnancov cirkví a náboženských spoločností, ktorí vykonávajú duchovenskú činnosť, sa spravujú týmto zákonom, ak tento zákon, osobitný predpis, medzinárodná zmluva, zmluva uzatvorená medzi Slovenskou republikou a cirkvami a náboženskými spoločnosťami alebo vnútorné predpisy cirkví a náboženských spoločností neustanovujú inak.“ Na úpravu týchto vzťahov podľa súčasného právneho stavu platí teda subsidiárne pôsobnosť Zákonníka práce. § 52a Zákonníka práce ustanovuje, že „Na pracovnoprávne vzťahy zamestnancov cirkví a náboženských spoločností, ktorí vykonávajú duchovenskú činnosť, sa nevzťahujú ustanovenia o pracovnom čase a o kolektívnych pracovnoprávných vzťahoch“. Na zamestnancov cirkví a náboženských spoločností, ktorí nevykonávajú duchovenskú činnosť, respektíve ich pôsobenie nie je upravené vyššie uvedenými predpismi a na všetky ďalšie osobitne neupravené otázky sa uplatňuje priama pôsobnosť Zákonníka práce. Podrobnosti upravujú pracovné zmluvy s jednotlivými zamestnancami. Paragraf 13 ods. 1 – „**Zákaz diskriminácie**“ zabezpečuje zamestnancom práva vyplývajúce z pracovnoprávných vzťahov „bez akýchkoľvek obmedzení a priamej diskriminácie alebo nepriamej diskriminácie **podľa ... viery a náboženstva...**“³⁵⁵

³⁵³ Dostupné na internete: <http://www.concourt.sk>

³⁵⁴ Úplné znenie Zákonníka práce predstavuje zákon č. 433/2003 Z. z.

³⁵⁵ Bližšie pozri: GYURI, R. – ŽOFČINOVÁ, V.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v oblasti pracovného práva. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2007*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008, s. 157-165.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (**antidiskriminačný zákon**) v § 6 ods. 1 stanovuje, že „V súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania sa v pracovnoprávných vzťahoch, obdobných právnych vzťahoch a v právnych vzťahoch s nimi súvisiacich **zakazuje diskriminácia osôb z dôvodu** ich pohlavia, **náboženského vyznania alebo viery**, rasového pôvodu, národnostného alebo etnického pôvodu, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.“ Za diskrimináciu z dôvodu náboženského vyznania alebo viery sa považuje v zmysle uvedeného zákona aj diskriminácia z dôvodu vzťahu k osobe určitého náboženského vyznania alebo viery a **aj diskriminácia fyzickej osoby bez náboženského vyznania**. Zákon na druhej strane pripúšťa „rozdielne zaobchádzanie“, ktoré nie je diskrimináciou. V § 8 ods. 2 sa v tejto súvislosti uvádza: „Ak ide o registrované cirkvi, náboženské spoločnosti a iné právnické osoby, ktorých činnosť súvisí s náboženstvom alebo vierou, **nie je diskrimináciou rozdielne zaobchádzanie z dôvodu** veku, pohlavia, **náboženského vyznania alebo viery** a zisťovanie sexuálnej orientácie, ak ide o zamestnanie v týchto organizáciách alebo vykonávanie činností pre tieto organizácie.

V tejto súvislosti je nutné poukázať na význam smerníc Európskych spoločenstiev upravujúcich zákaz diskriminácie a zabezpečujúcich teda princíp rovnosti ako kľúčový postulát ľudských a občianskych práv. Ako príklad slúži **Smernica Rady 2000/78/ES** z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje **všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani**. Účelom tejto smernice v zmysle jej článku 1 je „... ustanovenie všeobecného rámca **pre boj proti diskriminácii v zamestnaní a povolani na základe náboženstva alebo viery**, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie, s cieľom zaviesť v členských štátoch uplatňovanie zásady rovnakého zaobchádzania.“³⁵⁶ Na účely tejto smernice sa pod pojmom „zásada rovnakého zaobchádzania“ rozumie, že nemá existovať žiadna priama alebo nepriama diskriminácia založená na ktoromkoľvek z dôvodov uvedených v článku 1. V prípade pracovných činností v cirkvách alebo v iných verejných alebo súkromných organizáciách, ktorých duch je založený na náboženstve alebo viere, rozdiel zaobchádzania, vyplývajúci z náboženstva alebo viery, nie je diskrimináciou, keď podľa povahy týchto činností alebo v kontexte, v ktorom sa vykonávajú, tvorí náboženstvo alebo viera osoby základnú oprávnenú

³⁵⁶ Smernica Rady 2000/78/ES, Úradný vestník Európskych spoločenstiev. In: Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu>

a odôvodnenú požiadavku povolania s ohľadom na duch organizácie. Tento rozdiel v zaobchádzaní sa uplatní so zreteľom na ústavné predpisy a princípy členského štátu ako aj na všeobecné právne zásady spoločenstva a nemal by odôvodňovať diskrimináciu na inom základe. Smernica predstavuje rozšírenie možnosti rozdielneho zaobchádzania z týchto dôvodov v činnostiach, v ktorých sa predpokladá kolízia medzi vierou, náboženským presvedčením a plnením pracovných povinností. Tento konflikt by vznikol práve dôsledným uplatnením zásady rovnosti zamestnancov bez možnosti rozdielneho zaobchádzania. Uvedená smernica nebude na ujmu práva cirkví a iných verejných alebo súkromných organizácií, konajúcich v súlade s ústavou a právnym poriadkom štátu, ktorých duch je založený na náboženstve alebo viere, aby od osôb, ktoré pre ne pracujú, vyžadovali konanie v dobrej viere a lojalitu s duchom organizácie. Registrované cirkvi, náboženské spoločnosti a iné právnické osoby, ktorých činnosť súvisí s náboženstvom alebo vierou, tak môžu vyžadovať, aby osoby, ktoré sú u nich zamestnané alebo pre nich vykonávajú určité činnosti, konali v súlade s ich náboženstvom alebo vierou a v súlade so zásadami a princípmi ich náboženstva alebo viery. Členské štáty môžu zaviesť alebo ponechať v platnosti predpisy, ktoré sú pre ochranu zásady rovnakého zaobchádzania výhodnejšie než ustanovenia tejto smernice.

Každá spoločnosť je zložená z množstva sociálnych skupín, tvorených na profesijnom, teritoriálnom, religióznom alebo inom základe, pričom tieto majú svoje špecifické potreby, záujmy a ciele.³⁵⁷ **Ustanovenia Ústavy Slovenskej republiky** v tomto smere regulujú aj otázky **právneho postavenia a pôsobenia cirkví a náboženských spoločností**, bez faktickej existencie ktorých by realizácia slobody náboženského vyznania alebo viery nenašla svoje praktické uplatnenie.

Pluralizmus ako atribút demokratického spoločenského systému našiel i v našej spoločnosti svoje široké uplatnenie. S jeho existenciou sa stretávame v troch základných rovinách spoločenského života – hospodárskej, duchovnej (ideovej) a politickej. K pluralizmu ako jednému zo základných pilierov budovania demokratického štátu sa právnou proklamáciou hlási aj Ústava Slovenskej republiky.³⁵⁸ **Princíp pluralizmu v duchovnej oblasti** je implicit-

³⁵⁷ Bližšie pozri: ČIPKÁR, J.: Liberálne cnosti subjektov politického systému. In: *Politický systém Slovenskej republiky (stav – kontexty – perspektíva)*. Zborník prác z medzinárodnej vedeckej konferencie. Prešov: Katedra sociálno-politologických vied Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove, 1997, s. 54.

³⁵⁸ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavný princíp pluralizmu v duchovnej oblasti a jeho uplatnenie v prameňoch práva Slovenskej republiky. In: *Právny obzor*, roč. 86, č. 4, Bratislava 2003, s. 398-402.

ne vyjadrený v ústave v článku 1 ods. 1: „**Slovenská republika** je zvrchovaný, demokratický a právny štát. **Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.**“³⁵⁹ Tak ako bola vedúca úloha jednej strany po roku 1989 nastolením pluralizmu v politickej oblasti vystriedaná slobodnou súťažou politických síl (čl. 31 ústavy), v sledovanej rovine došlo k revitalizácii náboženského života, predstavovaného okrem iného i rôznosťou existujúcich a na Slovensku pôsobiacich náboženských organizácií.³⁶⁰ Článok 1 ods. 1 predstavuje ústavné zakotvenie pluralizmu v oblasti duchovnej. Princíp duchovného pluralizmu nesmie byť však chápaný jednostranne, že ide len o pozitívny záväzok štátu voči cirkvám a náboženským spoločnostiam, ale súčasne aj o ochranu tých, ktorí sa k žiadnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nehlásia. Uvedený princíp je právnym východiskom **neprivilegovanosti** (nezvýhodňovania), či naopak zákazu zvýhodňovania niektoej z existujúcich cirkví alebo náboženských spoločností v právnom poriadku Slovenskej republiky. Na druhej strane princíp pluralizmu v duchovnej oblasti predstavuje aj ústavné právo každého „byť bez náboženského vyznania“ (v zmysle čl. 24 ods. 1 ústavy). Právne je **Slovenská republika laický a nekonfesijný štát**, ktorý koná nestranne a neuprednostňuje žiadne náboženstvo. Žiadna z cirkví nemá právne vo vzťahu k štátu dominantné postavenie. Ide o konfesnú neutralitu štátu, ktorý sa neidentifikuje so žiadnou cirkvou.

Osobitná identita cirkví je štátom rešpektovaná a právne garantovaná článkom 24 ods. 3 ústavy, na základe ktorého **cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti samy, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných, zabezpečujú vyučovanie náboženstva, zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov.**³⁶¹ Pri výkone uvedených činností získali náboženské organizácie **ústavnoprávne záruky svojej samostatnosti**. Právne garantovaná je ich **autonómnosť a samostatnosť vo vnútorných záležitostiach**, ktoré sa týkajú organizácie cirkevného života a ich **nezávislosť od štátnej moci**. Právo podľa článku 24 ods. 3 ústavy sa priznáva právnickým osobám. **Subjektom**, ktorý môže pod-

³⁵⁹ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky: Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z.*; 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2001, s. 18.

³⁶⁰ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Transformácia štátneho cirkevného práva Slovenskej republiky. In: *Teoretickoprávne súvislosti vstupu suverénneho štátu do Európskej únie*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied. Bratislava: SAP – Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2001, s. 301.

³⁶¹ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavnoprávne a zákonné riešenie vzťahov štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: *Ústavnosť a politika*, roč. 2, Bratislava 2000, č. 3, s. 46-59.

netom namietat porušenie tohto ustanovenia ústavy, sú **jedine právnické osoby**, ktorým sa práva podľa článku 24 ods. 3 priznávajú.³⁶² „Článok 24 ods. 3 ústavy teda zrejme možno chápať ako právo špecifickej skupiny právnických osôb na nezávislosť od štátu pri správe svojich záležitostí.“³⁶³ Napríklad používanie liturgického jazyka predstavuje vnútornú záležitosť každej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti a nie je predmetom právnej úpravy zo strany štátu.

Ustanovenie článku 24 ods. 3 „nemá povahu ústavnej normy zakladajúcej odluku cirkvi od štátu.“³⁶⁴ Formulácia „nezávisle od štátnych orgánov“ len vyjadruje, že cirkvi a náboženské spoločnosti môžu bez ich rozhodovania alebo ingerencie vykonávať vyššie uvedené činnosti. Uvedené ustanovenie je potrebné vykladať v kontexte článku 1 ústavy. Súčasne sa daným ustanovením inštitucionálne zabezpečuje uplatnenie práv, priznaných v článku 24 ods. 2 ústavy.

Činnosť cirkví a náboženských spoločností je možné realizovať len pri zachovaní princípov právneho štátu, osobitne zvrchovanosti ústavy a zákona a právnej istoty. Článok 24 ods. 3 ústavy poskytuje cirkvám a náboženským spoločnostiam právo vykonávať v ňom vymenované činnosti nezávisle od štátnych orgánov, ale nezbavuje cirkvi a náboženské spoločnosti povinnosti zachovávať pri všetkých svojich činnostiach (vrátane činností vymenovaných v čl. 24 ods. 3) celý právny poriadok Slovenskej republiky. Preto aj tieto činnosti cirkví a náboženských spoločností majú súdy hodnotiť podľa právneho poriadku SR. Štát do vnútorných záležitostí žiadnej z cirkví nezasahuje, vo vzťahu k nemu majú autonómne a nezávislé postavenie.³⁶⁵ Ústavný princíp duchovného pluralizmu zakotvený v čl. 1 ods. 1 ústavy je predovšetkým **direktívou pre právotvorcu**, aby vydával také právne normy, ktoré ho budú realizovať.

Ústavná úprava postavenia a výkonu práv cirkví a náboženských spoločností je vymedzená článkom 24 ods. 4 ústavy tak, že podmienky výkonu ich práv možno **obmedziť iba zákonom**, ak ide o opatrenie nevyhnutné v de-

³⁶² Bližšie pozri: II. ÚS 128/95. In: *Zbierka náleзов a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995*. Košice: Ústavný súd Slovenskej republiky, 1996, s. 324.

³⁶³ KVASNÍČKOVÁ, J.: Nezávislosť cirkví a náboženských spoločností podľa Ústavy Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, roč. 54, č. 2, 2002, s. 143.

³⁶⁴ DRGONEC, J.: cit. dielo v pozn. č. 10, s. 165.

³⁶⁵ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát – právny garant vzťahov identity a integrity cirkvi v Slovenskej republike. In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis*, 61/143, *Politologický zborník 2: Európa medzi identitou a integritou*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta v Prešove, 2002, s. 349.

mokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.³⁶⁶ Uvedené **ústavné kritériá obmedzenia slobody náboženského vyznania a viery ako aj činnosti cirkví a náboženských spoločností** predstavujú i kritériá registrácie, či zrušenia registrácie.³⁶⁷ Ústavný princíp pluralizmu v duchovnej oblasti premietnutý do problematiky registrácie prakticky znamená, že **podmienky registrácie sú rovnaké pre všetky cirkvi a náboženské spoločnosti.**³⁶⁸

Cirkvi a náboženské spoločnosti môžu organizovať svoje **zhromaždenia bez oznamovacej povinnosti štátu.** Táto výnimka oznamovacej povinnosti vyplynula z dikcie zákona č. 84/1990 Zb. o zhromažďovanom práve a vzťahuje sa i na zhromaždenia usporadúvané cirkvami alebo náboženskými spoločnosťami či už v kostole alebo v inej modlitebni, ďalej procesií, púti a iných sprievodov a zhromaždení slúžiacich na prejavy náboženského vyznania.

Z princípu nezávislosti cirkví a náboženských spoločností od štátu podľa čl. 24 ods. 3 ústavy vyplýva aj opačný vzťah, ktorý vylučuje zodpovednosť štátu za konanie subjektov týchto cirkví alebo náboženských spoločností pri uplatňovaní vnútorných predpisov voči ich príslušníkom.³⁶⁹ Cirkevné orgány nie sú orgánmi verejnej moci a vo svojich rozhodnutiach aplikujú aj iné normy okrem právneho poriadku Slovenskej republiky.³⁷⁰ Rovnako cirkevné orgány nie sú orgánmi verejnej správy. Cirkevné právo žiadnej cirkvi nie je súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky, ale je súborom vnútorných predpisov cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Článok 24 ods. 3 ústavy poskytuje cirkvám a náboženským spoločnostiam právo vykonávať v ňom vymenované činnosti nezávisle od štátnych orgánov, ale nezbavuje cirkvi a náboženské spoločnosti povinnosti zachovávať pri všetkých svojich

³⁶⁶ Bližšie pozri: ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Matica slovenská 1997, s. 140 a nasl.

³⁶⁷ Bližšie o procese registrácie cirkví a náboženských spoločností pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: cit. dielo v pozn. č. 297, s. 12-13.

³⁶⁸ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Ideologicko-právne otázky vzťahu štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: *Ideológia na prahu tretieho tisícročia*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta v Prešove, 2001, s. 274.

³⁶⁹ Preto v konaní pred Ústavným súdom Slovenskej republiky nemožno podnetom podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky namietat porušenie ústavy orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. - Bližšie pozri: II. ÚS 128/95. In: *Zbierka nálezov a uznesení 1995*. Košice: Ústavný súd Slovenskej republiky, 1996, s. 323.

³⁷⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 64/00. Dostupné na internete: <http://www.concourt.sk>

činnostiach vrátane činností vymenovaných v článku 24 ods. 3 ústavy celý právny poriadok Slovenskej republiky. Preto aj tieto činnosti cirkví a náboženských spoločností majú súdy hodnotiť podľa právneho poriadku Slovenskej republiky.

Na druhej strane je právne garantované poskytovanie pomoci štátu cirkvám a náboženským spoločnostiam v otázkach ich hospodárskeho zabezpečenia. Národná rada Slovenskej republiky každoročne schvaľuje v štátnom rozpočte účelovo určené finančné prostriedky pre cirkvi a náboženské spoločnosti. Ich správcom je Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky – cirkevný odbor, ktorý tieto prostriedky rozpisuje pre potreby jednotlivých cirkví a náboženských spoločností.³⁷¹ Predovšetkým ide o zabezpečenie plátov duchovných, v rámci možnosti pokrytie nákladov na prevádzku biskupských úradov a napokon finančné zabezpečenie prevádzky cirkevných škôl, vrátane plátov učiteľov náboženstva na štátnych školách. Poznávame, že cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti nezávisle od štátnej moci, na druhej strane vo sfére hospodárskeho zabezpečenia sú od štátnej moci závislé a mnohé z menších cirkví a náboženských spoločností aj existenčne odkázané.

Nie div, že sa opäť (tak ako v histórii vzájomných vzťahov štátu a cirkví na našom území už niekoľkokrát), stala predmetom rôznych diskusií, debát a polemík i po roku 1989 práve **otázka** prípadnej realizácie **odluky cirkví od štátu**. K tejto otázke sa vyjadrovali na rôznych úrovniach predstaviteľa štátu i jednotlivých cirkví a náboženských spoločností.

Evanjelická cirkev a. v. na Slovensku v článku „Odluka cirkví od štátu očami viery“, ktorý uverejnil Evanjelický posol spod Tatier dňa 25. novembra 1992 prehlásila svoje jednoznačné stanovisko: „Za totality sme si veľmi priali odluku cirkví od štátu. Bola vo všetkých krajinách socialistického spoločenstva, len u nás nie... V dnešnej dobe uprostred demokracie, keď štát sa nemieša do vnútorných záležitostí cirkví, odluku cirkví od štátu si neprajeme. Či si ju praje štát, ešte nie je isté. Povráva sa o tom. Cirkev si ju však nepraje a bude sa proti nej brániť a zdôvodňovať, aby k nej nedošlo.“³⁷² Odluka cirkví od štátu by v praktickej rovine znamenala predovšetkým samofinancovanie cirkví

³⁷¹ Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky zabezpečuje výkon štátnej správy na úseku cirkví a náboženských spoločností. V predmetnej oblasti vypracúva návrhy všeobecne záväzných právnych predpisov upravujúcich vykonanie a pôsobenie cirkví a náboženských spoločností. – Bližšie pozri: <http://www.culture.gov.sk>

³⁷² Evanjelický posol spod Tatier, roč. 82, 1992, č. 48, s. 379.

a náboženských spoločností.³⁷³ Obsah odluky bol teda zúžený len na jeden aspekt – problém hospodárskeho osamostatnenia sa cirkví od štátu.

Napriek uvedeným skutočnostiam aj v neskoršom období vývoja nášho štátu myšlienka odluky cirkvi od štátu sporadicky zaznieva a opäť utícha. V apríli roku 1996 Ministerstvo kultúry SR vyzvalo všetky cirkvi, aby sa vyjadrili k otázke odluky cirkvi od štátu a predložili k nej svoje návrhy. Evanjelický posol spod Tatier v tejto súvislosti uviedol: „...Napriek počiatočnému chvatu, dialóg v tejto otázke ustal. Je možné, že hromadiace sa problémy v hospodárstve, kultúre, sociálnej oblasti odsunuli riešenie tohto citlivého problému cirkví a zdá sa, že bude nastolený opäť až po voľbách v r. 1998 a bude realizovaný v horizonte rokov 2000 – 2005.“³⁷⁴

Na základe ďalšieho vývoja našej spoločnosti poznávame, že myšlienky odluky cirkvi od štátu neboli naplnené realizáciou. **Odluka cirkví od štátu** (v smere všetkých jej možných aspektov a prvkov) **právne ani fakticky v Slovenskej republike neexistuje**. Ani ústavnoprávne, ani inak zákonne zakotvená nie je. Jej zavedenie so všetkými jej prináležiacimi atribútmi by z legislatívneho hľadiska vyžadovalo dlhšie časové obdobie, ale aj širokú a odborne vedenú diskusiu a spoločenský konsenzus.³⁷⁵ Pokus uskutočniť odluku po roku 1989 vykazoval nesporne paralely s osudom odluky v Československej republike v roku 1918. Diskusia o nej bola zastavená s odôvodnením, že jej realizácia by neprispela ku stabilizácii pomerov na Slovensku.³⁷⁶

Vo vývoji vzťahov štátu a cirkví počas charakterizovaného obdobia išlo skôr o **hľadanie optimálneho modelu vzájomných vzťahov**, ktorý by nadväzoval na prirodzený vývoj na našom území a súčasne zodpovedal štandardu vo vyspelých demokratických štátoch. Otázka konštituovania optimálneho modelu vzťahu štátu a cirkví nie je otázkou špecifickou len pre našu

³⁷³ Z hľadiska rímskokatolíckej cirkvi boli označované ako neprijateľné predovšetkým tieto princípy odluky:

„... cirkev sa sama bude starať o sakrálne objekty ... cirkev bude platiť svojich kňazov.“ – Bližšie pozri: *Lud*, 30. január 1990, s. 1 a 3. „... Odluka je totiž v našich podmienkach extrémom. A žiadny extrém nie je dobrým riešením.“ – Evanjelický posol spod Tatier, roč. 87, 1997, č. 9, s. 5.

³⁷⁴ Evanjelický posol spod Tatier, roč. 86, 1996, č. 42-43, s. 4.

³⁷⁵ Bližšie pozri: *Národná obroda*, roč. XVI, 2005, č. 13, s. 2.

³⁷⁶ Na tlačovej konferencii predstaviteľov Ministerstva kultúry SR a jednotlivých cirkví v januári 1999 minister kultúry Milan Kňažko tmočil postoj štátu k problému hospodárskeho osamostatnenia sa cirkví slovami: „...Je tendencia vytvárať také podmienky, aby cirkev bola čím ďalej, tým viac finančne sebestačná, ale kým takéto podmienky nebudú, štát sa nechce a nebude zbavovať zodpovednosti za financovanie.“ – Evanjelický posol spod Tatier, roč. 89, 1999, č. 3, s. 3.

krajinu. Nad realizáciou nového modelu, ktorý by nielen konštituoval, ale aj plne právne garantoval riešenie vzťahov medzi cirkvami a štátom, sa veľmi intenzívne zamýšľajú aj v iných postkomunistických krajinách.

6.2.2. Zákonné a podzákonné normy konfesného práva

Kalendárny rok 1993 – rok konštituovania samostatnej Slovenskej republiky bol charakterizovaný prijatím právnych predpisov dotýkajúcich sa slobody vyznania a svedomia i činnosti náboženských organizácií v už samostatnom štáte. Čo sa týka vzťahu štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam k dátumu 1. 1. 1993 môžeme ešte hovoriť o takmer rovnakom stave zákonodarstva v oboch republikách (slovenskej i českej). Niekedy býva z uvedeného dôvodu tento dátum označovaný aj ako „bod nula“, od ktorého možno následne zaznamenať a sledovať odlišnosti vo vývoji právnych úprav týkajúcich sa cirkví a náboženských spoločností v už samostatnej existencii Českej a Slovenskej republiky.³⁷⁷

Ako prvý z právnych predpisov tohto obdobia možno uviesť na Slovensku **zákon NR SR č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach**, ktorý rozšíril pole pôsobenia cirkví a náboženských spoločností v oblasti pedagogickej práce. V zmysle jeho ustanovení **môžu školské zariadenia zriaďovať** popri fyzických, právnických osobách a obciach **i cirkvi a náboženské spoločnosti**. V takomto prípade ide o **cirkevné školské zariadenia**, ktoré sa zriaďujú so súhlasom Ministerstva školstva SR po predložení koncepcie zariadenia a po preukázaní kvalifikovanosti zriaďovateľa.³⁷⁸ Na ich činnosť môže štát poskytovať dotácie zo štátneho rozpočtu, najmä ak utvárajú podmienky na zaškolenie zdravotne postihnutých detí, detí s odloženou povinnou školskou dochádzkou, detí z menej podnetného sociálneho prostredia a detí z viacjazyčného prostredia.

³⁷⁷ Bližšie pozri: PŘIBYL, S.: cit. dielo v pozn. č. 58, s. 189.

³⁷⁸ Školské zariadenia sú rovnocennou súčasťou školskej výchovno-vzdelávacej sústavy. V zmysle § 1 uvedeného zákona sú školskými zariadeniami výchovno-vzdelávacie zariadenia, špeciálne výchovné zariadenia, poradenské zariadenia, záujmovo-vzdelávacie zariadenia a školské účelové zariadenia. V konkrétnosti teda ide o školské zariadenia rôzneho druhu, pôsobiace v oblasti výchovy, poradenstva a záujmového vzdelávania (napr. školské kluby detí, školské strediská záujmovej činnosti, centrá voľného času, domovy mládeže, zariadenia výchovnej prevencie, pedagogicko-psychologické poradne, jazykové školy, zariadenia školského stravovania, a pod.).

Ústretovosť zo strany štátu, pokiaľ ide o majetkové pomery náboženských organizácií, sa najvýraznejšie prejavila prijatím **zákona č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam**. Prijatie tohto zákona Národná rada SR schválila dňa 29. septembra 1993 a v Zbierke zákonov Slovenskej republiky bol uverejnený v čiaske 69 zo dňa 27. novembra 1993 s účinnosťou od 1. januára 1994. Za prijatie tzv. „reštitučného zákona“ hlasovalo v Národnej rade celkovo 76 poslancov, proti bolo 20 poslancov, 10-ti sa zdržali hlasovania, chybné hlasoval 1 poslanec a 43 ich bolo neprítomných. Slovenská republika ako prvý z postkomunistických štátov týmto zákonom riešila problematiku **reštitúcií majetku cirkví**.

Zákon sa vzťahoval na zmiernenie následkov niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam odňatím vlastníckeho práva k nehnuteľným i hnutelným veciam, a to na základe rozhodnutí štátnych orgánov, občianskoprávných i správnych aktov vydaných v období od 8. mája 1945 (židovským náboženským obciam od 2. novembra 1938) do 1. januára 1990. **Oprávnenými osobami** sa v zmysle § 2 ods. 1 zákona stali štátom **registrované cirkvi a náboženské spoločnosti so sídlom v Slovenskej republike**, vrátane ich častí s právnou subjektivitou, ktorých vec prešla do vlastníctva štátu alebo obce v rozhodnom období. Oprávnenou osobou na vydanie veci po Nemeckej evanjelickej cirkvi a. v. v Slovenskej republike a jej cirkevných organizačných jednotkách sa stala Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku a jej cirkevné organizačné jednotky.

Cirkvi boli v zmysle § 5 ods. 1 uvedeného zákona povinné v záujme uplatnenia svojho práva písomne vyzvať povinný subjekt (obec, štát, právnické osoby zriadené zákonom, či fyzické osoby) na vydanie nárokových vecí v lehote 12 mesiacov od účinnosti tohto zákona, t. j. do 1. januára 1995, inak im právo na vydanie veci zaniklo. Prinavrátanie vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam príslušným cirkvám sa vykonávalo na základe dohody o vydaní veci, uzavretej medzi oprávnenou a povinnou osobou.³⁷⁹ Predmet tejto právnej úpravy vymedzuje úvodný § 1: „Zákon sa vzťahuje na zmiernenie následkov niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam odňatím vlastníckeho práva k nehnuteľným veciam a hnutelným veciam na základe rozhodnutí štátnych orgánov, občianskoprávných a správnych aktov vydaných v období od 8. mája 1945, židovským náboženským obciam od 2. novembra 1938, do 1. januára 1990 v roz-

³⁷⁹ Bližšie pozri: MACKO, J.: Kataster nehnuteľností a cirkevný majetok. In: *Verejná správa*, roč. 49, 1994, č. 9, s. 20.

pore so zásadami demokratickej spoločnosti, rešpektujúcej práva občanov vyjadrené najmä Chartou Organizácie Spojených národov, Listinou základných práv a slobôd a príslušnými medzinárodnými paktmi o občianskych, politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.“ Predmetom reštitúcie v zmysle uvedeného zákona boli nehnuteľné i hnutelné veci.³⁸⁰ **Konania** súvisiace s vydaním nehnuteľných vecí boli **oslobodené od správnych poplatkov**.

Máloktorý zákon prijatý po novembri roku 1989 vyvolal toľko diskusie ako práve reštitučný zákon.³⁸¹ O rozhodujúcom dôvode pre prijatie tohto zákona – náprave krivdy spôsobenej cirkvám zo strany bývalého režimu – nepochyboval vari nikto.³⁸² Stanoviská sa rozchádzali len v praktických hľadiskách: rozhodné obdobie, na ktoré sa mali reštitúcie vzťahovať, čo všetko reštituovať, čo s náhradou, a pod. Generálny biskup Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v SR Pavel Uhorskai v tejto súvislosti uviedol: „... Stanovisko našej cirkvi bolo od začiatku jasné: reštitúcie sú potrebné, pretože cirkev bola v minulosti ukrivdená, túto krivdu treba napraviť ... No nemôžem zatvárať oči pred skutočným ekonomickým stavom tohto štátu. Považujem preto za správne, keď zákon vstúpi do účinnosti, nechať otvorenú otázku rokovania štátu s cirkvou – čo, kedy, ako jej vráti alebo nahradí. Časový sled viesť tak, aby sa z ukrivdenej cirkvi nestal krivditeľ ...“³⁸³

Postoj rímskokatolíckej cirkvi priniesli Katolícke noviny zo dňa 24. októbra 1993: „...Nepochybovali sme, že predstavitelia Slovenskej republiky vo svojej úlohe odčiniť krivdy Cirkvi i národu neprajných, až nepriateľských predošlých režimov utvoria také legislatívne i administratívne inštrumenty, ktoré umožnia jednoznačné riešenie základného, bezvýhradného riešenia tohto problému rešpektovaním zásady spravodlivosti, aby potom spolu s predstaviteľmi Cirkvi na Slovensku mohli hľadať potrebné kompromisné riešenia čiastkových otázok, ktoré súvisia s vrátením cirkevných majetkov

³⁸⁰ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: K niektorým aspektom právnej úpravy vzťahov štátu a náboženských organizácií na našom území po roku 1989. In: *Právny obzor*, roč. 82, Bratislava 1999, č. 2, s. 143.

³⁸¹ Bližšie pozri: DIAN, D.: Cirkev, majetok, štát a ľudia. In: *Duchovný pastier*, roč. LXXX, 1994, č. 3, s. 103 a nasl.

³⁸² Krivdy, ktoré boli predstavované zásahmi do vlastníckych práv rôznych subjektov, vrátane cirkví, sa mali v čase pluralitnej demokracie a trhového hospodárstva napraviť reštitúciou takto odňatého majetku pôvodným vlastníkom. – Bližšie pozri: BIČOVSKÝ, J: cit. dielo v pozn. č. 271, s. 529 a nasl.

³⁸³ Evanjelický posol spod Tatier, roč. 83, 1993, č. 42, s. 334.

ich oprávneným vlastníkom ...“.³⁸⁴ Práve u rímskokatolíckej cirkvi išlo o najväčšiu časť majetku, ktorý jej mal byť reštitúciou navrátený.³⁸⁵ Tento sa týkal jednak rímskokatolíckej cirkvi ako celku, jednak jej cirkevných inštitúcií (kostolov, rádov, kongregácií, nadácií, cirkevných fondov, a pod.) ako jej častí disponujúcich právnou subjektivitou.³⁸⁶ Reštitúcia cirkevného majetku, ako uvádza cirkevná tlač, by mala byť pre právny štát samozrejmosťou.³⁸⁷ Na začiatku 90. rokov 20. storočia prevládala v katolíckej cirkvi idea reštitúcií cirkevného majetku, ktorý sa mal stať významným nástrojom pri získavaní finančnej samostatnosti cirkví a náboženských spoločností. Dosiahnutie finančnej nezávislosti formou reštitúcie sa však ukázalo ako nereálne, keďže majetok bol v mnohých prípadoch odovzdaný v dezolátnom stave a namiesto výnosov vyžadoval ďalšie náklady.

Zákon č. 97/2002 Z. z. zo dňa 5. februára 2002, ktorým sa **mení a dopĺňa zákon NR SR č. 282/1993 Z. z.** o zmiernení niektorých majetkových krívď spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam **rozšíril predmet reštitúcie** i na pozemky, ktoré sú súčasťou lesného pôdneho fondu v národnom parku. S pozemkami sa vydávajú aj hospodárske budovy a ostatné stavby slúžiace lesnej výrobe, nachádzajúce sa v rozhodujúcom období na týchto pozemkoch, bez ohľadu na neskoršiu zmenu ich skutočného využitia. Podobne sa s lesnými pozemkami vydávajú aj investičné lesné cesty vybudované z prostriedkov štátu, ako aj hospodárske budovy a ostatné stavby slúžiace lesnej výrobe vybudované z prostriedkov štátu, nachádzajúce sa na lesných pozemkoch v rozhodujúcom období vo vlastníctve cirkví a náboženských spoločností, taktiež bez ohľadu na neskoršiu zmenu ich skutočného využitia. Oprávnenou osobou po Nemeckej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Slovenskej republike a jej cirkevných organizačných jednotkách na vydanie veci sa stala v zmysle zákona Evanjelická cirkev augsburského vy-

³⁸⁴ Katolícke noviny, roč. 108 (144), 1993, č. 43, s. 14.

³⁸⁵ Vyliešenie problémov postavenia rímskokatolíckej cirkvi, ktorá je zo všetkých cirkví a náboženských spoločností najväčšia a v minulosti prišla o najväčšiu časť majetku, je predpokladom úspechu riešenia i problémov ostatných cirkví a náboženských spoločností. Uvedené otázky sú predmetom úvah a diskusií i v súčasnom českom demokratickom štáte. – Bližšie pozri: KALNÝ, M. a kol.: *Církyve a majetek (Návrh katolícké cirkve na využití a správu restituovaného majetku.)* II. díl. Praha: Občanský institut, 1993, s. 5-6.

³⁸⁶ Bližšie pozri: KINDL, M.: Malá poznámka k právní subjektivitě církevních institucí v minulosti. In: *Bulletin advokacie*, č. 5/1994, s. 15-18.

³⁸⁷ Bližšie pozri: Katolícke noviny, roč. 107 (143), 1992, č. 28, s. 5.

znania na Slovensku a jej organizačné jednotky. Uvedený zákon nadobudol účinnosť 1. marca 2002.

V súvislosti s procesom reštitúcie majetku cirkví a náboženských spoločností je nutné ešte uviesť **zákon č. 161/2005 Z. z. o navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam a prechode vlastníctva k niektorým nehnuteľnostiam**. Uvedený zákon upravil navrátenie vlastníctva k nehnuteľným veciam, ktoré nebolo vydané podľa osobitného predpisu (rozumej zákon č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam v znení zákona č. 97/2002 Z. z.) a prechod vlastníctva k niektorým nehnuteľným veciam. Právo na reštitúcie poľnohospodárskej pôdy, lesného pôdneho fondu, hospodárskych budov a iných stavieb patriacich k pôvodnej usadlosti mohla uplatniť oprávnená osoba (registrovaná cirkev a náboženská spoločnosť so sídlom na území Slovenskej republiky vrátane ich útvarov, ktoré majú právnu subjektivitu), ak nehnuteľnosť prešla do vlastníctva štátu, obce alebo mesta v období od 8. mája 1945 do 1. januára 1990. V prípade židovských náboženských obcí je toto obdobie od 2. novembra 1938 do 1. januára 1990. Právo na navrátenie vlastníctva k nehnuteľným veciam bolo možné uplatniť písomnou výzvou voči povinnej osobe do 30. apríla 2006. Neuplatnením práva v tejto lehote právo zaniklo. Konanie súvisiace s vydaním nehnuteľných vecí podľa tohto zákona bolo oslobodené od správnych i súdnych poplatkov. Zákon nadobudol účinnosť 1. mája 2005. Národná rada Slovenskej republiky dňom účinnosti tohto zákona považovala proces reštitúcií majetku cirkví za uzavretý.

Všetky doposiaľ analyzované právne normy vydané štátom prispeli k vytvoreniu priaznivého ovzdušia a kladného hodnotenia zo strany cirkví a náboženských spoločností. Umožnili rozvoj náboženského pôsobenia a iniciatív cirkví v dôležitých oblastiach spoločenského života. Katolícke noviny v tejto súvislosti uvádzajú: „Požehnane máme bohoslovcov, dobrých katechéto, nadšených laických apoštolov, stovky laikov študujú teológiu ...Máme mnoho sociálnych a charitatívnych podujatí, krásne hnutia kresťanských detí, mládeže, rodín. Rozvíjajú sa iniciatívy reholí mužov a sestričiek. Naši vzdelanci vydávajú časopisy, objavujú sa hodnotné knihy, usporadúvajú sa významné sympóziá. Veriaci ľudia sa angažujú vo verejnom živote...“³⁸⁸ Podobne je situácia hodnotená i predstaviteľmi a veriacimi evanjelických cirkví: „Dnes je náboženská sloboda, pluralitná spoločnosť, ktorá uznáva potrebu cirkevnej práce. Áno, situácia sa zmenila a aj cirkev si musí uvedomiť,

³⁸⁸ Katolícke noviny, roč. 108 (144), 1993, č. 15, s. 3.

že sa stáva súčasťou spoločnosti, národa a musí si byť vedomá, že predsa má čo dávať tejto spoločnosti.³⁸⁹

V roku 1993 sa žiada spomenúť i vydanie **zákona č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a o pamätných dňoch**. Tento zákon (ktorý doposiaľ prešiel viacerými novelami), uznáva niektoré cirkevné sviatky za dni pracovného pokoja. V zmysle § 1 je štátnym sviatkom 5. júl – sviatok svätého Cyrila a svätého Metoda. Dňami pracovného pokoja sú nasledovné cirkevné sviatky: 6. január – Zjavenie Pána (Traja kráľi a vianočný sviatok pravoslávnych kresťanov), Veľký piatok, Veľkonočný pondelok, 15. september – Sedembolestná Panna Mária, 1. november – sviatok Všetkých svätých, 24. december – Štedrý deň, 25. december – prvý sviatok vianočný a 26. december – druhý sviatok vianočný. K pamätným dňom Slovenskej republiky patrí aj 30. december – Deň vyhlásenia Slovenska za samostatnú cirkevnú provinciu.

V roku 1994 sa už nestretávame s vydaním ťažiskových právnych predpisov upravujúcich vzájomné vzťahy štátu a náboženských organizácií, ako to bolo v predošlých rokoch. Možno poukázať len na niektoré právne normy, predovšetkým trestnoprávneho charakteru, ktoré sa činnosti cirkví a náboženských spoločností v našej spoločnosti istým spôsobom dotýkajú. Uvedená časť je zameraná na **právne predpisy trestného práva**, tak trestného práva hmotného, ako aj trestného práva procesného a analýzu niektorých najvýznamnejších ustanovení týchto právnych predpisov, ktoré sa týkajú či už problematiky slobody vyznania a svedomia alebo činnosti cirkví a náboženských spoločností.

V zmysle § 9 ods. 1 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov majú poverené osoby vykonávajúce duchovenskú činnosť okrem iného i právo vstupu do miest, kde sa vykonáva väzba, či trest odňatia slobody. Uvedené ustanovenie konkretizovala **vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 114/1994 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu väzby**. V § 18 sa v tejto súvislosti bližšie uvádza: „Obvinenému sa umožní, aby ho navštívil zástupca štátom registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.“ Pri návštevách obvinených sú duchovní povinní riadiť sa právnymi predpismi upravujúcimi väzbu a ústavným poriadkom. Poverenie jednotlivých osôb duchovnou starostlivosťou v ústavoch je záležitosťou dohody predstaviteľa príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti s riaditeľom ústavu. Povinnosťou ústavov je

³⁸⁹ Evanjelický posol spod Tatier, roč. 83, 1993, č. 27, s. 213.

vytvárať zodpovedajúce podmienky pre **duchovnú starostlivosť o obvinených**.

Podobne sa slobody vyznania a činností náboženských organizácií dotýka i **vyhláška** Ministerstva spravodlivosti č. 125/1994 Z. z., ktorou sa vydáva **Poriadok výkonu trestu odňatia slobody** v znení neskorších predpisov. V § 17 predmetnej vyhlášky je právne upravená existencia základných foriem **účasti cirkevných organizácií³⁹⁰ v živote odsúdených** – pastoračných návštev u odsúdených, vykonávanie bohoslužieb pre záujemcov z radov odsúdených, spovedí, zabezpečovanie náboženskou literatúrou, organizovanie prednášok a besied s náboženskou tematikou, účasť pri príprave odsúdených na prepustenie na slobodu a na sociálnej práci s nimi, ako aj ďalšie vhodné formy prispievajúce k resocializácii odsúdených, a pod. I v tejto vyhláške bola stanovená povinnosť duchovných riadiť sa pri návštevách odsúdených právnymi predpismi, upravujúcimi výkon trestu a ústavným poriadkom. Odsúdenému sa zakazuje dostávať a vlastniť tlačoviny alebo predmety propagujúce náboženskú neznášanlivosť.³⁹¹

Na jednej strane tu máme možnosť vidieť **právne garancie realizácie slobody vyznania i v týchto mimoriadnych podmienkach**, keďže povinnosťou ústavov je vytvárať zodpovedajúce podmienky pre duchovnú starostlivosť o obvinených i odsúdených. Na druhej strane rozsah realizácie slobody vyznania je i tu právne ohraničený stanovením povinnosti duchovných rešpektovať právne predpisy upravujúce väzbu (resp. právne predpisy upravujúce výkon trestu) i ústavný poriadok.

Jednu z najvýznamnejších úloh na úseku ochrany ľudských práv a slobôd a možných zákonných zásahov do nich plní trestné právo.³⁹² Trestné právo ako súčasť slovenského právneho poriadku je odvetvím verejného práva. V súčasnosti základnými právnymi predpismi trestného práva sú **zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon** v znení neskorších predpisov (ďalej

³⁹⁰ Zákonnodarca v tomto prípade nepresne použil pojem “cirkevné organizácie”, pri použití extenzívneho výkladu treba pod uvedeným pojmom chápať “náboženské organizácie” – teda cirkvi i náboženské spoločnosti. – pozn. autorky.

³⁹¹ V zmysle § 8 ods. 4 predmetnej vyhlášky „Odsúdeným sa na ich objednávku a na ich náklady zabezpečuje sledovanie dennej tlače a časopisov. Dennú tlač a časopisy môže odsúdeným predplatiť alebo zasielať aj príbuzný, prípadne iné osoby, organizácie alebo záujmové združenia občanov, pokiaľ neobsahujú materiály propagujúce národnú, etnickú, rasovú, náboženskú alebo sociálnu neznášanlivosť...“.

³⁹² Bližšie pozri: BALÁŽ, P.: Trestné právo a jeho úlohy pri ochrane ľudských práv a slobôd v našej spoločnosti. In: *Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia*. Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2000, s. 62-67.

len „Trestný zákon“) a **zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok** v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“). Oba kódexy nadobudli účinnosť 1. januára 2006.

Hlavnou úlohou a cieľom **rekodifikácie Trestného zákona** bolo „predovšetkým novou trestnoprávnou úpravou spoločenských vzťahov reagovať na zásadné politické, spoločenské a ekonomické zmeny, ku ktorým došlo po roku 1989...“.³⁹³ V problematike **slobody vyznania a svedomia** Trestný zákon chráni práva fyzických osôb predovšetkým pri prejavovaní svojej viery navonok. Zreteľne to možno poukázať na viacerých miestach jeho dikcie.

Podľa § 193 **Trestného zákona**, ktorý vymedzuje skutkovú podstatu trestného činu „**Obmedzovanie slobody vyznania**“, ten, kto násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti iného zúčastniť sa na náboženskom úkone, bez oprávnenia bráni inému v účasti na náboženskom úkone, alebo inému v užívaní slobody vyznania inak bez oprávnenia bráni, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky. Ide o prevzaté ustanovenie § 236 predchádzajúceho trestného zákona. Objektom tohto trestného činu je sloboda vyznania. Obmedzovanie slobody vyznania spočíva v donucovaní iného zúčastniť sa na náboženskom úkone alebo bez oprávnenia inému v účasti na náboženskom úkone brániť alebo inému v užívaní slobody vyznania inak bez oprávnenia brániť. Prostriedkami nátlaku podľa tohto ustanovenia sú použitie násilia, hrozba násilím alebo hrozba inej ťažkej ujmy. „Náboženským úkonom je akýkoľvek úkon alebo obrad súvisiaci s vyznávaním viery nejakej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, napríklad omša, bohoslužba, spoveď, prijímanie, a pod.“³⁹⁴ K bráneniu v účasti na náboženskom úkone musí dôjsť neoprávnene. Iné bránenie v užívaní slobody vyznania môže spočívať v násilí, ktoré smeruje k ničeniu prostriedkov slúžiacich na výkon náboženského obradu, a pod. Je zrejmé, že uvedené ustanovenie chráni nielen práva a záujmy osôb, ktoré sú v pozícii veriacich, ale aj práva duchovných jednotlivých cirkví a náboženských spoločností, či osôb poverených výkonom pastoračnej starostlivosti.

Ďalším dôležitým ustanovením Trestného zákona je § 423 vymedzujúci skutkovú podstatu trestného činu „**Hanobenie národa, rasy a presvedčenia**“. Na jeho základe kto verejne hanobí niektorý národ, jeho jazyk, niektorú rasu alebo etnickú skupinu alebo **skupinu osôb pre ich vyznanie alebo**

³⁹³ Bližšie pozri: OLEJ, J.: Slovenská advokácia a nové trestné kódexy. In: Slovenská advokácia a nové trestné kódexy. Trestný zákon, Trestný poriadok. *Bulletin Slovenskej advokácie*, 2006. Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2006, s. 9.

³⁹⁴ SAMÁŠ, O. – STIFFEL, H. – TOMAN, P.: *Trestný zákon: Stručný komentár*. Iura edition, 2006, s. 396.

preto, že sú bez vyznania, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.³⁹⁵

Uvedený paragraf poskytuje trestnoprávnu garanciu slobode vyznania, rovnako však i slobode byť bez vyznania, teda pre „bezvyznanie (osoby nevyznávajúce žiadnu náboženskú vieru). Ide o prevzaté ustanovenie § 198 predchádzajúceho trestného zákona. Objektívna stránka tohto trestného činu zahŕňa konanie spočívajúce v hanobení, ktoré musí byť verejné. Hanobením je „subjektívny prejav znižujúci pri tomto trestnom čine vážnosť

- a) národa alebo jeho jazyka
- b) rasy alebo etnickej skupiny,
- c) **skupiny osôb pre ich vyznanie alebo preto, lebo sú bez vyznania.**“

Vyššie charakterizované skutkové podstaty trestných činov (§ 193 a § 423) predstavujú prevzaté ustanovenia predchádzajúceho Trestného zákona – zákona č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov. Uvedený Trestný zákon obsahoval ochranu slobody vyznania i v § 196 „Násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi“, keďže výslovne postihoval i také správanie, ktoré používalo násilie proti skupine obyvateľov alebo jednotlivcovi „**z dôvodu ich náboženského vyznania.**“ V súčasnosti uvedenému paragrafu korešponduje § 359 Trestného zákona s identickým názvom „**Násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi**“, ktorý v ods. 1 uvádza: „Kto sa skupine obyvateľov vyhráza smrťou, ťažkou ujmom na zdraví alebo inou ťažkou ujmom alebo spôsobením škody väčšieho rozsahu, alebo kto použije násilie proti skupine obyvateľov, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“ Objektom tohto trestného činu je záujem na ochrane pred nebezpečnými vyhrážkami a násilnými útokmi proti skupine obyvateľov alebo jednotlivcovi. Aj keď sa v dikcii uvedeného paragrafu už výslovne **neuvádza „z dôvodu ich náboženského vyznania“**, rozširujúcim výkladom možno toto ustanovenie vzťahovať i na skupinu príslušníkov určitého vierovyznania, ako aj na jednotlivcov vyznávajúcich určitú náboženskú vieru, či jednotlivcov bez vyznania. Poznávame, že ustanovenie § 359 nového Trestného zákona je teda upraveným ustanovením § 196 predchádzajúceho Trestného zákona.

Vzájomné vzťahy štátu a cirkví a náboženských spoločností na Slovensku v posledných rokoch charakterizuje i nový fenomén – zmluvy cirkví so štátom (týmto je venovaná bližšia pozornosť v kapitole č. 6 práce, v podkapi-

³⁹⁵ V dikcii § 423 ods. 1 písm. b) Trestného zákona možno postrehnúť zjavnú gramatickú nepresnosť vo formulácii – „skupinu osôb pre jeho vyznanie“ namiesto „skupinu osôb pre ich vyznanie“. – pozn. autorky.

tole s názvom „Nové fenomény konfesného práva v Slovenskej republike“). Pri charakteristike právnych predpisov z oblasti trestného práva je nutné v tejto súvislosti uviesť, že do dikcie nového Trestného zákona sa premietli ustanovenia článku 8 ods. 1 a 2 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou, uverejnenej v Zbierke zákonov formou Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí pod č. 326/2001 Z. z. a Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami č. 250/2002 Z. z. V oboch uvedených zmluvách je v článku 8 ods. 1 a ods. 2 stanovené: „(1) **Spovedné tajomstvo je nedotknuteľné.** Nedotknuteľnosť spovedného tajomstva zahŕňa právo odmietnuť vypovedať pred štátnymi orgánmi Slovenskej republiky.³⁹⁶ (2) Slovenská republika garantuje aj **nedotknuteľnosť tajomstva informácie**, ktorá bola ústne alebo písomne zverená pod podmienkou mlčanlivosti osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou .³⁹⁷ Tieto ustanovenia chránia jednak spovedné tajomstvo, jednak tajomstvo informácie poskytnutej ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou. **V Trestnom zákone** nachádzajú tieto inštitúty svoje vyjadrenie v § 340 a § 341.³⁹⁸ V § 340 ods. 1 „Ne-

³⁹⁶ Výraz „**nedotknuteľnosť tajomstva**“ označuje skutočnosť, že ten, kto prijme informáciu či už od spovedajúceho sa, alebo od osoby, ktorá zverila informáciu, oprávnené očakávajú, že nebude prezradená, má právo neposkytnúť ju štátnemu orgánu. A to ani v takých prípadoch, „kedy podľa právneho poriadku SR by mal povinnosť ju poskytnúť; ide teda o výnimku právnym poriadkom ustanovenej povinnosti v tejto oblasti“. - ŠMID, M. – VASIL, C.: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou: nedotknuteľnosť spovedného alebo zvereného tajomstva. In: *Justičná revue*, roč. 53, 2001, č. 4. s. 460 a nasl.

³⁹⁷ Výrazom „**osoba poverená**“ sa pre účely Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou rozumie každý, „kto je trvalo alebo dočasne poverený príslušnou vrchnosťou Katolíckej cirkvi vykonávať pastoračnú starostlivosť. Podľa kánonickej práva môže ísť o klerika, rehoľníka i laika.“ Pojem „**pastoračná starostlivosť**“ označuje činnosť, ktorou sa naplňa apoštolské poslanie Katolíckej cirkvi (vykonávanie liturgických obradov, ostatných náboženských úkonov, hlásanie a vyučovanie katolíckej náuky). Výraz „**pod podmienkou mlčanlivosti**“ označuje vzťah, v ktorom stránka, ktorá sa obracia na osobu poverenú osobitným poslaním (kňaz) je oprávnená predpokladať, že obsah rozhovoru alebo písomnosti je viazaný profesionálnym tajomstvom, to znamená, že nebude zverejnený alebo poskytnutý tretej osobe. Pritom „Klient môže požiadať o mlčanlivosť tak pred poskytnutím informácie, ako aj po jej poskytnutí, alebo nemusí požiadať o mlčanlivosť vôbec.“ Tamže, s. 461.

³⁹⁸ Text Základnej zmluvy bol implementovaný do predpisov trestného práva už zákonom č. 253/2001 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, kde

oznámenie trestného činu“ sa uvádza: „Kto sa hodnoverným spôsobom dozvie, že iný spáchal zločin, na ktorý tento zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou najmenej desať rokov, alebo niektorý z trestných činov korupcie uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti, a taký zločin alebo trestný čin neoznámia bez odkladu orgánu činnému v trestnom konaní alebo Policajnému zboru, alebo namiesto toho, ak ide o vojaka, svojmu nadriadenému alebo služobnému orgánu, a ak ide o osobu vo výkone trestu odňatia slobody alebo vo výkone väzby príslušníkovi Zboru väzenskej a justičnej stráže, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“ V § 340 ods. 3 je ďalej stanovené: „Kto spácha čin uvedený v odseku 1, nie je trestný, ak by oznámením trestného činu porušil

- a) spovedné tajomstvo alebo tajomstvo informácie, ktorá mu bola zverená ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou činnosťou, alebo
- b) zákonom uznanú povinnosť mlčanlivosti.“

V uvedenom paragrafe je upravená beztrestnosť neoznámenia trestného činu v prípade, ak by oznamovateľ oznámením trestného činu **porušil spovedné tajomstvo alebo tajomstvo informácie**, ktorá mu bola zverená ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou činnosťou. Takáto beztrestnosť sa vzťahuje aj na oznamovateľa, ktorý by oznámením porušil zákonom uznanú povinnosť mlčanlivosti. Skutok „neoznámenia trestného činu“ sa teda v prípade osôb poverených pastoračnou starostlivosťou a viazaných spovedným tajomstvom, resp. povinnosťou mlčanlivosti nepovažuje za trestný čin.

V § 341 „**Neprekazenie trestného činu**“ sa v ods. 1 uvádza: „Kto sa hodnoverným spôsobom dozvie, že iný pripravuje alebo pácha zločin, na ktorý tento zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov, alebo niektorý z trestných činov korupcie uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti a spáchanie alebo dokončenie takého zločinu alebo trestného činu neprekazí osobne alebo prostredníctvom inej spôsobilej osoby, alebo príslušného orgánu, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“³⁹⁹ V ods. 4 uvedeného paragrafu sa da-

spovedné tajomstvo bolo chránené § 167 ods. 4 a § 168 ods. 3 tým, že spovedníci nie sú povinní oznámiť trestný čin, ani prekaziť trestný čin, ak by tým mohli porušiť spovedné tajomstvo.

³⁹⁹ „Prekazením trestného činu sa rozumie každé konanie, ktoré je spôsobilé zabrániť spáchaniu, dokončeniu alebo dokončeniu trestného činu. Zásah môže spočívať napríklad v použití fyzickej sily, v psychickom pôsobení, v oznámení príslušným

lej uvádza, že povinnosť prekaziť trestný čin podľa odseku 1 sa nevzťahuje na osobu, ak by jej splnením porušila **spovedné tajomstvo**. Objektom trestného činu podľa § 340 i § 341 Trestného zákona je poriadok vo verejných veciach. Kým pri neoznámení trestného činu nie je trestne zodpovedným ten, kto by jeho oznámením porušil spovedné tajomstvo alebo tajomstvo informácie, ktorá mu bola zverená ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou činnosťou, pri neprekazení trestného činu sa beztrestnosť vzťahuje len na toho, kto by prekazením trestného činu porušil spovedné tajomstvo. Z takejto konštrukcie jednoznačne vyplýva dominancia ochrany spovedného tajomstva.

Trestné právo procesné „upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu pri zisťovaní trestných činov, pri rozhodovaní o nich, pri výkone právoplatných rozhodnutí a pri prevencii trestnej činnosti.“⁴⁰⁰ Trestný poriadok, ktorý je základným právnym predpisom trestného práva procesného, upravuje procesný postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. Trestný poriadok v § 4 ods. 1 „**Spolupráca so záujmovými združeniami občanov a s dôveryhodnou osobou**“ stanovuje: „Orgány činné v trestnom konaní a súd v záujme výchovného pôsobenia trestného konania, zamedzovania a predchádzania trestnej činnosti môžu, ak to považujú za vhodné a účelné, spolupracovať aj so záujmovými združeniami občanov.“⁴⁰¹ Spolupráca so záujmovými združeniami občanov a využívanie ich výchovného pôsobenia je vyjadrením jednej zo základných zásad trestného konania uvedenej v § 2 ods. 13 Trestného poriadku – „Orgány činné v trestnom konaní a súd spolupracujú so záujmovými združeniami občanov a využívajú ich výchovné pôsobenie.“ Ide teda i o možnosť využitia

orgánom alebo vo varovaní ohrozenej osoby.“ – Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v právnych predpisoch trestného práva. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 118 a nasl.

⁴⁰⁰ OLEJ, J. – ROMŽA, S. – ČOPKO, P. – PUCHALLA, M.: *Trestné právo procesné*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2006, s. 7.

⁴⁰¹ Zákon vychádza z toho, že záujmové združenia občanov môžu zohrávať pozitívnu úlohu pri prevýchove členov svojho kolektívu. Môžu vytvoriť priaznivé prostredie nielen pre prevýchovu delikventov, ale aj pre ich zbavenie sa škodlivých návykov a sklonu k požívaniu drog, resp. iných látok. – Bližšie pozri: *Kolektív autorov: Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou: Úplné znenie zákona NR SR č. 301/2005 Z. z. s rozsiahlym komentárom*. Bratislava: vyd. Nová práca, spol. s r. o., 2005, s. 13 a 37.

výchovného pôsobenia cirkví a náboženských spoločnosti. V zmysle § 4 ods. 2 „**Záujmovými združeniami občanov sa na účely tohto zákona rozumejú** najmä občianske združenia, odborové organizácie, kolektív spolupracovníkov a **štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti**; za záujmové združenia sa nepovažujú politické strany a hnutia.“ Na tomto mieste sa definuje záujmové združenie občanov na účely Trestného poriadku, a to „exemplikatívnym výpočtom subjektov.“ „Trestný poriadok pritom vylučuje, aby záujmovým združením občanov bola politická strana alebo hnutie.“⁴⁰² Výrazom „štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti“ rozumieme na území Slovenskej republiky registrované cirkvi a náboženské spoločnosti, nakoľko štát v zmysle zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov uznáva ako cirkvi a náboženské spoločnosti iba tie, ktoré sú registrované podľa tohto zákona.⁴⁰³ V § 4 ods. 4 a 5 a v § 5 ods. 1, 2, 3 sa bližšie konkretizuje spolupráca orgánov činných v trestnom konaní a súdov so záujmovými združeniami občanov. Uvedené združenia, vrátane štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností môžu napríklad:

- ponúknuť prevzatie záruky za nápravu obvineného;
- vyslať na prejednanie veci pred okresným súdom alebo krajským súdom svojho zástupcu, ak záujmové združenie občanov ponúklo prevzatie záruky za nápravu obvineného;
- ponúknuť prevzatie záruky za dovŕšenie nápravy odsúdeného a žiadať jeho podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody alebo o podmienené upustenie od výkonu zvyšku trestu, zákazu činnosti alebo zákazu pobytu;
- navrhnúť, aby väzba obvineného bola nahradená ich zárukou a podávať za odsúdeného žiadosť o milosť, a pod.

Záujmové združenia občanov, ktoré prevzali záruku za prevýchovu obvineného alebo odsúdeného, majú povinnosť pôsobiť na osobu, za ktorú sa zaručili. Kontrolu tohto pôsobenia vykonáva súd, ktorý záruku prijal.

Na úrovni Trestného poriadku ako procesného kódexu uplatňovaného pri realizácii trestného stíhania sa uznanie existencie, činnosti a významu registrovaných cirkví a náboženských spoločností prejavilo v rozšírení dôvodov, pre ktoré je možné odprieť svedeckú výpoveď v trestnom konaní. Pod-

⁴⁰² MINÁRIK, Š. a kol.: *Trestný poriadok: Stručný komentár*. Iura edition, 2006, s. 64.

⁴⁰³ Bližšie o procese registrácie cirkví a náboženských spoločností na Slovensku pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: *Štát, cirkvi a právo na Slovensku: História a súčasnosť*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2005, s. 90-95.

la § 130 ods. 2 **Trestného poriadku svedok je oprávnený odprieť vypovedať** aj vtedy, **ak by výpoveďou porušil spovedné tajomstvo alebo tajomstvo informácie, ktorá mu bola zverená** ústne alebo pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou. Uvedené ustanovenie je ďalším príkladom možnosti uplatnenia práva výhrady vo svedomí. Treba však povedať, že vo veciach mlčanlivosti duchovných a osôb poverených pastoračnou starostlivosťou je táto výhrada viazaná výlučne na náboženské vyznanie. Je teda logické, že si ju nemôže uplatňovať osoba bez vyznania.

Pre úplnosť je potrebné uviesť aj ustanovenie § 17 ods. 4 **zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore** v znení neskorších predpisov: „Vysvetlenie môže odmietnuť iba osoba, ktorá by ním sebe alebo blízkej osobe spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania, a ak ide o priestupok, nebezpečenstvo postihu za priestupok, alebo osoba, ktorá by ním porušila spovedné tajomstvo alebo tajomstvo informácie, ktorá jej bola zverená ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou.“ Vysvetlenie sa nesmie požadovať od osoby, ktorá upozornila, že by ním porušila zákonom uloženú alebo uznanú povinnosť mlčanlivosti a nebola od tejto povinnosti oslobodená.

V zmysle § 9 ods. 1 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov majú poverené osoby vykonávajúce duchovenskú činnosť okrem iného i právo vstupu do miest, kde sa vykonáva väzba, resp. trest odňatia slobody. V týchto zariadeniach a útvaroch má každý právo, najmä v prípadoch ohrozenia života a zdravia, na poskytnutie duchovnej služby spravidla duchovným podľa vlastnej voľby. Taktiež má právo mať u seba duchovnú a náboženskú literatúru podľa vlastnej voľby. Uvedené ustanovenia konkretizovala v minulom období vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 114/1994 Z. z., ktorou sa vydával Poriadok výkonu väzby a vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 125/1994 Z. z., ktorou sa vydával Poriadok výkonu trestu odňatia slobody. Uvedené právne predpisy boli zrušené a nahradené v súčasnosti novou, zákonnou právnou úpravou.

Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v § 44 ods. 1 v tejto súvislosti uvádza, že **obvinený má právo na poskytovanie duchovnej služby** v rozsahu a za podmienok ustanovených v osobitných predpisoch⁴⁰⁴ a podľa

⁴⁰⁴ Konkrétne ide o zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, Základnú zmluvu medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 326/2001 Z. z.), Zmluvu medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených

pravidiel výkonu náboženských úkonov dohodnutých medzi cirkvami a náboženskými spoločnosťami a ústavom podľa spomenutých osobitných predpisov. Duchovné služby môžu poskytovať len osoby vykonávajúce duchovenskú činnosť na základe poverenia štátom uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Povinnosťou ústavov je vytvárať zodpovedajúce podmienky pre **duchovnú starostlivosť o obvinených**. Na organizovaní vzdelávacích, osvetových a záujmových aktivít pre obvinených umiestnených v oddieli so zmierneným režimom sa môžu podieľať aj štátne orgány, orgány územnej samosprávy, právnické osoby, záujmové združenia občanov, cirkvi, náboženské spoločnosti, nadácie a charitatívne organizácie, ktoré pôsobia v súlade s osobitnými predpismi, pričom podmienkou je súhlas riaditeľa ústavu a predloženie projektu (§ 44 ods. 4 uvedeného zákona).

Rovnako novým právnym predpisom na tomto úseku je aj **zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov**. V § 68 ods. 1 uvedeného zákona je zakotvené **právo odsúdeného na poskytovanie duchovnej služby**. Duchovné služby môžu poskytovať len osoby vykonávajúce duchovenskú činnosť na základe poverenia štátom uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Konkrétne podmienky poskytovania duchovných služieb (podobne ako to je pri výkone väzby) sú ponechané zákonom č. 308/1991 Zb. na dohodu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti a príslušného ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Táto dohoda však musí byť vždy a za každých okolností v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi. Vyššie charakterizované ustanovenia zákona č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby i zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody boli konkretizáciou článku 15 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou č. 326/2001 Z. z. i článku 15 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami č. 250/2002 Z. z. ako všeobecných, rámcových zmlúv, v zmysle ktorých katolícka cirkev i ostatné registrované cirkvi a náboženské spoločnosti majú právo vykonávať pastoračnú starostlivosť o veriacich v ústavoch na výkon väzby a v nápravno- výchovných ústavoch na výkon trestu odňatia slobody. Súčasne zákon č. 475/2005 Z. z. uvádza do života aj ustanovenia Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej

silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 648/2002 Z. z., Zmluvu medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami č. 250/2002 Z. z. a Dohodu medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 270/2005 Z. z.

republiky č. 648/2002 Z. z. a Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 270/2005 Z. z., ktoré sú osobitnými, čiastkovými zmluvami, vychádzajúcimi z ustanovení uvedených všeobecných, rámcových zmlúv.

Pri charakteristike jednotlivých trestnoprávných noriem je možné poukázať na istú **terminologickú nejednotnosť** pri používaní pojmov „cirkvi a náboženské spoločnosti“. Trestný poriadok, ako už bolo vyššie uvedené, považuje štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti za záujmové združenia občanov, napriek tomu, že zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov sa na cirkvi a náboženské spoločnosti nevzťahuje.⁴⁰⁵ Rovnako sa nevzťahuje ani na združovanie občanov v politických stranách a politických hnutiach, čo sa do dikcie Trestného poriadku premietlo v § 4 ods. 2 nasledovne: „... za záujmové združenia občanov sa nepovažujú politické strany a hnutia.“ Oproti Trestnému poriadku zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ako aj zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby používa pojem „záujmové združenia občanov“, ktorý v texte čiarkou oddeľuje od pojmov cirkvi, náboženské spoločnosti, nadácie, atď. (pozri § 66 ods. 1 zákona č. 475/2005 Z. z. a § 44 ods. 4 zákona č. 221/2006 Z. z.). V porovnaní s Trestným poriadkom možno teda formuláciu uvedených právnych predpisov považovať za precíznejšiu a zodpovedajúcu špecifickému právnemu postaveniu cirkví a náboženských spoločností, regulovanému právnymi predpismi konfesného práva. Zisťujeme však, že uvedená terminologická nejednotnosť je len zdanlivá, nakoľko ju Trestný poriadok rieši v ustanovení § 4 ods. 2 tak, že hypotéza právnej normy je popisná: „Záujmovými združeniami občanov **sa na účely tohto zákona rozumejú** najmä občianske združenia, odborové organizácie, kolektív spolupracovníkov a štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti; za záujmové združenia sa nepovažujú politické strany a hnutia.“ Navyše, systematickým a logickým výkladom možno urobiť záver, že občianske združenia a odborové organizácie sa riadia zákonom č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, ale štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti spadajú pod zákon č. 308/1991 Zb. o slobode

⁴⁰⁵ V § 1 ods. 3 zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov sa uvádza. „Tento zákon sa nevzťahuje na združovanie občanov

a) v politických stranách a politických hnutiach,
b) na zárobkovú činnosť alebo na zabezpečenie riadneho výkonu určitých povolání,
c) v cirkvách a náboženských spoločnostiach.“

de náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 394/2000 Z. z.⁴⁰⁶

Z analýzy noriem trestného práva hmotného poznávame, že v predmetnej problematike Trestný zákon poskytuje dostatočný priestor pre trestnoprávnu ochranu slobody vyznania a svedomia. Trestný poriadok ako kódex trestného práva procesného svojimi ustanoveniami vytvára priestor pre spoluprácu cirkví a náboženských spoločností a orgánov činných v trestnom konaní a súdov v záujme výchovného pôsobenia trestného konania, zamedzovania a predchádzania trestnej činnosti. Špeciálne trestnoprávne normy zasa garantujú poskytovanie duchovnej služby obvineným a odsúdeným. „Reflexia pôsobenia a významu štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností v právnych predpisoch trestného práva je adekvátna ich súčasnému celospoločenskému postaveniu a kooperačnému modelu vzťahov štátu a cirkví na Slovensku.“⁴⁰⁷

Cirkvi a náboženské spoločnosti sú štátom ekonomicky podporované aj nepriamo.⁴⁰⁸ Štát podporuje ich činnosť aj poskytovaním daňových, colných a iných úľav v rozsahu upravenom v osobitných predpisoch. Pre účely uskutočňovania daňovoprávných vzťahov je dôležité ustanovenie § 4 ods. 3 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, týkajúce sa právnej subjektivity cirkví a náboženských spoločností, podľa ktorého majú cirkvi a náboženské spoločnosti postavenie právnických osôb. „Na základe dikcie tohto ustanovenia môžu cirkvi a náboženské spoločnosti vystupovať ako účastníci súkromnoprávných vzťahov, ale aj ako účastníci verejnoprávných vzťahov, ku ktorým zaraďujeme aj finančnoprávne a daňovoprávne vzťahy.“⁴⁰⁹

Z oblasti **daňových predpisov** vydaných po roku 1990 možno spomenúť **zákon č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľností** v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého **boli od dane z pozemkov oslobodené** okrem iných i pozemky tvoriace jeden funkčný celok so stavbou alebo jej časťou slúžiacou na vykonávanie náboženských obradov cirkví a náboženských

⁴⁰⁶ Uvedené konštatovanie je obsiahnuté aj vo „Vysvetlivkách“ komentára k Trestnému poriadku. – pozn. autorky.

⁴⁰⁷ ČEPLÍKOVÁ, M.: cit. dielo v pozn. č. 399, s. 124.

⁴⁰⁸ Bližšie pozri: HENDRYCH, D. a kol.: *Právnický slovník*. Praha: nakl. C. H. Beck, 2001, s. 53.

⁴⁰⁹ GYURI, R.: Sociálne aspekty v právnej úprave zdaňovania cirkví a náboženských spoločností. In: *Občan a verejná správa (Ústavnoprávne aspekty)*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2009, s. 111.

spoločností, ďalej so stavbou alebo jej časťou slúžiacou ako úradovne osôb, ktoré sú poverené duchovnou správou cirkví a náboženských spoločností, a ak išlo o **cirkvi a náboženské spoločnosti registrované štátom**. Podobným spôsobom bolo zakotvené i **oslobodenie od dane zo stavieb** v § 9 ods. 1 písm. f) predmetného zákona. Oslobodenie sa v tomto prípade vzťahovalo aj na „stavby a ich časti slúžiace výhradne na vykonávanie náboženských obradov cirkví a náboženských spoločností, stavby a ich časti slúžiace ako úradovne osôb, ktoré sú poverené duchovnou správou cirkví a náboženských spoločností, a ak ide o cirkvi a náboženské spoločnosti registrované štátom.“ Uvedený právny predpis bol zrušený zákonom č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov.

Príjmy právnických osôb, ktoré predstavujú i cirkvi a náboženské spoločnosti, podliehajú v intenciách **zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov** v znení neskorších predpisov zdaneniu zo strany štátu. I vo sfére daňového práva štát zohľadňuje špecifickú duchovnú podstatu cirkví a náboženských spoločností. Tento prístup nachádza svoje vyjadrenie v zaradení štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností do skupiny tzv. **daňovníkov, ktorí nie sú založení alebo zriadení na podnikanie**. Do tejto kategórie patria také právnické osoby, ktorých hlavným predmetom činnosti nie je výkon podnikateľskej činnosti. Hlavnou motiváciou činnosti týchto subjektov teda nie je dosiahnutie zisku, ale poskytovanie sociálnych či zdravotných služieb, ochrana duchovných a kultúrnych hodnôt, ochrana životného prostredia, a pod. Uvedená kategória daňovníkov požíva zvýhodnený daňový režim, ktorý im zákon o dani z príjmov garantuje. Podstata tohto režimu spočíva v tom, že príjmy cirkví a náboženských spoločností plynúce z činnosti, za účelom ktorej vznikli, alebo ktorá je ich základnou činnosťou vymedzenou predovšetkým zákonom č. 308/1991 Zb., sú oslobodené od dane z príjmu právnickej osoby podľa § 13 ods. 1. písm. a) zákona o dani z príjmov. V zmysle zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov sú predmetom dane daňovníkov, ktorí nie sú založení alebo zriadení na podnikanie, príjmy z činností, ktorými dosahujú zisk, alebo ktorými sa dá zisk dosiahnuť, a to vrátane príjmov z nájomného, príjmov z predaja majetku, príjmov z reklám, a pod. K takýmto daňovníkom v zmysle § 12 ods. 3 uvedeného zákona radíme i štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti. Cirkvi teda platia dane, len ak predajú, či prenajmú nejaký svoj majetok. Ostatné príjmy sú od dane oslobodené.

Zákon o dani z príjmov špecificky zvyrazňuje aj ďalšie príjmy štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností, ktoré sú oslobodené od dane. V tejto súvislosti zákon vo svojich ustanoveniach o dani z príjmov právnických osôb v § 13 ods. 2 písm. a) **oslobodil od dane výnosy z kostolných zbierok, cirkevných úkonov a príspevky plynúce registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam.**

Daňovoprávny režim cirkví a náboženských spoločností je špecifický aj v dôležitom ustanovení § 50 zákona o dani z príjmov, ktorý zakotvuje inštitút tzv. asignačnej dane. Ide o **použitie podielu zaplatenej dane na osobitné účely.**⁴¹⁰ Na základe § 50 ods. 1 uvedeného zákona „Daňovník je oprávnený vyhlásiť v daňovom priznaní..., že suma zodpovedajúca 2 % **zaplatenej dane** ... sa má **poukázať** ním určenej **právnickej osobe...**“. Podiel zaplatenej dane možno poskytnúť prijímateľovi, ktorým je v zmysle § 50 ods. 4 písm. e) aj **účelové zariadenie cirkvi a náboženskej spoločnosti.** Zákon však ukladá účelovým zariadeniam cirkví a náboženských spoločností povinnosť použiť prostriedky získané z poukázania podielu zaplatenej dane na účely uvedené v § 50 ods. 5 zákona o dani z príjmov (rozvoj a ochrana duchovných hodnôt, ochrana ľudských práv, ochrana a tvorba životného prostredia, ochrana a podpora zdravia a vzdelávania, podpora športu detí, mládeže a občanov zdravotne postihnutých, poskytovanie sociálnej pomoci a zachovanie prírodných a kultúrnych hodnôt), a to najneskôr do konca kalendárneho roku nasledujúceho po roku, v ktorom bol podiel zaplatenej dane poukázaný. V opačnom prípade musí účelové zariadenie celú sumu poukázaného podielu vrátiť do štátneho rozpočtu.

V zmysle **zákona č. 318/1992 Zb. o dani z dedičstva, dani z darovania a dani z prevodu a prechodu nehnuteľností** boli od dane z dedičstva a dane z darovania oslobodené dedičstvá a dary určené na rozvoj štátom registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Uvedený zákon bol zrušený **zákonom č. 554/2003 Z. z. o dani z prevodu a prechodu nehnuteľností** a o zmene a doplnení zákona č. 36/1967 Zb. o znalcoch a tlmočníkoch v znení zákona č. 238/2000 Z. z. Uvedený právny predpis už v súčasnosti nie je účinný, nakoľko jeho účinnosť skončila 31. 12. 2004, a to v zmysle jeho ustanovenia § 18: „Ustanovenia tohto zákona sa uplatnia, ak daňová povin-

⁴¹⁰ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M. – VERNARSKÝ, M.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností vo vybraných odvetviach právneho poriadku Slovenskej republiky. In: MARINČÁK, Š. (editor): *Tvorba noriem partikulárneho práva cirkvi sui iuris. Diritto particolare nel sistema del CCEO.* Košice: Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka, vedeckovýskumné pracovisko Teologickej fakulty Trnavskej univerzity, 2007, s. 334.

nosť vznikne do konca roku 2004.“ V súčasnosti sa už teda daň z prevodu a prechodu nehnuteľností nevyberá.

Ďalším právnym predpisom daňového práva, ktorý upravuje postavenie cirkví a náboženských spoločností pri realizácii daňových povinností, je aj **zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady** v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o miestnych daniach“), ktorý v § 17 ods. 2 písm. a) stanovil, že **správca dane môže** všeobecne záväzným nariadením podľa miestnych podmienok v obci alebo jej jednotlivjej časti ustanoviť zníženie dane z pozemkov alebo **oslobodiť od dane z pozemkov** pozemky vo vlastníctve právnických osôb, ktoré nie sú založené alebo zriadené na podnikanie. Takýmito právnickými osobami sú aj **štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti**.

Zákon č. 120/2006 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov však uložil obciam **povinnosť oslobodiť od zdanenia** daňou z nehnuteľností pozemky a stavby, ktoré buď slúžia na vykonávanie náboženských obradov alebo sú vo vlastníctve cirkví a náboženských spoločností registrovaných štátom. Do účinnosti tejto novely bolo ponechané na rozhodnutí obce, či nehnuteľnosti vo vlastníctve cirkví a náboženských spoločností, alebo nehnuteľnosti slúžiace na vykonávanie náboženských obradov od dane oslobodí, alebo nie. Od 1. januára 2007 sú teda obce povinné takéto nehnuteľnosti od dane z nehnuteľností oslobodiť.

V oblasti **pedagogického pôsobenia cirkví a náboženských spoločností** významnú úlohu malo prijatie **zákona o sústave základných a stredných škôl č. 350/1994 Z. z.** (školský zákon – úplné znenie). Uvedený zákon vymedzuje charakter a druhy cirkevných škôl nasledovne: „Cirkevné školy alebo školy náboženských spoločností sú cirkevné základné školy, cirkevné špeciálne školy, cirkevné stredné školy, cirkevné strediská praktického vyučovania, cirkevné základné umelecké školy a cirkevné učilištia“. **Vzdelanie získané v cirkevných školách alebo školách náboženských spoločností je rovnocenné** vzdelaniu získanému na ostatných typoch škôl.

Slovenská republika považuje cirkevné školy za neoddeliteľnú súčasť spoločnosti asi tak, ako za jej súčasť považuje každého veriaceho človeka. Cirkevné školy sú neoddeliteľnou súčasťou existujúcej siete škôl a zariadení, jednou z dnešných ponúk školskej výučby a výchovy popri školách štátnych, čo vyplýva z dikcie článku 42 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky: „Zriaďovať iné školy ako štátne a vyučovať v nich možno len za podmienok

ustanovených zákonom. “ Existencia cirkevných škôl v Slovenskej republike je dôkazom zreteľného podielu cirkví na utváraní duchovného, mravného i vzdelanostného života spoločnosti.⁴¹¹ Cirkevné školy sa stali prirodzenou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy Slovenskej republiky. V roku 2000 bolo na Slovensku 151 cirkevných škôl všetkých konfesií, ktoré navštevovalo 38 091 žiakov, čo bolo približne 3,11 % všetkých žiakov.⁴¹²

V roku 1994 bolo zo strany štátu vydaných niekoľko nových právnych predpisov zakotvujúcich pôsobenie cirkví a náboženských spoločností v oblasti zriaďovania a zrušovania domovov mládeže – vyhláška Ministerstva školstva a vedy SR č. 196/1994 Z. z. o domovoch mládeže, v oblasti centier voľného času ako výchovno-vzdelávacích zariadení pre deti a mládež s celoročnou prevádzkou – vyhláška Ministerstva školstva a vedy SR č. 291/1994 Z. z. o centrách voľného času, či vyhláška Ministerstva školstva a vedy SR č. 351/1994 Z. z. o školských strediskách záujmovej činnosti.

Na základe **zákona č. 167/2000 Z. z.** zo dňa 10. mája 2000 bola zriadená **Katolícka univerzita v Ružomberku**. Po počiatočných sporoch o sídlo univerzity si Konferencia biskupov Slovenska zvolila za jej sídlo mesto Ružomberok. Katolícka univerzita je v zmysle § 1 predmetného zákona **neštátnou vysokou školou** s dvoma fakultami – pedagogickou a filozofickou.⁴¹³ V súčasnosti ku Katolíckej univerzite v Ružomberku prináleží i Teologická fakulta so sídlom v Košiciach. Zriaďovateľom Katolíckej univerzity v Ružomberku je Konferencia biskupov Slovenska. Zákon o vysokých školách č. 131/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov stanovuje, ktoré paragrafy sa na konfesijné verejné vysoké školy a bohoslovecké fakulty verejných vysokých škôl vzťahujú primerane. Ide celkovo o 22 paragrafov, ktoré sa týkajú najmä akademických práv a slobôd, zriaďovania škôl, akademickej samosprávy a jej pôsobnosti, rektorov, dekanov, prijímacieho a disciplinárneho konania, práv a povinností študentov, vysokoškolských učiteľov, či pôsobnosti vedeckej rady a správnej rady verejnej vysokej školy.

V závere kalendárneho roka 2000 došlo k posunu aj v spore okolo **zrovňoprávnenia financovania cirkevných škôl so štátnymi**. Na základe roko-

⁴¹¹ Bližšie pozri: Cirkevné listy, roč. 111 (122), 1998, č. 5, s. 29.

⁴¹² Bližšie pozri: *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2000, s. 54-55. V školskom roku 2003/2004 pôsobilo na území SR už celkovo 183 cirkevných škôl. – Dostupné na internete: <http://www.culture.gov.sk>

⁴¹³ Pomenovanie “neštátna” nezodpovedá klasifikácii vysokých škôl podľa § 2 ods. 2 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov, na základe ktorého sú vysoké školy: a) verejné vysoké školy, b) štátne vysoké školy a c) súkromné vysoké školy. – pozn. autorky.

vaní predstaviteľov štátnej moci a cirkví došlo k dohode, podľa ktorej bude štát vyplácať cirkevným školám rovnaké príspevky ako štátnym školám.⁴¹⁴ Stopercentný štátny príspevok sa zníži o 30 % v prípade, ak cirkevná škola bude vyberať školné, o ďalších 10 %, ak nebude uplatňovať učebné plány porovnateľné s tými, aké sa uplatňujú v štátnych školách a o ďalších 10 %, ak nebude zabezpečovať vyučovanie v súlade s regionálnymi potrebami. Predstavitelia Konferencie biskupov Slovenska zhodnotili tento návrh ako pozitívny a motivačný stimul pre cirkevné školy.⁴¹⁵

Prelom tisícročí na Slovensku charakterizovali viaceré udalosti nielen cirkevného, ale aj celospoločenského významu.

V decembri roku 2000 sa podpisom tzv. **veľkej dohody o majetkovom vyrovnaní** a ďalších štyroch bilaterálnych dohôd medzi vládou Slovenskej republiky a biskupstvami definitívne urovnali päťdesiat rokov trvajúce narušené majetkové vzťahy **medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvou**. V spoločnej zmluve parafovej vtedajším premiérom Mikulášom Dzurindom a zástupcami oboch uvedených cirkví sa tieto zaviazali, že nebudú voči sebe navzájom, ani voči štátu uplatňovať žiadne majetkové nároky, ukončia všetky súdne spory a zastavia exekúcie.⁴¹⁶ Malé bilaterálne dohody podpísané premiérom a zástupcami oboch cirkví, podrobne upravili vyrovnanie v biskupstvách, vrátane rozdelenia 53,9 milióna Sk, uvoľnených na tento účel vládou. Dňa 26. januára 2001 podpísali zástupcovia oboch cirkví **dohodu medzi pravoslávnu a gréckokatolíckou cirkvou**, čím potvrdili definitívne ukončenie majetkových sporov medzi uvedenými cirkvami.

Ďalšou významnou udalosťou dokumentujúcou pozitívny charakter vzťahov náboženských vyznaní navzájom bolo aj podpísanie **dohody o vzájomnom uznávaní krstu medzi katolíckou cirkvou a evanjelickou cirkvou augsburského vyznania na Slovensku** dňa 4. júna 2001. Význam udalos-

⁴¹⁴ Súčasnú právnú úpravu predmetnej otázky predstavuje **zák. č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení**, ktorý v § 1 ods. 3 stanovuje: „Štát zabezpečuje **financovanie** súkromných škôl a **cirkevných škôl** okrem súkromných základných umeleckých škôl a cirkevných základných umeleckých škôl **zo štátneho rozpočtu rovnako ako pri štátnych školách**, ak tento zákon neustanovuje inak.“

⁴¹⁵ Konferencia biskupov Slovenska v tejto súvislosti neraz vyzývala predstaviteľov vlády, aby štát uznal zásady právnej a ekonomickej rovnosti štátnych a cirkevných škôl a rovnocenného postavenia pedagógov i ostatných pracovníkov cirkevných škôl s ich kolegami na štátnych školách. – Bližšie pozri: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1999*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2000, s. 42-43.

⁴¹⁶ Bližšie pozri: *Národná obroda*, roč. XI, 2000, č. 294, s. 2.

ti s ekumenickým rozmerom svojou prítomnosťou podporil prezident SR, predstavitelia iných cirkví, zástupcovia diplomatického zboru a náboženského a kultúrneho života.⁴¹⁷ Podpísanie „Dohody o svätom krste“ bolo zavŕšením niekoľkoročnej spoločnej práce dvoch početne najväčších cirkví na Slovensku, pričom východiskom pre jej podpísanie bol súhlas v chápaní biblického pôvodu, teologického významu a zhoda v spôsobe vykonávania krstu. V každodennej praxi by dohoda mala uľahčiť pastoračnú prácu najmä v konfesionálne zmiešaných manželstvách. Dohoda tohto obsahu predstavuje v treťom tisícročí významný krok v procese ekumenického zblížovania.

Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti sú v súčasnosti na Slovensku **financované zo štátneho rozpočtu**.

K základným modelom financovania cirkví a náboženských spoločností všeobecne radíme:

1. systém darov a zbierok (napr. Francúzsko, Holandsko, USA); Ide o model existujúci v krajinách, v ktorých platí striktné oddelenie štátu a cirkví;
2. systém cirkevných daní (Spolková republika Nemecko, Švédsko, Dánsko) a cirkevných príspevkov (Rakúsko); Vznikol ako dôsledok historického vývoja, predovšetkým zásahov zo strany štátu do vlastníctva cirkví;
3. systém daňovej asignácie (Taliansko, Španielsko, Maďarsko); Tento model sa presadil v štátoch, kde sa dominantná časť obyvateľstva hlási ku katolíckej cirkvi;
4. priame financovanie cirkví a náboženských spoločností zo strany štátu (vyspelé demokracie – Belgicko, Luxembursko, Grécko a niektoré postkomunistické krajiny – Slovenská republika, Česká republika, Rumunsko).⁴¹⁸

Financovanie cirkví a náboženských spoločností závisí v každom štáte od viacerých činiteľov. Z nich možno spomenúť predovšetkým historický vývoj, podiel počtu veriach jednotlivých cirkví na celkovom počte obyvateľov krajiny, aktuálnu politickú situáciu v štáte, ako aj politické, kultúrne a náboženské vplyvy zo zahraničia. Systém finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností je teda úzko spätý s celkovým charakterom vzťahov štátu a cirkví. Možné modely financovania cirkví vo svete takto odrážajú charakter existujúcich modelov vzťahu štátu a cirkvi všeobecne. Na základe

⁴¹⁷ Bližšie pozri: Katolícke noviny, roč. 116, 2001, č. 23, s. 1.

⁴¹⁸ Bližšie pozri: ŠABO, M.: *Model financovania Katolíckej cirkvi v SR*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008, s. 65.

toho poznávame **model odlukový, kooperačný, daňovú asignáciu, cirkevnú daň (cirkevný príspevok), či financovanie zo štátnych dotácií a subvencií.**

Ako sme mali možnosť poznať, model priameho financovania cirkví a náboženských spoločností na Slovensku vyplýva okrem iného i z historických súvislostí.⁴¹⁹ Tradícia štátneho prispievania na potreby cirkví siahajúca až do čias rakúsko-uhorskej monarchie, je na Slovensku veľmi silná.⁴²⁰ Ani ponovembrový vývoj, ktorý priniesol zásadné zmeny vo vzťahoch štátu a cirkví na Slovensku a novou legislatívou umožnil cirkvám plnú vnútornú samosprávu, neodstránil priamu ekonomickú väzbu cirkví na štát. Financovanie cirkví a náboženských spoločností je mimoriadne citlivou témou a akékoľvek unáhlené zmeny v tejto oblasti by mohli mať v konečnom dôsledku negatívny vplyv na uskutočňovanie náboženskej slobody v korporatívnej podobe.⁴²¹

Štát priamymi dotáciami financuje v rámci schváleného rozpočtu **platy duchovných cirkví v plnej výške.** Poskytuje cirkvám a náboženským spoločnostiam úhradu osobných požitkov duchovných pôsobiacich ako zamestnanci cirkví a náboženských spoločností v duchovnej správe, cirkevnej administratíve, alebo v ústavoch pre výchovu duchovných, ak o to cirkev alebo náboženská spoločnosť požiada (osobné požitky duchovných tvoria základný plat, hodnotný prídavok a odmena za vyšší výkon), náhradu cestovných, sťahovacích a iných výdavkov, riadnych vecných nákladov spojených s výkonom bohoslužieb a iných náboženských úkonov, s cirkevnou administratívou i osobitnú pomoc s úhradou mimoriadnych vecných nákladov. Všetky tieto úhrady poskytuje štát na základe rozpočtu, ktorý sú cirkvi a náboženské spoločnosti povinné zostaviť a predložiť na schválenie cirkevnému odboru Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

⁴¹⁹ Poznanie historických skutočností, ktoré viedli k dnešnému stavu financovania cirkví a náboženských spoločností je nevyhnutne potrebné pre tých, ktorí sa chcú podieľať na príprave budúceho modelu financovania cirkví a náboženských spoločností na Slovensku. – Bližšie pozri: ŠABO, M.: *Štát a cirkvi na Slovensku: Vývoj financovania cirkví*. Bratislava: vyd. Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2006, s. 124.

⁴²⁰ V podmienkach Českej republiky je viac než na Slovensku zrejmé, že otázka financovania cirkví by mala byť predovšetkým záležitosťou príspevkov samotných veriacich. – Bližšie pozri: PŘIBYL, S.: Divergence v rozvoji konfesního práva v České republice a na Slovensku od roku 1993. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2005*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2006, s. 148 – 149.

⁴²¹ Tamže, s. 141.

V roku 1997 cirkevný odbor Ministerstva kultúry SR pripravil a po schválení exekutívou uviedol do praxe **nariadenie vlády SR č. 187/1997 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády ČSFR č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvám a náboženských spoločností**. Riešila sa v ňom otázka základného mesačného platu, hodnostného prídavku a odmien duchovných cirkvám a náboženských spoločností.⁴²² Cirkevný odbor uvedeným aktom sledoval predovšetkým rešpektovanie dosiahnutého vzdelania, zložitosti, zodpovednosti i spoločenského významu pôsobenia duchovných.⁴²³

Prelom tisícročí sa niesol v duchu pripravovaných zmien podstaty finančného zabezpečenia cirkvám a náboženských spoločností a jeho budúcej právnej základne. V roku 2000 bolo prijaté uznesenie vlády a súčasne schválené uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré požadovali riešenie ekonomického zabezpečenia cirkvám a náboženských spoločností. V súvislosti s reštriktívnymi opatreniami v oblasti verejných financií sa skomplikovala aj situácia vo sfére financovania cirkvám.⁴²⁴ To podnietilo prácu na príprave nového zákona o finančnom zabezpečení cirkvám a náboženských spoločností v Slovenskej republike.

Návrh zákona o finančnom zabezpečení cirkvám a náboženských spoločností bol 15. júna 2001 predložený Legislatívnej rade vlády SR, ktorá návrh schválila 18. septembra 2001, pričom jej pripomienky boli do textu zapracované. Následne však Konferencia biskupov Slovenska predložila pripomienky k návrhu zákona a spoločne s Ekumenickou radou cirkvám v SR požadovala, aby sa v schvaľovacom procese návrhu zákona pokračovalo až po oficiálnom oznámení výsledkov sčítania ľudu z mája 2001. Vláda rešpektovala vznesené požiadavky, prerokovala a schválila predmetný návrh záko-

⁴²² Príloha č. 2 nariadenia vlády č. 187/1997 Z. z. obsahovala okrem jednotlivých skupín funkcií duchovných aj v tom čase aktuálny zoznam pätnástich registrovaných cirkvám a náboženských spoločností na Slovensku.

⁴²³ Predmetným nariadením boli platy duchovných k 1. júlu 1997 zvýšené o 130 %, čím sa ich priemer upravil z 3880,- na 8613,- Sk mesačne. Dostupné na internete: <http://culture.gov.sk>

⁴²⁴ Pre cirkvi a náboženské spoločnosti bolo na rok 2000 v štátnom rozpočte vyčlenených 465 miliónov korún, čo bolo o 10 miliónov menej ako v predchádzajúcom roku. Minister kultúry Milan Kňažko preto požiadal vládu SR o navýšenie rozpočtu pre cirkvi a náboženské spoločnosti o 83 miliónov korún. V máji 2000 „vláda SR vyčlenila na platy duchovných, odvody do poisťovních fondov a na čiastočnú úhradu prevádzky biskupských úradov, ústredí cirkvám a náboženských spoločností 55 miliónov korún.“ – *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2000, s. 54.

na v apríli roku 2002. Návrh zákona bol následne postúpený na prerokovanie Národnej rade Slovenskej republiky.

Vládny návrh zákona naďalej vychádzal z podstaty **štátnodotačného systému financovania cirkví**.⁴²⁵ Ukázalo sa, že pre zástupcov cirkví a náboženských spoločností, ako aj pre predstaviteľov Ministerstva kultúry a Ministerstva financií SR je **z navrhovaných modelov** financovania cirkví v súčasnosti najpriateľnejší ten, ktorý stanovuje **počet platených duchovných podľa počtu členov jednotlivých cirkví**, pričom sa bude prihliadať na ich špecifiká. Z troch alternatívnych modelov budúceho financovania cirkví na Slovensku – cirkevná daň (príspevok) stanovený na jedného veriaceho, garantovaný príspevok formou priamej dotácie zo štátneho rozpočtu cirkvám podľa počtu veriacych a daňová asignácia, sa cirkev rozhodla pre druhý model.⁴²⁶ Ministerstvo kultúry SR sa dôkladne zaoberalo spôsobmi finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností tak vo vyspelých demokratických štátoch Európskej únie, ako aj v postkomunistických štátoch strednej a východnej Európy. Na základe analýzy dospelo k záveru, že v danej situácii je možné aplikovať jedine **model** inšpirujúci sa legislatívou **Belgicka, Luxemburska a Grécka**, kde štát prispieva na platy duchovných podľa presne stanovených kritérií.⁴²⁷ Návrh novej zákonnej úpravy vychádzal zo skutočnosti, že cirkvi a náboženské spoločnosti v súčasnej ťaživej ekonomickej situácii nie sú schopné plniť svoje poslanie bez finančnej pomoci štátu, a to ani napriek čiastočnému vráteniu majetku na základe zákona

⁴²⁵ Uvedený systém financovania cirkví má na našom území historickú tradíciu. Úplná finančná odľuka cirkví od štátu sa preto nejaví vhodnou a ani vývojovo logickou. – Blížšie pozri: ŠMID, M.: Príprava Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou v roku 1999. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2000, s. 114-116.

⁴²⁶ S modelom daňovej asignácie nesúhlasilo Ministerstvo financií SR a rímskokatolícka cirkev. Evanjelické cirkvi zase navrhovali zavedenie kombinácie asignácie (v tomto prípade jednotlivec môže určiť, že určité percento dane z príjmu, ktorú by zaplatil v každom prípade, bude použité na financovanie platov kňazov, stavbu a údržbu cirkevných budov, a pod., to znamená, že môže cirkev podporiť bez ohľadu na to, či je alebo nie je jej členom) a cirkevnej dane, či príspevku na duchovnú kultúru. Spor o efektívne financovanie náboženských organizácií tak znásobovali i odlišné stanoviská jednotlivých cirkví. – Blížšie pozri: *Katolícke noviny*, roč. 116, 2001, č. 11, s. 3; *Formát*, 15/2003, s. 14.

⁴²⁷ TASR, Bratislava, 14. máj 2002

č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívď spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam.⁴²⁸

Návrh zákona o finančnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností zachovával podstatu doteraz uplatňovaného modelu hospodárskeho zabezpečenia (dotlačný model), avšak s tým rozdielom, že **poskytovanie príspevkov limitoval so zreteľom na počty členov jednotlivých cirkví a náboženských spoločností**.⁴²⁹ Zohľadňoval pritom aj špecifické podmienky ich pôsobenia **kategorizáciou podľa počtu veriacich**. S princípom **velkostnej kategorizácie cirkví a náboženských spoločností** vyjadřila súhlas tak Konferencia biskupov Slovenska, ako aj Ekumenická rada cirkví v Slovenskej republike.⁴³⁰ Navrhovaný zákon predpokladal tiež zo strany štátu poskytovanie príspevku na platy určitého počtu prevádzkových zamestnancov cirkví a náboženských spoločností. Určenie limitu počtu duchovných a prevádzkových zamestnancov riadiacich orgánov cirkví a náboženských spoločností sa malo v ekonomickej rovine vzťahovať iba na tých, ktorým štát poskytuje mzdu a prispieva na platy.⁴³¹ **Stanovením určitého maximálneho počtu duchovných**, ktorí budú mať nárok na príspevok zo štátneho rozpočtu na svoj plat, sa prirodzene nebude cirkvám brániť i vo vyššom počte duchovných,

⁴²⁸ Ministerstvo kultúry SR aj cirkvi v tom čase potvrdili, že reštitúcie cirkevného majetku sa ešte neskončili. Dôvodom je preťaženosť súdov a tiež majetkovoprávna situácia – jednotlivé farnosti, diecézy a reholné spoločnosti sú samostatnými právnymi subjektmi. – Bližšie pozri: Sme, 3. 5. 2003

⁴²⁹ Navrhovaný zákon rozumel členom cirkvi každú fyzickú osobu, ktorá pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov vyjadří svoju účasť na náboženskom živote danej cirkvi alebo vzťah k nej. Rozhodujúce bude posledné sčítanie, ktorého výsledky sú publikované k 1. januáru roka, ktorý predchádza roku, na ktorý sa zostavuje štátny rozpočet.

⁴³⁰ Dôvodová správa k návrhu zákona o finančnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností. Dostupné na internete: <http://www.culture.gov.sk>

⁴³¹ Štát prispieva na platy duchovných, odvody do príslušných fondov a prevádzku biskupských úradov, resp. ústredí cirkví. **Cirkvi nie sú ani rozpočtovými, ani príspevkovými organizáciami, preto sa na platy duchovných nevzťahuje žiadna automatická valorizácia**. V roku 2001 bolo štátom financovaných 2844 duchovných a 248 prevádzkových zamestnancov cirkví a náboženských spoločností. Po uplatnení zákona by obligatórne výdavky predstavovali približne 628 miliónov korún ročne. Priemerný plat duchovného predstavoval v roku 2001 9154 Sk.- mesačne. V roku 2002 predstavoval priemerný plat duchovného okolo 9500 Sk.- mesačne. Vo výhlade 5 až 6 rokov plánovaný počet duchovných má dosiahnuť 4009 a prevádzkových zamestnancov 391, čo by predstavovalo obligatórne výdavky štátu na činnosť cirkví a náboženských spoločností vo výške cca 715 miliónov Sk. – Bližšie pozri: TASR, Bratislava, 14. máj 2002

prostriedky na ich platy však budú musieť cirkvi zabezpečiť z vlastných zdrojov.⁴³² Návrh zákona upravoval financovanie cirkví tak, že štát by poskytoval cirkvám na ich písomnú žiadosť príspevky na platy duchovných a prevádzkových zamestnancov vrátane poistných odvodov vo výške 80 % priemerného mesačného platu pracovníka národného hospodárstva SR a príspevky na vecné náklady prevádzky riadiacich orgánov cirkví maximálne vo výške 6 % zo sumy určenej na platy duchovných a odvody do poistných fondov.

Problematika nového modelu financovania cirkví je všeobecne nesmierne citlivou záležitosťou, ktorou sa Ministerstvo kultúry SR zaoberá už dlhodobo. Rozhodujúcim faktorom je, že sa príprava zákona realizovala v súčinnosti s poverenými zástupcami Konferencie biskupov Slovenska, Ekumenickej rady cirkví v SR, Ústredného zväzu židovských náboženských obcí a Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví v pracovnej skupine na prípravu návrhu nového modelu finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností.

I napriek sporadickej kritike zo strany zástancov iných do úvahy prichádzajúcich modelov financovania, bol odôvodnený predpoklad, že práve navrhovaný zákon stanoví jasné a transparentné pravidlá finančnej podpory cirkví a náboženských spoločností.⁴³³ Z celkového počtu registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku si **nárok na príspevky** zo štátneho rozpočtu **neuplatňujú len štyri subjekty** – Kresťanské zbory, Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike, Cirkev adventistov siedmeho dňa a Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike.⁴³⁴

Najobjektívnejším spôsobom, ako zistiť počet členov jednotlivých cirkví a náboženských spoločností na účely predmetného zákona, je vychádzať **z výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov**. Toto bolo na území

⁴³² Bližšie pozri: Profit, 22-23/2003, s. 28.

⁴³³ Charakteristiku súčasnej formy finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike, jej perspektívy a možné riešenia, ako aj podstatu financovania cirkví a náboženských spoločností vo viacerých vybraných krajinách Európy podrobne popisuje publikácia: *Modely ekonomického zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností*. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1997.

⁴³⁴ Každú z uvedených cirkví k tomu vedú iné dôvody: Kresťanské zbory nemajú ústredie a profesionálnych kňazov, iba laikov, Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v SR odmieta finančnú podporu zo strany štátu, Cirkev adventistov siedmeho dňa k tomu vedú vieroučné dôvody a Novoapoštolská cirkev v SR je malou cirkvou, ktorá má iba jedného duchovného.

SR uskutočnené 26. mája 2001.⁴³⁵ Výsledky sčítania obyvateľstva ukázali, že za desať rokov vzrástol podiel nábožensky založených ľudí zo 72,8 % na 84 %.⁴³⁶ Uvedená skutočnosť vyvolala neskrývaný optimizmus na strane najväčších cirkví na Slovensku, niektorí sociológovia však upozornili na fakt, že uvedený nárast môže byť spôsobený aj „silným konformizmom slovenskej populácie, ktorá má sklony prikloniť sa k väčšinovému názoru a modelu správania.“⁴³⁷ Na základe toho mnoho ľudí nepraktizujúcich náboženskú vieru a náboženské rituály, sa aj napriek tomu „zo slušnosti“ alebo z obáv „nevybočovania z radu“ prihlasuje k niektorej z existujúcich cirkví.⁴³⁸

Predpokladalo sa, že návrh zákona o finančnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností schválený vládou SR, nadobudne účinnosť 1. ja-

⁴³⁵ V súvislosti s prípravou procesu sčítania obyvateľov, domov a bytov jednotlivé cirkvi a náboženské spoločnosti, uvedomujúc si význam prejavovania viery, vyzývali svojich veriacich k prihláseniu sa k danej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti vyznačením náboženskej príslušnosti na sčítacom hároku. Za všetky možno uviesť „Výzvu veriacim Pravoslávnej cirkvi na Slovensku“ zo dňa 23. apríla 2001: „Tohtoročné sčítanie ľudu je pre každého veriaceho človeka a pre pravoslávneho veriaceho zvlášť veľmi závažné aj po stránke finančného zabezpečenia Cirkvi. Ide o to, že Slovenská republika bude podľa počtu veriacich prihlásených pri sčítaní ľudu pridať finančné prostriedky na činnosť, chod a rozvoj danej cirkvi. Je preto veľmi potrebné, aby sa všetci pravoslávni veriaci hlásili k svojej Cirkvi.“ – Odkaz sv. Cyrila a Metoda, roč. XLVII, 2001, č. 5, s. 1.

⁴³⁶ „Náboženské vyznanie sa zisťovalo deklaratívne, t. j. každý sa mohol slobodne vyjadriť o svojom náboženskom vyznaní.“ – MORAVČÍKOVÁ, M.: Sú ženy na Slovensku religióznejšie ako muži? In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1998*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1999, s. 119.

⁴³⁷ MESEŽNIKOV, G.: Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. In: *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2001, s. 47.

⁴³⁸ V tejto súvislosti možno poukázať niekoľko zaujímavých záverov reprezentatívneho sociologického výskumu „ISSP 1998 – Náboženstvo“ („International Social Survey Program 1998 – Religion“), ktorý realizoval Sociologický ústav SAV: „Nie každý, kto sa hlási k viere v Boha, hlási sa aj k niektorej cirkvi a nie každý, kto sa hlási k niektorej cirkvi, považuje sa za veriaceho, resp. nábožensky založeného.“ – Podľa zistených dát realizovaného výskumu sa za veriacich považuje len 65 % spomedzi tých, ktorí sa hlásia k niektorej cirkvi. Iná časť z nich sa nepovažuje za nábožensky založených (13%), prípadne nie sú rozhodnutí, či sú, alebo nie sú nábožensky založení (22%). Navyše viera je „stupňovateľná skutočnosť“, a tak medzi tými, čo sa hlásia k niektorej cirkvi, je 25 % silne veriacich a ďalších 40 % sa vymedzuje miernejšie, „skôr nábožensky“ než opačne; ostatní ani tak. – KRIVÝ, V.: Hodnotové orientácie a náboženské prejavy slovenskej verejnosti v 90. rokoch. In: *Sociológia*, Sociologický ústav SAV, roč. 33, 2001, č. 1, s. 12-13.

nuára 2002, avšak keďže definitívne výsledky sčítania ľudu boli známe až začiatkom roku 2002, riaditeľ Cirkevného odboru Ministerstva kultúry Ján Juran pripustil, že môže dôjsť k posunutiu účinnosti zákona, než bolo pôvodne plánované.⁴³⁹ Keďže navrhovaný zákon mal **upravovať problematiku finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností komplexne**, predpokladalo sa, že plne **nahradí dovtedajšie právne predpisy**, regulujúce túto oblasť spoločenských vzťahov, predovšetkým zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení zákona č. 16/1990 Zb. a zákona č. 552/1992 Zb., ako aj nariadenie vlády SR č. 691/2004 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády ČSFR č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností v znení nariadenia vlády SR č. 187/1997 Z. z.⁴⁴⁰ Predmetný zákon sa mal vzťahovať výlučne len na registrované cirkvi a náboženské spoločnosti.⁴⁴¹

Návrh zákona bol výsledkom vzájomného konsenzu smerujúceho k potvrdeniu partnerskej spolupráce štátu a cirkví. Zvolený model financovania cirkví a náboženských spoločností sa javil pre uvedené obdobie vývoja nášho štátu i spoločnosti optimálnym, keďže možnosť zavedenia cirkevnej dane či osobitného cirkevného príspevku bola predovšetkým kvôli vysokej daňovej a odvodovej zaťaženosti obyvateľstva zamietnutá.⁴⁴²

Poslanci Národnej rady SR však na svojom rokovaní dňa 14. mája 2002 počas schvalovania programu jej 60. schôdze rozhodli, že sa návrhom zákona o financovaní cirkví v danom volebnom období zaoberať nebudú. Jeho prerokovávanie teda bolo odročené na neurčito. Situácia ohľadom financovania cirkví a náboženských spoločností tak zostala po starom a riešenie v nedohľadne.⁴⁴³ Pripravované zmeny financovania cirkví zastali na mŕtvom

⁴³⁹ Bližšie pozri: Pravda, roč. XI, 2001, č. 40, s. 2.

⁴⁴⁰ Dôvodová správa k návrhu zákona o finančnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností. Dostupné na internete: <http://www.culture.gov.sk>

⁴⁴¹ V roku 2003 dostalo dvanásť zo šestnástich registrovaných cirkví zo štátneho rozpočtu z kapitoly Ministerstva kultúry Slovenskej republiky 670,8 mil. Sk. – Bližšie pozri: *Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2003, s. 60.

⁴⁴² Bližšie pozri: Hospodárske noviny, 27. máj 2002, s. 1.

⁴⁴³ S názorom, že by cirkev mala dostávať zo štátneho rozpočtu viac peňazí ako v súčasnosti, súhlasil 11,5 % obyvateľstva. Približne tretina obyvateľov sa nazdáva, že by mala byť finančne podporovaná tak ako doteraz, 27 % si myslí, že by sa zo štátneho rozpočtu nemala financovať vôbec a podľa 15 % by mala dostávať menej. – Bližšie pozri: Formát, 15/2003, s. 17.

bode. Posun v tejto otázke by mohli priniesť len ďalšie rokovania založené na odborných argumentoch a ochota oboch strán dohodnúť sa na obojstranne prijateľnom modeli vzťahov medzi štátom a cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktorý by tieto ani zbytočne nezvýhodňoval, ale ani nevytláčal z verejného priestoru, kde preukázali, že patria a sú preň nezanedbateľným prínosom.⁴⁴⁴

Pokiaľ ide o **názory obyvateľstva na problematiku financovania cirkví a náboženských spoločností**, väčšinový názor na túto problematiku neexistuje. Existujú dve veľké skupiny populácie s rozdielnym názorom. Financovanie cirkví zo štátneho rozpočtu považuje za správne necelých 40 % opýtaných. Rovnaký podiel obyvateľov Slovenska je proti takémuto financovaniu a každý piaty sa k danej otázke nevedel vyjadriť. Zistenie, že Slováci nemajú problém so štátnym financovaním cirkví, nie je prekvapujúce. Možno ho totiž spájať s pomerne silným náboženským presvedčením obyvateľstva. S prijatím zákona, podľa ktorého by boli cirkvi a náboženské spoločnosti financované iba formou poukázania dane od členov a sympatizantov cirkví, by súhlasila takmer polovica obyvateľstva. Tretina ľudí sa vyjadrila, že by s takýmto prijatím zákona nesúhlasila a každý piaty sa k danej otázke opäť nevedel vyjadriť. Možno konštatovať, že obyvatelia Slovenskej republiky pokladajú za najideálnejšie spôsoby financovania tie, ktoré sa nedotknú ich príjmov. Tretina opýtaných by chcela, aby sa cirkvi financovali tak ako doteraz, čiže zo štátneho rozpočtu. Štvrtina by súhlasila s tým, aby cirkvi žili iba zo svojho majetku a milodarov. Z výskumu verejnej mienky vyplynulo, že keby mali veriaci platiť cirkevnú daň navyše, rozhodlo by sa tak urobiť iba 10,8% občanov, pričom tento spôsob úpravy vzťahov štátu k cirkvám a náboženským spoločnostiam by uprednostňovalo iba 8,9% občanov. Tí, ktorí sa nehlásia k žiadnej cirkvi, o tomto systéme hovorili ako o spravodlivom, na druhej strane veriaci ho považovali za trestajúci. Prieskum uskutočnila v septembri roku 2007 spoločnosť TNS SK v spolupráci s týždenníkom Trend na vzorke 1187 respondentov.⁴⁴⁵

Tradícia štátneho prispievania na potreby cirkví je na Slovensku teda hlboko zažitým fenoménom. Štát takmer 150 rokov nepretržite určitou formou prispieval na činnosť cirkví. Následkom tejto skutočnosti i samotní veriaci stratili zmysel pre pravidelnú priamu finančnú podporu svojich cirkví.

⁴⁴⁴ Bližšie pozri: ŠABO, M.: Problematika budúcnosti vzťahu štátu a cirkví na Slovensku v kontexte existujúceho modelu financovania cirkví a náboženských spoločností. In: *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 17-25.

⁴⁴⁵ Dostupné na internete: <http://www.tns-global.sk>

„Je to veľmi dôležitý sociologický aspekt. Závazok štátu prispievať na cirkvi vnímajú ako niečo prirodzené a zmena tohto stavu by u mnohých evokovala dojem, že štát prenesením tejto povinnosti na veriaciach občanov zaujíma protináboženský, resp. proticirkevný postoj.“⁴⁴⁶

Súčasnú právnu úpravu uvedenej oblasti predstavuje **zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom** v znení zákona č. 88/1950 Zb., zákona č. 16/1990 Zb., zákona č. 522/1992 Zb. a zákona č. 467/2005 Z. z. a **nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 566/2009 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 299/2007 Z. z. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločností** v znení neskorších predpisov. Toto nariadenie vlády nadobudlo účinnosť 1. januára 2008. V prílohe č. 1 obsahuje uvedené nariadenie stupnicu základných plátov duchovných podľa ich zaradenia do jednotlivých skupín a započítateľnej doby vykonávania duchovenskej činnosti.

Okrem financovania plátov duchovných štát priamymi dotáciami z väčšej časti kryje prevádzku ústredí cirkví (biskupských úradov), schodok v hospodárení ústredí cirkví a v rámci možností čiastočne prispieva na opravu, údržbu a ochranu sakrálnych objektov. Prevádzku farských úradov a bohoslužobné výdavky si cirkvi hradia sami. Rovnako spravovanie príjmov zo zbierok, darov, či zahraničnej pomoci je ich vnútornou záležitosťou. Štát vyčlenil napríklad na rok 2008 pre cirkvi 992 mil. Sk, čo bolo o 40 mil. Sk viac ako v roku 2007. Zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení neskorších predpisov predstavuje základnú právnu normu, o ktorú sa opiera súčasný systém financovania náboženských spoločností štátom v Slovenskej republike. Tento je zavedený dlhodobo, takže akákoľvek zmena v tejto sfére by vyžadovala diskusiu a konsenzus. Dotovanie cirkví zo strany štátu nespĺňa ani ideál samofinancovania cirkví z vlastných zdrojov tak, aby boli nezávislé od štátu a isto ani predstavu cirkví, ako by mali byť ich duchovní materiálne ohodnotení. „Tento model má však jednu zásadnú prednosť: je totiž reálne fungujúci.“⁴⁴⁷ Zdá sa, že v súčasnosti nie je v slovenskej spoločnosti silná potreba riešiť finančnú odluku cirkví od štátu. Na druhej strane neexistuje ani silný konsenzus o tom, že súčasný model financovania je dobrý. Preto vo chvíli, keď sa začne inten-

⁴⁴⁶ MULÍK, P.: Perspektívy a možné riešenia finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností. In: *Modely ekonomického zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností*. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1997, s. 23-24.

⁴⁴⁷ PŘIBYL, S.: cit. dielo v pozn. č. 58, s. 220.

zívnejšia diskusia o tejto téme, sa dá očakávať výraznejší posun v názoroch verejnosti na tento problém.⁴⁴⁸ Či už Slovenská republika zachová do budúcnosti existujúci model financovania cirkví a náboženských spoločností, alebo bude zavedený nový model riešenia tejto otázky (napr. model asignačný), je nanajvýš potrebné zo strany štátu uvedenú problematiku premietnuť do zodpovedajúcej efektívnej právnej úpravy.

Z charakteristiky vývoja právnej úpravy vzájomných vzťahov štátu a náboženských organizácií i problematiky slobody vyznania a svedomia na našom území od roku 1989 až po prelom tisícročí možno usudzovať, že vzťah medzi štátom a cirkvami i náboženskými spoločnosťami bol veľmi dynamický a neustále sa vyvíja. Svedčí o tom uvedený prehľad právnych predpisov prijatých v sledovanom období ešte v spoločnom československom štáte, ako aj právne predpisy Slovenskej republiky po vzniku dvoch samostatných štátov, ktoré riešia dané otázky s prihliadnutím na vlastné špecifiká.

6.2.3. Nové fenomény konfesného práva v Slovenskej republike

V posledných rokoch sa stali súčasťou prameňov štátneho cirkevného práva na Slovensku **zmluvy cirkví so štátom**. Prednosťou postavenia náboženských subjektov na Slovensku je teda prejav dôvery štátu voči už etablovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam v podobe mimoriadne rozvinutého a stále sa dynamicky vyvíjajúceho zmluvného práva.⁴⁴⁹ Základ tohto zmluvného práva v súčasnosti tvoria Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou a Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

Na základe výsledkov sociologického prieskumu „Náboženstvo 1998“ organizovaného Sociologickým ústavom Slovenskej akadémie vied, bolo v tom čase v Slovenskej republike zo všetkých občanov 68,7 % katolíkov.⁴⁵⁰ V súčasnosti má najväčší podiel v počte veriacich medzi registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami Rímskokatolícka cirkev v Slovenskej republike. Podiel veriacich rímskokatolíckeho vyznania na celkovom

⁴⁴⁸ Bližšie pozri: *Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2008, s. 74.

⁴⁴⁹ Bližšie pozri: PŘIBYL, S.: Divergence v rozvoji konfesního práva v České republice a na Slovensku od roku 1993. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2005*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2006, s. 149.

⁴⁵⁰ Výsledky výskumu bližšie uvádzajú *Katolícke noviny*, roč. 114, 1999, č. 3, s. 5.

počte veriacich predstavuje podľa posledného sčítania ľudu pred prijatím Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou v roku 2001 68,93 %. V absolútnych číslach je to 3 708 120 obyvateľov, ktorí sa hlásia k tejto cirkvi.⁴⁵¹ V tejto súvislosti je dôležitá i dôveryhodnosť cirkví ako inštitúcií v očiach verejnosti.⁴⁵²

Dňa 16. augusta 2000 vláda Slovenskej republiky na svojej 112. schôdzi schválila text **Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou**. Táto zmluva bola pripravovaná pomerne dlhé obdobie zmiešanou komisiou zloženou zo siedmich zástupcov Konferencie biskupov Slovenska a apoštolského nuncia a z ôsmich členov vlády. Garantom prípravy zmluvy za vládu SR sa stal minister zahraničných vecí Eduard Kukan. História prípravy zmluvy sa datuje od roku 1996 a presahuje pôsobenie jednej vlády (začiatky jej priprav spadajú ešte do obdobia vlády Vladimíra Mečiara). Proces jej prípravy bol však z nedostatku politickej vôle zastavený v auguste 1998. K pokračovaniu rokovanií o jej obsahu došlo až začiatkom roku 1999.

Vtedajší minister zahraničných vecí Slovenskej republiky Eduard Kukan a apoštolský nunciatus v Slovenskej republike Luigi Dossena technicky parafovali text Základnej zmluvy dňa 16. novembra 1999.⁴⁵³ 24. novembra 2000 bola Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou podpísaná vo Vatikáne predsedom vlády Slovenskej republiky Mikulášom Dzurindom a štátnym sekretárom Svätej stolice kardinálom Angelom Sodanom.⁴⁵⁴ **Národná rada Slovenskej republiky vyjadrila súhlas s ratifikovaním zmluvy dňa 30. novembra 2000 uznesením č. 1159** (ratifikáciu podporili poslanci všetkých parlamentných strán, zo 113 prítomných poslancov bolo za jej ratifikáciu 100). Zmluva podliehala ratifikácii zo strany Svätej stolice v súlade s jej procesnými pravidlami a ratifikácii zo strany Slovenskej republiky v súlade s jej právnym poriadkom, teda ratifikácii prezidentom republiky.

⁴⁵¹ Dostupné na internete: <http://www.culture.gov.sk>

⁴⁵² Obe najväčšie cirkvi si zachovávajú pozície dôveryhodných inštitúcií. Rímskokatolíckej cirkvi v októbri 2003 dôverovalo podľa prieskumu agentúry MVK 48,3 % obyvateľov SR a evanjelickej cirkvi a. v. 42,6 %, t. j. boli treťou a piatou najdôveryhodnejšou inštitúciou v SR. – Bližšie pozri: MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*. In: *Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2003, s. 58.

⁴⁵³ O chronológii týchto udalostí bližšie pozri: Pravda, roč. X, 2000, č. 190, s. 5.

⁴⁵⁴ Vtedajší pápež Ján Pavol II. v súvislosti s podpísaním zmluvy zdôraznil jej význam pre celkové postavenie cirkvi a jej inštitúcií v právnom štáte. – Bližšie pozri: Národná obroda, roč. XI, 2000, č. 272, s. 1.

Završenie procesu uzatvárania zmluvy predstavovala slávnostná **výmena ratifikačných listín** medzi prezidentom Slovenskej republiky Rudolfom Schusterom a štátnym sekretárom Svätej stolice Angelom Sodanom dňa 18. 12. 2000 vo Vatikáne, aktom ktorej nový **dokument vstúpil do platnosti** na základe jeho článku 24 ods. 2. Slávnostný ceremoniál korunoval vyše štvorročné úsilie vlády Slovenskej republiky, vatikánskeho Štátneho sekretariátu, Apoštolskej nunciatúry na Slovensku, zmiešanej i expertnej komisie.⁴⁵⁵ Ako uviedol vtedajší pápež Ján Pavol II., výmenou ratifikačných listín Základnej zmluvy sa začala nová etapa vo vzájomných vzťahoch medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou.⁴⁵⁶

Uzavretie zmluvy bolo vysoko pozitívne hodnotené nielen v cirkevných kruhoch, ale aj jednotlivými predstaviteľmi štátnej moci. Podobnú zmluvu so Svätou stolicou uzatvorilo už vyše 30 štátov. Na Slovensku ide o historicky prvý medzinárodnoprávny dokument tohto charakteru, prvé medzinárodné usporiadanie vzťahov medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.⁴⁵⁷ Vtedajší prezident SR Rudolf Schuster v tejto súvislosti vo Vatikáne uviedol: „Ide o prvý dokument medzi Slovenskom a Svätou stolicou, ktorý odráža množstvo spoločenských, ekonomických, politických a kultúrnych faktorov, ako aj záujmov vysporadúvať sa s dedičstvom posledných 50 rokov.“⁴⁵⁸ Symbolickou sa stala skutočnosť, že sa zmluvné vzťahy nadviazali ešte počas veľkého jubilea milénia v roku 2000. Podľa predstaviteľov katolíckej cirkvi „... prijatie zmluvy je dôkazom, že Slovenská republika uznáva duchovnú moc pôsobenia katolíckej cirkvi.“⁴⁵⁹ Výhodou pre SR je skutočnosť, že zahraničná politika a diplomacia Svätej stolice má svetové rozmery a vplyv. Z tohto dôvodu uzavretie zmluvy s ňou znamenalo dôležitý kredit a možnosti SR v zahraničnej politike i diplomacii, ako aj v jej integračných snahách.⁴⁶⁰ Na druhej strane sa žiada uviesť, že prijatie zmluvy malo i svojich odporcov.⁴⁶¹

⁴⁵⁵ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Slovensko a zmluvy cirkví so štátom. In: *Acta Iuridica Cassoviensia*, roč. 25. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2004, s. 47-50.

⁴⁵⁶ Bližšie pozri: Katolícke noviny, roč. 116, 2001, č. 1, s. 2.

⁴⁵⁷ Konzekventne a následne aj o usporiadanie vzťahov medzi Slovenskou republikou a Katolíckou cirkvou na Slovensku. – pozn. autorky.

⁴⁵⁸ Pravda, roč. X, 2000, č. 292, s. 1.

⁴⁵⁹ Národná obroda, roč. XI, 2000, č. 292, s. 1.

⁴⁶⁰ Bližšie pozri: ŠMID, M.: cit. dielo v pozn. č. 208, s. 112.

⁴⁶¹ Tí predovšetkým poukazovali na konflikt uvedenej zmluvy, ale aj čiastkových zmlúv na ňu nadväzujúcich s ustanoveniami Ústavy Slovenskej republiky, predovšetkým s článkom 1. V procese prípravy zmluvy bola táto veľmi kriticky hodnotená aj od-

V zmysle článku 1 uvedenej zmluvy sa **Slovenská republika a Svätá stolica** vzájomne považujú **za nezávislé a autonómne subjekty medzinárodného práva**, pričom tento princíp budú uplatňovať vo vzájomných vzťahoch.⁴⁶² **Svätá Stolica nie je štátom, ale subjektom medzinárodného práva sui generis.** „... popri Svätej stolici možno za **obmedzený subjekt medzinárodného práva** považovať **aj Vatikánsky štát**, a to predovšetkým v oblasti medzinárodných zmlúv, pričom tieto zmluvy majú iné zameranie ako medzinárodné zmluvy uzavierané Svätou stolicou. Zatiaľ čo zmluvy Svätej stolice upravujú oblasti, v ktorých sa prekrývajú náboženské záujmy cirkvi so záujmami štátu (školsťvo, výchova detí, manželské a rodinné veci), zmluvy uzavierané Vatikánom upravujú „materiálne“ veci, akými sú napríklad telekomunikácie, konzulárne zastúpenie, a pod.“⁴⁶³

I keď je Svätá stolica najvyšším a štatutárnym zástupcom katolíckej cirkvi a vystupuje v jej mene, je súčasne sama osobitným subjektom medzinárodného práva. V medzinárodných vzťahoch vystupuje vo svojom mene. Je subjektom medzinárodného práva de iure i de facto na základe medzinárodnej praxe a uznania zo strany štátov medzinárodného spoločenstva. Zmluvnou stranou Základnej zmluvy je Svätá stolica, ktorá prijíma záväzky vo svojom mene, v mene celej katolíckej cirkvi a takisto v mene Katolíckej cirkvi na Slovensku. Dvojstranné medzinárodné zmluvy uzavreté medzi štátmi a Svätou stolicou sú moderným a štandardným právnym inštitútom v Európe i vo svete.

Slovenská republika v zmysle Základnej zmluvy uznáva **právo katolíckej cirkvi** v Slovenskej republike i jej členov **na slobodné a nezávislé pôsobenie**, ktoré zahŕňa najmä **právo verejného vyznávania, hlásania a uskutočňovania katolíckej viery**, slobodu pri plnení poslania katolíckej cirkvi, vykonávanie jej kompetencií ustanovených kánonickým právom, vy-

borníkmi z právnického prostredia. Ako príklad možno uviesť polemické názory Kataríny Zavackej, vedeckej pracovníčky Ústavu štátu a práva, SAV v Bratislave. – Bližšie pozri: Pravda, roč. VII, č. 181, s. 10.

⁴⁶² „Svätá stolica nie je štátom a nevykazuje žiadne so štátnou suverenitou porovnateľné vlastnosti. Svätá stolica je ale štátnou praxou uznávaná za účastníka medzinárodnoprávneho styku. Táto okolnosť je podstatná pre jej medzinárodnoprávnu subjektivitu... Medzinárodnoprávne uznanie štátmi sa odvoláva na postavenie Svätej stolice personalizovanej pápežom ako hlavou katolíckej svetovej cirkvi.“ – Bližšie pozri: WEGENROTH, D.: *Die Rechtsnatur der Staatskirchenverträge und ihr Rang in staatlichen Recht*. Akademische Abhandlungen zu den Rechtswissenschaften, Berlin 2001, s. 280.

⁴⁶³ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná časť)*. Bratislava: Iura edition, 2004, s. 82-83.

konávanie vlastníckeho práva k jej finančným a materiálnym prostriedkom a spravovanie jej vnútorných vecí. Na druhej strane „Svätá stolica garantuje, že katolícka cirkev využije všetky vhodné prostriedky na mravné formovanie obyvateľov Slovenskej republiky v prospech spoločného dobra podľa princípov katolíckej náuky v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky.“⁴⁶⁴

I na tomto mieste možno podčiarknuť fakt, že „podobu vzťahu štátu a cirkví na Slovensku určuje právny poriadok, ktorého tvorcom je štát.“⁴⁶⁵ Rozsah a obsah práv, ktoré poskytuje štát ako nositeľ moci cirkvám a náboženským spoločnostiam, je jedným z rozhodujúcich ukazovateľov vyrovnanosti politiky, rovnováhy štátnych rozhodnutí a stupňa demokracie.⁴⁶⁶ Slovenská republika sa v zmluve zaviazala garantovať nedotknuteľnosť posvätných miest a svedné tajomstvo, rešpektovať niektoré cirkevné sviatky ako dni pracovného pokoja, vytvárať podmienky pre katolícku výchovu detí v školách aj v predškolských zariadeniach a uznávať manželstvá podľa kánonického práva. Svätá stolica získala výlučné právo obsadzovať úrady podľa kánonického práva a vymenúvať biskupov. V zmysle článku 3 zmluvy má **katolícka cirkev** výlučné právo stanovovať a meniť **svoj právny poriadok**. Tento právny poriadok však na rozdiel od právneho poriadku vydávaného štátom **nedisponuje všeobecnou záväznosťou**.⁴⁶⁷

Katolícka cirkev podľa dikcie uvedenej zmluvy má právo zriaďovať, spravovať a využívať na výchovu a vzdelávanie základné a stredné školy, vysoké školy a školské zariadenia v súlade s podmienkami ustanovenými právnym poriadkom Slovenskej republiky. Má právo pôsobiť pri uzatváraní manželstiev podľa kánonického práva. Manželstvo uzavreté pred predstaviteľom katolíckej cirkvi má na území Slovenskej republiky rovnaké právne postavenie a účinky ako manželstvo uzavreté občianskou formou. Štát-

⁴⁶⁴ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou č. 326/2001 Z. z.

⁴⁶⁵ ČEPLÍKOVÁ, M.: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou. In: *Naykovij visnik Uzgorodskogo nacionalnogo universitetu*. Serija: *Pravo*. Špeciálny vypusk. Ministerstvo osviti i nauki Ukrajini, Užhorodskij nacionalnij univesitet, Užgorod 2003, s. 50.

⁴⁶⁶ Bližšie pozri: ŠMID, M.: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2000*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001, s. 125.

⁴⁶⁷ Cirkevné právo žiadnej cirkvi nie je súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky, ale je súborom vnútorných predpisov cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Z toho vyplýva, že ani normy kánonického práva nie sú zdrojom práva Slovenskej republiky. – III. ÚS 64/2000. Dostupné na internete: <http://www.concourt.sk>

nu evidenciu manželstiev uzavretých podľa kánonického práva a ich zápis v matrike do knihy manželstiev upravuje právny poriadok Slovenskej republiky. Okrem toho má táto cirkev právo vykonávať pastoračnú starostlivosť o veriacich v ústavoch na výkon väzby a v nápravno-výchovných ústavoch na výkon trestu odňatia slobody a iné práva. Je treba zdôrazniť, že **výkon uvedených práv** musí byť v **súlade** s podmienkami ustanovenými **právnym poriadkom Slovenskej republiky**.⁴⁶⁸ Princípy, na ktorých je Základná zmluva budovaná, poukazujú na to, že v mnohých oblastiach majú tak štát, ako aj cirkev spoluzodpovednosť. Ide predovšetkým o oblasti ako sú školstvo, zdravotníctvo, sociálne veci, služba v armáde a polícii, kultúrne pamiatky a iné. Napríklad článok 21 ods. 1 Základnej zmluvy stanovuje, že „zmluvné strany sa budú podieľať na udržiavaní a obnove nehnuteľností nachádzajúcich sa na území SR, ku ktorým má vlastnícke právo katolícka cirkev, a ktoré sú podľa právneho poriadku SR kultúrnymi pamiatkami“. Keďže kultúrne pamiatky sú dedičstvom národa, predpokladá sa, že toto dedičstvo bude zveľaďovať aj štát.

Všetky vyššie uvedené práva katolíckej cirkvi, obsiahnuté v texte Základnej zmluvy, sú už od roku 1989 zakotvené v iných právnych predpisoch jednotlivých právnych odvetví. Zmluvou sa zmenila len právna sila úpravy uvedenej oblasti spoločenských vzťahov. Rovnaký právny obsah uvedených práv z doterajšej zákonnej právnej úpravy bol recipovaný do ustanovení medzinárodnej zmluvy. Znenie Základnej zmluvy je tak do veľkej miery obsahovou recepciou už existujúcej relevantnej právnej úpravy.⁴⁶⁹

Základná zmluva nerozlišuje medzi katolíckou cirkvou latinského obradu a katolíckymi cirkvami východného obradu. Pod termínom „Katolícka cirkev“ rozumie obe jej zložky pôsobiace na území Slovenskej republiky – rímskokatolícku cirkev i gréckokatolícku cirkev.⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ Zo zmluvy boli pred jej schválením na naliehanie viacerých oponentov odstránené časti týkajúce sa napríklad záväzku Slovenskej republiky zabezpečiť súlad svojho právneho systému so znením zmluvy (pôvodný text článku 23 zmluvy uvádzal: „SR sa zaväzuje zabezpečiť súlad svojich zákonov s pravidlami ustanovenými touto zmluvou“), či deklarovanie, že zmluvné strany považujú rodinu a heterosexuálne a monogamné manželstvo za základ zdravej spoločnosti, hodný ochrany. – Bližšie pozri: *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, 2001, s. 130.

⁴⁶⁹ Bližšie pozri: KUBINA, P.: Úprava vzťahu štátu a katolíckej cirkvi v Slovenskej republike a jej východiská. In: *Justičná revue*, roč. 55, Bratislava 2003, č. 2, s. 148-167.

⁴⁷⁰ Podľa oficiálnych výsledkov sčítania ľudu z 26. 5. 2001 z celkového počtu obyvateľov Slovenskej republiky 5 379.455 predstavuje počet veriacich Rímskokatolíckej cirkvi v Slovenskej republike 3 708.120 (t. j. 68,93 %), počet veriacich Gréckokatolíckej

„Zmluva je **štandardnou medzinárodnou zmluvou prezidentského typu**, ktorá si vyžadovala nielen schválenie vo vláde, ale aj v parlamente a ratifikáciu prezidentom republiky.“⁴⁷¹ Zmeny a doplnky zmluvy sú možné len na základe vzájomnej dohody zmluvných strán, pričom sa musia vykonať písomnou formou.

Charakter zmluvy je normatívny, t. j. všeobecný, rámcový. Viaceré jej ustanovenia sa budú v budúcnosti konkretizovať v ďalších **štyroch osobitných – čiastkových medzinárodných zmluvách**. Ide o otázky rozsahu a podmienok uplatnenia práva výhrady vo svedomí, otázku finančného zabezpečenia katolíckej cirkvi, výkon duchovnej služby v ozbrojených silách a policajných zboroch i pôsobenie katolíckej cirkvi v oblasti školstva.⁴⁷² Na uzavretie týchto zmlúv nie je stanovený žiaden konkrétny termín.

Dňa 21. augusta 2002 bola v Bratislave ako v poradí prvá podpísaná **Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky**. Prezident Slovenskej republiky zmluvu ratifikoval dňa 11. októbra 2002. Ratifikačné listiny boli vymenené vo Vatikáne 28. októbra 2002. Uvedená zmluva bola **uverejnená v Zbierke zákonov 28. novembra 2002 pod číslom 648/2002 Z. z. Je prvou konkretizáciou medzinárodnej osobitnej zmluvy** vyplývajúcej z ustanovení Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.

Zmluva upravila výkon duchovnej služby pre katolíkov v Ozbrojených silách SR, Policajnom zbore, Zbore väzenskej a justičnej stráže, Železničnej polícii a pre osoby zbavené slobody rozhodnutím štátneho orgánu. Zmluva

cirkvi v Slovenskej republike činí 219.831 (4,08 %). Bližšie pozri: Dostupné na internete: <http://www.statistics.sk>

⁴⁷¹ ČEPLÍKOVÁ, M.: Základná zmluva a osobitné zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou a ich miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky. The primary contract and the separate contracts between the Slovak republic and the Holy see and their place in the system of law of the Slovak republic. In: *Právna kultúra a európsky integračný proces (historické, politicko-právne a filozofické aspekty práva a právnej kultúry)*. Law culture and european integrations process (historical, political-legal and philosophical aspects of law and legal culture). Zborník vedeckých prác interných a externých riešiteľov grantového projektu VEGA č. 1/0107/03 – „Právna kultúra a európsky integračný proces“. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2005, s. 88.

⁴⁷² Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Aktuálne legislatívne otázky konfesného práva v Slovenskej republike. In: *Aktuálne teoretické a legislatívne otázky slovenského práva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2002, s. 68.

nevyvolala veľkú polemiku ani zásadné výhrady ministerstiev. Na jej základe bol zriadený **Ordinariát ozbrojených síl v Slovenskej republike**, čiže osobitná diecéza na čele s biskupom pre armádu, políciu a väzenstvo. Na čele ordinariátu stojí ordinár, člen Konferencie biskupov Slovenska. Právna subjektivita ordinariátu je určená kánonickým právom a je tiež právnickou osobou podľa právnych predpisov Slovenskej republiky. Slovenská republika sa v zmluve zaviazala finančne podporovať činnosť ordinariátu a duchovných. Článok 10 ods. 1 zmluvy stanovuje: „Slovenská republika zabezpečí finančne a materiálne potreby klerikov ordinariátu podľa právnych predpisov Slovenskej republiky“. Ordinariát na rozdiel od bežných biskupstiev nemá majetok, ani iné finančné príjmy. Zo štátneho rozpočtu sa počíta na jeho činnosť so 17 miliónmi korún ročne pri plnom stave 70 vojenských duchovných.⁴⁷³ V zmluve sa uplatnil model priamej podpory, rovnako ako v 33 štátoch sveta, v ktorých boli po vzájomnej dohode so štátom katolíckou cirkvou zriadené ordinariáty ako súčasť ozbrojených síl a ozbrojených zborov.

V marci 2003 sa ujal funkcie prvý vojenský biskup František Rábek, čo predstavuje výsledok naplnenia obsahu predmetnej čiastkovej zmluvy. Zmluva medzi SR a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky zaručuje duchovným právo vykonávať brannú povinnosť a civilnú službu formou duchovnej služby.

Obdobným spôsobom sa pripravovala i **Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní**, ktorú vláda SR prerokovala dňa 9. 7. 2003 a definitívne schválila uznesením č. 796 dňa 21. augusta 2003. Národná rada Slovenskej republiky vyslovila súhlas so zmluvou uznesením č. 719 zo dňa 20. januára 2004 a súčasne rozhodla, že ide o **medzinárodnú zmluvu** podľa článku 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá má prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Zmluva bola podpísaná v Bratislave 13. 5. 2004 vtedajším prezidentom SR Rudolfom Schusterom a apoštolským nunciom mons. Henrykom J. Nowackim. Prezident SR zmluvu ratifikoval 4. júna 2004. Zmluva nadobudla platnosť 9. júla 2004 v zmysle jej článku VI. ods. 2 (dňom výmeny ratifikačných listín). Je **ďalším príkladom osobitnej zmluvy** vyplývajúcej z textu Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.

Článok 1 zmluvy definuje a upravuje postavenie katolíckych škôl a školských zariadení. V zmysle textu zmluvy sa bude **na základných a stredných školách** vyučovať **katolícka náboženská výchova** ako jeden z **povinne vo-**

⁴⁷³ Bližšie pozri: Sme (príloha), roč. 11, 2003, č. 175, s. 7.

litelných predmetov s alternáciou etickej výchovy.⁴⁷⁴ Predmety sa budú vyučovať hodinu týždenne. V prípade záujmu rodičov sa umožní vyučovanie katolíckeho náboženstva aj v predškolských zariadeniach.⁴⁷⁵ Doposiaľ sa náboženstvo vyučovalo ako povinne voliteľný predmet len na druhom stupni základných škôl a v prvom a druhom ročníku stredných škôl.⁴⁷⁶

Katolíckym školám sa v duchu zmluvy poskytuje finančné zabezpečenie v rovnakom rozsahu, ako všetkým ostatným školám. Katolícke náboženstvo vyučujú učitelia s odbornou a pedagogickou spôsobilosťou podľa právnych predpisov Slovenskej republiky, ktorí majú aj cirkevné poverenie, čiže kánonickú misiu vydanú príslušnou cirkevnou vrchnosťou. Slovenská republika zabezpečuje finančné prostriedky pre katolícke bohoslovecké fakulty a pre kňazské semináre. Súčasne sa zaväzuje, že bude podporovať aj katolícke pedagogické a katechetické centrum, ktoré po dohode s Ministerstvom školstva SR zabezpečuje odborné a metodické riadenie katolíckych škôl, ako i odborné vzdelávanie a formáciu pedagogických a nepedagogických zamestnancov katolíckych škôl. V súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky uznáva doklady o vzdelaní a akademické stupne udelené cirkevnými univerzitami a fakultami v odbore katolícka teológia a v ostatných cirkevných odboroch.

Voči textu zmluvy boli vznesené ešte v júni 2003 závažné pripomienky zo strany Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a medzirezortných pripomienkovaní.⁴⁷⁷ Najvyšší súd SR argumentoval tým, že uvedením zmluvy do života sa nadradí kánonické právo svetskému právu, poruší rovnosť cirkví pred zákonom, či zvýhodní katolícka cirkev oproti iným cirkvám. Oproti

⁴⁷⁴ V článku II. ods. 4 zmluvy sa v tejto súvislosti uvádza: „Katolícke náboženstvo sa vyučuje ako jeden z povinne voliteľných predmetov v základných školách a stredných školách v súlade s podmienkami ustanovenými právnym poriadkom Slovenskej republiky.“

⁴⁷⁵ Náklady budú predstavovať 80 miliónov korún (nové učebnice, preškolenie učiteľov, navýšenie ich plátov a ďalšie položky). – Bližšie pozri: Národná obroda, roč. XV, 2004, č. 110, s. 2.

⁴⁷⁶ Náboženskú výchovu navštevovalo v školskom roku 2002/2003 na Slovensku takmer 70 % žiakov II. stupňa základných škôl, etickú výchovu vyše 30 %. Uvedené údaje zistil Ústav informácií a prognóz školstva na požiadanie Ministerstva školstva SR predtým, ako začalo plánovať zavedenie náboženstva ako povinne voliteľného predmetu aj na I. stupni základných škôl. – Bližšie pozri: Sme, roč. 11, 2003, č. 175, s. 3.

⁴⁷⁷ Celkovo bolo vznesených 82 pripomienok (z toho 16 zásadných), 42 z nich bolo následne akceptovaných. – Bližšie pozri: *Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2003, s. 59-60.

uvedeným námietkam vystupovalo Ministerstvo školstva SR, ktoré argumentovalo uzavretím zmlúv rovnakého charakteru s ostatnými registrovanými cirkvami na Slovensku, čím bude dodržaná zásada rovného postavenia cirkví pred zákonom a zabezpečená rovnosť financovania škôl všetkých cirkví. **Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní** bola publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky formou **Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 394/2004 Z. z.**

Ďalšia osobitná medzinárodná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o finančnom zabezpečení katolíckej cirkvi ustanoví, v akej miere bude štát uvedenú cirkev v budúcnosti dotovať. Ešte v roku 2001 bola vtedajším ministrom kultúry SR Milanom Kňažkom ustanovená rezortná pracovná skupina Ministerstva kultúry SR na prípravu čiastkovej zmluvy o finančnom zabezpečení katolíckej cirkvi, ktorá úzko spolupracovala s obdobnou expertnou komisiou zriadenou Konferenciou biskupov Slovenska a so zástupcami Ministerstva financií SR. Z hľadiska rezortu kultúry je práca na príprave medzinárodnej zmluvy o financovaní katolíckej cirkvi kľúčovým momentom, **predchádzať by jej však mala komplexná úprava financovania všetkých cirkví a náboženských spoločností prostredníctvom nového zákona o ich finančnom zabezpečení.** Z týchto dôvodov sa jej príprava neočakáva v blízkej budúcnosti.⁴⁷⁸ Text Základnej zmluvy neprejudikuje obsah vnútroštátneho právneho predpisu v oblasti finančného zabezpečenia katolíckej cirkvi. Predpokladá sa, že v osobitnej zmluve o finančnom zabezpečení katolíckej cirkvi budú podrobnejšie vyšpecifikované objemy prostriedkov, ktoré SR poskytuje tak na duchovnú službu v armáde, ako aj na katolícku výchovu a vzdelávanie, tak, ako je to ustanovené v čiastkových zmluvách týkajúcich sa týchto oblastí.

Medzinárodné zmluvy sú prameňom medzinárodného práva, avšak na základe vnútroštátnej úpravy sa môžu stať i prameňom vnútroštátneho práva. V Ústave Slovenskej republiky uvedené druhy medzinárodných zmlúv sú aj vnútroštátnym prameňom práva Slovenskej republiky. Treba však zdôrazniť, že štát určuje formu, prostredníctvom ktorej **medzinárodné zmluvy uznáva za súčasť právneho poriadku.** Touto formou je **oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky**, prostredníctvom ktorého

⁴⁷⁸ Cirkvi zatiaľ nepredložili kompletný zoznam svojich hnutelných a nehnuteľných majetkov, pričom často namietajú, že majetok, ktorý im bol reštitúciou vrátený, je pre ne z dôvodu devastácie bremenom. Navyše novela reštitučného zákona umožnila cirkvám žiadať o navrátenie ďalších majetkov. – pozn. autorky.

sú medzinárodné zmluvy inkorporované do právneho poriadku Slovenskej republiky. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí je osobitnou formou publikácie v Zbierke zákonov, na základe ktorej sa medzinárodné zmluvy stávajú súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky.

Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou patrí k základným prameňom práva, regulujúcim právne postavenie katolíckej cirkvi na Slovensku.

Po novelizácii Ústavy Slovenskej republiky ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. existujú v podstate dva ústavné (právne) režimy vzťahujúce sa na aplikáciu medzinárodných zmlúv v oblasti ľudských práv a základných slobôd:

1. Ustanovenie článku 154c Ústavy Slovenskej republiky, ktoré stanovuje: „**Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a slobodách**, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom **pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona**, sú súčasťou jej právneho poriadku a **majú prednosť pred zákonom, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd.**“

Toto ustanovenie zakotvené ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. smeruje do minulosti a „týka sa tých medzinárodných zmlúv v oblasti ľudských práv a základných slobôd, ktoré Slovenská republika ratifikovala na základe obsahu dnes už zrušeného článku 11 Ústavy SR.“⁴⁷⁹

2. Ustanovenie článku 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, v ktorom sa uvádza: „**Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách**, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva a povinnosti fyzických osôb, a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, **majú prednosť pre zákonmi.**“ Uvedený režim sa týka tých medzinárodných zmlúv, ktoré sú Slovenskou republikou ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom **po nadobudnutí účinnosti ústavného zákona č. 90/2001 Z. z.** Tieto „... budú mať prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky podľa čl. 7 ods. 5, to znamená bez obmedzení, vždy.“⁴⁸⁰

⁴⁷⁹ PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, L.: cit. dielo v pozn. č. 6, s. 102.

⁴⁸⁰ DRGONEC, J.: cit. dielo v pozn. č. 10, s. 91.

Nakolko Základná zmluva bola ratifikovaná a zároveň platná pred nadobudnutím účinnosti zák. č. 90/2001 Z. z., vzťahuje sa na ňu ustanovenie článku 154c Ústavy Slovenskej republiky. Zvláštnosťou uvedenej zmluvy však je, že vo viacerých oblastiach predpokladá vydanie **osobitných** – čiastkových **medzinárodných zmlúv**. V tomto smere obsahuje teda i neúplné normy (blanketové), ktorých realizovanie je viazané na spojenie s normami, na ktoré do budúca odkazuje, resp. ktoré budú v budúcnosti vydané. Samostatne sú tieto ustanovenia nerealizovateľné. Napríklad v článku 14 ods. 4 Základnej zmluvy je uvedený: „Podrobnosti o výkone pastoračnej služby v ozbrojených silách a policajných zboroch a podrobnosti o výkone povinnej vojenskej služby, ako aj civilnej služby kňazov, diakonov, rehoľníkov, seminaristov a novicov upravujú zmluvné strany osobitnou medzinárodnou zmluvou.“ Na uvedené osobitné medzinárodné zmluvy prijaté po nadobudnutí účinnosti zák. č. 90/2001 Z. z. (teda po 1. júli 2001) sa vzťahuje režim článku 7 ods. 5 ústavy o ich „automatickej“ prednosti pred zákonmi.

K publikácii Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou v Zbierke zákonov Slovenskej republiky došlo formou Oznamenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 326/2001 Z. z. zo dňa 23. augusta 2001 (čiastka 136).

Dňa 31. októbra 2000 Národná rada Slovenskej republiky prijala **novelu zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností**. Urobila tak okrem iného i na žiadosť Ekumenickej rady cirkví v SR v záujme odstránenia obáv z prípadného privilegovaného postavenia rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku pred ostatnými cirkvami prijatím Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.

Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku opakovane vyzývala ústami svojho vtedajšieho generálneho biskupa Júliusa Fila vládu, aby neuzatvárala zmluvu so žiadnou cirkvou dovtedy, kým nebude prijatá novela „zákona o cirkvách“ alebo úplne nový zákon. V liste adresovanom Národnej rade Slovenskej republiky i vláde zo dňa 17. novembra 1999 predstaviteľia Ekumenickej rady cirkví v tejto súvislosti uvádzali: „...Ekumenická rada cirkví v Slovenskej republike sa na Vás obracia so žiadosťou, aby novela zákona č. 308/1991 Zb. o cirkvách a náboženských spoločnostiach bola prijatá pred schválením zmluvy Slovenskej republiky so Svätou stolicou. Prijatie novely zákona pred zmluvou so Svätou stolicou bude pre nás znakom toho, že sa náš štát v zmysle Ústavy SR mieni naďalej voči všetkým svojim obča-

nom riadiť zásadami rovnosti a demokracie.⁴⁸¹ V súvislosti so zmluvou so Svätou stolicou i vtedajší minister zahraničných vecí poukázal na nutnosť novelizácie zákona č. 308/1991 Zb. v zmysle zabezpečenia rovnosti cirkví pred zákonom. Na základe uvedených skutočností vláda napokon súčasne so Základnou zmluvou SR so Svätou stolicou schválila v auguste 2000 i návrh novely zákona č. 308/1991 Zb., čo malo odstrániť narastajúce obavy z privilegiovaného právneho postavenia katolíckej cirkvi na Slovensku.⁴⁸²

V zmysle **zákona č. 394/2000 Z. z.** zo dňa 31. októbra 2000, **ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností** sa cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou rozumie „dobrovoľné združenie osôb rovnakej náboženskej viery v organizácii utvorenej podľa príslušnosti k náboženskej viere na základe vnútorných predpisov príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.“

Osobitne významným sa stal § 4 ods. 2 uvedeného zákona (v spojitosti s čl. 1 ods. 1 druhá veta Ústavy Slovenskej republiky), na základe ktorého **„Všetky cirkvi a náboženské spoločnosti majú pred zákonom rovnaké postavenie.“** Predmetné ustanovenie je potrebné vykladať v bezprostrednej spojitosti s článkom 1 ods. 1 druhej vety Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v úplnom znení, na základe ktorého sa Slovenská republika neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Týmto bola explicitne vyjadrená a **právne zakotvená rovnosť cirkví**, ktorá bola doposiaľ len faktická, pričom ustanovenie takéhoto charakteru v právnych predpisoch konfesného práva absentovalo. Je však potrebné uviesť, že aj keď táto významná právna zásada dovtedy explicitne vyjadrená nebola, subsidiárne ju bolo možno odvodiť zo spomínaného ustanovenia článku 1 ods. 1 druhej vety ústavy. Zakotvenie rovnosti cirkví a náboženských spoločností pred zákonom vyjadruje snahu štátu integrovať všetky existujúce náboženské organizácie ako súčasť slovenskej spoločnosti rovnakým spôsobom a rovnakým právnym obsahom. Žiada na z nich nie je vo vzťahu k štátu právne privilegovaná, či znevýhodňovaná. Na druhej strane z článku 12 ods. 2 upravujúcom ústavný princíp **rovnosti** okrem iného **aj bez ohľadu na vieru a náboženstvo** vyplýva, že „Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.“

Snaha nepriviligovať žiadnu z existujúcich cirkví a náboženských spoločností na Slovensku, priviedla štát k právnej proklamácii rovnakého práva pre všetky cirkvi a náboženské spoločnosti uzatvárať zmluvy so štátom. V § 4

⁴⁸¹ Evanjelický posol spod Tatier, roč. 89, 1999, č. 48, s. 1.

⁴⁸² Bližšie pozri: *Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2000, s. 53-54.

ods. 5 zákona č. 394/2000 Z. z. je stanovené: „**Štát môže s cirkvami a náboženskými spoločnosťami uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci.**“ **V prípade ostatných cirkví však ide o vnútroštátne zmluvy, nakoľko tieto cirkvi nie sú subjektmi medzinárodného práva.**

Možno konštatovať, že dopyt po explicitnom vyjadrení rovnosti cirkví a náboženských spoločností pred zákonom a uzákonenia možnosti uzatvárania zmlúv o vzájomnej spolupráci zo strany ostatných cirkví, inšpirovaný schválením textu Základnej zmluvy, priviedli štát k prijatiu novely zákona č. 308/1991 Zb. Cirkvi a náboženské spoločnosti registrované na území Slovenska prijali zákon č. 394/2000 Z. z. s vďakou a uzavretie Základnej zmluvy so Svätou stolicou sa stalo pre ne výzvou pre zintenzívnenie príprav ich vlastnej zmluvy so štátom. Je celkom prirodzené, že vzorom pre vytvorenie rámcovej zmluvy týchto cirkví so štátom sa stala práve Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.⁴⁸³ Zákon č. 394/2000 Z. z. nadobudol účinnosť 1. januára 2001.

Objasnenie podstaty a charakteru Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami i príčin jej uzavretia nie je možné bez objasnenia súvislostí a príčin spojených s prijatím vyššie uvedenej novely zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností.

Úsilie ďalších cirkví vo vzťahu k štátu bolo zavŕšené v auguste roku 2001 vypracovaním **návrhu Zmluvy medzi Slovenskou republikou a cirkvami a náboženskými spoločnosťami registrovanými podľa zákona č. 308/1991 Zb. v znení zákona č. 394/2000 Z. z.**⁴⁸⁴ S uzavretím zmluvy vyjadrila súhlas vláda SR uznesením č. 216 zo dňa 6. marca 2002 a Národná rada SR uznesením č. 1951 zo dňa 14. marca 2002.

Zmluva sa týka **11 registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku.**⁴⁸⁵ Okrem Rímskokatolíckej cirkvi v Slovenskej republike

⁴⁸³ Bližšie pozri: Evanjelický posol spod Tatier, roč. 91, 2001, č. 3, s. 1.

⁴⁸⁴ Návrh uvedenej zmluvy predložil už 3. júla 2001 generálny biskup Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Július Filo ministrom kultúry SR Milanovi Kňažkovi. – Bližšie pozri: *Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2001, s. 48.

⁴⁸⁵ K uvedeným cirkvám a náboženským spoločnostiam patria:

1. Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku,
2. Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku,
3. Pravoslávna cirkev na Slovensku,
4. Evanjelická cirkev metodistická – Slovenská oblasť,
5. Bratská jednota baptistov v Slovenskej republike,

a Gréckokatolíckej cirkvi v Slovenskej republike, na ktoré sa vzťahuje Základná zmluva, sa netýka Kresťanských zborov na Slovensku a Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike, ktoré sa k návrhu zmluvy nepripojili. Rovnako sa netýka niektorých ďalších registrovaných cirkví – Novoapoštolskej cirkvi v Slovenskej republike, Cirkvi Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike a Bahájskeho spoločenstva v Slovenskej republike.

Obsahovo sa odvoláva na Ústavu Slovenskej republiky, medzinárodne uznávané princípy náboženskej slobody, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, dokumenty Organizácie spojených národov, ktoré deklarujú slobodu vyznania a na platné právne predpisy Slovenskej republiky, ktoré zakotvujú rovnosť registrovaných cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike, pričom zmluvné strany sa hlásia k princípom humanity, demokracie, tolerancie a k spoločnému duchovnému dedičstvu.

V porovnaní so Základnou zmluvou je úprava vzťahov štátu s ďalšími registrovanými cirkvami **vnútroštátnou zmluvou normatívneho charakteru sui generis** a nie medzinárodnou zmluvou, nakoľko registrované cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú signatármi tejto zmluvy, nie sú subjektmi medzinárodného práva a nedisponujú medzinárodnou subjektivitou.⁴⁸⁶ Zmluva **komplexne upravuje právne postavenie ďalších registrovaných cirkví a náboženských spoločností** na Slovensku. Základnými princípmi úpravy vzťahov je náboženská sloboda a možnosť realizovať presvedčenie a osobný postoj veriacich občanov.⁴⁸⁷

Slovenská republika považuje registrované cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sa rozhodli byť jednotlivo stranami tejto zmluvy, za nezávislé

6. Cirkev bratská v Slovenskej republike,

7. Cirkev adventistov siedmeho dňa – Slovenské združenie,

8. Apoštolská cirkev na Slovensku,

9. Ústredný zväz Židovských náboženských obcí v Slovenskej republike,

10. Starokatolícka cirkev na Slovensku,

11. Cirkev československá husitská na Slovensku;

Jedenásť registrovaných cirkví a náboženských spoločností podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2001 reprezentuje celkom 560 155 ľudí, čo je 10,412 % z celkového počtu obyvateľstva. Z nekatolíckych cirkví na Slovensku je najviac zastúpená Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku. Hlásia sa k nej 6,2 % všetkých obyvateľov, čo predstavuje počet 326 397, z toho 175 470 žien a 150 927 mužov. Dostupné na internete: <http://www.ecav.sk>

⁴⁸⁶ Z hľadiska prameňov práva Slovenskej republiky tvorí zmluva určitú legislatívnu výnimku. Bližšie pozri: Hospodárske noviny, 11. apríl 2002, s. 1.

⁴⁸⁷ Bližšie pozri: Hospodárske noviny, 5. marec 2002, s. 2.

a autonómne subjekty práva Slovenskej republiky. V zmysle článku 2 ods. 1 zmluvy „Slovenská republika uznáva právo registrovaných cirkví a náboženských spoločností a ich členov na slobodné a nezávislé pôsobenie, ktoré zahŕňa najmä verejné vyznávanie, hlásanie a uskutočňovanie ich viery, slobodu pri plnení ich poslania, vykonávanie ich kompetencií ustanovených vnútornými predpismi registrovaných cirkví a náboženských spoločností, vykonávanie vlastníckeho práva k ich finančným a materiálnym prostriedkom a spravovanie ich vnútorných vecí.“ Na druhej strane registrované cirkvi a náboženské spoločnosti využijú všetky vhodné prostriedky na mravné formovanie obyvateľov Slovenskej republiky v prospech spoločného dobra v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky. Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti majú právo vykonávať svoje náboženské poslanie, najmä organizovať bohoslužobný život, hlásať a vyučovať svoju vieru. Majú právo ustanovovať a meniť svoje vnútorné predpisy, zriaďovať, meniť a rušiť vlastné cirkevné štruktúry v Slovenskej republike, právo nadväzovať a udržiavať kontakty so svojimi partnerskými cirkvami, náboženskými spoločnosťami a medzinárodnými organizáciami, ktorých sú členmi a zúčastňovať sa na ich činnosti, misijnej a charitatívnej práci, ak to nie je v rozpore s právnym poriadkom a so záujmami Slovenskej republiky. Rovnako majú právo zriaďovať, spravovať a využívať na výchovu a vzdelávanie základné a stredné školy, vysoké školy a školské zariadenia v súlade s podmienkami ustanovenými právnym poriadkom Slovenskej republiky. Tieto školy a školské zariadenia majú rovnaké postavenie ako štátne školy a školské zariadenia a sú neoddeliteľnou a rovnocennou súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy Slovenskej republiky. Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti majú právo vyučovať náboženstvo vo všetkých školách a v školských zariadeniach, ktoré sú súčasťou výchovno-vzdelávacej sústavy Slovenskej republiky. Vo výchovno-vzdelávacom procese budú v zmysle textu zmluvy uplatňovať zásady náboženskej znášanlivosti, ekumenizmu a spolupráce a rešpektovať presvedčenie osôb iného náboženského vyznania a osôb bez náboženského vyznania.

Všetky cirkvi a náboženské spoločnosti participujúce na predmetnej zmluve majú okrem uvedených práv i „právo pôsobiť pri uzatváraní manželstiev, vykonávať pastoračnú službu v ozbrojených silách a policajných zboroch, pastoračnú starostlivosť o veriaciach v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, právo na finančné zabezpečenie z prostriedkov štátneho rozpočtu SR, nadobúdať vlastnícke právo k hnuiteľným i nehnuteľným veciam, právo vykonávať vzdelávaciu, výchovnú,

vedeckovýskumnú, misijnú, charitatívnu, zdravotnícku, či sociálnu činnosť a iné práva.⁴⁸⁸

Uzavretie zmluvy Slovenskej republiky s jedenástimi cirkvami a náboženskými spoločnosťami odstránilo narastajúce obavy z prípadného privilegiovaného právneho postavenia katolíckej cirkvi na Slovensku.⁴⁸⁹ **Vzorom** pre vytvorenie rámcovej zmluvy registrovaných cirkví a náboženských spoločností so štátom sa stala **Základná zmluva medzi SR a Svätou stolicou**, čo znamená právne zakotvenie rovnakých práv na území Slovenskej republiky pôsobiacich cirkví a náboženských spoločností, a to v rôznych oblastiach spoločenského života.⁴⁹⁰ **Zmluva je otvorená na pristúpenie** aj pre ďalšie cirkvi a náboženské spoločnosti registrované v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky. O ich pristúpení rozhodnú na základe písomnej žiadosti registrované cirkvi a náboženské spoločnosti zúčastnené na tejto zmluve, ktorých štatutárni zástupcovia túto zmluvu podpísali. S prijatím musia súhlasiť všetky zmluvné strany.

Zmluva bola podpísaná štatutárnymi zástupcami zúčastnených registrovaných cirkví a náboženských spoločností a predstaviteľmi štátnej moci – predsedom Národnej rady Slovenskej republiky, predsedom vlády SR i prezidentom SR dňa 11. apríla 2002. Článok 23 ods. 2 zmluvy uvádza: „Schválený text zmluvy podpísaný zmluvnými stranami sa uverejní v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.“ **K publikácii zmluvy v Zbierke zákonov Slovenskej republiky došlo uverejnením jej úplného znenia pod č. 250/2002 Z. z. dňa 18. mája 2002.** Slovenská republika a registrované cirkvi a náboženské spoločnosti uznávajú samostatnosť a rovnocennosť každej registrovanej cirkvi a náboženskej spoločnosti, ktorých štatutárni zástupcovia podpísali túto zmluvu.

Zložitou je práve otázka publikácie predmetnej zmluvy v Zbierke zákonov Slovenskej republiky. Zákon č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o Zbierke zákonov“) o publikácii uvedeného typu zmluvy výslovne nehovorí. Napriek tomu je možné subsumovať prípustnosť jej publikovania pod ustanovenie § 1 ods. 2 písm. d) uvedeného zákona, na základe ktorého sa v Zbierke zákonov uverejňujú aj „iné právne a organizačné akty, o ktorých to

⁴⁸⁸ ČEPLÍKOVÁ, M.: Prínos Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami pre rozvoj slobody vyznania. In: *Clara pacta – boni amici: Zmluvné vzťahy medzi štátom a cirkvami*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2009, s. 47.

⁴⁸⁹ Bližšie pozri: Evanjelický posol spod Tatier, roč. 89, 1999, č. 48, s. 1.

⁴⁹⁰ Bližšie pozri: Národná obroda, roč. XIII, 2002, č. 85, s. 3.

ustanovuje všeobecne záväzný právny predpis“, v spojitosti s ustanovením § 4 ods. 5 zák. č. 394/2000 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností: „Štát môže s cirkvami a náboženskými spoločnosťami uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci.“ Z doslovného výkladu uvedeného ustanovenia však vyplýva len možnosť štátu uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci s cirkvami a náboženskými spoločnosťami, nie však povinnosť štátu uvedené zmluvy publikovať v Zbierke zákonov. Extenzívny výkladom však možno uvedené právo štátu uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci s náboženskými organizáciami spojiť i s následnou možnosťou uverejniť znenie takýchto zmlúv v Zbierke zákonov.

Uvedenej nedôslednosti vo formulácii textu mohol zákonodarca predísť explicitným vyjadrením a doslovnou formuláciou textu napríklad nasledovne: „Štát môže s cirkvami uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci, ktoré budú publikované v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.“ V každom prípade, publikovanie uvedenej zmluvy musí byť subsumovateľné pod niektoré z ustanovení zákona o Zbierke zákonov, pričom najvhodnejším sa javí práve ustanovenie § 1 ods. 2 písm. d). „V opačnom prípade by sme museli pripustiť, že publikovanie zmluvy v Zbierke zákonov sa udialo bez právneho podkladu, len na základe factickej snahy štátu preukázať ďalším registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam participujúcim na zmluve rovnakú úctu a vážnosť, ako to bolo v prípade Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.“⁴⁹¹

De lege ferenda sa javí preto nevyhnutnou novelizácia zákona o Zbierke zákonov Slovenskej republiky, ktorá by **explicitne stanovila povinnosť uverejňovať zmluvy tohto typu v Zbierke zákonov**, vzhľadom na ich normatívnu povahu.

Predmetná zmluva je ďalším **prameňom konfesného práva, upravujúcim právne postavenie ďalších registrovaných cirkví a náboženských spoločností na Slovensku**. Ide o atypickú, pre naše podmienky netradičnú právnu úpravu, nový druh vnútroštátnej zmluvy. Doposiaľ medzi vnútroštátne normatívne zmluvy patrili len kolektívne zmluvy. Vychádza zo slobodného rozhodnutia a je symbolom rastúceho porozumenia medzi štátom

⁴⁹¹ ČEPLÍKOVÁ, M.: Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami – zmluva sui generis. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2004*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2005, s. 91.

a cirkvami v demokratickom vývoji Slovenska po roku 1989, ako aj výrazom ekumenického citenia.⁴⁹²

Aj táto zmluva má **normatívny, resp. všeobecný, rámcový charakter**, keďže rovnako ako v prípade Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou predpokladá uzatváranie **osobitných, čiastkových dohôd** štátu a jednotlivých cirkví v oblasti školstva, finančného zabezpečenia, výkonu pastoračnej služby v ozbrojených silách a policajných zboroch, či uplatňovania výhrad vo svedomí.⁴⁹³ Dohody budú vychádzať z dikcie uvedenej rámcovej zmluvy a budú uzatvárané na základe špecifických potrieb cirkví.⁴⁹⁴ Rámcová zmluva i osobitné dohody budú reprezentovať súčasne i pramene konfesného práva v gnozeologickom zmysle.⁴⁹⁵ Podľa nášho názoru ide o pramene práva Slovenskej republiky, avšak **de lege ferenda** je žiaduce toto právne upraviť **novelizáciou zákona č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky** v znení neskorších predpisov, v ktorom je potrebné **explicitne uviesť, že ide o pramene práva.**

Doposiaľ boli prijaté dve osobitné zmluvy – dohody: **Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní** a **Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky.**

⁴⁹² „Odborná či laická verejnosť z tuzemska i zahraničia ocenila predovšetkým fakt, že sa na spoločnom texte zmluvy dokázalo zjednotiť až 11 ideovo odlišných cirkevných subjektov, čo sa viac ráz uvádzalo ako nasledovniahodný príklad.“ – ČIKEŠ, R.: Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2001*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002, s. 183.

⁴⁹³ V zmysle článku 25 ods. 2 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami „Slovenská republika a registrované cirkvi a náboženské spoločnosti majú právo uzatvárať osobitné dohody na vykonanie tejto zmluvy aj samostatne.“

⁴⁹⁴ Osobitné dohody budú obsahovo analogické zmluvám s katolíckou cirkvou. Predseda Ekumenickej rady cirkví Július Filo v tejto súvislosti uviedol: „Iste nás bude zaujímať, čo tento štát dovoľuje iným cirkvám. Všetko, čo bude umožnené katolíckej cirkvi, si môžu nárokovať aj iné cirkvi a verím, že vláda bude reagovať pozitívne.“ – Bližšie pozri: Sme (príloha), roč. 11, 2003, č. 175, s. 8.

⁴⁹⁵ Toto chápanie je širšie než chápanie formálne (pramene vo formálnom zmysle). „Ide tu o všetky informácie o práve, jeho spoločenskom pôsobení. Nie sú to len zákony a precedensy, ale i všetky rozhodnutia, zmluvy, právna literatúra a pod.“ – GERLOCH, A.: *Teorie práva*. Dobrá voda 2000, s. 44.

Schválenie osobitnej Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní v roku 2004 sa stalo pre Evanjelickú cirkev a. v. na Slovensku impulzom, aby sa spolu s ďalšími cirkvami uchádzala o urýchlené prijatie osobitnej vnútroštátnej dohody o náboženskej výchove a vzdelávaní.

Jedenásť cirkví, ktoré podpísali Zmluvu medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, poverilo Eku­menickú radu cirkví v SR⁴⁹⁶, aby pripravila pracovný text osobitnej dohody o náboženskej výchove a vzdelávaní v zmysle článku 13 ods. 9 zmluvy. Text návrhu bol zaslaný jednotlivým cirkvám na pripomienkovanie. O pracovnej verzii textu rokovali 16. júla 2003 právni experti týchto cirkví s vládou. Výsledkom rokovania bol text dohody, ktorý Ekumenická rada cirkví v SR postúpila sekretariátu Komisie pre zabezpečenie a vykonávanie Zmluvy medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (poradný a iniciatívny orgán vlády SR na koordináciu procesu uzatvárania čiastkových dohôd 11 cirkví a náboženských spoločností so SR). Sekretariátom tejto komisie bol Cirkevný odbor Ministerstva kultúry SR, ktorý predložil návrh zmluvy na pripomienkovanie jednotlivým ministerstvám a definitívny návrh predložil Komisii na zabezpečenie zmluvy. Vláda SR schválila **Dohodu medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní** uznesením č. 794 zo dňa 21. augusta 2003. Aj o tejto zmluve rozhodovala Národná rada Slovenskej republiky, hoci nejde o medzinárodnú zmluvu. Cieľom bolo zachovanie rovnakého prístupu k všetkým cirkvám a náboženským spoločnostiam.

„Text dohody zohľadňuje špecifiká jedenástich cirkví a náboženských spoločností a zabezpečuje ich rovnoprávne postavenie s rímskokatolíckou a gréckokatolíckou cirkvou pri zriaďovaní cirkevných škôl, náboženskej výchove a vzdelávaní na ostatných školách.“⁴⁹⁷

V zmysle článku 1 ods. 2 Dohody Slovenská republika uznáva právo registrovaných cirkví a náboženských spoločností na zriaďovanie a riadenie

⁴⁹⁶ Členmi Ekumenickej rady cirkví SR vystupujúcej vo vzájomných rokovaníach so štátom, sú Evanjelická cirkev a. v., Reformovaná kresťanská cirkev, Pravoslávna cirkev, Cirkev bratská, Evanjelická cirkev metodistická a Československá cirkev husitská na Slovensku. Rímskokatolícka cirkev má v tomto združení status pozorovateľa. Spolu s Konferenciou biskupov Slovenska je Ekumenická rada cirkví SR orgánom reprezentujúcim záujmy cirkví i vo vzťahu k štátu.

⁴⁹⁷ ČEPLÍKOVÁ, M.: Osobitné zmluvy medzi štátom a cirkvami na Slovensku. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. XIII, číslo 4/2005. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta v Brně, 2006, s. 370.

vlastných škôl a zariadení, teda cirkevných škôl akéhokoľvek druhu a typu, v súlade s podmienkami ustanovenými právnym poriadkom Slovenskej republiky.⁴⁹⁸ Slovenská republika nebude požadovať, aby cirkevné školy uskutočňovali také výchovné a vzdelávacie programy, ktoré nezodpovedajú výchove a vzdelávaniu registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Cirkevným školám sa poskytuje finančné zabezpečenie v rovnakom rozsahu, ako ho majú podľa právneho poriadku Slovenskej republiky všetky ostatné školy. Predmet „**náboženská výchova**“ sa i v prípade registrovaných cirkví a náboženských spoločností (rovnako ako v prípade katolíckej cirkvi) vyučuje ako **jeden z povinne voliteľných predmetov** v základných a stredných školách v súlade s podmienkami ustanovenými právnym poriadkom Slovenskej republiky. Sporné otázky a zmeny možno riešiť na základe vzájomnej dohody zmluvných strán, zmeny a doplnky dohody sa musia vykonať písomnou formou. **Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní bola publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky v úplnom znení pod č. 395/2004 Z. z.**

Rovnako ako v prípade katolíckej cirkvi, i v prípade ostatných cirkví bola prijatá **Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky**. V zmysle článku 1 uvedenej dohody zúčastnené cirkvi a náboženské spoločnosti zastúpené Ekumenickou radou cirkví v Slovenskej republike zriadili **Ústredie ekumenickej pastoračnej služby** pre pastoračnú službu ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch a osobám zbaveným slobody rozhodnutím štátneho orgánu. Ústredie je osobitnou inštitúciou v štruktúrach ozbrojených síl a ozbrojených zborov, registrovanou podľa zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov ako právnická osoba s odvodenou právnou subjektivitou od zúčastnených cirkví a náboženských spoločností. Ústredie je teda právnickou osobou podľa právnych predpisov Slovenskej republiky. Na jeho čele je generálny duchovný, ktorého vymenúva Ekumenická rada cirkví. Sídlo ústredia je v Bratislave. „Pod pôsobnosť ústredia v súlade s vnútornými predpismi zúčastnených cirkví a náboženských spoločností

⁴⁹⁸ V zmysle článku 1 ods. 3 Dohody „Cirkevnou školou je také zariadenie, ktoré je zriadené alebo uznané príslušnou registrovanou cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky.“

podliehajú veriaci zúčastnených cirkví a náboženských spoločností, ktorí sú zároveň

- a) príslušníci a zamestnanci ozbrojených síl a ozbrojených zborov a zamestnanci príslušných orgánov štátnej správy, ktorí v nich vykonávajú službu na území Slovenskej republiky a mimo územia Slovenskej republiky,
- b) ich rodinní príslušníci, manželskí partneri, deti, a to aj plnoleté, kým bývajú v spoločnej domácnosti, ako aj príbuzní, ktorí s nimi bývajú v spoločnej domácnosti,
- c) poslucháči a študenti škôl ozbrojených síl a ozbrojených zborov, pacienti a personál zdravotníckych a sociálnych zariadení patriacich pod príslušné orgány štátnej správy,
- d) osoby, ktoré sú vo výkone väzby a vo výkone trestu odňatia slobody a osoby zadržané alebo zaistené.⁴⁹⁹

Pastoračná služba je základnou úlohou duchovných a diakonov vykonávajúcich službu v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch podľa tejto dohody. Slovenská republika zabezpečuje finančné a materiálne potreby pracovníkov ústredia v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch podľa právnych predpisov Slovenskej republiky. Zmluvné strany sa zaviazali riešiť prípadné rozpory pri výklade a vykonávaní tejto dohody formou vzájomných konzultácií, ktoré za zúčastnené cirkvi a náboženské spoločnosti organizačne zabezpečí Ekumenická rada cirkví. Uvedená dohoda, ktorá je ďalším príkladom konkretizácie Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, bola **publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky v úplnom znení pod č. 270/2005 Z. z.**

Analogicky ako v prípade Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou, aj v prípade ďalších registrovaných cirkví a náboženských spoločností pôjde v budúcnosti o dopracovanie sústavy ďalších osobitných dohôd medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami

⁴⁹⁹ Článok 3 ods. 2 Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 270/2005 Z. z.

a náboženskými spoločnosťami na Slovensku - **dohody o uplatnení práva výhrady vo svedomí**⁵⁰⁰ a **dohody o finančnom zabezpečení**.⁵⁰¹

Slovenská republika na základe dikcie oboch rámcových zmlúv (článok 7 Základnej zmluvy a článok 7 Zmluvy medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami) umožňuje každému, zatiaľ len neúplnou (blanketovou) normou, **právo uplatňovať výhrady vo svedomí podľa vieroučných a mravoučných zásad**, či už katolíckej cirkvi, alebo ostatných registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Rozsah a podmienky uplatnenia tohto práva do budúcnosti ustanovia osobitné čiastkové zmluvy uzavreté medzi zmluvnými stranami. Výhrada svedomia je v súčasnosti už uplatňovaná vo vzťahu k výkonu vojenskej služby.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky pripravilo v priebehu roku 2003 **návrh osobitnej medzinárodnej Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o výhrade svedomia**. Predpokladá sa, že právo na uplatnenie výhrady svedomia by sa malo v budúcnosti týkať týchto oblastí spoločenského života:

- a) činností v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch, vrátane výkonu vojenskej služby;
- b) zdravotníckych činností, najmä konania vo vzťahu k umelým prerušeniam tehotenstva (interrupciám), umelým alebo asistovaným oplodneniam, pokusom a nakladaniu s ľudskými orgánmi, ľudskými zárodkami a ľudskými pohlavnými bunkami, eutanázii, klonovaniu, sterilizácii a antikoncepcii;
- c) výchovnovzdelávacej činnosti;
- d) poskytovania právnych služieb;
- e) pracovnoprávných a obdobných pracovných vzťahov, ako aj iných právnych vzťahov.⁵⁰²

⁵⁰⁰ V prípade tejto dohody pôjde o realizáciu článku 7 ods. 1 a 2 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, v ktorých bolo stanovené: „Slovenská republika uznáva právo každého uplatňovať výhrady vo svedomí podľa vieroučných a mravoučných zásad svojej registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Rozsah a podmienky uplatnenia tohto práva ustanovia osobitné dohody uzatvorené medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami.“

⁵⁰¹ V prípade tejto dohody pôjde zasa o realizáciu článku 20 ods. 1 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami: „Slovenská republika a registrované cirkvi a náboženské spoločnosti uzavru osobitnú dohodu o finančnom zabezpečení registrovaných cirkví a náboženských spoločností.“

⁵⁰² Bližšie pozri: Sme (príloha), roč. 11, 2003, č. 175, s. 6.

Konanie na základe výhrady svedomia podľa uvedenej zmluvy by vylučovalo právnu zodpovednosť osoby, ktorá by uplatnila toto právo. Výhradou svedomia nazývame rozpor medzi praktickou realizáciou náboženského vyznania a plnením občianskych povinností. O výhrade svedomia hovoríme vtedy, keď u jednotlivca dochádza ku konfliktu, resp. nesúladu medzi jeho občianskymi, resp. pracovnoprávnymi, služobnými a inými obdobnými povinnosťami a jeho náboženským alebo morálnym (etickým) presvedčením. Ide o subjektívne právo, ktoré jeho držiteľovi umožňuje odmietnuť splnenie jeho občianskej, pracovnej, služobnej alebo inej obdobnej povinnosti z dôvodu rozporu tejto povinnosti s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním. Pojmovými znakmi práva na výhradu svedomia sú rozpor medzi svedomím alebo náboženským vyznaním osoby a určitou povinnosťou vyplývajúcou z právneho poriadku, odmietnutie splnenia tejto pre jednotlivca „kontroverznej“ povinnosti a právna prípustnosť tohto odmietnutia.

Na vykonanie zmluvy Slovenská republika i Svätá stolica zriadia spoločnú komisiu (v zložení po troch zástupcoch z každej strany), ktorej úlohou bude posudzovať oblasti a činnosti, ktoré sú predmetom výhrady svedomia. Komisia sa zídde vždy vtedy, keď o to jedna zo zmluvných strán požiada.

Návrh zmluvy predložený Ministerstvom spravodlivosti SR v **apríli 2004 do pripomienkového konania** vyvolal množstvo námietok a polemiky sa o ňom diskutovalo aj v masovokomunikačných prostriedkoch. Ministerstvo práce SR, Najvyšší súd SR i Úrad vlády SR namietali, že zmluva zasahuje do suverenity štátu a občianskeho princípu, porušuje rovnosť občanov i zásadu nediskriminácie. Ministerstvo práce, Najvyšší súd, Sekcia ľudských práv Úradu vlády a Asociácia zamestnávateľských zväzov a združení navrhovali uzavretie zmluvy úplne odmietnuť.

Uvedenie zmluvy do života určite prinesie so sebou i okruh značných problémov. Predpokladá sa preto, že uplatnenie uvedeného práva nastane iba v súvislosti s možnosťou vážneho rozporu vo svedomí. Média však už teraz avizujú prípady možného odmietnutia učiteľa vyučovať učivo určitého obsahu a spôsobom, ktorý je v rozpore s jeho svedomím (napr. otázky sexuálnej výchovy), lekára predpísať liek, či vykonať niektoré zákroky (napr. umelé prerušenie tehotenstva) a iné bežné prípady realizácie práva na základe výhrady vo svedomí. Prerokovanie uvedenej zmluvy vo vláde a parlamente v budúcnosti isto vyvolá ostrú diskusiu. Je preto veľmi potrebné akékoľvek kroky v tomto smere citlivo zvážiť a vyprecizovať obsah uvedenej zmluvy s ohľadom na všetky potenciálne (i extrémne) prípady, ktoré by ich praktická aplikácia v spoločenskom živote so sebou mohla priniesť, a tým zabrániť

i prípadnému možnému zneužívaniu výhrady svedomia. Nová legislatíva by mala presne vymedziť, na ktoré oblasti sa výhrada svedomia bude vzťahovať, a to tak, aby nedochádzalo k porušeniu princípu právnej istoty. Len uplatnenie starej rímskej zásady „Clara pacta – boni amici“ pri tvorbe uvedenej zmluvy zabezpečí, aby právo výhrady vo svedomí bolo uplatňované tak, aby neohrozovalo individuálne ľudské práva iných. Verme, že Slovensko bude naďalej v zmysle článku 1 ústavy patriť medzi demokratické štáty, ktoré dôležité rozhodnutia podmieňujú **všeobecnou vôľou občanov**.⁵⁰³

Nie div, že návrh uvedenej zmluvy sa stal v Slovenskej republike predmetom politicky a ideologicky motivovaných diskusií. V prípade schválenia uvedenej zmluvy a jej následnej ratifikácie by bolo Slovensko prvým štátom sveta, ktorý by umožnil veriacim takú rozsiahlu možnosť riadiť sa vieroučnými princípmi cirkvi vo svojej každodennej i profesijnej praxi. Presadenie uvedenej zmluvnej úpravy, umožňujúcej takú širokú možnosť uplatnenia výhrady vo svedomí, bude veľmi obtiažne. Dôkazom tejto skutočnosti je i fakt, že rozpory v riešení tejto otázky sa stali dôvodom rozpadu vládnej koalície a vypísania predčasných parlamentných volieb na Slovensku v roku 2006. Na „program dňa“ sa nedostala ani v nasledujúcich rokoch, keďže ani do parlamentných volieb v roku 2010 sa táto otázka neriešila.⁵⁰⁴ Situácia zostala nezmenená aj po parlamentných voľbách v roku 2010 a i súčasný vývoj naznačuje, že riešenie takejto citlivej otázky nebude prioritnou ani promptnou záležitosťou.⁵⁰⁵

⁵⁰³ Z prieskumu Inštitútu pre verejné otázky z roku 2000 vyplýva, že cirkvi a náboženské spoločnosti majú podľa obyvateľov primeraný vplyv. Podpora ovplyvňovania politického rozhodovania cirkvami je malá. S názorom, že by predstavitelia cirkví nemali ovplyvňovať ľudí pri hlasovaní vo voľbách a nemali by sa pokúšať ovplyvňovať vládu, vo výraznej väčšine súhlasia nielen ľudia bez vierovyznania (81 %), ale aj evanjelici a katolíci (60 %). – Formát, 15/2003, s. 17.

⁵⁰⁴ „Aj v máji 2009 to opäť potvrdil podpredseda vlády Dušan Čaplovič, keď vyhlásil, že do parlamentných volieb v roku 2010 sa otázka dvoch čiastkových zmlúv o výhrade vo svedomí a o financovaní cirkví, riešiť nebude.“ – *Slovensko 2009. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010, s. 65.

⁵⁰⁵ „Vláda SR bude naďalej rozvíjať doterajšiu úspešnú spoluprácu a korektný dialóg s predstaviteľmi cirkví a náboženských spoločností a otvorí celospoločenskú diskusiu o problematike financovania cirkví.“ – Programové vyhlásenie vlády. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk>

Vzhľadom k tomu, že právo ako spoločenský jav⁵⁰⁶ odráža dynamiku vývoja spoločnosti, ani pramene práva nie sú statické, ale predstavujú dynamické formy práva, ktoré odrážajú aktuálne spoločenské potreby stelesnené v právnych normách. V súvislosti s právnym postavením náboženských organizácií na Slovensku je táto otázka nanajvýš aktuálna. Vzájomný vzťah štátu a cirkví vyžaduje i v mnohých ďalších otázkach „vyprecizovanie“ práva. Je preto odôvodnený **predpoklad rozšírenia formálnych prameňov konfesného práva Slovenskej republiky o ďalšie právne predpisy.**⁵⁰⁷ V tejto súvislosti sa predpokladá v budúcnosti predovšetkým prijatie novej právnej úpravy finančného zabezpečenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností, ako aj dopracovanie sústavy čiastkových dohôd štátu so Svätou stolicou i ostatnými registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami na Slovensku - zmluvy o uplatňovaní výhrady vo svedomí i zmluvy o finančnom zabezpečení. Je však otázne, či sa realizácia týchto krokov uskutoční v blízkej alebo skôr až vo vzdialenejšej budúcnosti vývoja našej spoločnosti a štátu.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ Bližšie pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Právo ako súčasť sociálnej reality. In: *Acta Iuridica Cassoviensia*, roč. 23. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2000, s. 304-316.

⁵⁰⁷ Podrobný prehľad a charakteristiku súčasných prameňov českého konfesného práva prináša publikácia: HRDINA, A. I.: *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 62-96.

⁵⁰⁸ Zásadné riešenia vzťahu štátu cirkví, vrátane diskusií o odluke cirkví od štátu a zmene financovania sú podľa vysokých predstaviteľov Smeru - SD len „odložené“ – do roku 2012. – Bližšie pozri: *Slovensko 2008. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, 2009, s. 78.

7. EURÓPSKY KONTEXT ĽUDSKÝCH PRÁV V OBLASTI SLOBODY VYZNANIA A SVEDOMIA

Od polovice 20. storočia, osobitne po 2. svetovej vojne sú základné práva a slobody v právnych poriadkoch jednotlivých krajín významne ovplyvňované ich medzinárodnoprávnou úpravou. „Začína proces internacionalizácie ľudských práv a formuje sa určitý záväzný univerzálny, resp. regionálny obsahový a procesný štandard základných práv a slobôd jednotlivca.“⁵⁰⁹

Vstupom do Európskej únie sa Slovenská republika zaviazala rešpektovať jej právny poriadok, založený na úcte k ľudskej dôstojnosti, slobode, demokracii, rovnosti, právnemu štátu a rešpektovaní ľudských práv. Tieto hodnoty sú spoločné všetkým členským štátom Európskej únie, spoločnostiam, v ktorých je právnym poriadkom garantovaný pluralizmus vo všetkých oblastiach spoločenského života, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť. Základom takejto právnej úpravy je predovšetkým zákaz diskriminácie a zabezpečenie princípu rovnosti ako kľúčového postulátu ľudských a občianskych práv.

Ochrana základných ľudských práv a slobôd je integrálnou súčasťou vnútroštátneho práva všetkých členov európskeho spoločenstva a ich rešpektovanie je základnou zásadou budovania integrovanej Európy. Z hľadiska komplexného pochopenia problematiky základných ľudských práv a slobôd je potrebné uviesť, že ich právna úprava je v Slovenskej republike koncentrovaná predovšetkým, ale nielen v Ústave Slovenskej republiky. Slovenská republika totiž pristúpila k mnohým medzinárodným zmluvám a dohovorom v oblasti ľudských práv, ktorými je viazaná a ktoré sa stali neoddeliteľnou súčasťou jej právneho poriadku.

Všeobecná deklarácia ľudských práv (ďalej len „deklarácia“), prijatá a vyhlásená Valným zhromaždením OSN v roku 1948, bola vlastne popretím porušovania ľudských práv v období druhej svetovej vojny. Deklarácia predpokladala prísnu zákonnú úpravu ľudských práv jednotlivými štátmi s cieľom obnoviť dôveru v tento inštitút, ľudskú dôstojnosť, podporiť sociálny pokrok a vytvoriť lepšie životné podmienky. Bola vyjadrením spoločného cieľa všetkých zúčastnených národov a štátov rozšíriť úctu k ľudským

⁵⁰⁹ SOMOROVÁ, L.: Základné práva a slobody v ústavnom systéme Slovenskej republiky. In: *15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2008, s. 148.

právam a základným slobodám, zabezpečiť ich všeobecné účinné uznávanie a dodržiavanie vnútroštátnymi i medzinárodnými opatreniami. Zakotvuje základné princípy a normy určujúce osobný, politický, sociálno-ekonomický a kultúrny status človeka. Článok 2 deklarácie stanovuje: „Každý je nositeľom všetkých práv a slobôd, ktoré zakotvuje táto deklarácia, **bez ohľadu na** odlišnosti akéhokoľvek druhu, ako sú rasa, farba pleti, pohlavie, jazyk, **náboženstvo**, politické a iné presvedčenie, národný alebo sociálny pôvod, majetok, rodové alebo iné postavenie.“ V komplexe základných práv a slobôd deklarácie nachádza svoje nezastupiteľné miesto aj sloboda myslenia, svedomia a náboženstva. V článku 18 je v tejto súvislosti uvedené: „**Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva**; toto právo zahŕňa aj slobodu zmeniť svoje náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženstvo súkromne, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov, bohoslužbou a zachovávaním obradov.“⁵¹⁰ Myšlienky deklarácie našli svoj odraz a konkretizáciu v mnohých ďalších medzinárodnoprávnych aktoch.

Medzinárodné dokumenty o ľudských právach z neskoršieho obdobia predstavujú **Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd** z roku 1950, publikovaný v Zbierke zákonov formou Oznámenia Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb. a **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966**, ktorý Slovenská republika ratifikovala v roku 1975 a platný je od roku 1976 (**vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb.**).

Dohovor bol podpísaný členmi Rady Európy v Ríme v roku 1950, do platnosti vstúpil v roku 1953. Vychádza zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv z roku 1948 a obsahovo sa nesie v duchu tradície klasických liberálnych práv a slobôd. Postupne bol dopĺňaný formou prijatia protokolov, ktoré jednak rozšírili katalóg chránených práv, jednak zdokonalili procedurálne aspekty ich ochrany (doposiaľ bolo prijatých 14 protokolov). Spolu s protokolmi tvorí dohovor sústavu mnohostranných medzinárodných zmlúv obsahujúcich katalóg ľudských práv európskeho štandardu. Základom pre európsky regionálny systém ochrany ľudských práv je teda dohovor, protokoly a dodatkové protokoly k tomuto dohovoru. Súčasne je tento dokument aj základným právnym protokolom, podľa ktorého postupuje Európsky súd pre ľudské práva. Česká a Slovenská Federatívna republika pristúpila k dohovoru prijatím Listiny základných práv a slobôd. Obsahovo z neho vychádza i text druhej hlavy Ústavy Slovenskej republiky.

⁵¹⁰ KRÁĽ, J.: *Ľudské práva v Slovenskej republike*. Bratislava 2004, s. 144.

Právo na slobodu náboženského vyznania je garantované v článku 9 ods. 1 dohovoru pod názvom „Sloboda myslenia, svedomia a náboženstva“ nasledovne: „Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov a zachovávaním obradov.“ Uvedené ustanovenie predstavuje určitý „minimálny európsky štandard“, ktorý sú štáty povinné garantovať v oblasti vzťahov k náboženským organizáciám.

Dohovor sa nezaobrá úpravou sociálnych a hospodárskych práv a prenecháva (až na malé výnimky) ich úpravu iným nástrojom, rovnako nereguluje ani kolektívne a skupinové práva, ale iba práva individua. Špecifikum hospodárskych a sociálnych práv môžeme vidieť v pozícii štátu, ktorý v tomto prípade vystupuje v aktívnej pozícii (berie na seba „bremeno“ konkrétnych povinností), na rozdiel od iných práv, kde je úloha štátu pasívna, resp. aktívnou sa stáva len v prípade porušenia alebo ohrozenia týchto práv. Rovnako realizácia týchto práv je neporovnateľne komplikovanejšia než u osobných a politických práv, nakoľko je ovplyvnená do značnej miery vyspelosťou ekonomik jednotlivých štátov, ktorá býva veľmi rozdielna.

Právnym nástrojom ochrany uvedených práv je **Európska sociálna charta**, dokument, ktorý bol prijatý Radou Európy v Štrasburgu v máji 1996 a ktorý obsahuje katalóg hospodárskych a sociálnych práv európskeho štandardu. Ide o minimálny štandard, nakoľko signatárom je ponechaný priestor pre úpravu a poskytnutie i priaznivejších podmienok pre svojich štátnych príslušníkov a občanov zmluvných strán.⁵¹¹ V súčasnosti je **Európska sociálna charta** súčasťou slovenského právneho poriadku formou **Oznámenia Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 273/2009 o uzavretí Európskej sociálnej charty (revidovanej)**. Národná rada Slovenskej republiky s chartou vyslovila súhlas s uznesením č.1321 zo dňa 17. februára 2009 a rozhodla, že ide o medzinárodnú zmluvu podľa článku 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá má prednosť pred zákonmi. Prezident Slovenskej republiky chartu ratifikoval 20. marca 2009.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach oproti deklarácii znamená posun v inštitucionálnej a procesnej rovine, vo formulácii jednotlivých práv a slobôd, ako aj vo vymožitelnosti týchto práv. V článku

⁵¹¹ Bližšie pozri: ŠÍŠKOVÁ, N.: *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. Praha: nakl. Aspi Publishing, s. r. o., 2003, s. 161-169.

18 ods. 1 - 4 stanovuje: „Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva. Toto právo zahŕňa v sebe slobodu vyznávať alebo prijať náboženstvo alebo vieru podľa vlastnej voľby a slobodu prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, vykonávaním náboženských úkonov, bohoslužbou, zachovávaním obradov a vyučovaním. Nikto nesmie byť podrobený donucovaniu, ktoré by narušovalo jeho slobodu vyznávať alebo prijať náboženstvo alebo vieru podľa svojej vlastnej voľby. Sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru sa môže podrobiť len takým obmedzeniam, aké predpisuje zákon, a ktoré sú nevyhnutné na ochranu verejnej bezpečnosti, poriadku, zdravia alebo morálky alebo základných práv a slobôd iných. Štáty, zmluvné strany paktu, sa zaväzujú rešpektovať slobodu rodičov a tam, kde je to vhodné, poručníkov, zabezpečiť náboženskú a morálnu výchovu svojich detí podľa vlastného presvedčenia rodičov alebo poručníkov.“

Predpokladom vytvárania demokratického a právneho štátu v našich podmienkach po roku 1989 sa stalo prijatie novej právnej úpravy základných práv a slobôd, ktorá by vychádzala z uvedených medzinárodných dokumentov. V Ústave Slovenskej republiky možno nájsť početné formulácie pochádzajúce z Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Ústava Slovenskej republiky v článku 12 ods. 1 stanovuje: „Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.“ „Prvou vetou čl. 12 ods. 1 ústava priznáva rovnaké práva všetkým ľudským bytostiam. V druhej vete čl. 12 ods. 1 sa garantuje všetkým subjektom práva, že základné práva a slobody im nemožno odňať, scudzíť, nie sú premlčateľné, ani im ich nemožno zrušiť.“⁵¹²

V roku 2002, ktorý bol rokom zvýšeného integračného úsilia Slovenskej republiky, sa aj predstavitelia dvoch najväčších cirkví zapojili do diskusie o snahe Slovenskej republiky o vstup do Európskej únie. Ich zástupcovia sa zúčastňovali zasadnutí Národného konventu o európskej budúcnosti Slovenska.⁵¹³ Transformácia štátneho cirkevného (konfesného) práva na Slovensku započatá rokom 1989 a dotváraná i súčasnými zmenami právnej

⁵¹² PL. ÚS 33/95. In: *Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu SR 1995*. Košice: Ústavný súd Slovenskej republiky, 1996, s. 132.

⁵¹³ Predstavitelia cirkví pripomenuli duchovný a kultúrny rozmer procesu zjednotenia Európy a vyjadrili svoje odhodlanie aktívne sa na tomto procese podieľať. – Bližšie pozri: MESEŽNIKOV, G.: *Vnútropolitický vývoj a systém politických strán*. In: *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 52.

úpravy tejto oblasti spoločenského života vytvorila predpoklady jej zblížovania so štandardnými právnymi úpravami vyspelých moderných demokracií.⁵¹⁴ Budúce perspektívy európskej integrácie budú vždy nerozlučne späté s prehlbovaním práv jednotlivcov a ich náležitou ochranou.⁵¹⁵ Individuálna náboženská sloboda je zaručená v celej Európe. Všetky ústavy jednotlivých štátov deklarujú slobodu svedomia a vyznania, slobodu prejavovať náboženské vierovyznanie i slobodné praktizovanie viery. **Diskriminácia na základe náboženstva je v celej Európe zakázaná.** Všetky členské štáty Európskej únie sú členmi Rady Európy, a teda viazané Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (v našom kontexte vyššie charakterizovaným článkom 9).

Na druhej strane i ústavný systém obmedzení základných práv a slobôd je všade v Európe viac - menej rovnaký. Aby malo obmedzujúce rozhodnutie odôvodnenie, musí sa dokázať, že obmedzenie je vo všeobecnom záujme. Tento dôvod sa môže týkať verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky. Uvedené zásady sa prísne uplatňujú, keď ide o náboženskú slobodu a neodporujú článku 9 ods. 2 dohovoru: „Sloboda prejavovať náboženské vyznanie a presvedčenie môže podliehať len obmedzeniam, ktoré sú ustanovené zákonmi, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.“ Náboženská rôznorodosť sa pripúšťa vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že pluralizmus je od demokratickej spoločnosti neodlučiteľný.

Vzťah medzi štátom a náboženskými organizáciami možno v prevažnej väčšine demokratických štátov označiť ako **neidentifikáciu** štátu a náboženských organizácií **za súčasnej kooperácie**, predovšetkým v záležitostiach všeobecného prospechu ako sú školstvo, zdravotníctvo, prípadne sociálna starostlivosť. Medzi štáty tohto typu patria takmer všetky štáty Európskej únie.⁵¹⁶ V Európskej únii je spolupráca medzi štátmi a náboženskými orga-

⁵¹⁴ Stav českého štátneho cirkevného práva po roku 1989 podrobne popisuje publikácia PŘIBYL, S.: *Tschechisches staatskirchenrecht nach 1989*. Brno: nakl. L. Marek, 2010.

⁵¹⁵ Je možné odhaliť určité spoločné hlavné princípy, ktoré sa uplatňujú v krajinách Európy pri tvorbe právnej úpravy náboženstva, či postavenia cirkví a náboženských spoločností – neutralita, tolerancia, rovnosť a regionálnosť. – Bližšie pozri: ROBBERS, G.: Vztah státu a církve v Europě. In: *Revue církevního práva*, roč. 6, Praha 2000, č. 2, s. 87.

⁵¹⁶ Podrobné informácie o stave konfesného práva v jednotlivých krajinách Európskej únie prináša publikácia: ROBBERS, G. a kol: *Stát a církve v zemích EU*. Praha:

nizáciami založená predovšetkým na systéme zmluvnej spolupráce, pričom uvedené zmluvy môžu mať štatút medzinárodných zmlúv (v prípade zmlúv so Svätou stolicou) alebo ide iba o vnútroštátne dohody (ako je to aj v prípade zmlúv štátu s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami v Slovenskej republike). Zmluvná spolupráca existuje v Taliansku, Španielsku, Portugalsku, Nemecku, Luxembursku, Poľsku i v Slovenskej republike. Vo Francúzsku existujú iba zmluvy so Svätou stolicou. Väčšina európskych štátov poskytuje niektorým náboženským organizáciám aj priamu finančnú podporu zo štátnych zdrojov. Pozorovanie náboženského života v rôznych krajinách Európy ukazuje, že v každej krajine existuje určitá forma uznania cirkví a náboženských spoločností zo strany štátu. Takéto uznanie cirkví a náboženských spoločností je spojené s priznaním určitých výhod, tak, ako sme to uviedli i na príklade procesu registrácie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike.

Členstvo v Európskej únii vyžaduje, aby novoprijaté štáty „...preukázali popri stabilite inštitúcií zaručujúcich demokraciu a zákonnosť i zabezpečenie a rešpektovanie ľudských práv a slobôd.“⁵¹⁷ Na druhej strane **Európska únia nemá žiadnu úlohu v záležitostiach náboženstva**. Zatiaľ čo vo všetkých členských štátoch je sloboda vyznania zaručená ako základné právo, existujú podstatné rozdiely vo formovaní vzťahov medzi štátom a cirkvami. Nie je preto žiaden dôvod štátne cirkevné právo podrobovať homogenizácii a zjednocovaniu.⁵¹⁸ Jednotlivým štátom sa ponecháva priestor na voľné uváženie vzhľadom na citlivosť vzťahov štátu a cirkví. Náboženské otázky nezávisia od práva Európskej únie, resp. Európska únia sa vo veciach právneho postavenia cirkví a náboženských spoločností zdržuje zasahovania do práva členských krajín. Vo svojom vyhlásení č. 11 o právnom postavení cirkví a nekonfesných organizácií, ktoré je prílohou Záverečného aktu Amsterdamskej zmluvy, výslovne uznala, že rešpektuje a nepredpisuje právne postavenie cirkví a náboženských združení alebo spoločenstiev upravené vnútroštátnymi právnymi predpismi členských štátov, a že rovnako rešpektuje postavenie filozofických a nekonfesných organizácií. Napriek tomuto faktoru sa vzťahy

Academia, 2001, s. 17-366.

⁵¹⁷ ŠIŠKOVÁ, N.: Základní lidská práva jako součást *acquis communautaire*, jehož převzetí je podmínkou pro vstup do EU. In: *Teoretickoprávní súvislosti vstupu suverénneho štátu do Európskej únie*. Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied. Bratislava: SAP - Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2001, s. 162.

⁵¹⁸ Bližšie pozri: JEND'HEUR, B., – KORIOTH, S.: *Grundzüge des Staatskirchenrechts: Kurzlehrbuch*. Stuttgart – München – Hannover – Berlin – Weimar – Dresden: Richard Boorberg Verlag, 2000, s. 262-263.

štátu a cirkvi v celej Európskej únii predsa riadia rovnakými princípmi, medzi ktorými najvýznamnejšie miesto zaujímajú: individuálna náboženská sloboda, autonómia náboženských skupín, spolupráca medzi štátom a náboženskými organizáciami, či finančné zabezpečenie cirkvi a náboženských spoločností štátom.⁵¹⁹

Z posledného obdobia vývoja predmetnej právnej úpravy nemožno nespomenúť **Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 486/2009 Z. z. o uzavretí Lisabonskej zmluvy**, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (ďalej len „Lisabonská zmluva“). Lisabonská zmluva je platná pre Slovenskú republiku od 1. decembra 2009. V článku 6 ods. 3 uvedenej zmluvy sa uvádza: „Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie.“

Úlohou európskeho zjednotenia z hľadiska štátneho cirkevného práva bude len rešpektovanie a zachovanie osobitosti národných štátnych cirkevno-právnych poriadkov ako výrazu národnej identity a časti cirkevného dedičstva v záujme príslušníkov každého vierovyznania i budúcich generácií.⁵²⁰ Vzťahy štátu a cirkvi sú veľmi úzko späté s históriou a tradíciou každého štátu. Aj z tohto dôvodu disponujú jednotlivé štáty pri utváraní vzťahov s cirkvami pomerne veľkou mierou voľného uváženia. Na základe uvedeného môžu existovať v otázke voľby modelu vzájomných vzťahov štátu a cirkvi medzi jednotlivými krajinami značné rozdiely. Je však dôležité, že judikatúra štrasburských orgánov – Európskej komisie pre ľudské práva a Európskeho súdu pre ľudské práva, uznala za legitímne rôzne existujúce modely (od systému štátnej cirkvi, cez sekulárny – laický model až po zmluvný model vzájomných vzťahov štátu a cirkvi).⁵²¹ Štrasburské orgány tak zaujali otvorený postoj voči rôznym existujúcim modelom vzťahov štátu a cirkvi. Bez ohľadu

⁵¹⁹ Bližšie pozri: TAWIL, E.: Existujú pre vzťahy štátu a cirkvi v Európe spoločné pravidlá? In: *Vzťahy štátu a cirkvi v Európe: Súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2008, s. 112-117.

⁵²⁰ Bližšie pozri: CAMPENHAUSEN, A.: Offene Fragen im Verhältnis von Staat und Kirche am Ende des 20. Jahrhunderts. In: *Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche* (34), hrsg. von Heiner Marré/Dieter Schümmelfeder/Burkhard Kämper, Aschendorff, Münster 2000, s. 140-141.

⁵²¹ Bližšie pozri: POLÁČEK, P.: Cirkvi a náboženské spoločnosti v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. In: *Vzťahy štátu a cirkvi v Európe: Súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2008, s. 92-93.

na existujúci model vzťahov štátu a cirkví je každý štát povinný pri výkone svojich právomocí postupovať nestranne a neutrálne, zdržať sa akéhokoľvek neoprávneného zásahu do fungovania cirkví a náboženských spoločností a rešpektovať ich vnútornú autonómiu.

V Zmluve o Ústave pre Európu sa ustanovenia odvolávajúce na Boha neproklamujú. Preambula sa odvoláva iba na „inšpiráciu z kultúrneho, náboženského a humanistického dedičstva Európy“. Európa „zjednotená vo svojej rozmanitosti“ rešpektuje kultúrnu i **náboženskú rôznorodosť**.⁵²² V oblasti vzťahov štátu a cirkví Európska únia prijala úzus, že tieto otázky nie sú a nebudú predmetom unifikácie, ale každý členský štát ich bude riešiť v súlade s vlastnou kultúrno-historickou tradíciou. Závisí teda od každého štátu, aby sa rozhodol v zhode so svojimi domácimi podmienkami i tradíciami.

⁵²² „... v celých dejinách Európy asi neexistuje iná oblasť, ktorá by zahŕňala tak rôznorodé prípady. Nielenže tu máme toľko historických línií ako národov, ale ako ďalší rozlišovací faktor tu pôsobí rozmanitosť konfesií. Každé vyznanie má totiž vlastný typ organizácie a tiež osobitú predstavu o tom, ako by mali vzťahy medzi náboženstvom a spoločnosťou v ideálnom prípade vyzeráť. Všetky národy navyiac nekráčajú vpred rovnakým tempom...“ – RÉMOND, R.: *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: nakl. Lidové noviny, 2003, s. 21.

ZÁVER

Reálne postavenie cirkví a náboženských spoločností na Slovensku je dôkazom toho, že práve novembrové udalosti roku 1989 poskytli cirkvám i náboženským spoločnostiam nebývalé možnosti. **Súčasný vzťah štátu a cirkví** v Slovenskej republike možno aj napriek niektorým sporným otázkam, o ktorých sa vedú dlhotrvajúce diskusie, označiť za **korektné**. Cirkvi a náboženské spoločnosti nestrácajú ani v novom tisícročí svoje miesto pri morálnej a duchovnej obnove slovenskej spoločnosti, ktorej poskytujú svoju službu a duchovné dedičstvo. Miera dôvery slovenskej spoločnosti k cirkvám zostáva stabilne vysoká.⁵²³

Štát vo vzťahu k cirkvám vychádza z uznania ich spoločenského a právneho postavenia ako verejnoprávných inštitúcií „sui generis“ a spolupracuje s nimi na zásadách partnerskej spolupráce. Je garantom rozvoja slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, napríklad uznaním právnych účinkov cirkevných sobášov, zriaďovaním cirkevných škôl, existenciou skutkových podstat trestných činov v dikcii Trestného zákona chrániacich slobodu vyznania a svedomia, či prostredníctvom rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky. Štát poskytuje cirkvám významnú podporu pri výkone ich činnosti, garantuje ich právne postavenie a možnosti ich pôsobenia vo verejnom živote. Existuje náboženská sloboda, ktorá je právne zaručená a s ňou spojené podmienky pre intenzívny rozvoj náboženského a cirkevného života. Revitalizovali sa kňazské semináre, rehole, laické hnutia, misijná a charitatívna činnosť cirkví. Vydáva sa náboženská literatúra, cirkvi majú v masmédiách svoje duchovné relácie. Rozvíja sa cirkevné školstvo. Cirkvi obnovili svoje vzťahy so zahraničnými cirkvami v Európe i v Amerike.

V Slovenskej republike spolupracuje štát s cirkvami **na princípe funkčnej partnerskej spolupráce** (kooperačný princíp), so snahou o udržiavanie ústretových vzťahov, ktoré by boli prínosom pre obe authority. Partnerstvo štátu a cirkvi však neznamená z hľadiska štátu rovnoprávnosť v moci, ktorou

⁵²³ Podľa prieskumov Ústavu pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR bola cirkev v januári aj v septembri 2004 piatou najdôveryhodnejšou inštitúciou. – Bližšie pozri: *Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Inštitút pre verejnú otázku, Bratislava 2005, s. 67. V roku 2006 cirkvi patria stále k najdôveryhodnejším inštitúciám v štáte, udržali si štvrté miesto a dôverovala im takmer polovica slovenskej verejnosti (49%). – Bližšie pozri: *Slovensko 2006. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejnú otázku, 2007, s. 60.

tieto authority disponujú. O odluke cirkví od štátu sa v súčasných podmienkach vývoja našej spoločnosti a štátu neuvažuje, je viac ako pravdepodobné, že práve uzavretie zmlúv cirkví so štátom, v ktorých sa štát zaviazal k istému modelu spolupráce s cirkvami, predbežne vylúčilo akékoľvek snahy o jej realizáciu. Zavedenie odluky so všetkými jej prináležiacimi atribútmi by z legislatívneho hľadiska vyžadovalo dlhšie časové obdobie, rovnako však aj širokú a odborne vedenú diskusiu a celospoločenský konsenzus. Nie je však vylúčené, že otázka faktického uskutočnenia a právneho zakotvenia inštitútu odluky cirkvi od štátu môže byť na Slovensku v budúcnosti opäť na programe dňa.

Skutočnosť, že na základe výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov z mája roku 2001 je z celkového počtu 5 mil. 379 455 obyvateľov Slovenskej republiky 4 mil. 521 549 veriacich, sa stáva pre štát v oblasti právnych garancií slobody vyznania i právnej regulácie postavenia cirkví a náboženských spoločností určujúcou.⁵²⁴ Štát si plne uvedomuje význam pôsobenia cirkví a náboženských spoločností ako nositeľov mravných zásad nevyhnutných pre zdravý vývoj spoločnosti. Vplyv cirkví sa celospoločensky akceptuje, ak neprekračuje isté hranice nátlakovosti a nevstupuje priamo do politickej sféry.⁵²⁵ Veľká časť slovenskej verejnosti mala a stále má silné výhrady voči prejavom cirkví, ktoré by bolo možné chápať ako politické. „Verejnosť svojou dôverou vymedzuje **miesto cirkví predovšetkým vo sfére duchovných potrieb.**“⁵²⁶

Vzťah štátu a náboženských organizácií by mal i v budúcnosti spočívať na vzájomnej spolupráci a dôvere, čo by prispievalo k rozvoju ako samotných cirkví, tak i štátu. Činnosť organizovaná jednotlivými cirkvami a náboženskými spoločnosťami môže byť prospešná pre právny štát v rôznych oblastiach spoločenského života – v oblasti kultúrnej, sociálnej, vzdelávacej, výchovnej, a pod. Zdravá, obom inštitúciám prospešná spolupráca vari napomôže i v budúcnosti vyriešení niektorých „otvorených problémov.“

⁵²⁴ V tomto smere bude isto zaujímavé porovnanie uvedených čísel s výsledkami sčítania obyvateľov, domov a bytov z mája roku 2011. Rukopis tejto publikácie bol však odovzdaný do tlače ešte pred uverejnením oficiálnych výsledkov tohto sčítania ľudu Slovenskej republiky, preto jeho výsledky nemohli byť v práci zaznamenané. - Pozn. autorky.

⁵²⁵ „Slováci vždy videli veľmi oddelene sféry politiky a náboženstva. ... Dominantným postojom na Slovensku je, že cirkev nemá zasahovať do verejných otázok.“ – Formát, 25/2003, s. 15.

⁵²⁶ KRIVÝ, V.: Hodnotové orientácie a náboženské prejavy slovenskej verejnosti v 90. rokoch. In: *Sociológia*, Sociologický ústav SAV, roč. 33, 2001, č. 1, s. 13.

Oblasť vzájomných vzťahov štátu a cirkví vždy bola a rovnako aj dnes ostáva mimoriadne **zložitou a citlivou**. Akékoľvek unáhlené, nepremyslené kroky v nej i v oblasti jej právnej regulácie by boli škodou nielen pre samotnú cirkvi a náboženské spoločnosti, ale i pre samotný štát. Je odôvodnený predpoklad, že náboženské organizácie budú môcť i naďalej plniť svoju úlohu pozitívneho činiteľa formovania duchovného a morálneho vedomia v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti. I súčasná vláda Slovenskej republiky sa hlási k vzájomnému dialógu a v záujme rešpektovania a úsilia o všeobecne blaho spoločnosti k pokračovaniu spolupráce s cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Pri posilňovaní morálnych hodnôt v spoločnosti počíta s efektívnou podporou cirkví. Slovenská republika má záujem doterajšie dobré, partnerské vzťahy s náboženskými organizáciami ďalej rozvíjať a právne regulovať tak, aby zodpovedali štandardu vo vyspelých demokratických krajinách.⁵²⁷ „Dobudovanie“ právnej základne vzťahov štátu a cirkví v Slovenskej republike v budúcom období je zodpovednou úlohou, ktorá by v konečnom dôsledku mala byť na prospech oboch uvedeným autoritám. V tejto súvislosti by malo ísť predovšetkým o prijatie novej právnej úpravy finančného zabezpečenia registrovaných cirkví a náboženských spoločností, ako aj o dopracovanie sústavy osobitných dohôd so Svätou stolicou i ostatnými registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami na Slovensku.

Štát pri presadzovaní demokratických princípov a ochrane všeobecne uznávaných hodnôt prostredníctvom práva nemôže nevychádzať z reálneho stavu súčasnej slovenskej občianskej spoločnosti. „Demokracia ako forma vlády založená na úcte k ľudským právam zabezpečuje úplnú slobodu vyznania a tým súčasne aj najslobodnejšiu aktivitu náboženských organizácií.“⁵²⁸ Štát ako osobitný subjekt, nositeľ zvrchovanej moci, sa na území Slovenskej republiky neidentifikuje so žiadnou cirkvou. Je dôležité, aby toto ustanovenie nebolo spochybnené ani v budúcom vývoji právnej úpravy vzťahov štátu a náboženských organizácií. Citlivý prístup, otvorenosť pre dialóg a efektívna právna úprava⁵²⁹ oblastí pôsobenia cirkví zo strany štátu v budúcnosti

⁵²⁷ Bližšie pozri: JURAN, J.: Das gegenwärtige staatliche religionsrechtliche System. In: Potz, Schinkele, Schwarz, Synek, Wieshaider: *Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa*. Band 1: Slowakei. Wien 2001, s. 33-35.

⁵²⁸ TOKÁR, A.: Vzťah štátu a cirkví v zrkadle stredoeurópskej štátovedy. In: *Právny obzor*, roč. 83, Bratislava 2000, č. 2, s. 129-141.

⁵²⁹ Bližšie o spoločenskej efektívnosti práva a jej predpokladoch v procese tvorby i realizácie práva pozri: ČEPLÍKOVÁ, M.: Spoločenská efektívnosť práva. In: *Právo a európsky integračný proces. Law and european integration process. (Reflexia historických, politicko-právnych a eticko-filozofických aspektov a princípov tvorby a pôso-*

môže napomôcť i riešeniu niektorých problémov a otázok v tejto sfére ešte pretrvávajúcích.

benia práva a právnej kultúry v európskom právnom priestore). Zborník vedeckých prác a odborných článkov riešiteľov a spoluriešiteľov grantového projektu VEGA „Sociokultúrne determinanty tvorby a pôsobenia práva v európskom právnom priestore“. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2009, s. 239-250.

SUMMARY

Issue of relations between state and religious organizations (churches and religious societies) can be examined from different perspectives and positions of the various sciences disciplines. Legal context of this issue determines its final - the actual state of realization. Freedom of belief and conscience is unthinkable linked to the existence and action of religious organizations without factual existence of which is apparently not feasible practically. Therefore, in conjunction with the analysis of the legal context of freedom of belief and conscience in different periods of Slovak society development we explore the legal status of churches and religious societies. These two aspects are mutually inseparable. For understanding contemporary sources of the state church (denominational) law in the Slovak Republic is necessary to examine important historical context of the development of relations between state and church. Therefore, there is a part within the Work devoted to selected chapters of Slovak history.

State church law, which regulates the inducted ambit of social relations, is currently presented in the Slovak Republic by set of several legal acts of different legal force and of the various branches of law (constitutional law, administrative law, family law, criminal law or other legal branches). Its qualitatively new foundations were created in parallel with changes in social relations in 1989. State church law does not represent a separate legal branch of the legal order of the Slovak Republic; it forms an integral part of this legal order. Not only for this reason the state church law gets deserved a careful consideration. In the last decade new phenomenon of denominational law in the Slovak Republic represents agreements between the state and churches.

The main purpose of the fundamental monograph is to provide a picture of the state of denominational law in the Slovak Republic, nota bene about correlative relations between the State and churches based on the analysis of the valid legal regulations for certain periods in the development of our society. The Work besides analysis of the legal status of freedom of belief and conscience and the legal status of religious organizations in the Slovak Republic (as status “*de lege lata*” on 1st January 2011) provides also proposals “*de lege ferenda*” of the subject issues. The author of the Work does not aim to analyze all possible dimensions and the questions of Church-State relations but she pays particular attention to those questions which are considered as key and dominant in the coexistence of church and state. With regards to the dynamics of Slovak civil society she supposes another adequate development

of denominational law sources which should accurately reflect any new social reality.

POUŽITÉ PRAMENE A LITERATÚRA

A. Archívne pramene

1. Štátny ústredný archív Slovenskej republiky, Bratislava. Fond: Krajinský úrad – prezídium, Sign.: PIV- cirk., rok: 1932, inv.č.: 154-9946, č. kartónu: 46;
2. Štátny ústredný archív Slovenskej republiky, Bratislava. Fond: Krajinský úrad – prezídium, Sign.: PIV-cirkv., rok: 1937, inv. č.: 1933-25097, č. kartónu: 200;
3. Archív mesta Košíc, Fond: Mestský notársky úrad, rok: 1929, čísla: 8001-12000, č. inv.: 150, č. krab.: 79;
4. Štátny oblastný archív Levoča. Fond: Krajský súd v Levoči, oddelenie: trestné, Sign.: B 696/1922;
5. Štátny oblastný archív Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo Prešov 1821-1950, Rok: 1920, č. krab.: 827, č. sp.: 1290;
6. Štátny oblastný archív Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo Prešov 1821-1950, rok: 1920, č. krab.: 827, č. sp.: 1290;
7. Štátny oblastný archív Prešov. Fond: Gréckokatolícke biskupstvo 1821-1950, rok: 1919, č. krab.: 824, č. sp.: 2071.;

B. Monografie

1. BARTOŠEK, T.: Odluka cirkve od státu a její důsledky. Praha 1924.
2. BARTOŠEK, T.: Právo nekonfesijních. Praha 1947.
3. BAUER, K.: Církev a stát. Olomouc 1923.
4. BEDNÁŘ, F.: Církev a stát. Praha: Mellantrich, 1934.
5. BEDNÁŘ, F.: Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice Československé. Praha 1929.
6. BEŇA, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta UMB, 2001. ISBN 80-8055-477-3
7. BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A.: Teorie práva. Praha: Eurolux Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-13-0
8. BRÖSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes, spol. s r. o., 1995. ISBN 80-967499-0-0

9. BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2004. ISBN 80-7097-559-8
10. BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V.: Československé církevní zákony. díl. I. Praha: Československý Kompas, 1931.
11. BUŠEK, V. – HENDRYCH, J. – LAŠTOVKA, K. – MÜLLER, V.: Československé církevní zákony. díl II. Praha: Československý Kompas, 1931.
12. CAMPENHAUSEN, A.: Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht. Band 1, A – F. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2000.
13. CAMPENHAUSEN, A.: Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht. Band 2, G – M. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2002.
14. CAMPENHAUSEN, A.: Staatskirchenrecht. Ein Studienbuch. 3. Auflage. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1996.
15. ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát, cirkvi a právo na Slovensku: História a súčasnosť. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2005. ISBN 80-7097-586-5
16. ČERVEŇANSKÝ, K. – KUBŮ, I.: Dejiny politických a právnych učení. II. časť, Bratislava 1981.
17. ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin: vyd. Matice slovenskej, 1997. ISBN 80-7090-444-5
18. Deset let Československé republiky. sv. I. Praha MCMXXVIII.
19. DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky: Komentár k novelizácii ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z. 1. vyd. Šamorín: Heuréka, 2001. ISBN 80-9685-670-7F
20. DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky: Komentár. Šamorín: Heuréka 2004. ISBN 80-8912-205-1
21. DRGONEC, J.: Základné práva a slobody podľa Ústavy Slovenskej republiky. Zväzok 1. Bratislava: vyd. MANZ, spol. s r. o., 1997. ISBN 80-8571-913-4
22. ĎUROVIČ, J.: Náboženstvo T. G. Masaryka. Lipt. sv. Mikuláš 1930.
23. FARSKÝ, K.: Stát a církev: Poměr státu českého k církvi římské od prvo počátku až do roku 1924. Praha: Nákl. v., 1924.
24. GERLOCH, A.: Teorie práva. 1. vyd. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2000. ISBN 80-86473-01-5
25. GERLOCH, A. – HŘEBEJK, J. – ZOUBEK, V.: Ústavní systém České republiky: Základy českého ústavního práva. Praha: nakl. Prospektum, spol. s r. o., 1994. ISBN 80-8543-185-8

26. HALAMA, P. – ADAMOVOVÁ, L. – HATOKOVÁ, M. – STRÍŽENEC, M.: Religiozita, spiritualita a osobnost: Vybrané kapitoly z psychologie náboženstva. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV, 2006. ISBN 80-88910-22-6
27. HALAS, F. X.: Fenomén Vatikán: idea, dejiny a súčasnosť papežství – diplomacie Svätého stolca – České země a Vatikán. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-034-9
28. HENDRYCH, D. a kol.: Právnícký slovník. 1. vydání. Praha: nakl. C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-360-4
29. HENNER, K.: Poměr státu k církvím. Praha 1920.
30. HENNER, K.: Základy práva kanonického. Praha 1922.
31. HOBZA, A.: Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem. Praha 1930.
32. HOBZA, A.: Poměr mezi státem a církví: Jeho vývoj a přítomný stav. Praha: Orbis, 1919.
33. HOFFMANN, J. – DANĚK, J.: Rejstřík československého práva. Praha: Československý kompas, 1936.
34. HRDINA, A. I.: Náboženská svoboda v právu České republiky. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-67-X
35. HUBENÁK, L.: Právne dejiny Slovenska do roku 1918. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta, 2000.
36. CHOVANEC, J. – TRELLA, R.: Ústava Československej socialistickej republiky. Bratislava 1983.
37. JEND'HEUR, B. – KORIOH, S.: Grundzüge des Staatskirchenrechts: Kurzlehrbuch. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart – München – Hannover – Berlin – Weimar – Dresden, 2000.
38. KALNÝ, M. a kol.: Církev a majetek: Návrh katolíckej cirkve na využití a správu restituovaného majetku. II. díl. Praha: Občanský institut, 1993. ISBN 80-900190-8-0
39. KANÁRIK, I. a kol.: Teória štátu a práva: Základné pojmy. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1988.
40. KANÁRIK, I.: Zvrchovanosť zákona. (Aktuálne otázky v slovenskom právnom poriadku). Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice: Právnická fakulta, 2003. ISBN 80-7097-531-8
41. KAPLAN, K.: Staat und Kirche in der Tschechoslowakei: Die kommunistische Kirchenpolitik in den Jahren 1948-1952. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Band 64. München: R. Oldenbourg Verlag, 1990.

42. KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné. (Všeobecná časť). Bratislava: Iura edition, 2004. ISBN 80-89047-90-4
43. KNAPP, V.: Teorie práva. Praha: nakl. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1
44. KOLEKTÍV AUTOROV: Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou: Úplné znenie zákona NR SR č. 301/2005 Z. z. s rozsiahlym komentárom. Bratislava: vyd. Nová práca, spol. s r. o., 2005.
45. KOP, F.: Modus vivendi. Nynější stav jeho provedení. Praha 1937.
46. KOPECKÝ, R.: Proč vystupovat z církve. Praha 1930.
47. KOZÁK, J. B.: T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklaráce v říjnu 1918. Praha 1968.
48. KRÁL, J.: Ludské práva v Slovenskej republike. Bratislava 2004. ISBN 80-9690-341-1
49. KRÁL, J. a kolektív: Ústavné garancie ľudských práv. Učebné texty Právnickej fakulty. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2004. ISBN 80-7160-173-X
50. LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Bratislava 2002. ISBN 80-89047-48-3
51. MADAR, Z. a kol.: Slovník českého práva. Praha 1999.
52. MAREK, P.: Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku. Brno: nakl. L. Marek, 2004. ISBN 80-86200-76-0
53. MASARYK, T. G.: K ruské filosofii dějin a náboženství. sv. II., Praha 1921.
54. MASARYK, T. G.: V boji o náboženství. Praha: Čin, 1947.
55. MASARYKŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. díl I. Praha: Československý Kompas, 1925.
56. MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok: Stručný komentár. Iura edition, 2006. ISBN 80-80780-85-4
57. MORAVČÍKOVÁ, M.: Cirkev a ľudské práva. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002. ISBN 80-89096-00-X
58. MORAVČÍKOVÁ, M. – CIPÁR, M.: Cisárovo cisárovi: Ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001. ISBN 80-968559-0-5
59. MÜLLER, V.: Náboženské poměry v Československé republice. Praha 1925.
60. Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí. Praha 1928.

61. OLEJ, J. – ROMŽA, S. – ČOPKO, P. – PUCHALLA, M.: Trestné právo procesné. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2006. ISBN 80-7079-651-9
62. OSVÁTH, J.: Cirkev a štát. Košice 1925.
63. PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, L.: Štátne právo Slovenskej republiky. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2002. ISBN 80-7097-482-6
64. PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948-1953. Bratislava: Veda, vydav. Slovenskej akadémie vied, 1997. ISBN 80-224-0528-0
65. Právni poměry církví a náboženských společností v ČSSR a jejich hospodářské zabezpečení státem. Praha: vyd. Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury ČSR a SSR, 1977.
66. PŘIBYL, S.: Konfesionálněprávní studie. Brno: nakl. L. Marek, 2007. ISBN 978-80-86263-95-3
67. PŘIBYL, S.: Tschechisches staatskirchenrecht nach 1989. Brno: nakl. L. Marek, 2010. ISBN 978-80-87127-26-1
68. REBRO, K.: Právnické výrazy a výroky. Bratislava: Obzor, 1986.
69. REKTOŘÍK, J.: Ekonomická dimenze křesťanství a církve: Její reflexe v ČR. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2293-0
70. RÉMOND, R.: Náboženství a společnost v Evropě. Praha: nakl. Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-496-3
71. RIEDEL – SPANGENBERGER, I.: Grundbegriffe des Kirchenrechts. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1992.
72. ROBBERS, G. a kol.: Stát a církev v zemích EU. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0967-1
73. SAMÁŠ, O. – STIFFEL, H. – TOMAN, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Iura edition, 2006. ISBN 9788080783709
74. Slovník cudzích slov. Bratislava: Slov. ped. nakl., 1997. ISBN 80-08-02054-7
75. Slovník veřejného práva československého. sv. I. Brno: Polygrafia, 1929.
76. SURMÁNEK, Š.: Klerikalizácia verejného života na Slovensku ako prejav a dôsledok silnejúceho vplyvu katolíckej cirkvi. Košice: vyd. Elfa, spol. s r. o., 2009. ISBN 978-80-8086-105-6
77. ŠABO, M.: Model financovania Katolíckej cirkvi v Slovenskej republike v kontexte vývoja, princípov a perspektív vzťahov štátu a cirkví vo svete. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 978-80-89096-35-0

78. ŠABO, M.: Štát a cirkvi na Slovensku: Vývoj financovania cirkví. Bratislava: vyd. Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2006. ISBN 80-969600-2-4
79. ŠIŠKOVÁ, N.: Dimenze ochrany lidských práv v EU. Praha: nakl. Aspi Publishing, s. r. o., 2003.
80. ŠMID, M.: Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom. Konferencia biskupov Slovenska. Bratislava: vyd. Lúč, 2001. ISBN 80-7114-351-0
81. TOMÁNEK, F.: Sbirka nejdůležitějších předpisů kulturních platných v republice Československé. Praha: Stát. tisk., 1928.
82. TRETERA, J. R.: Konfesní právo a církevní právo. Praha: nakl. Jan Krigl, 1997. ISBN 80-902045-2-X
83. TRETERA, J. R.: Stát a církev v České republice. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-455-5
84. TUREČEK, J.: Kapitoly z konfesního práva čsl. Praha 1936.
85. VEČEŘA, M. – DOSTÁLOVÁ, J. – HARVÁNEK, J. – HOUBOVÁ, D.: Základy teorie práva: multimediální učební text. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-21035-14-5
86. VEČEŘA, M.: Sociální stát (východiska, vymezení, etapy vývoje). Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-21006-48-X
87. VEČEŘA, M.: Sociální stát: Východiska a přístupy. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-16-8
88. Velký sociologický slovník. II. díl. Praha: Univerzita Karlova, vyd. Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5
89. VOLL, O. J.: Handbuch des Bayerischen Staatskirchenrecht. München: Richard Boorberg Verlag, 1985.
90. VOPATRNÝ, G.: Dědictví otců: Osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa. Praha: Pravoslavné vyd., 1919.
91. WEGENROTH, D.: Die Rechtsnatur der Staatskirchenverträge und ihr Rang in staatlichen Recht. Akademische Abhandlungen zu den Rechtswissenschaften. Berlin 2001.
92. WIERERER, R.: Uznání a právní postavení náboženských společností podle zákona z 20. května 1874, č. 68 ř. z. Praha – Brno: Orbis, 1935.
93. ZDOBINSKÝ, S. a kol.: Československá ústava: Komentár. Praha: Panorama, 1988.
94. ZIEGLER, A. W.: Das Verhältnis von Kirche und Staat in Europa. 2. Band des Handbuchs: Religion, Kirche und Staat in Geschichte und Gegenwart. München: Manz Verlag, 1972.

C. Odborné časopisy a zborníky

1. BALÁŽ, P.: Trestné právo a jeho úlohy pri ochrane ľudských práv a slobôd v našej spoločnosti. In: Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia. Bratislava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, vyd. IURA EDITION, 2000.
2. BÁRÁNY, E.: Ľudské práva – základ právneho statusu? In: Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VEDA, vyd. SAV, 1999. ISBN 80-224-0624-4
3. BARNOVSKÝ, M.: Legalizácia gréckokatolíckej cirkvi v Československu roku 1968. In: Historický časopis, roč. 47, Bratislava 1999, č. 3.
4. BENKO, Š.: Štátne občanstvo r. k. biskupov (prelátov) v býv. Uhorsku. In: Právny obzor, roč. IX, Bratislava 1926.
5. BIČOVSKÝ, J.: Problematika navrátení cirkevného majetku po listopadu 1992. In: Právni praxe, roč. XLI, 1993, č. 9.
6. BLAHOŽ, J.: Úvaha o podstate ľudských a občanských práv. In: Právnik, roč. 137, 1998, č. 10-11.
7. BOHÁČ, Z.: Násilné zrušenie rímskokatolíckej cirkvi na počiatku 50. let v Československu. In: Hanuš, J. – Stříbrný, J.: Stát a církve v roce 1950. Edice Historica ecclesiastica, sv. č. 4, Brno 2000.
8. BORIA, A.: Postavenie duchovného a jeho spolupôsobenie pri uzavieraní sňatku (dľa tr. zák. na Slovensku a Podkarpatskej Rusi). In: Právny obzor, roč. XI, Bratislava 1928.
9. BORHYOVÁ, M. (ČEPLÍKOVÁ): K niektorým otázkam kongruových pomerov v prvej ČSR. In: Právny obzor, roč. 75, 1992, č. 2.
10. BORHYOVÁ, M. (ČEPLÍKOVÁ): Recepčia rakúsko-uhorských právnych predpisov v oblasti náboženstva po roku 1918. In: Právny obzor, roč. 76, 1993, č. 4.
11. BUŠEK, V.: Poměr státu k církvím v ČSR. In: Československá vlastivěda, díl V. Praha: Sfinx, 1931.
12. BUŠEK, V.: Poválečné konkordáty. In: Právny obzor, roč. IX, Bratislava 1926.
13. BUŠEK, V.: První etapa provedení modu vivendi. In: Právny obzor, roč. XX, Bratislava 1937, č. 14.
14. CAMPENHAUSEN, A.: Der heutige Verfassungsstaat und die Religion. In: Handbuch des Staatskirchenrechts der Bundesrepublik Deutschland. Hrsg. von Joseph Listl und Dietrich Pirson, erster Band. Berlin: Duncker & Humblot, 1994.

15. CAMPENHAUSEN, A.: Konfessionsgebundene Wissenschaft im religiös neutralen Staat. In: Rechtsfragen der Forschung. (Wissenschaftsrecht, Wissenschaftsverwaltung, Wissenschaftsförderung). Beiheft 10. Sonderheft, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1993.
16. CAMPENHAUSEN, A.: Offene Fragen im Verhältnis von Staat und Kirche am Ende des 20. Jahrhunderts. In: Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche (34), Aschendorf, Münster 2000.
17. CÉSAR, J. – ČERNÝ, B.: Vznik a vývoj cirkve československé za předmnichovské ČSR. In: Cirkve v našich dějinách. Praha: Orbis, 1960.
18. ČEPLÍKOVÁ, M.: Aktuálne legislatívne otázky konfesného práva v Slovenskej republike. In: Aktuálne teoretické a legislatívne otázky slovenského práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2002. ISBN 80-7097-500-8
19. ČEPLÍKOVÁ, M.: Čo je konfesné právo? In: Čo je právo? Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava: Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, SAP – Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2007. ISBN 978-80-8095-024-8
20. ČEPLÍKOVÁ, M.: Budúcnosť vzťahov štátu a cirkví na Slovensku a európsky integračný proces. In: Právna kultúra a európsky integračný proces: historické, politicko-právne a filozofické aspekty práva a právnej kultúry. Zborník vedeckých prác riešiteľov grantového projektu VEGA a konferenčných príspevkov účastníkov vedeckej konferencie „Právna kultúra a európsky integračný proces“. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004. ISBN 80-7097-570-9
21. ČEPLÍKOVÁ, M.: Duchovné pôsobenie cirkví a právo: Registrácia cirkví a náboženských spoločností na Slovensku. In: Verejná správa, roč. 57, 2002, č. 13.
22. ČEPLÍKOVÁ, M.: Ideologicko-právne otázky vzťahu štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: Ideológie na prahu III. tisícročia. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2001. ISBN 80-8068-043-4
23. ČEPLÍKOVÁ, M.: K niektorým aspektom právnej úpravy vzťahov štátu a náboženských organizácií na našom území po roku 1989. In: Právny obzor, roč. 82, č. 2, Bratislava 1999.
24. ČEPLÍKOVÁ, M.: Náboženské organizácie na Slovensku a pramene práva. In: Právny obzor, roč. 85, č. 3, Bratislava 2002.

25. ČEPLÍKOVÁ, M.: Niektoré otázky právneho postavenia náboženských organizácií na Slovensku po roku 1989. In: Parlamentná demokracia a formovanie občianskej spoločnosti. Prešov: Katedra sociálno-politologických vied Filozofickej fakulty UPJŠ, 1995. ISBN 80-88722- 16-0
26. ČEPLÍKOVÁ, M.: Niekoľko poznámok k článku 25 Ústavy Slovenskej republiky a jeho uplatňovaniu v právnoaplikačnej praxi. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2008. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2009. ISBN 978-80-89096-37-4
27. ČEPLÍKOVÁ, M.: Niekoľko poznámok k článku 25 Ústavy Slovenskej republiky a jeho uplatňovaniu v právnoaplikačnej praxi. In: Ústava Slovenskej republiky a jej uplatňovanie v legislatívnej a právnoaplikačnej praxi. Zborník príspevkov z vedeckého seminára. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2009. ISBN 978-80-89096-37-4
28. ČEPLÍKOVÁ, M.: Osobitné zmluvy medzi štátom a cirkvami na Slovensku. In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. XIII, číslo 4/2005. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta v Brně, 2006.
29. ČEPLÍKOVÁ, M.: Právna podstata a postavenie cirkví a náboženských spoločností v Rakúsko-Uhorsku. Acta Iuridica Cassoviensia, roč. 20, Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, 1994. ISBN 80-234-0076-2
30. ČEPLÍKOVÁ, M.: Prínos Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami pre rozvoj slobody vyznania. In: Clara pacta – boni amici: Zmluvné vzťahy medzi štátom a cirkvami. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2009. ISBN 978-80-89096-38-1
31. ČEPLÍKOVÁ, M.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v právnom poriadku Slovenskej republiky. Revue církevního práva, roč. 7, č. 2, Praha 2001.
32. ČEPLÍKOVÁ, M.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v právnych predpisoch trestného práva. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007. ISBN 978-80-89096-30-5
33. ČEPLÍKOVÁ, M.: Právna úprava postavenia náboženských organizácií v Československu v rokoch 1949-1989. In: Deržava i cerkva: uroki minulogo i problemi sogođenja. Materiali miždunarodnoj naukovno-praktičnoj konferencii. Regionalni studii. Naukovij zbirnik, Ukraina, Užgorod 2003. ISBN 966-95984-1-9

34. ČEPLÍKOVÁ, M.: Právo ako súčasť sociálnej reality. In: Acta Iuridica Cassoviensia, roč. 23. Košice: Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2000. ISBN 80-7097-393-5
35. ČEPLÍKOVÁ, M.: Právny a organizačný vývoj cirkví a náboženských spoločností po roku 1918. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2001. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002. ISBN 80-968559-6-4
36. ČEPLÍKOVÁ, M.: Registrácia Bahájskeho spoločenstva v Slovenskej republike. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2007. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 978-80-89096-34-6
37. ČEPLÍKOVÁ, M.: Die Registrierung der Neuapostolischen Kirche in der Slowakei. In: Österreichisches Archiv für recht & religion, 49. Jahrgang, heft 1, Wien 2002.
38. ČEPLÍKOVÁ, M.: Die Registrierung der Religionsgesellschaft der Baháigemeinde in der Slowakischen Republik. In: Österreichisches Archiv für recht & religion, 56. jahrgang, heft 1, Wien 2009.
39. ČEPLÍKOVÁ, M.: Sloboda vyznania a svedomia ako súčasť prejavu právnej kultúry slovenskej spoločnosti. In: Právna kultúra a európsky integračný proces: etické a filozofické aspekty práva a právnej kultúry. Zborník vedeckých prác riešiteľov grantového projektu VEGA a konferenčných príspevkov účastníkov vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2003. ISBN 80-7097-533-4
40. ČEPLÍKOVÁ, M.: Sloboda vyznania a svedomia a Ústava Slovenskej republiky. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2005. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2006. ISBN 80-89096-24-7
41. ČEPLÍKOVÁ, M.: Slovensko a zmluvy cirkví so štátom. In: Acta Iuridica Cassoviensia, roč. 25. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2004. ISBN 80-7097-552-0
42. ČEPLÍKOVÁ, M.: Spoločenská efektívnosť práva. In: Právo a európsky integračný proces: Law and european integration process. Reflexia historických, politicko-právnych a eticko-filozofických aspektov a princípov tvorby a pôsobenia práva a právnej kultúry v európskom právnom priestore. Zborník vedeckých prác a odborných článkov riešiteľov a spoluriešiteľov grantového projektu VEGA „Sociokultúrne determinanty tvorby a pôsobenia práva v európskom právnom priestore“. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2009. ISBN 978-80-7097-778-1

43. ČEPLÍKOVÁ, M.: Súčasný stav konfesného práva v Slovenskej republike. In: Vzťahy štátu a cirkví v Európe: Súčasná otázky a trendy na začiatku 21. storočia. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 978-80-89096-32-9
44. ČEPLÍKOVÁ, M.: Systém práva Slovenskej republiky a konfesné právo. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2009. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. ISBN 978-80-89096-41-1
45. ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát a cirkev, modely vzťahov štátu a cirkví. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2003. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2004. ISBN 80-89096-15-8
46. ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát, cirkev a právo na Slovensku v rokoch 1989-1999. In: Acta Universitatis Brunensis: 6. ročník konferencie Cirkví a štát. Iuridica č. 254. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2769-X
47. ČEPLÍKOVÁ, M.: Štát – právny garant vzťahov identity a integrity cirkví v Slovenskej republike. In: Európa medzi identitou a integritou. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis, 61/143, Politologický zborník 2. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove, Prešovská univerzita, 2002. ISBN 80-8068-110-4
48. ČEPLÍKOVÁ, M.: Transformácia štátneho cirkevného práva Slovenskej republiky. In: Teoretickoprávne súvislosti vstupu suverénneho štátu do Európskej únie. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied. Bratislava: SAP, 2001. ISBN 80-85665-59-X
49. ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavnoprávna a zákonná úprava slobody vyznania a svedomia v Slovenskej republike (stav de lege lata). In: Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Veda, 1999. ISBN 80-224-0624-4
50. ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavná úprava slobody vyznania – stav de lege lata. In: 15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2008. ISBN 978-80-7097-699-9
51. ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavné riešenie otázok občianskej slobody svedomia a vyznania a problematika odluky cirkví od štátu v medzivojnovom období vývoja Československa. In: Zakarpatja u politici Českoslovačiny ta Ugorščiny miž svitovimi vijnamy, Materialy naukovej konferencii, Užgorod – Košice 2001.

52. ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavnoprávne a zákonné riešenie vzťahov štátu a cirkví v Slovenskej republike. Ústavnosť a politika, roč. 2, Bratislava 2000, č. 3.
53. ČEPLÍKOVÁ, M.: Ústavný princíp pluralizmu v duchovnej oblasti a jeho uplatnenie v prameňoch práva Slovenskej republiky. In: Právny obzor, roč. 86, č. 4, Bratislava 2003.
54. ČEPLÍKOVÁ, M.: Vzájomné vzťahy predmníchovskej ČSR a Vatikánu. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2002. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003. ISBN 80-89096-07-7
55. ČEPLÍKOVÁ, M.: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou. In: Naykovij visnik Uzgorodskogo nacionalnogo universitetu. Serija: Pravo. Specialnij vypusk. Užgorod: Ministerstvo osviti i nauki Ukraini, Užhorodskij nacionalnij univesitet, 2003.
56. ČEPLÍKOVÁ, M.: Základná zmluva a osobitné zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou a ich miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky. The primary contract and the separate contracts between the Slovak republic and the Holy see and their place in the system of law of the Slovak republic. In: Právna kultúra a európsky integračný proces: Historické, politicko-právne a filozofické aspekty práva a právnej kultúry. Law culture and european integrations process: Historical, political-legal and philosophical aspects of law and legal culture. Zborník vedeckých prác interných a externých riešiteľov grantového projektu VEGA č. 1/0107/03 – „Právna kultúra a európsky integračný proces“. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2005. ISBN 80-7097-602-0
57. ČEPLÍKOVÁ, M.: Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami – zmluva sui generis. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2004. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2005. ISBN 80-89096-20-4
58. ČEPLÍKOVÁ, M. – VERNARSKÝ, M.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností vo vybraných odvetviach právneho poriadku Slovenskej republiky. In: Marinčák, Š. (editor): Tvorba noriem partikulárneho práva cirkvi sui iuris. Diritto particolare nel sistema del CCEO. Košice: Centrum spirituality Východ – Západ Michala Lacka, vedeckovýskumné pracovisko Teologickej fakulty Trnavskej univerzity, 2007. ISBN 978-80-7141-588-6
59. ČIKEŠ, R.: Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy

- hy štátu a cirkví 2001. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002 ISBN 80-968559-6-4
60. FIALA, P.: Jsou cirkve zájmovými skupinami? In: Politologický časopis, roč. II, Brno 1995, č. 1.
 61. FISCHEROVÁ, J.: Uzatváranie manželstva. In: Verejná správa, roč. 47, 1992, č. 20.
 62. FUCHS, A.: Vatikán a Československo. In: Zahraniční politika, roč. XVI, Praha 1937.
 63. GAJANOVÁ, A.: O poměru Vatikánu k předmnichovské republice. In: Cirkve v našich dějinách. Praha 1960.
 64. GALANDAUER, J.: T. G. Masaryk a vznik ČSR. In: Slovo k historii, roč. 1988.
 65. GOLLOVÁ, M.: K některým otázkám právního postavení cirkví v Československu ve dvacátých letech. In: Časopis matice moravské, roč. CII/1983, č. 1-2, Brno 1983.
 66. GYURI, R.: Realizácia štátnej správy cirkví a náboženských spoločností v podmienkach Slovenskej republiky. In: Pocta profesorovi Gašparovi. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7097-708-8
 67. GYURI, R.: Sociálne aspekty v právnej úprave zdaňovania cirkví a náboženských spoločností. In: Občan a verejná správa. (Ústavnoprávne aspekty). Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2009. ISBN 978-80-89089-93-2
 68. GYURI, R. – ŽOFČINOVÁ, V.: Postavenie cirkví a náboženských spoločností v oblasti pracovného práva. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2007. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 978-80-89096-34-6
 69. HENNER, K.: Úvod do uherského práva manželského. In: Sborník věd právních a státních, roč. IV.(1903-1904), svazek zvláštní (Pocta Randova).
 70. HRUŠÁKOVÁ, M.: Několik poznámek k problematice církevního sňatku. In: Církev a stát. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
 71. JOZEFČIAKOVÁ, S.: Svätá stolica, zmluvný partner Slovenskej republiky. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2001. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2002. ISBN 80-968559-6-4

72. JURAN, J.: Das gegenwärtige staatliche religionsrechtliche System. In: Potz, Schinkele, Schwarz, Synek, Wieshaider: Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa, Band 1: Slowakei, Wien 2001.
73. JURAN, J.: K päťdesiatemu výročiu prijatia cirkevných zákonov. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1999. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2000. ISBN 80-968329-7-2
74. JURAN, J.: Právna úprava postavenia cirkví a ich registrácie v Slovenskej republike. In: Európa a nové náboženské hnutia. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003. ISBN 80-89096-12-3
75. JURAN, J.: Proces registrácie Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike. In: Náboženské smery na prelome tisícročí: Eschatologické vízie. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001. ISBN 80-968539-0-2
76. JURAN, J.: Súčasný vzťah štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1998. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1999. ISBN 80-968175-6-6
77. KANÁRIK, I.: Funkcie štátu v právnom štáte. In: Formovanie politického systému. Zborník referátov z rokovania XI. Sekcie. Kongres slovenskej vedy '93, 1993.
78. KANÁRIK, I.: Informatívne pôsobenie práva. Zborník z medzinárodnej konferencie: Public administration & informatics within public administration 2002, Lázně Bohdaneč 16.-18.9.2002, Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správná.
79. KINDL, V.: K charakteristice právních předpisů o náboženství a církvích v prvních letech československé státní samostatnosti. In: Právník, roč. 127, č. 10, Praha 1988.
80. KINDL, V.: Kirchen, Religionsgemeinschaften und Bekenntnisfreiheit in der Rechtsordnung der Tschechischen Republik nach 1945. In: Normdurchsetzung in Osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften (1944-1989): Einführung in die Rechtsentwicklung mit Quelledokumentation, Band 4 - Tschechoslowakei (1944-1989), herausgegeben von Heinz Mohnhaupt und Hans-Andreas Schönfeldt, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1998.
81. KINDL, V.: K problematice vývoje právní úpravy svobody vyznání a svědomí u nás: Ústavněprávní rovina. In: Acta Universitatis Carolinae, Iuridica I, Praha 1988.
82. KINDL, M.: Malá poznámka k právní subjektivitě církevních institucí v minulosti. In: Bulletin advokacie, č. 5/1994.

83. KINDL, V.: Několik poznámek o rozhodování Nejvyššího správního soudu (Správního soudu) v letech 1945-1952 ve věcech církví a náboženských společností: O stavu současného a možnostech budoucího poznání. In: Pocta Vladimíru Mikule. Praha: ASPI Publishing, 2002.
84. KINDL, V.: Rechtliche Regelungen zur Glaubens- und Gewissensfreiheit sowie zur Rechtsstellung der Kirchen und Religionsgemeinschaften auf dem Gebiet der Tschechischen Republik von Mai 1945 bis Dezember 1994 – Auswahlbibliographie. In: Normdurchsetzung in Osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften (1944-1989). Herausgegeben von Heinz Mohnkaupt und Hans-Andreas Schönfeldt, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1998.
85. KINDL, V.: Zákonné uznání a registrace: Malé srovnání historické a současné formy legalizace církve a náboženské společnosti na území ČR. In: Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 1-2/1999, Univerzita Karlova. Praha: nakl. Karolinum, 1999.
86. Kolektív autorov: Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou: Úplné znenie zákona NR SR č. 301/2005 Z. z. s rozsiahlym komentárom. Bratislava: vyd. Nová práca, spol. s r. o., 2005.
87. KRIVÝ, V.: Hodnotové orientácie a náboženské prejavy slovenskej verejnosti v 90. rokoch. In: Sociológia. Sociologický ústav SAV, roč. 33, Bratislava 2001, č. 1.
88. KVASNIČKOVÁ, J.: Nezávislosť cirkví a náboženských spoločností podľa Ústavy Slovenskej republiky. In: Justičná revue, roč. 54, Bratislava 2002, č. 2.
89. KVASNIČKOVÁ, J.: Základné práva a slobody právnických osôb. In: Ľudské práva na prahu tretieho tisícročia. Právnická fakulta Trnavskej univerzity. Bratislava: vyd. IURA EDITION, 2000.
90. KUBINA, P.: Úprava vzťahu štátu a katolíckej cirkvi v Slovenskej republike a jej východiská. In: Justičná revue, roč. 55, Bratislava 2003, č. 2.
91. KUHNŮVÁ, K.: Svoboda a institucionalizace víry. In: Acta Universitatis Brunensis, č. 243. Církev a stát. Sborník příspěvků z 5. ročníku konference. Brno: Masarykova Univerzita, 2000.
92. LAMPARTER, M.: Svoboda náboženského vyznání a ústavní právo. In: Acta Universitatis Brunensis, č. 243. Církev a stát. Sborník příspěvků z 5. ročníku konference. Brno: Masarykova Univerzita, 2000.
93. LAMPARTER, M.: Svoboda náboženského vyznání a státověda. In: Církev a stát. Sborník příspěvků z 3. ročníku konference. Brno: Masarykova univerzita, 1998.

94. LAŠTOVKA, K.: Ústava o poměru náboženských společností ke státu. In: Právní obzor, roč. V, Bratislava 1922.
95. LAURENCE H. Tribe: Náčrt problémů a možných alternativ týkajících se omezení práv, zejména práva na soukromí a náboženské svobody. In: Právník, roč. 130, 1991, č. 9-10.
96. LISTL, J.: Grundmodelle einer möglichen Zuordnung von Kirche und Staat. In: Listl, J. – Müller, H. – Schmitz, H.: Handbuch des katholischen Kirchenrechts. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1983.
97. MACKO, J.: Kataster nehnuteľností a cirkevný majetok. In: Verejná správa, roč. 49, 1994, č. 9.
98. MACHÁČKOVÁ, L. – DOJČÁR, M.: Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v Slovenskej republike v roku 1999. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1999. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2000. ISBN 80-968329-7-2
99. MENDELOVÁ, E.: Perzekuce ženských reholí v r. 1950. In: Hanuš, J. – Strábrný, J.: Štát a cirkev v roce 1950. Historia ecclesiastica, sv. č. 4, Brno 2000.
100. MORAVČÍKOVÁ, M.: Sú ženy na Slovensku religióznejšie ako muži? In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1998. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1999. ISBN 80-968175-6-6
101. MORAVČÍKOVÁ, M.: Štát a cirkev s Slovenskej republike. In: Štát a cirkev v postsocialistickej Európe. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003. ISBN 80-89096-11-5
102. MORAVČÍKOVÁ, M. – VELIČOVÁ, S.: Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní – sedemnásť zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007. ISBN 978-80-89096-30-5
103. MULÍK, P.: Perspektívy a možné riešenia finančného zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností. In: Modely ekonomického zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1997.
104. MULÍK, P.: Právna subjektivita cirkví v európskych krajinách. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1998. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 1999. ISBN 80-968175-6-6
105. NEMEC, M.: Právne postavenie a činnosť cirkví v Slovenskej republike. In: Revue cirkevného práva, roč. 2, Praha 1996, č. 3.
106. NEMEC, M.: Vybrané kapitoly z cirkevného práva. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1997.

107. OLEJ, J.: Slovenská advokácia a nové trestné kódexy. In: Slovenská advokácia a nové trestné kódexy: Trestný zákon, Trestný poriadok. In: Bulletin Slovenskej advokácie. Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2006.
108. ONDRAŠIK, M.: Poznámky k poměru církví a právního státu. In: Právník, roč. 132, 1993, č. 1.
109. PALÚŠ, I.: Možnosti obmedzenia základných práv a slobôd v slovenskom ústavnom práve. In: Právny obzor, roč. 81, 1998, č. 2.
110. PEŠEK, J.: Štát a rímskokatolícka cirkev na Slovensku v období prvej krízy totalitného režimu (1953-1957). In: Historický časopis, roč. 47, Bratislava 1999, č. 1.
111. PEŠEK, J.: Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania pod „dohľadom“ štátu (1953-1970). In: Historický časopis, roč. 47, Bratislava 1999, č. 4.
112. PODANÝ, V.: Pokus o odluku cirkve od štátu a príčiny neúspechu protiklerikálneho hnutí v ČSR v letech 1918-1921. In: Časopis matice moravské, roč. CI/1982, Brno 1982, č. 3-4.
113. POLÁČEK, P.: Cirkvi a náboženské spoločnosti v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Vzťahy štátu a cirkví v Európe: Súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 978-80-89096-32-9
114. PRUSÁK, J.: Základné práva a slobody a udelenie amnestie. In: Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VEDA, vyd. SAV, 1999. ISBN 80-224-0624-4
115. PŘIBYL, S.: Divergence v rozvoji konfesního práva v České republice a na Slovensku od roku 1993. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2005. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2006. ISBN 80-89096-24-7
116. PŘIBYL, S.: Právni ochrana před novými náboženskými hnutími a destruktivními kulty podle zákona č. 3/2002 Sb. In: Právník, roč. CXLIII, Praha 2004.
117. PŘIBYL, S.: Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahů státu a cirkví v ČR. In: Revue církevního práva, 29 - 3 /04, Praha 2004.
118. ROBBERS, G.: Vztah státu a cirkve v Europě. In: Revue církevního práva, roč. 6, Praha 2000, č. 2.

119. SOMOROVÁ, L.: Základné práva a slobody v ústavnom systéme Slovenskej republiky. In: 15 rokov Ústavy Slovenskej republiky. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 2008. ISBN 978-80-7097-699-9
120. SVÁK, J.: Existuje ešte/opäť verejné právo a súkromné právo? In: Čo je právo? Zborník z vedeckej konferencie. Bratislava: Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, SAP – Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2007. ISBN 978-80-8095-024-8
121. ŠABO, M.: Problematika budúcnosti vzťahu štátu a cirkví na Slovensku v kontexte existujúceho modelu financovania cirkví a náboženských spoločností. In: Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. ISBN 978-80-89096-46-6
122. ŠIŠKOVÁ, N.: Aktuální otázky ochrany lidských práv v EU. In: Právny obzor, ročník 85, Bratislava 2002, č. 2.
123. ŠIŠKOVÁ, N.: Základní lidská práva jako součást *acquis communautaire*, jehož převzetí je podmínkou pro vstup do EU. In: Teoretickoprávne súvislosti vstupu suverénneho štátu do Európskej únie. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV, Slovak Academic Press, 2001. ISBN 80-85665-59-X
124. ŠKULA, L.: Poznámky k vzťahu štátu a cirkví v Slovenskej republike. In: Právny obzor, roč. 77, 1994, č. 3.
125. ŠMID, M.: Príprava Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou v roku 1999. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 1999. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2000. ISBN 80-968329-7-2
126. ŠMID, M.: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2000. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001. ISBN 80-968559-1-3
127. ŠMID, M. – VASIL, C.: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou: nedotknuteľnosť svedného alebo zvereného tajomstva. In: Justičná revue, roč. 53, 2001, č. 4.
128. SUCHÁNEK, R.: Modus vivendi. In: Revue církevního práva, roč. 8, Praha 2002, č. 3.
129. TAWIL, E.: Existujú pre vzťahy štátu a cirkví v Európe spoločné pravidlá? In: Vzťahy štátu a cirkví v Európe: Súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 978-80-89096-32-9

130. TOKÁR, A.: Vzťah štátu a cirkvi v zrkadle stredoeurópskej štátovedy. In: Právny obzor, roč. 83, Bratislava 2000, č. 2.
131. TRETERA, J. R.: Nová právni situace cirkví a náboženských společností v roce 1950. In: Hanuš, J. – Stříbrný, J.: Stát a církev v roce 1950. Historia ecclesiastica, sv. č. 4, Brno 2000.
132. TUREČEK, J.: Ústavní základ kultové svobody v lidové demokracii československé. In: Právnik, roč. 88, 1949, č. 5-6.
133. TURCHI, V.: Všeobecný pojem „výhrada svedomia“: Talianska právna skúsenosť s odvolaním sa na porovnávacie právo. In: Moravčíková, M. (ed.): Výhrada vo svedomí. Conscientious Objection. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007. ISBN 80-89096-28-X
134. VEČEŘA, M.: Lidská práva jako přirozenoprávní koncept? In: Ludská práva a právny status na prelome tisícročí. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VEDA, vyd. SAV, 1999. ISBN 80-224-0624-4
135. VLČEK, V.: Perzekuce mužských reholí 1948-1950. In: Hanuš, J. – Stříbrný, J.: Stát a církev v roce 1950. In: Historia ecclesiastica, sv. č. 4, Brno 2000.
136. VOJÁČEK, L.: Počátky nařizovací činnosti ministra s plnou mocí pro správu Slovenska (1918 až konec dubna 1919). In: Právněhistorické studie, roč. 36, Univerzita Karlova v Praze, Praha: nakl. Karolinum, 2003.

D. Odborno-popularizačné články

1. Duchovný pastier, roč. LXXX, 1994, č. 3.
2. Duchovný pastier, roč. LXXX, 1999, č. 8.
3. Evanjelický posol zpod Tatier, roč. IX, Lipt. sv. Mikuláš 1919, č. 4-6.
4. Evanjelický posol zpod Tatier, roč. XII, Lipt. sv. Mikuláš 1922, č. 1.
5. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 79, 1989, č. 23-24.
6. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 80, 1990, č. 6.
7. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 82, 1992, č. 28.
8. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 82, 1992, č. 48.
9. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 83, 1993, č. 27.
10. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 83, 1993, č. 42.
11. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 86, 1996, č. 42-43.
12. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 87, 1997, č. 9.
13. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 87, 1997, č. 30.

14. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 89, 1999, č. 3.
15. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 89, 1999, č. 48.
16. Evanjelický posol spod Tatier, roč. 91, 2001, č. 3.
17. Formát, 15/2003.
18. Formát, 25/2003.
19. Hlasy z katolíckych misií, roč. XIV, 1928, č. 10.
20. Hospodárske noviny, 27. máj 2002.
21. Hospodárske noviny, 11. apríl 2002.
22. Hospodárske noviny, 5. marec 2002.
23. Katolícke noviny, roč. 104 (140), 1989, č. 49.
24. Katolícke noviny, roč. 104 (140), 1989, č. 50.
25. Katolícke noviny, roč. 141, 1990, č. 1.
26. Katolícke noviny, roč. 141, 1990, č. 31.
27. Katolícke noviny, roč. 141, 1990, č. 39.
28. Katolícke noviny, roč. 107 (143), 1992, č. 28.
29. Katolícke noviny, roč. 107 (143), 1992, č. 35.
30. Katolícke noviny, roč. 108 (144), 1993, č. 15.
31. Katolícke noviny, roč. 108 (144), 1993, č. 41.
32. Katolícke noviny, roč. 108 (144), 1993, č. 43.
33. Katolícke noviny, roč. 114, 1999, č. 3.
34. Katolícke noviny, roč. 116, 2001, č.1.
35. Katolícke noviny, roč. 116, 2001, č. 11.
36. Katolícke noviny, roč. 116, 2001, č. 23.
37. Národná obroda, roč. XI, 2000, č. 272.
38. Národná obroda, roč. XI, 2000, č. 292.
39. Národná obroda, roč. XI, 2000, č. 294.
40. Národná obroda, roč. XIII, 2002, č. 85.
41. Národná obroda, roč. XV, 2004, č. 110.
42. Národná obroda, roč. XVI, 2005, č. 13.
43. Odkaz sv. Cyrila a Metoda, roč. XLVII, 2001, č. 5.
44. Pravda, roč. VII, 1997, č. 181.
45. Pravda, roč. X, 2000, č. 190.
46. Pravda, roč. X, 2000, č. 292.
47. Pravda, roč. XI, 2001, č. 40.
48. Profit, 22-23/2003.
49. Slovák, roč. III, Ružomberok 1921.
50. Zahraniční politika, roč. VII, Praha 1928.

E. Iné

1. Slovensko 2000. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2000. ISBN 80-89935-17-2
2. Slovensko 2001. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2001. ISBN 80-89935-26-1
3. Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti I. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002. 80-89935-40-7
4. Slovensko 2003. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2003. ISBN 80-89935-57-1
5. Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2005. ISBN 80-88935—75-X
6. Slovensko 2005. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2006. ISBN 80-89121-07-1
7. Slovensko 2006. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2007. ISBN 978-80-88935-92-6
8. Slovensko 2007. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2008. ISBN 80-89345-01-4
9. Slovensko 2008. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2009. ISBN 80-89345-15-1
10. Slovensko 2009. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2010. ISBN 80-89345-23-6

F. Internetové zdroje:

1. <http://www.concourt.sk>
2. <http://www.culture.gov.sk>
3. <http://www.ecav.sk>
4. <http://www.tns-global.sk>
5. <http://www.eur-lex.europa.eu>
6. <http://www.nrsr.sk>
7. <http://www.sme.sk>
8. <http://www.statistics.sk>

CHRONOLOGICKÝ PREHĽAD PRÁVNÝCH PREDPISOV

Rakúsko

- Výnos Ministerstva vnútra č. 107/1849 r. z. o uznaných cirkvách a náboženských spoločnostiach;
- Cisársky patent č. 41/1861 r. z., ktorým sa upravujú záležitosti evanjelickej cirkvi augsburského a helvétskeho vyznania;
- Zákon č. 142/1867 r. z. o všeobecných právach štátnych občanov;
- Zákon č. 47/1868 r. z. o manželských otázkach;
- Zákon č. 48/1868 r. z. o pomere školy k cirkvám;
- Zákon č. 49/1868 r. z. o medzikonfesijných pomeroch;
- Zákon č. 51/1870 r. z. o manželstvách osôb nenáležiacich k žiadnej uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti a o vedení zápisov o ich narodení sobášoch a úmrtiach;
- Zákon č. 50/1874 r. z. o vonkajších pomeroch cirkvi katolíckej;
- Zákon č. 51/1874 r. z. o príspevkoch do náboženského fondu na krytie potrieb katolíckeho kultu;
- Zákon č. 68/1894 r. z. o zákonom uznaní spoločností náboženských;
- Nariadenie ministerstva kultu a vyučovania č. 99/1877 r. z. o uznaní cirkvi starokatolíckej;
- Nariadenie m. k. a v. č. 40/1880 r. z. o uznaní evanjelickej cirkvi bratskej;
- Zákon č. 57/1890 r. z., ktorým sa upravujú vnútorné právne pomery izraelitskej spoločnosti náboženskej;
- Zákon č. 159/1912 r. z. o uznaní islamu;

Uhorsko

- zák. čl. XXVI/1791 o recepcii hlavných protestantských prúdov (evanjelickej cirkvi augsburského vyznania – luteránstvo a evanjelickej cirkvi helvétskeho vyznania – kalvinizmus);
- zák. čl. XXVII/1791 o recepcii pravoslávia;
- zák. čl. XX/1848 o náboženstve;

- zák. čl. XVII/1867 „o rovnoprávnosti židov, čo do práv občianskych a politických“;
- zák. čl. IX/1868 o úprave otázok grécko-východných veriacich;
- zák. čl. XXXVIII/1868 o ľudových školách;
- zák. čl. XLIII/1868 o zjednotení Sedmohradska s Uhorskom;
- zák. čl. LIII/1868 o reciprocite zákonom uznaných kresťanských konfesii;
- zák. čl. XXXV/1874 týkajúci sa kapitúl a kláštorov;
- zák. čl. XXIX/1875 týkajúci sa „zaradovania daňujúcich cirkevníkov do tried“;
- zák. čl. XLVII/1875 týkajúci sa vnútornej organizácie židovských náboženských obcí;
- zák. čl. XXV/1881 „vybavovanie sporov v grécko-východných náboženských obciach ohľadom kostolov a cirkevných i fundačných statkov a škôl k týmto patriacim“;
- zák. čl. XXXIX/1881 o zachovaní umeleckých pamiatok;
- zák. čl. XXVII/1894 týkajúci sa penzionovania profesorov, podporovania vdov a sirôt po nich;
- zák. čl. XXXI/1894 o obligatórnom civilnom sobáši;
- zák. čl. XXXII/1894 o náboženskej výchove detí;
- zák. čl. XXXIII/1894 o zverení matričných zápisov štátnym úradom;
- zák. čl. XLII/1895 o židovskom náboženstve;
- zák. čl. XLIII/1895 o slobodnom vyznaní náboženstva;
- zák. čl. XIV/1898 o doplnení príjmov duchovných (katolíckych duchovných správcov rímskeho, gréckeho a arménskeho rítu);
- zák. čl. XXVII/1907 o právnych pomeroch neštátnych obecných škôl a úprave požitkov učiteľov obecných a cirkevných škôl;
- zák. čl. XIII/1909 – zmena zák. čl. XIV/1898 o doplnení príjmov duchovných;
- zák. čl. XXVIII/1913 o zvýšení príjmov duchovenstva vekovými prídavkami;
- zák. čl. XXXVIII/1913 o zvýšení požitkov duchovných správcov;
- zák. čl. XVII/1916 „uznanie islamu“;

Československá republika (1918 – 1938)

- Zákon č. 11/1918 Zb. z. a n. o zriadení samostatného československého štátu;
- Zákon č. 64/1918 Zb. z. a n. o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku;
- Zákon č. 320/1919 Zb. z. a n., ktorým sa menili ustanovenia občianskeho práva o obradnostiach zmluvy manželskej, o rozluke a prekážkach manželstva;
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 132/1919 ÚN o nútenej správe niektorých cirkevných statkov;
- Doplnenie tohto nariadenia č. 30/1921 ÚN;
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 158/1919 ÚN o odcudzení nepodstatných čiastok katolíckych cirkevných majetkov;
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 6/1921 ÚN o zrušení nútenej správy nad majetkom biskupstva nitrianskeho, banskobystrického a spišského;
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 7/1921 ÚN o nútenej správe majetku biskupstva rožňavského;
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 4/1923 ÚN o zrušení centrálnej komisie rímsko-katolíckych majetkov na Slovensku.
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 20/1919 ÚN o dočasných ustanoveniach pre cirkev evanjelickú augsburského vyznania;
- Doplnenie tohto nariadenia č. 88/1919 ÚN;
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 21/1919 ÚN o menovaní členov generálnej rady cirkvi evanjelickej augsburského vyznania;
- Nariadenie ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 89/1919 ÚN o menovaní nových členov do tejto rady.
- Zákon č. 121/1920 Zb. z. a n., ktorým sa uvádza Ústavná listina Československej republiky;
- Vyhláška Ministerstva školstva a národnej osvety č. 64/1922 Zb. z. a n. o novom cirkevnom zriadení Českobratskej cirkvi evanjelickej v Čechách, na Morave a v Sliezsku;

- Vyhláška MŠ a NO č. 84/1928 Zb. z. a n. o uznání Českobratskej cirkvi evanjelickej na Slovensku a Podkarpatskej Rusi;
- Vyhláška MŠ a NO č. 79/1923 Zb. z. a n. o základných ustanoveniach Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezsku;
- Vyhláška MŠ a NO č. 209/1924 Zb. z. a n. o novom cirkevnom zriadení Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezsku;
- Vyhláška MŠ a NO č. 165/1923 Zb. z. a n. o základných a prechodných ustanoveniach Augsburgskej cirkvi evanjelickej vo východnom Sliezsku v Československu;
- Vyhláška MŠ a NO č. 319/1921 Zb. z. a n. o práve Evanjelickej cirkvi bratskej (Ochranovskej cirkvi bratskej) na užívanie ďalšieho názvu „Jednota bratská“;
- Vyhláška MŠ a NO č. 61/1923 Zb. z. a n. o ústave cirkvi evanjelickej augsburského vyznania na Slovensku;
- Výnos MŠ a NO č. 161.82 o ústave pravoslávnej eparchie v zemi českej a moravsko-sliezskej;
- Výnos MŠ a NO č. 161.181 o ústave pravoslávnej eparchie v Podkarpatskej Rusi;
- Vyhláška MŠ a NO č. 110/1930 Zb. z. a n. o uznání československých unitárov za náboženskú spoločnosť v zemi českej a moravkosliezskej;
- Výnos MŠ a NO č. 132.676 z roku 1925 – stanovy Zväzu pražských židovských náboženských obcí;
- Výnos MŠ a NO č. 133.972 z roku 1927 – stanovy Zväzu českých náboženských obcí židovských v Čechách;
- Výnos MŠ a NO č. 74.190 z roku 1924 – stanovy Zväzu židovských náboženských obcí na Morave;
- Výnos MŠ a NO č. 46.595 z roku 1925 – stanovy Zväzu židovských náboženských obcí v Sliezsku;
- Výnos Ministra s plnou mocou pre správu Slovenska zo dňa 14. 4. 1920 č. 4181 adm. I. o schválení stanov Organizácie autonómnych ortodoxných židovských obcí na Slovensku;
- Vyhláška MŠ a NO č. 542/1920 Zb. z. a n. o uznání cirkvi Československej na území Čiech, Moravy a Sliezska;
- Vyhláška MŠ a NO č. 193/1925 Zb. z. a n. o uznání cirkvi Československej na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi;
- Zákon č. 122/1926 Zb. z. a n. o úprave plátov duchovenstva cirkvi a náboženských spoločností štátom uznaných, prípadne recipovaných (kongruový zákon);

- Vládné nar. č. 124/1928 Zb. z. a n. o úprave plátov duchovenstva;
- Výnos MŠ a NO č. 85.771/VI z roku 1930 o ústave československých unitárov v zemi Českej a Moravskosliezskej;
- Vládné nar. č. 204/1937 Zb. z. a n. o zrušení zátvoru cirkevného majetku a verejných fondov a dozoru nad cirkevným majetkom;

Československá ľudovodemokratická republika a Československá socialistická republika (1948 – 1989)

- Ústavný zákon č. 150/1948 Zb. z. a n. – Ústava Československej republiky;
- Zákon č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky;
- Zákon č. 217/1949 Zb., ktorým bol vytvorený Štátny úrad pre veci cirkevné;
- Zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom;
- Vládné nar. č. 219/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi rímskokatolíckej štátom;
- Vládné nar. č. 220/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi československej štátom;
- Vládné nar. č. 221/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení evanjelických cirkví štátom;
- Vládné nar. č. 222/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi pravoslávnej štátom;
- Vládné nar. č. 223/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení náboženských spoločností štátom;
- Vládné nar. č. 228/1949 Zb. o pôsobnosti a organizácii Štátneho úradu pre veci cirkevné;
- Zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve;
- Zákon č. 268/1949 Zb. o matrikách;
- Trestný zákon č. 86/1950 Zb.
- Vládné nar. č. 112/1950 Zb. o bohosloveckých fakultách;
- Vládné nar. č. 19/1956 Zb. o zrušení niektorých ministerstiev a ústredných orgánov štátnej správy;
- Vládné nar. č. 34/1956 Zb. o zrušení niektorých povereníctiev;

- Ústavný zákon č. 100/1960 Zb. - Ústava Československej socialistickej republiky;
- Zákon č. 140/1961 Zb. – Trestný zákon;
- Zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov;
- Vládne nar. č. 70/1968 Zb. o hospodárskom zabezpečení gréckokatolíckej cirkvi štátom;

Česká a Slovenská Federatívna Republika (1990 – 1993)

- Zákon č. 16/1990 Zb., ktorým sa mení zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom;
- Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov;
- Zákon č. 84/1990 Zb. o zhromažďovanom práve;
- Zákon č. 163/1990 Zb. o bohosloveckých fakultách;
- Zákonné opatrenie Predsedníctva SNR č. 211/1990 Zb. o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnu cirkvú;
- Zákon č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého;
- Zákon č. 402/1990 Zb. o pôsobnosti orgánu Slovenskej republiky pri vykonávaní zákona č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého;
- Vyhláška Ministerstva školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky a Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 536/1990 Zb. o zriaďovaní a činnosti cirkevných škôl;
- Vyhláška Federálneho ministerstva práce a sociálnych vecí č. 571/1990 Zb. o odmeňovaní učiteľov náboženstva;
- Nariadenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvú a náboženských spoločností;
- Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd;

- Zákon č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku;
- Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností;
- Zákon č. 338/1991 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majetkových vzťahov reholných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého;
- Zákon č. 234/1992 Zb. zo dňa 28. apríla, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 94/1963 Zb. o rodine v znení zákona č. 132/1982 Zb.
- Zákon č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 11/1994 Z. z. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku;
- Zákon č. 192/1992 Zb. o registrácii cirkví a náboženských spoločností;
- Zákon č. 234/1992 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 94/1963 Zb. o rodine;
- Zákon č. 267/1992 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách;
- Zákon č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľností;
- Zákon č. 318/1992 Zb. o dani z dedičstva, dani z darovania a dani z prevodu a prechodu nehnuteľností;

Slovenská republika (1993 – 2010)

- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v úplnom znení.
- Ústavný súd Slovenskej republiky: Zbierka nálezov a uznesení 1993-1994, Košice 1995.
- Ústavný súd Slovenskej republiky: Zbierka nálezov a uznesení 1995, Košice 1996.
- Ústavný súd Slovenskej republiky: Zbierka nálezov a uznesení 1997, Košice 1998.
- Zákon č. 522/1992 Zb., ktorým sa mení zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom v znení zákona č. 16/1990 Zb.

- Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a o pamätných dňoch;
- Zákon č. 279/1993 Z. z. o školských zariadeniach;
- Zákon č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam;
- Zákon č. 93/1994 Z. z. o dani z nehnuteľností (úplné znenie);
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 114/1994 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu väzby;
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 125/1994 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody;
- Zákon č. 147/1994 Z. z. o daniach z príjmov (úplné znenie);
- Zákon č. 350/1994 Z. z. o sústave základných a stredných škôl;
- Zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 207/1995 Z. z. o civilnej službe;
- Nariadenie vlády SR č. 187/1997 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády ČSFR č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvám a náboženských spoločností;
- Zákon č. 167/2000 Z. z. o zriadení Katolíckej univerzity v Ružomberku;
- Zákon č. 185/2000 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 207/1995 Z. z. o civilnej službe;
- Zákon č. 394/2000 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkvám a náboženských spoločností;
- Ústavný zákon č. 90/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 253/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Zákon č. 311/2001 Z. z. – Zákonník práce v znení neskorších predpisov;
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou č. 326/2001 Z. z.
- Zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 97/2002 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon NR SR č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam;

- Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov;
- Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami č. 250/2002 Z. z.
- Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 648/2002 Z. z.
- Zákon č. 433/2003 Z. z. Zákonník práce (úplné znenie zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov);
- Zákon č. 554/2003 Z. z. o dani z prevodu a prechodu nehnuteľnosti a o zmene a doplnení zákona č. 36/1967 Zb. o znalcoch a tlmočníkoch v znení zákona č. 238/2000 Z. z.;
- Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení;
- Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon);
- Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady;
- Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní č. 394/2004 Z. z.
- Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní č. 395/2004 Z. z.;
- Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov;
- Nariadenie vlády SR č. 691/2004 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády ČSFR č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvám a náboženských spoločností v znení nariadenia vlády SR č. 187/1997 Z. z.;
- Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Zákon č. 161/2005 Z. z. o navrátení vlastníctva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam a prechode vlastníctva k niektorým nehnuteľnostiam;

- Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky č. 270/2005 Z. z.;
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Ústavný zákon č. 566/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení ústavného zákona č. 113/2004 Z. z.;
- Zákon č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Ústavný zákon č. 566/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení ústavného zákona č. 113/2004 Z. z.;
- Zákon č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu;
- Zákon č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Zákon č. 120/2006 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby;
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 421/2006 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 578/1990 Zb. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvami a náboženských spoločností;
- Zákon č. 201/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 394/2000 Z. z.;
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 299/2007 Z. z. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkvami a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov;
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 610/2007 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 299/2007 Z. z. o úprave

osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločnosťami;

- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 566/2009 Z. z., ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 299/2007 Z. z. o úprave osobných požitkov poskytovaných duchovným cirkví a náboženských spoločnosťami v znení neskorších predpisov;

PRÍLOHY

Príloha č. 1:

Kultový rozpočet Československej republiky v rokoch 1919 – 1929 (v Kč)

Cirkev	Výdaje	Príjmy
1919		
Rímskokatolícka	16 502 602	3 531 808
Evanjelická	3 244 400	
Gréckokatolícka	400 000	
Spolu:	20 147 002	3 531 808
1920		
Rímskokatolícka	38 756 692	2 792 474
Evanjelická	7 510 577	
Gréckokatolícka	5 160 209	6 000
rôzne vyznania	1 255 200	
Spolu:	52 682 678	2 798 474
1921		
Rímskokatolícka	64 090 315	2 635 609
Evanjelická	13 141 087	
Gréckokatolícka	6 469 369	5 060
Izraelská	740 000	
rôzne vyznania	200 000	
Spolu:	84 640 771	2 640 669
1922		
Rímskokatolícka	42 182 812	2 632 095
Evanjelická	10 761 437	
Gréckokatolícka	5 309 376	5 060
Izraelská	845 000	
rôzne vyznania	1 000 000	
Spolu:	60 098 625	2 637 155
1923		
Rímskokatolícka	41 550 023	2 666 471
Evanjelická	10 491 202	
Gréckokatolícka	4 797 368	3 060
Izraelská	680 000	
rôzne vyznania	10 000 000	
Spolu:	67 518 593	2 669 531
1924		
Rímskokatolícka	56 841 202	2 906 202
Evanjelická	11 176 271	
Gréckokatolícka	5 316 515	
Izraelská	490 000	
rôzne vyznania	2 150 000	
Spolu:	75 973 988	2 906 202

1925		
Rímskokatolícka	55 036 929	4 133 842
Evanjelická	10 787 430	
Gréckokatolícka	5 395 317	3 060
Izraelská	499 872	
Československá	1 500 000	
rôzne vyznania	576 870	
Spolu:	73 796 418	4 136 902
1926		
Rímskokatolícka	53 735 832	2 764 621
Evanjelická	10 402 009	
Gréckokatolícka	4 916 744	6 120
Izraelská	609 415	
Československá	1 500 000	
rôzne vyznania	636 000	
Spolu:	71 800 000	2 770 741
1927		
Rímskokatolícka	54 489 454	5 914 483
Evanjelická	9 879 902	
Gréckokatolícka	4 846 944	6 120
Izraelská	707 700	
Československá	1 500 000	
rôzne vyznania	376 000	
Spolu:	71 800 000	5 920 603
1928		
Rímskokatolícka	84 327 797	9 816 102
Evanjelická	14 375 156	492 462
Gréckokatolícka	8 711 047	524 874
Gréckopravoslávna	806 000	60 660
Izraelská	840 000	48 540
Československá	4 580 000	
rôzne vyznania	1 260 000	
Spolu:	114 900 000	10 942 638
1929		
Rímskokatolícka	81 380 341	7 828 035
Evanjelická	14 681 224	446 000
Gréckokatolícka	11 679 495	668 460
Gréckopravoslávna	698 940	35 000
Izraelská	1 863 000	44 000
Československá	4 950 000	
rôzne vyznania	300 000	
Spolu:	115 553 000	9 021 495

Gollová, M.: K některým otázkám právního postavení církví v Československu ve dvacátých letech. In: Časopis Matice moravské, roč. CII, č. 1-2, 1983, s. 51-54.

Príloha č. 2:
Kultový rozpočet Československej republiky v roku 1930

	Počet príslušníkov podľa náboženského vyznania v ČSR	Náklad pre nich podľa št. rozpočtu na rok 1930 v Kč	Podiel v Kč na 1 osobu
I. Rímskokatolíci			
v Čechách, na Morave a v Sliezsku	8 201 464	59 426 961	7 245
na Slovensku	2 128 377	11 122 000	5 225
v Podkarpatskej Rusi	55 019	550 500	10 001
Spolu:	10 384 860	71 099 461	6 846
II. Gréckokatolíci			
na Slovensku	193 550	4 029 967	20 821
v Podkarpatskej Rusi	329 747	4 464 928	13 540
Spolu:	523 297	8 494 895	16 233
III. Evanjelíci			
v Čechách, na Morave a v Sliezsku	384 978	4 160 000	10 805
(česko-bratskí, augsburskí, helvétí)			
na Slovensku augsburskí	382 235	5 971 000	15 621
reformovaní	144 429	2 944 000	20 383
v Podkarpatskej Rusi augsburskí	2 282	32 056	14 047
reformovaní	61 993	1 128 000	18 195
Spolu:	975 917	14 235 056	14 586
IV. Grécko-východní			
v Čechách, na Morave a v Sliezsku	9 220	276 000	29 934
na Slovensku	2 877	120 000	41 710
v Podkarpatskej Rusi	60 599	436 000	7 194
Spolu:	72 696	832 000	11 444

V. Židia					
v Čechách, na Morave a v Slezsku	125 083		1 050 000		8 394
na Slovensku	135 819		680 000		5 005
v Podkarpatskej Rusi	93 023		130 000		1 397
Spolu:	353 925		1 860 000		5 255
VI. Československá cirkev	525 332		4 200 000		7 995
VII. Iné náboženské vyznania	50 819		440 000		8 658
Súhrn					
Rímskokatolíci	10 384 860		71 099 461		6 846
Gréckokatolíci	523 297		8 494 895		16 233
Evanjelici	975 917		14 235 056		14 586
Grécko-východní	72 696		832 000		11 444
Židia	353 925		1 860 000		5 255
Československá cirkev	525 322		4 200 000		7 995
Iné náboženské vyznania	50 819		440 000		8 658
Spolu:	12 886 846		101 161 412		7 850
Bez vyznania (bezkonfesijní)	724 503		—		—
Počet obyvateľov Čsl. republiky	13 611 349				

Bušek, V., Hendrych, J., Laštovka, K., Müller, V.: Československé církevní zákony, díl I., nakl. Československý Kompas, Praha 1931, s. 59-60.

Príloha č. 3:
 Financovanie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike

Por. číslo	Cirkev, náboženská spoločnosť	Poskytnuté prostriedky zo štátneho rozpočtu (v tis. SK)					Návrh na rok 2003
		Rok 1999	rok 2000	rok 2001	rok 2002		
1.	Apoštolská cirkev	3 945	5 840	6 026	6 136	6 554	
2.	Cirkev bratská	4 220	4 163	4 342	4 385	5 025	
3.	Bratská jednota baptistov	2 990	3 318	3 592	3 628	3 891	
4.	Evanjelická cirkev a. v.	47 675	54 837	59 897	62 786	67 455	
5.	Evanjelická cirkev metodistická	1 805	2 245	2 383	2 642	2 984	
6.	Pravoslávna cirkev	22 295	23 909	26 410	31 140	36 334	
7.	Reformovaná kresťanská cirkev	21 900	26 286	31 239	31 651	33 345	
8.	Cirkev československá husitská	380	514	690	1 076	1 064	
9.	Židovské náboženské obce	2 475	2 442	2 802	2 908	3 113	
10.	Starokatolícka cirkev	590	622	949	1 456	1 924	
11.	Rímskokatolícka cirkev	274 259	299 302	333 699	372 730	378 951	
12.	Gréckokatolícka cirkev	43 435	46 289	51 105	57 516	59 997	
13.	Konferencia biskupov Slovenska	2 544	2 359	2 824	3 280	3 604	
14.	Ekumenická rada cirkví	995	981	1 177	1 500	1 700	
15.	Slovenská katolícka charita	42 000	43 000	55 500	57 500	59 469	
16.	Diakonia Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku	4 000	3 500	4 700	5 300	5 413	
Celkom:		475 508	519 607	587 335	645 634	670 823	

Profit, č. 22-23, 2003, s. 28.

Príloha č. 4:
Náboženské pomery v Československej republike v roku 1921

Náboženské vyznanie	Čechy	Morava	Sliezsko	Slovensko	Podkarpatská Rus	Celkom v ČSR
Rímskokatolícke	5 216 180	2 421 220	564 064	2 128 205	55 164	10 384 833
Gréckokatolícke	6 771	1 772	721	193 735	332 451	535 450
Arménskokatolícke	32	5	6	43	7	93
československé evanjelické	147 799	72 612	10 788	2 372	297	233 868
Augsburské	85 248	12 112	53 327	382 428	2 267	535 382
helvétske (reformované)	2 282	340	458	144 549	60 277	207 906
ochranovské (Jednota bratská)	3 634	206	23	58	12	3 933
slobodné reform. (jednota českobratská)	4 534	458	44	61	2	5 099
baptistické (jednota Chelčického)	715	279	16	1 011	86	2 107
Metodistické	1 445	9	0	0	1	1 455
Anglikánske	189	37	8	26	0	260
iné protestantské	268	16	5	7	13	309
Gréckopravoslávne	7 165	1 675	242	2 877	60 986	72 945
Arménskopravoslávne	127	12	0	2	11	152
Starokatolícke	16 329	2 799	975	145	7	20 255
Československé	437 377	61 786	24 069	1 910	191	525 333
izraelské (židovské)	79 777	37 989	7 317	135 918	93 341	354 342
Iné	1 344	315	734	210	221	2 824
Neznáme	1 282	216	66	495	60	2 119
bez vyznania	658 084	49 026	9 405	6 818	1 174	724 507
Spolu:	6 670 582	2 662 884	672 268	3 000 870	606 568	13 613 172

Müller, V.: Náboženské pomery v Československej republike, Praha 1925, s 24.

Príloha č. 5:

Náboženské vyznanie na Slovensku v roku 1930 a v roku 1949

	Rok 1930		Rok 1949	
	Počet veriacich	%	Počet veriacich	%
Rímskokatolícka cirkev	2 384 146	71,596	2 623 198	76,20
Gréckokatolícka cirkev	213 701	6,417	225 495	6,50
Českokobratská cirkev evanjelická	5 911	0,178	1 763	0,05
Nemecká evanjelická cirkev	1 496	0,044	-	-
Evanjelická cirkev a. v.	399 867	12,008	443 251	12,90
Reformovaná kresťanská cirkev	145 743	4,376	111 696	3,20
Jednota bratská	-	-	28	-
Metodistická cirkev	-	-	79	-
Ostatné evanjelické denominácie	-	-	4 575	0,13
Pravoslávna cirkev	9 067	0,272	7 975	0,23
Československá cirkev	11 572	0,317	2 825	0,08
Izraeliti – židovská cirkev	136 615	4,103	7 476	0,21
Ostatné	4 185	0,125	2 000	0,06
Neudali	626	0,018	-	-
Bez vyznania	16 900	0,507	-	-
Spolu:	3 329 829	99,990	3 430 361	99,56

Rok 1930 – Katolícke Slovensko 833-1933, Trnava 1933, s. 155.

Rok 1949 – Čtyřicet let církevních zákonů v Československu. Výběr studií a článků k 40. výročí schválení zákonů č. 217 a 218/1949 Sb. 1949-1989, Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, Praha 1989, s. 235.

Príloha č. 6:

Prehľad početnosti náboženských vyznaní na Slovensku ku dňu sčítania ľudu v roku 1991

Cirkvi a náboženské spoločnosti	Muži		Ženy		Spolu		Rozdelenie obyv. Slovenska v %	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Spolu
Tradíčné (historické) štátom uznané cirkvi								
Katolícka cirkev: Rímskokatolícka cirkev	1 520 559	1 666 824	3 187 383		59,072	61,728	60,432	
Gréckokatolícka cirkev	86 582	92 151	178 733		3,364	3,413	3,389	
Evanjelická cirkev augsburského vyznania	150 927	175 470	326 397		5,863	6,498	6,188	
Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku	38 654	43 891	82 545		1,502	1,625	1,565	
Pravoslávna cirkev	16 302	18 074	34 376		0,633	0,669	0,652	
Historická náboženská spoločnosť:								
Ústredný zväz židovských náboženských obcí	380	532	912		0,015	0,020	0,017	
Ostatné cirkvi:								
Evanjelická metodistická cirkev, Slovenská oblasť	2 028	2 331	4 359		0,079	0,086	0,083	
Bratská jednota baptistov v SR	1 043	1 422	2 465		0,041	0,053	0,047	
Cirkev bratská	838	1 023	1 861		0,033	0,038	0,035	
Cirkev adventistov siedmeho dňa	748	973	1 721		0,029	0,036	0,033	
Apoštolická cirkev na Slovensku	483	633	1 116		0,019	0,023	0,021	
Starokatolícka cirkev	373	509	882		0,014	0,019	0,017	
Kresťanské zbory na Slovensku	300	400	700		0,012	0,015	0,013	
Cirkev československá husitská na Slovensku	270	355	625		0,010	0,013	0,012	
Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia	4 180	6 321	10 501		0,162	0,234	0,199	
Štátom neuznané cirkvi:								
Novoapoštolická	80	109	189		0,003	0,004	0,004	
Jednota bratská	49	67	116		0,002	0,002	0,002	
Náboženská spoločnosť čs. unitárov	6	7	13		0,000	0,000	0,000	
Česko-bratská evanjelická cirkev	374	437	811		0,015	0,016	0,015	

Sliezska evanjelická cirkev a. v.	59	69	128	0,002	0,003	0,002
Ostatné kresťanské cirkvi	1 656	1 969	3 625	0,064	0,073	0,069
Kresťania spolu:	1 821 331	2 006 714	3 828 045	70,757	74,315	72,579
Ostatné cirkvi a náboženské spoločnosti	898	593	1 491	0,035	0,022	0,028
Nezistené	469 764	448 071	917 835	18,250	16,594	17,402
Ateisti	277 508	238 043	515 551	10,781	8,816	9,775
Spolu	2 574 061	2 700 274	5 274 335	100,000	100,000	100,000

Poláčik, Š.: Atlas cirkví, náboženských spoločností a religiozity Slovenska, Chronos, Bratislava 2000, s. 62.

Príloha č. 7:

Prihlásenie sa občanov Slovenska k jednotlivým cirkvám podľa sčítania ľudu
26. 5. 2001

Názov cirkvi a náboženskej spoločnosti		Počet veriacich	%
Rímskokatolícka cirkev v Slovenskej republike		3 708 120	68,931
Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku		372 858	6,931
Gréckokatolícka cirkev v Slovenskej republike		219 831	4,086
Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku		109 735	2,040
Pravoslávna cirkev na Slovensku		50 363	0,936
Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike		20 630	0,383
Evanjelická cirkev metodistická, Slovenská oblasť		7 347	0,137
Cirkev adventistov siedmeho dňa, Slovenské združenie		3 428	0,064
Bratská jednota baptistov v Slovenskej republike		3 562	0,066
Cirkev bratská v Slovenskej republike		3 217	0,060
Apoštolská cirkev na Slovensku		3 905	0,073
Ústredný zväz Židovských náboženských obcí v Slovenskej republike		2 310	0,043
Starokatolícka cirkev na Slovensku		1 733	0,032
Kresťanské zbory na Slovensku		6 519	0,121
Cirkev československá husitská na Slovensku		1 696	0,032
Ostatné		6 294	0,117
Spolu:	Veriaci	4 521 548	84,052
	Bez vyznania	697 308	12,962
	Nezistené	160 598	2,985
	Počet obyvateľov Slovenska	5 379 455	100,000

<http://www.culture.gov.sk>

Príloha č. 8:

Financovanie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike v rokoch 1999 – 2004

Cirkev, náboženská spoločnosť	Poskytnuté prostriedky zo štátneho rozpočtu (v tis. Sk)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1. Apoštolská cirkev	3 945	5 840	6 026	6 136	6 584	6 568
2. Cirkev bratská	4 220	4 163	4 342	4 385	5 055	4 732
3. Bratská jednota baptistov	2 990	3 318	3 592	3 628	3 920	4 048
4. Evanjelická cirkev a. v.	47 675	54 837	59 897	62 786	67 932	69 771
5. Evanjelická cirkev metodistická	1 805	2 245	2 383	2 642	2 989	3 014
6. Pravoslávna cirkev	22 295	23 909	26 446	31 140	36 531	36 332
7. Reformovaná kresťanská cirkev	21 900	26 286	31 239	31 651	33 434	35 644
8. Cirkev československá husitská	380	514	690	1 076	1 261	1 386
9. Židovské náboženské obce	2 475	2 442	2 802	2 908	3 188	3 232
10. Starokatolícka cirkev	590	622	949	1 456	1 928	1 770
11. Rímskokatolícka cirkev	274 259	299 302	333 699	372 730	381 855	388 481
12. Gréckokatolícka cirkev	43 435	46 289	51 105	57 516	60 479	60 623
13. Konferencia biskupov Slovenska	2 544	2 359	2 824	3 280	3 694	3 646
14. Ekuumenická rada cirkví	995	981	1 177	1 500	1 760	1 760
15. Slovenská katolícka charita	42 000	43 000	55 500	57 500	60 375	60 375
16. Diakonia Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku	4 000	3 500	4 700	5 300	5 588	5 495
SR celkom	475 508	519 607	587 371	645 634	676 573	686 877

<http://www.culture.gov.sk>

Príloha č. 9:

Financovanie cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike v rokoch 2005 – 2009

Cirkev, náboženská spoločnosť	Poskytnuté prostriedky zo štátneho rozpočtu (v tis. Sk)				
	2005	2006	2007	2008	2009 (v eurách)
1. Apoštolská cirkev	9 132	9 483	9 524	10 516	369 916
2. Cirkev bratská	6 304	6 606	7 222	8 268	317 929
3. Bratská jednota baptistov	5 193	5 424	5 740	6 910	286 781
4. Evanjelická cirkev a. v.	93 181	95 862	97 384	107 026	3 679 129
5. Evanjelická cirkev metodistická	5 498	6 040	6 506	7 290	265 506
6. Pravoslávna cirkev	40 521	43 594	44 967	50 258	1 699 615
7. Reformovaná kresťanská cirkev	45 117	45 856	49 943	54 439	1 980 740
8. Cirkev československá husitská	2 066	2 389	2 413	2 546	101 841
9. Židovské náboženské obce	3 437	3 450	3 461	3 539	124 540
10. Starokatolícka cirkev	2 085	2 203	2 283	2 601	102 897
11. Rímskokatolícka cirkev	503 673	504 943	521 091	576 312	21 268 133
12. Gréckokatolícka cirkev	84 571	87 750	91 606	100 866	3 765 623
13. Konferencia biskupov Slovenska	3 876	3 856	3 956	3 947	146 517
14. Ekumenická rada cirkví	1 890	1 881	1 971	1 968	69 707
15. Slovenská katolícka charita	63 375	63 375	63 775	66 124	2 337 848
16. Diakonia Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku	5 558	5 563	5 991	6 522	208 658
17. Ústredie diakonie Reform. kresť.cirkvi				700	26 555
18. Konferencia vyšších predst. ženských reholí		9 883	10 583	11 831	420 939
19. Cirkev adventistov siedmeho dňa		550	550	545	19 087
SR celkom	875 477	898 708	928 966	1 022 208	37 191 961

O AUTORKE

Margita Čeplíková sa narodila 17. mája 1960 v Prahe. Vyštudovala Právnickú fakultu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kde v roku 1983 získala akademický titul doktor práv. V rokoch 1983-1989 absolvovala študijný pobyt i internú aspirantúru na Katedre teórie a dejín štátu a práva uvedenej fakulty.

V období 1989-1993 pracovala ako odborná pracovníčka Historického odboru Východoslovenského múzea v Košiciach. V roku 1993 získala vedeckú hodnosť kandidáta právnych vied v odbore dejiny štátu a práva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

V období 1993-2009 pôsobila ako odborná asistentka Katedry teórie štátu a práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, kde zabezpečovala výučbu predmetov *Sociológia práva, Štát, cirkvi a právo na Slovensku a Rétorika pre právnikov*. Je autorkou vysokoškolských učebných textov *Základy sociológie pre právnikov* (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2003), monografie *Štát, cirkvi a právo na Slovensku. História a súčasnosť*. (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2005) a spoluautorkou publikácie Urbanová, M. a kol.: *Rétorika pro právnické* (vyd. a nakl. Aleš Čeněk, Plzeň 2009).

Počas svojho pôsobenia na akademickej pôde sa v rámci vedeckovýskumnej i publikačnej činnosti venovala otázkam právneho postavenia cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike, problematike sociálnej komunikácie i rétorike. Je autorkou vyše 50-tich vedeckých prác a odborných článkov publikovaných na Slovensku i v zahraničí. Absolvovala študijný pobyt na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe (2001) a niekoľko študijných štipendijných pobytov na Fakulte kultúrnych a sociálnych vied Univerzity Bayreuth v Spolkovej republike Nemecko (2002-2004).

Od roku 2009 pôsobí ako podnikateľka v oblasti mimoškolskej vzdelávacej činnosti – lektorka kurzov rétoriky.

Je členkou Spoločnosti pro církevní právo v Prahe a Slovenskej sociologické spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied v Bratislave.

© Ústav pre vzťahy štátu a cirkví 2011

ISBN 978-80-89096-54-1